پوختەی پایەکانی
باوەڕ
پێداچوونەوەی
مامۆستا زەکەریا
ئامادەکردنی
کاردان کوردی
پوختەی پایەکانی باوەڕ

بسم الله الرحمن الرحيم

پوختەی پایەکانی باوەڕ

ئامادەیی ئامەد

پوختەی پایەکانی باوەڕ

بۆ پۆلی:

یەکەمی ئامادەیی ئامەد

نوسینی

کاوان کوردی

مامۆستا کرێکار

پێیداچۆتەوەو

توێژینەوەی فەرمودەکانی کردووە

پوختەی پایەکانی باوەڕ

نوسینـــــــــــی: کاوانی کوردی
پێداچوونـــــــەوە: مامۆستا کرێکار
بــــــۆ پـــــۆلی: یەکەمی ئامەد
نەخشەســــــازی: ئیــسلامڕەو
ســاڵـــــــــی: 1437ک-2016ز

لە بڵاوکراوەکانی
زانکۆی ئازادی دیراساتی ئیسلامی (زادی)

بسم الله الرحمن الرحيم

انَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ ونَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفَرُهُ، ونَعوذُ باللهِ مِنْ شُرورِ أنْفُسِنا ومِنْ سَيِّئاتِ أعْمالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ فَلا هادِيَ لَهُ. وأشْهَدُ أنْ لا اله إلا اللهُ وأشهَدُ أنَّ محمداً عَبدُهُ ورسُولُهُ.

يا أيُّها الذينَ آمَنوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقاتِهِ ولا تَمُوتُنَّ إلاّ وأنْتُمْ مُسلِمونَ

يا أيُّها النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الذي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ واحِدةٍ وخَلَقَ مِنها زَوجَها وبَثَّ مِنهُما رِجَالاً كَثيرَاً ونِساءً واتَّقُوا اللهَ الذي تَساءَلُونَ بِهِ والارْحَامَ إنَّ اللهَ كانَ عليكُمْ رَقيباً

يا أيُّها الذينَ آمنوا اتقوا اللهَ وقُولوا قَولاً سَديدَاً، يُصْلِحْ لَكُمْ أعمالَكُمْ ويَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ ورسولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوزَاً عَظيماً

أَمَّا بعدُ: فإنَّ أصْدَقَ الحَديثِ كِتابُ اللهِ، وخَيرَ الهَدِي هَدْيُ محمدٍ وشَرَّ الامُورِ مُحْدَثاتُها، وكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ، وكُلَّ ضَلالَةٍ في النَّارِ.

پێشەکی نوسەر

بسم الله الرحمن الرحيم

لای هەمووان ئاشکرایە کە لە ئەنجامی تێپەڕ بوونی ڕۆژگارو، گۆڕانی بارودۆخی مێژوویی و، بڕینی قۆناغ و بەسەرهاتی سەخت و دژوارو، سەرقاڵ بوون بە جەنجاڵی دنیاو فەرامۆش کردن و بە هەند نەگرتنی پەیام و بەرنامەی پەروەردگارو، هاتنی شاڵاوی فیکری و سەربازییەوە گۆڕانی ڕیشەیی بەسەر بیرو هۆشی خەڵکی دا هاتووەو، گەلێك کەس دووچاری گێژاوی گومان و سەرگەردانی تێڕوانین بوون و، ئەو هۆکارانە ژیری و ئاوەزی خواردوون و خۆرەی نەفامی بە بیرو باوەڕیاندا ڕۆشتووەتە خوارەوەو، لەسەرئەنجامی دروست بوونی ئەم کەلێنە ترسناکەشەوە ڕەوشتی ڕەسەن و ڕوانگەی پەسەندو کۆششی مەردانەو هەوڵی شەوو ڕۆژانەیان لە دەست داوەو، کەسایەتییان ڕوخاوەو، بە دەیان و سەدان گرفتی کۆمەلایەتی و ئابووری و سیاسی و فەرهەنگییەوە گلاون و بۆ چارەسەری ئەو مەینەتییانە ئەزموونی دەیان جار شکست خواردوویان تاقی کردووەتەوەوە، ڕەوتی دەیان ڕێبواری ڕێوونیان بڕیوە، بەڵام لە شکست بەو لاوە دەستکەوتی تریان نەبووەو، لەسەر گەردانی زیاتر دەروازەی تریان بەدی نەکردووە..

ئنجا لە پێناوی سەرلەنوێ بنیادنانەوەی کەسایەتی مرۆڤی کوردی موسوڵمان و هەڵساندنەوەی قەڵەمڕەوی بزری کوردستاندا، پێویستە بیرو هۆشمان بە باوەڕی پاك و بێگەردی خواناسی قاڵ بکەینەوەو، چەمك و زاراوە فیکرییەکان

لەبەر تیشکی ئەو باوەڕەدا ڕاست بکەینەوەو، بەسەر جەم لایەنەکانی ڕەوشت و بنیادی کۆمەڵایەتی و ڕوانگەی سیاسی و مامەڵەی ئابووریماندا بچینەوەو، لە سۆنگەی پەیامی خواوە دایان بڕێژینەوەو، ژیانی نوێمانی لەسەر هەڵ بچنینەوە.

بۆ ئەم مەبەستەش (**پوختەی پایەکانی باوەڕ**)مان کردووە بە گۆشە نیگای دەست پێکردن و، هەنگاوی یەکەم لە ڕێگەی کاروانی پەروەردەییدا، بەو هیوایەی ببێتە مایەی تێگەیشتنەوەی پتەومان لە بیرو باوەڕی ئیسلامی، بە ڕوانگەی ڕەسەنی قورئان و فەرموودەوە بە پێی تێگەیشتنی هەڵگرانی ڕاستەقینەی ئەم پەیامە خواییە.

سەرەتا بە (چەمك و واتای باوەڕ) دەست پێ دەکەین، پاشان لەگەڵ پایەکانی باوەڕدا دەڕۆین.. ڕێنمایی و پشتیوانی خوای گەورەمان لەگەڵ بێت.

(قُلْ إِنَ هُدَى اللهِ هُوَ الْهُدَىَ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَب الْعَالَمِينَ) الانعام/٧١

چەمك و واتای باوەڕ

زانایان دەربارەی واتای باوەڕ فەرموویانە: (قَولٌ بِاللِسان، وَاِعْتِقاد بِالقَلبْ، وَعَمَلٌ بِالجَوارِحْ) واتە: (ووتەیە بەزمان و، باوەڕە بە دڵ و، كردەوەیە بە ئەندامەكانی لاشە) بەم پێودانگە:

باوەڕ تەنها چەند ووشەیەك نییە بەزمان بووترێت، چونكە مرۆڤی دووڕوو هەمیشە بانگەشەی بڕواداری خۆی دەكات، بەڵام خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمِنَ الناسِ مَن يَقُولُ آمَنا بِاللهِ وَبِالْيَوْمِ الآخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ) البقرة/٨ واتە: لە خەڵكیدا كەسانێك هەن دەڵێن: باوەڕمان هێناوە بە خواو ڕۆژی دوایی و باوەڕداریش نین.

* هەروەها باوەڕ تەنها تێڕوانینێكی بێ بەرهەم و ڕاو سەرنجێكی ساردو سڕ نییە دەربارەی ڕاستییەكان، چونكە زۆر كەس پەیی بە ڕاستییەكان بردووە و دڵنیا بوون كە ڕاستن، بەڵام نكوڵیان لێكردوون و ستەم كاریی و خۆ بەزل زانی بەرچاویان تاریك كردووە، خوای گەورە دەربارەی فیرعەون و شوێن كەوتووانی دەفەرموێت: (وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًا) النمل/١٤ واتە: نكۆڵییان لە ئایەتەكان كردو باوەڕیان پێ نەهێنان و لە ناخیشەوە دڵنیابوون كە ڕاستن، بە هۆی ستەمكاریی و لووت بەرزییەوە باوەڕیان نەهێنا.

* هەروەها باوەڕ چەند كردەوەو دروشمێك نییە كە ئەگەر ئەنجام بدرێت بەس بێت، چونكە هەموو كەسێكی فێڵباز - بۆ ڕووپامایی - دەتوانێت هەمان كردەوە ئەنجام بدات كە باوەڕدارێكی ڕاستەقینە ئەنجامی دەدات، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُواْ إِلَى الصلاةِ قَامُواْ كُسَالَى يُرَاؤُونَ الناسَ وَلاَ يَذْكُرُونَ اللّهَ إِلا قَلِيلا) النساء/١٤٢ واتە: دوو ڕووەكان - بەنیازی خۆیان - خوا دەخەڵەتێنن، بەڵام خوا هەڵوەشێنەرەوەی پیلانی ئەوانە، ئەوانە كە بۆ نوێژ هەڵدەستن بەتەمبەڵی هەڵدەستن، ڕووپامایی بۆ خەڵك دەكەن و بەكەمی نەبێت یادی خوا ناكەن.

كەواتە باوەڕ: ئەو هەست و نەستە بەرزو پیرۆزەیە كە لە ناخی مرۆڤدا جێگیر دەبێت و تێكڕایی دەروونی دادەگرێت و هەمیشە بەزمانی دەری دەبڕێت و تین و تەوژم دەدات بە هەموو ئەندامەكانی و وا لە مرۆڤ دەكات كەهەر سەرمایەیەكی بەنرخی هەیە لە گیان و ماڵ و كەس و كاری لە پێناویدا بەختیان بكات، چونكە بەلایەوە لە هەموویان بەنرخترە.

سیمای باوەڕی ڕاستەقینە

یەکەم: دەبێت مرۆڤ تێگەیشتنێکی ژیرانەی دروستی هەبێت کە بە هۆیەوە پەی بەڕاستییەکانی (ژیان و بوونەوەر) ببات، سەرچاوەو تیشکۆی ئەم تێگەیشتنەش تەنها سروش (وەحی)ی بێ خەوشی خوای گەورەیە، وەك دەفەرموویێت: (الذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيكُمْ أَحْسَنُ عَمَلا) الملك/٢ واتە: پەروەردگار ئەو خوایەیە کە مردن و ژیانی دروست کردووە بۆ ئەوەی تاقیتان بکاتەوە ئاخۆ کامتان چاکترین کردەوە ئەنجام دەدات.. ئنجا سەرنجدان و وورد بوونەوە لە بوونەوەرو ژیان، باوەڕی مرۆڤ پتەو ترو دامەزراو تر دەکات، وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: (إِن فِي خَلْقِ السمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلافِ الليْلِ وَالنهَارِ لآيَاتٍ لأُولِي الأَلْبَابِ * الذِينَ يَذْكُرُونَ اللهَ قِيَاما وَقُعُودا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكرُونَ فِي خَلْقِ السمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النارِ) ال عمران/١٩٠-١٩١ واتە: لە دروست کرانی ئاسمانەکان و زەوی و گۆڕانی شەوو ڕۆژدا بەڵگەو نیشانەی زۆری تێدایە بۆ ئەوانەی ژیرن، ئەوانەی یادی خوا دەکەن بە هەستان و دانیشتن و بە ڕاکشانەوەو بیر لە دروستکرانی ئاسمانەکان و زەوی دەکەنەوەو دەڵێن: ئەی پەروەردگار، ئەم بوونەوەرەت بێ هودە دروست نەکردووە، پاك و بێ گەردی بۆ تۆیە، خوایە لە ئاگری دۆزەخ پەنامان بدە.

دووەم: دەبێ ئەو تێگەیشتنە ژیرانەیە بگاتە ڕاددەی دڵنیایی تەواو، بە چەشنێك تەم و مژی هیچ جۆرە گومان و دوودڵییەك لە دەروونیدا نەهێڵێ، خوای گەورە دەفەرموویێت: (إِنمَا الْمُؤْمِنُونَ الذِينَ آمَنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ ثُم لَمْ يَرْتَابُوا)

الحجرات/١٥ واتە: باوەڕداران ئەوانەن کە باوەڕیان بە خواو پێغەمبەرەکەی هێناوەو پاشان هیچ جۆرە گومانێکیان لە دڵدا بۆ دروست نەبووە.

سێ یەم: دەبێت ئەو تێگەیشتنە ژیرانەیەی کە مرۆڤ قەناعەتی تەواوەتی پێی کردووە، هاوڕێ بێت لەگەڵ مل کەچی و گوێ ڕایەڵی و پابەند بوون بە تەعلیماتی خواو پێغەمبەرکەیەوە صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ، وەك خوای گەورە دەفەرمووێت: (فَلاَ وَرَبكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتىَ يُحَكمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُم لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجا مما قَضَيْتَ وَيُسَلمُواْ تَسْلِيما) النساء/٦٥ واتە: نەخێر - ئەی محمد - سوێند بە پەروەردگارت، باوەڕیان نابێت هەتا تۆ نەکەن بە دادوەر لەو کێشانەدا کە لە نێوانیاندا ڕوودەدات، وە نابێت لە دڵ و دەروونیشیاندا هەست بە هیچ گرێ و گرفتێك بکەن بە هۆی ئەو بڕیارەوە کە بۆت داناون و دەبێت بە تەواوی مل کەچ بن.

چوارەم: دەبێ ئەو تێگەیشتنە دامەزراوەو ئەو مل کەچییە تەواوە هەست و سۆزێکی گەرم و بە تینی لە گەڵدا بێت و وا لە مرۆڤ بکات بە پێی داخوازی باوەڕەکەی مامەڵە بکات و، بە هەموو ئاکارە ڕەوشتی کردەوەییەکانەوە پابەند بێت و ئامادەی خۆ بەخت کردن و ماڵ بەخشین و جیهاد کردن بێت، خوای گەورە دەفەرمووێت: (إِنمَا الْمُؤْمِنُونَ الذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانا وَعَلَى رَبهِمْ يَتَوَكلُونَ * الذِينَ يُقِيمُونَ الصلاَةَ وَمِما رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ * أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقا)الأنفال/٢-٤ واتە: باوەڕداران

ئەوانەن ئەگەر باسی خوای گەورە لەلایان کرا دڵیان ڕادەچڵەکێت (هەشت و هۆشیان بۆ خواپەرستیی دەڕوات) ئەگەر ئایەتەکانی خوایان بۆ خوێنرایەوە باوەڕیان زیاد دەکات و پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن، ئەوانەش ئەو کەسانەن کە نوێژ ئەنجام دەدەن و لەو سامانەی پێمان بەخشیون دەبەخشن، ئا ئەوانە بەڕاستی باوەڕداری ڕاستەقینەن. هەر بۆیە حەسەنی بەسریش ڕەحمەتی خوای لێ بێت فەرموویەتی: (لَيسَ الإيمانُ بِالْتمَني وَلَا بِالْتحَلي، وَلكِنْ شيءٌ وَقَرَ في الْقَلبِ، وَصَدقَهُ الْعَمَلُ) واتە: باوەڕ بە ئاوات خوازی و خۆ ڕازاندنەوە نییە، بەڵکو شتێکە لەدڵدا جێگیر دەبێت و کردەوەش دەیسەلمێنێت کە ڕاستە.

پایەکانی باوەڕ

لە ئیسلامدا باوەڕ شەش پایەی هەیە، واتە بە تێکڕایان باوەڕ پێك دەهێنن و نکۆڵی کردن لە یەکێکیان دەرچوونە لە سنوری باوەڕ بە یەکجاری، ئنجا لە ڕێگەی فەرمایشتی خوای گەورە و فەرمودەی پێغەمبەرەوە صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ بە ڕاستەوخۆ دەتوانین لە هەرکام لەو پایانە حاڵی ببین، پاشان لە ڕێگەی سەرنج دان لە بوونەوەرو ژیانەوە بە ناڕاستەوخۆ شارەزاییمان زۆر ترو تێگەیشتنمان قوڵتر ببێت،

خوای گەورە دەفەرموێت: (آمَنَ الرسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن ربهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُل آمَنَ بِاللهِ وَمَلائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ..) البقرة/٢٨٥ واتە: پێغەمبەر صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ باوەڕی بەو پەیامەی بۆی ڕەوانە کراوە لە پەروەردگاریەوە هێناوە، هەروەها باوەڕ دارانیش، هەمویان باوەڕیان هەیە بە خواو بە فریشتەکانی و کتێبەکانی و نێراوەکانی .. هەروەها پێغەمبەریش صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ لە وەڵامی جبرئیلدا سەلامی خوای لێبێت دەربارەی باوەڕ فەرموی: (أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِه) رواه مسلم[1] واتە: باوەڕ بهێنیت بە خوای گەورەوە بە فریشتەکانی و بە پەیامەکانی و بە نێرراوەکانی بە ڕۆژی دوایی، وە باوەڕ بهێنیت بە قەزاو قەدەر بە خۆشی و ناخۆشییەوە.

[1] مسلم (٨) والترمذي (٢٧٣٨) وأبو داود (٤٧٦٠) والإمام أحمد (٥١/١) .

باوەڕ بوون بە غەیب

هەریەك لە پایەکانی باوەڕ راستییەکی نادیارەو مرۆڤ بە هەستەوەرەکانی خۆی پەی پێ نابات، بۆیە پێویستە بزانین باوەڕ کردن بە نادیار (غەیب) تا چ رادەیەك مەنتیقیانەیەو سنوری ئەو باوەڕەش چەندەیە، خوای گەورە لە وەسفی پارێزکاران (المتقون) دا دەفەرموێت: (الذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصلاةَ وَمِما رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ) البقرة/٣ واتە: ئەوانەن باوەڕیان بە نادیار هەیەو نوێژ دەکەن و لەوەی پێمان بەخشیون دەبەخشن.

باوەڕبوون بە نادیار ئەو ئاسۆیەیە کە مرۆڤ دەیگاتێ، ئاستی شایستەی مرۆڤانەی خۆیەتی:کە پێی لە ئاستی نزمی ئاژەڵیانە دەردەچێت، چونکە پەی دەبات بەوەی کە ئەم بونەوەرە گەورەترو فراوانترە لەو جوغزە تەسك و ڕوبەرە بچوکەی هەستەوەرەکان پەی پێ دەبەن. لە کاتێکدا کە ئاژەڵ نازانێت نادیار چییەو ئەوەی بە هەستەوەرەکانی دەرکی پێ نەکات نایزانێت، بێگومان ئەم ڕوانگەیە بۆ بوونەوەر کاریگەری ڕاستەوخۆی هەیە لەسەر بیر کردنەوەی مرۆڤ و هەڵسەنگاندنی ژیانی و پەی بردن بە ڕاستییەکان و ناسینی خودی خۆی و چۆنیەتی مامەڵە کردنی لەگەڵ شتەکانی دەورو بەریدا. چونکە دەزانێت کە دەسەڵاتێکی بێ سنوورو توانایەکی کاربەجێ لە پشت ئەم بونەوەرەوەیەو بە مەبەستێك بەدی هێناوەو ژیانی لە زەویدا فەراهەم هێناوەو ئەو شتانەی کە تێیدان سەرجەم خزمەت بەو ژیانە دەکەن و تەواوکەری ڕۆڵی یەکترین و سەردەستەش لە گۆڕەپانی ئەو ژیانەدا مرۆڤەو دەورەکەشی بەو ماوە کورتەی

سەر شانۆی زەوی كۆتایی نایەت، دەبێت ئەوەمان لە یاد نەچێت كە باوەڕ كردن بە راستییە نادیارەكان نابێت رەهاو بێ سنور بێت، بەڵكو دەبێت زانیاری لە سەرچاوەی بێگەردی خۆیەوە كە سروشی پیرۆزی پەروەردگارە دەربارەیان وەربگیرێت، چونكە بواری فیكری مرۆڤ نییە تاكو بە ئامرازی بیر كردنەوەی خۆی پەییان پێ ببات. چونكە تواناى زۆری تێدا بە فیرۆ دەڕوات و هیچیش بە هیچ ناكات. لە هەمان كاتیشدا نابێت بە پێی بۆچوونی خەڵكی لە هەر بارێكەوە بێت و بۆ هەر بوارێك باوەڕ بە نادیار بكەین چونكە ئەو كاتە لە ڕاستییەكان لاڕێ دەبین و دەكەوینە ئەفسانەو شتی بێ سەرو بەرەوە.

پایەی یەکەم

باوەڕ هێنان بە خوای گەورە

بەندی یەکەم: دەروازەی ناسینی خوا

* دەروازەی یەکەم: سەرنجدان لە بونەوەرو ژیان.
* دەروازەی دووەم: سەرنجدان لە توانایی بێ سنووری خوای گەورە.
* دەروازەی سێیەم: سەرنجدان لە زانیاری گشتبینی خوای گەورە.

بەندی دووەم: یەکتاپەرستی

* یەکەم: جۆری یەکەمی یەکتاپەرستی پەروەردگارێتی (الربوبية).
* دووەم: جۆری دووەمی یەکتاپەرستی پەرستراوێتی (الالوهية).
* واتای پەرستن:
* نیازپاکی بۆ خوای گەورە.
* خۆبەری کردن لە تاغووت.

* سێیەم: جۆری سێیەمی یەکتاپەرستی ناوو سیفەتەکان (الاسماء و الصفات) * بەدوور گرتنی خوای گەورە بە هەموو جۆرە ناتەواویەك.

* باوەڕبوون بەو ناوو سیفاتانەی لە قورئان و سوننەتدا هاتوون و بەس.

* نیازبڕین لە پەی بردن بە چۆنیەتی سیفاتەکانی خوای گەورە.

بەندی سێیەم: جۆرەکانی هاوبەش دانان

- هاوبەش دانانی گەورە (الشرك الاكبر).
- هاوبەشدانانی بچووك (الشرك الاصغر)

* چۆنیەتی خۆپاراستن لە هاوبەشی دانان (شیرك):

- هاوبەشی دانان لە بیرو باوەڕدا (شرك الاعتقاد).

- هاوبەشی دانان لە شوێن کەوتندا (شرك الاتباع).

* راڤەی هەندێك لە ناوە پیرۆزەکانی خوای گەورە.

باوەڕ هێنان بە خوای گەورە

پەی بردن بە زاتی خوای گەورە لە توانای مرۆڤدا نیەو بە هۆی ڕێنمایی پەیامە بەڕێزەكەیەوە نەبێت مەحاڵە وەك پێویست بتوانین بیناسین، چونكە وەك ئاماژەمان پێ كرد ڕاستییەكی نادیارەو بواری فیكری مرۆڤ نییە تاكو خۆی پێوە خەریك بكات خوای گەورە دەفەرموێت: (ذَلِكُمُ اللهُ رَبكُمْ لا إِلَهَ إِلا هُوَ خَالِقُ كُل شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُل شَيْءٍ وَكِيلٌ * لا تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ وَهُوَ اللطِيفُ الْخَبِيرُ) الأنعام / ١٠٢-١٠٣ واتە: ئەوە خوای پەروەردگارتانە، هیچ پەرستراوێك نییە شیاوی پەرستن بێت بێجگە لەو خوایەی دروستكاری هەموو شتێكە، جا ئێوە بیپەرستن، هەر ئەویشە چاودێرو سەروكارە بەسەر هەموو شتێكدا، بیناییەكان پەی بەو نابەن و نایبینن، بەڵام خوا پەی بە هەموو بیناییەكان دەبات، هەر خۆشی ووردەكارو شارەزایە. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (تَفَكرُوا في آلاءِ اللهِ ولا تُفَكرُوا في اللهِ)سەحیحە(ژمارە١٧٨٨)[1]

واتە: بیر لە بەهرەو نیعمەتەكانی خوا بكەنەوەو بیر لە خودی خوا مەكەنەوە.

[1] ئەمەی نوسەری بەڕێز هێناوێتییەوە لای تەبەرانی لە (الأوسط)و لای ئەبو نوعەیمیش هەیە كە هەردوكیان لە ئیبنو عەباسەوە گێڕاویانەتەوەو شێخی ئەلبانی ڕەحمەتیش لە سلسلەی سەحیحە (٣٩٥/٤)و (صحيح الجامع٢٩٧٦)دا دەربارەی فەرمویەتی: حەسەنە. ریوایەتەكەش كە بەیهیقی لە (شعب الإيمان)دا لە سەیدنا عومەرەوە هێناوێتییەوە كە دەفەرموێ: (تَفَكرُوا في آلاءِ اللهِ ولا تُفَكرُوا في ذاتِ اللهِ) شێخی ئەلبانی ڕەحمەتی ئەمیشیانی (صحيح الجامع٢٩٧٥،٢٩٧٦) دا بە حەسەن داناوە.

بەندی یەکەم

دەروازەکانی ناسینی خوا

دەروازەی یەکەم: سەرنجدان وورد بونەوە لە بونەوەرو ژیان:

أ- فراوانی بونەوەر:

خوای گەورە دەفەرموێت: (وَسِعَ كُرْسِيهُ السمَاوَاتِ وَالأَرْض) البقرة/٢٥٥ واتە: کورسی خوای گەورە بە ئەندازەی ڕووبەری ئاسمانەکان و زەوی فراوانە. هەروەها دەفەرموێت: (وَالسمَاء بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنا لَمُوسِعُونَ) الذاريات/٤٧ واتە: ئاسمانمان بەهێز بنیاد ناوەو هەر بەرفراوانی دەکەین. پێغەمبەریش صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَا السَمَاوَاتُ السَبْعُ فِي الْكُرْسِيِ إِلاَ كَحَلَقَةٍ مُلْقَاةٍ بِأَرْضِ فَلاَةٍ وَفَضْلُ الْعَرْشِ عَلَى الْكُرْسِيِ كَفَضْلِ تِلْكَ الْفَلاَةِ عَلَى تِلْكَ الْحَلَقَةِ)[1] واتە: گەورەیی حەوت ئاسمانەکان لە چاو کورسی خواداو وەك ئەڵقەیەك وایە لە دەشتێکی چۆلدا فڕێ درابێت، وە گەورەیی عەرش بەسەر کورسی دا وەك گەورەیی ئەو دەشتە چۆڵە وایە لە چاو ئەو ئەڵقەیەدا.. گەردون ناسەکانیش دەڵێن: ئەوەندەی تا ئێستا پەی پێ براوە بەنوێترین دەزگای (تەلسکۆب) کە لە

[1] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیووە (سلسلة الأحاديث الصحيحة / ٢٢٣/٢ ژمارە ١٠٩) بەڵام لە توێژینەوەیدا دەرکەوت کە سەنەدی گێڕانەوەکەی لە سێ ڕێگاوە لاوازی تێدایە بەڵام بە کۆی سەنەدەکان (لە ڕێی ئەبو زەڕی غیفاری بە مەرفوعی و ئیبنو مەسعوود بە مەوقوفی و موجاهید بە مورسەلی) حوکمی حسن لغيره وەردەگرێت.

دوری چوار هەزار ساڵی تیشکییەوە ئەستێرە بەدی دەکات، هەزار ملیۆن کاکەشان هەیەو هەر کاکەشانێکیش لە هەزار ملیۆنەوە تاکو سی هەزار ملیۆن ئەستێرەی تێدایە، ئەو پەڕی توانای زانستی مرۆڤ هێشتا پەی بەوەندە بردووە، بەڵام خۆ ئەوە کۆتایی بوونەوەر نییە ! باشە جیهانێك بە ڕوانگەی کورت بینی مرۆڤ هێندە فراوان بێت لە ڕاستیدا دەبێت چەندە فراوان بێت؟ باشە ئەگەر ئەمە فراوانی بوونەوەر بێت کە هەرگیز بە بیری مرۆڤ مەزندە ناکرێت، ئەی دەبێت ئەو دەسەڵاتەی دروستی کردووە چەندە گەورەو بە توانا بێت؟!

ب- ووردەکاری بوونەوەر:

خوای گەورە دەفەرموێت: (صُنْعَ اللهِ الذِي أَتْقَنَ كُل شَيْءٍ) النمل/٨٨ واتە: ئەو شاخەی کە دەی بینن دروستکراوی خوایە کە، هەموو شتێکی بە ووردەکاری دروست کردووە. یان دەفەرموێت: (إِنا كُل شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ) القمر/٤٩ واتە: ئێمە هەموو شتێکمان بە ئەندازەی دیاری کراو دروست کردووە. بەم پێیە هەموو شتێك مانگ و خۆر، شەوو ڕۆژ، باران بارین، ڕۆزی گیانداران، لە دایك بوون و مردن، و .. هتد، بە ئەندازەی دیاریکراو دروست کراون دەجوڵێن و ڕوودەدەن، هەرگیز لە توانای مرۆڤدا نییە بەشێکی کەمی ئەم بوونەوەرە بە شێوەیەکی (کت و مت) ئامار بکات گەرچی لە کاتژمێری (الكترون) یش ووردەکارتر داهێنێت کە لە چرکەیەکدا (١/١٠٠,٠٠٠) یەك لە سەد هەزار) تۆمار دەکات، چونکە هەر لە گەردیلەوە تا کاکەشانە زەبەلاحەکان ووردەکارییەکی لە ڕادە بەدەریان تێدایە، بۆ

نموونە: (ئەلیکترۆن) لە گەردیلەدا بە پێچەوانەی میلی کاتژمێرەوە بە دەووری ناوکدا دەسووڕێتەوە. هەروەها زەوی و مانگ و خۆرو تێکڕای ئەستێرەکان و کاکەشانەکان، هەر هەموویان بە پێچەوانەی میلی کاتژمێرەوە بە خولگەیەکی هێلکەیی (ئیهلیجی) داو بە لاری دەسوڕێنەوە، لەوەش سەرسووڕهێنەرتر ئەوەیە ڕێژەی دووریی نێوان ئەلیکترۆن و ناوك بە ئەندازەی ڕێژەی دووریی نێوان خۆرو ئەستێرە گەڕۆکەکانە.

ج- گۆڕانکاری لە بوونەوەرو ژیاندا:

خوای گەورە دەفەرموێت: (أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبكَ كَيْفَ مَد الظل وَلَوْ شَاء لَجَعَلَهُ سَاكِنا ثُم جَعَلْنَا الشمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلا * ثُم قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضا يَسِيرا * وَهُوَ الذِي جَعَلَ لَكُمُ الليْلَ لِبَاسا وَالنوْمَ سُبَاتا وَجَعَلَ النهَارَ نُشُورا * وَهُوَ الذِي أَرْسَلَ الريَاحَ بُشْرا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنزَلْنَا مِنَ السمَاء مَاء طَهُورا * لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَة ميْتا وَنُسْقِيَهُ مِما خَلَقْنَا أَنْعَاما وَأَنَاسِي كَثِيرا) الفرقان/٤٥-٤٩ واتە: ئایا نابینیت چۆن پەروەردگارت سێبەر - لە بەرەبەیاندا - درێژ دەکاتەوە، ئەگەر خوا بیویستایە جێگری دەکردو بەهەڵهاتنی خۆرەکە نەدەسڕایەوە، پاشان خۆرمان کردەوە بە هۆیەك بۆ دروست بوونی سێبەر، پاشان بە هێواشی دەیکێشینەوە بۆلای خۆمان، هەر ئەوە خوایەیە شەوی کردووە بە پۆشاك و خەوی کردووە بە مایەی حەوانەوەو ڕۆژی کردووە بە کاتی بڵاوە لێ کردن بۆ کارو کاسبی، وە هەر ئەوە لە پێش هاتنی ڕەحمەتەکەیەوە - وەك موژدەیەك - با هەڵدەکات کە بارانە، وە لە ئاسمانەوە

ئاوێکی خاوێن کەرەوەمان باراندووە، بۆ ئەوەی خاکێکی ووشکی مردووی پێ زیندوو بکەینەوەوە ئەو ئاژەڵ و خەڵکە زۆرە بەو بارانە تێر ئاو بکەین کە دروستمان کردوون. گۆڕانکاری لە ژیان و بوونەوەردا بەردەوامە، لەسەر هەموو ئاستەکانەوە. ڕۆژانە بگرە هەموو کاتژمێرو چرکەو خولەکێك ڕووداوێك یان زیاتر ڕوو دەدات، بە نموونە: لەدایك بوون، مردن، دەسەڵات پەیدا کردن، ژێر دەست بوون، هەژارکەوتن، دەوڵەمەند بوون، نەخۆش کەوتن، چاك بوونەوەو .. هتد، ئەمانە وەك گیاندار ...ئینجا وەك سەر زەوی: ڕۆژ هەڵاتن، شەو داهاتن، باهەڵکردن باران بارین، خۆر گیران و .. هتد، بەم چەشنە گۆڕانکاری بێ ووچان بەڕێوەیە .. دیارە زۆرو کەم ناخی مرۆڤ دەهەژێنن و ڕای دەچڵەکێنن و پەلکێشی دەکەن بۆ ئەوەی بپرسێت: باشە بۆ ژیان و بوونەوەر ئەم هەموو گۆڕانەی تێدا ڕوودەدات؟ کێ بزوێنەری ئەم گۆڕانکاریانەیە؟ چۆن ئاوا بە هاوسەنگی بەڕێوە دەچن؟

د - دیاردەی ژیان و مردن:

خوای گەورە دەفەرموێت: (اللّهُ يَتَوَفى الأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ التِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمى إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكرُونَ) الزمر/٤٢ واتە: خوا گیانەکان کاتی مردنیان دەکێشێت و گیانی ئەوانەش کە لە خەودان دەکێشێت، ئنجا گیانی ئەوانە گل دەداتەوە کە مردن دەدات بەسەریانداو گیانی ئەوانە کە هێشتا سەرەی مردنیان نەهاتووە تا

مۆڵەتێکی دیاری کراو دەهێڵێتەوە، بە ڕاستی ئەم ژیان و مردنە بەڵگەی زۆری تێدایە بۆ ئەوانەی بیر دەکەنەوە. ئەگەر مرۆڤ خاوەنی هەستێکی ناسك و دڵێکی زیندوو بێت، بێگومان دیاردەی ژیان و مردن کار لە قووڵایی دەروونی دەکات .. باشە، چۆن لە ماددەیەکی بێگیان و مردوو ژیانێکی پڕ جۆش و خرۆش و گەشەو جوڵە فەراهەم دێت؟ یەك خانەی زیندوو بەو سادەییەی خۆی دەبێت بە هەموو فەرمانەکانی ژیان هەستێت لە: خواردن و هەناسەدان و گەشەکردن و زۆر بوون و جوڵەو خۆ ڕاهێنان لەگەڵ دەوروبەردا !! کەس هەیە لە خۆی ڕاببینێت کە تاکە مێشولەیەك دروست بکات؟ وولاتی ڕوسیا داوای لە (ئۆبارین) کرد کە سەرۆکی پەیمانگای کیمیاگەری سۆڤیەتی جاران بوو، کە لەوە بکۆڵێتەوە کە تا چ ڕادەیەك دەتوانرێت لە ڕێگەی کارلێکی کیمیاییەوە ژیان بەدی بهێنرێت، بەڵام پاش سەرقاڵییەکی درێژخایەن کە بیست ساڵی خایاند، لە (١٩٦٢) دا ڕای گەیاند کە کۆتایی بە لێکۆڵینەوەکەی هێناوەو دەرئەنجامەکەی لە ڕێگەی هەموو کەناڵە جیهانییەکانەوە بڵاوکرایەوە کە: لە ڕاستیدا زانستی کیمیاگەری دەستەوسانەو لە توانایدا نییەلە تاقیگەدا ژیان بەدی بهێنێت، وە زانست تەنها لەگەڵ ماددەی بەرهەستدا دەگاتە ئەنجام. ئەمە نهێنی ژیان بوو .. ئەی مردن؟

هەر مرۆڤێك دەیان و سەدان خولیاو ئاوات لە زیهنی دا گەڵاڵە دەکات و بە هیوایە بەدی یان بهێنێت، کە دەمرێت بۆ کوێ یان دەبات؟ هەروا بە ئاسانی ڕۆژگاری ژیانی ئاوا دەبن و خۆڵ چاوی پڕ دەکات؟! بێ ئەوەی بە خۆی بزانێت یاخود پرسی پێ بکرێت پەردەی شانۆی ژیانی دادەرێتەوە؟! کێیە ئەو گیانە

دەکێشێت و بە چ سەرئەنجام و چارەنوسێکی دەگەیەنێت؟ (الذِي خَلَقَ المَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيكُمْ أَحْسَنُ عَمَلا) الملك/٢واتە: ئەو خوایەی مردن و ژیانی دروست کردووە بۆ ئەوەی تاقیتان بکاتەوە، ئاخۆ کامتان باشترین کردەوە ئەنجام دەدەن؟.

دەروازەی دووەم: سەرنج دان لە توانایی بێ سنوری خوا:

مرۆڤ لە دوو حاڵەتدا هەست بە لاوازی و دەستەو سانی خۆی دەکات:

١- **کاتی منداڵی:** کە توانای جێگۆڕکێ و ڕاوەستان و قسەکردن و شت هەڵگرتن و ڕۆشتنی نییە، ئنجا وورده وورده دەتوانێت بە هەندێکیان هەستێت. بەڵام دڵی ئاو ناخواتەوەو هەوڵی زیاتر دەدات و ناتوانێت بە خواستی خۆی ئەوی مەبەستیەتی جێبەجێی بکات، پاشان دەتوانێت هەندێك لەو کارانەی پێش ساڵێك لەمەوبەر نەیتوانیوە ئەمساڵ ئەنجامیان بدات، بەڵام لەگەڵ گەورەبوونی خۆیدا ڕوبەری خواستەکانی فراوان دەبێت، لە هەمان کاتدا جار لەگەڵ جار لاوازی و دەستەوسانی خۆی بۆ ئەو دیاردانەی کە توانای لە ڕاددە بەدەریان دەوێت: لە ژیان دا، لە بونەوەردا لە خودی مرۆڤ دا،

٢. **حاڵەتی تەنگاوی:** زۆر جار مرۆڤ بە هۆی توانای لاشەییەوە، یان بە هۆی دەوڵەمەندییەوە، یان کەسدارییەوە، یان دەسەڵاتەوە یاخی دەبێت و بیر لە توانایەکی لە خۆی باڵاتر ناکاتەوە، بەڵام کاتێك دەستی لەو تواناییانە دەبڕێت و هیچ دەروویەکی بۆ نامێنێتەوە، نە خۆی دەتوانێت لەو تەنگاویە خۆی ڕزگار بکاو

نە سامانەکەی و نە کەس و کاری و بە دەسەڵات و پلەو پایەکەی دەتوانن ڕزگاری بکەن، ئنجا بە جەختی فیترەتی ڕوو دەکاتە خوای گەورەو دان بەو ڕاستییەدا دەنێت کە هەر خوا تاکە دەسەڵاتی بێ وێنەیەو هەموو دروستکراوەکانی ئاتاجی ئەون. خوای مەزن دەفەرمویت: (هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُواْ بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّواْ أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُاْ اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنِّ مِنَ الشَّاكِرِينَ) یونس/٢٢ واتە: هەر خوایە کە لە ووشکانی و دەریادا بە ڕێتان دەخات و توانای ڕۆیشتنتان پێ دەدات، هەتا کاتێك دەچنە کەشتییەوەو بە شنە بایەکی خۆش بە ڕێ دەکەین و پێی دڵخۆش دەبن، ئنجا ڕەشەباو بۆرانێك لێیان هەڵدەکات و شەپۆل لە هەموو لایەکەوە گەمارۆیان دەدات و دڵنیان کە ئیتر نوقمیان دەکات و دەخنکێن، بە دڵسۆزی و نیازێکی پاکەوە دەپاڕێنەوە لە خواو ملی بۆ کەچ دەکەن، دەڵێن: ئەگەر لەم مەرگەساتە ڕزگارمان بکەیت دەچینە ریزی ئەو کەسانەوە کە سوپاس گوزارن.

دەروازەی سێیەم: سەرنج دان لە زانیاری گشت بینی خوا:

کاتێك مرۆڤ لە خۆیەوە دەڕوانێت و دەبینێت زانیارییەکانی کورت بین و سنوردارن و پەی نابەن بە زانینی ڕوداوێکی ساڵێکی تر، بگرە هەفتەیەکی ترو ڕۆژێکی ترو ساتێکی تر، وە نازانێت ئایا چرکەیەکی تر چی بەسەردێت و توشی چی دەبێت؟ زۆر جار پەنا بۆ هۆکاری نامەنتیقیانە دەبات تاکو پەی بە شتێك لە

چارەنوسی نادیاری ببات بۆ ئەوەی دڵی ئاو بخواتەوە، وەك جادوو سیحرو ئەستێرەگەری و فاڵگرتنەوەو...هتد، بەڵام بێ سەرئەنجامە.

١- جا ئەم هەستە مرۆڤ جڵەوگیر دەكات بۆ ئەوەی لە چارەنوسی ئەو هەموو دروستکراوانە رامێنێت و بیر بکاتەوە کە هەر لە دەنکە تۆوێکەوە هەتا زەبەلاحترین کاکەشان پێویستی بە چاودێری ووردو ئاگاداری سەر لەبەری (ڕابردوو، ئێستا، داهاتوو) یان هەیە، ئەوەش هەر لە زانیاری گشت بینی خوا دەوەشێتەوە، وەك دەفەرموێت: (وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا وَلاَ حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الأَرْضِ وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ * وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَى أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ) الأنعام/ ٥٩-٦٠. واتە: کلیلەکانی غەیب زانی لای خوای گەورەیە، هیچ کەس نایزانێت خۆی نەبێت، هەرچی لە ووشکانی و دەریادا بێت ئاگای لێیەتی، هەر گەڵایەك بوەرێت دەزانێت و هەر دەنکە تۆوێك لە تاریکاییەکانی زەویدا بێت، یان تەڕاییەك، یان ووشکاییەك لە نوسراوی ڕونکراوەی خوادا هەیە، هەر ئەویشە کە بە شەو گیانتان دەکێشێت و دەزانێت بە ڕۆژ خەریکی چین، ئنجا هەر لە ڕۆژدا زیندوتان دەکاتەوە، بۆ ئەوەی مۆڵەتێك کە بۆتان دیاری کراوە بەسەر بچێت، ئنجا گەڕانەوەتان بۆ لای خۆیەتی، پاشان هەواڵتان پێ دەدات کە چ کارێکتان کردووە .

بەندی دووەم

یەکتاپەرستی

باوەڕ گرنگییەکی حەتمی و چارەنوسیانەی هەیە بۆ مرۆڤ، چونکە ئاڕاستەی مرۆڤ دیاری دەکات و تەفسیری ژیانی دەکات و سەرئەنجام و داهاتووی بڕیار دەدات، بەختەوەری یان خاکە سارییە .. بەهەشتی نەبڕاوە یان دۆزەخی هەمیشەییە، کەوابوو نابێت کەم تەرخەمی تێدا بکرێت و سەرپێیی یانە تەماشا بکرێت واتە: بوون و نەبوونی وەکو یەك دابنرێت، بەڵکو پێویستە جەختی لەسەر بکرێت و گرنگی تەواوی پێ بدرێت و چۆنیەتی و پێویستی ئەو باوەڕە بزانرێت.

پێویستە بە باوەڕی یەکتاپەرستی خوا بناسین

خەڵك لە کۆن و نوێدا خوایان ناسیوەو باوەڕیان بە بوونی هەبووە - مەگەر بە دەگمەن - چونکە باوەڕ داخوازییەکی (فیتری) یە، بۆیە ئیسلام جەخت لەسەر بوونی خوا ناکات، بەڵکو گرنگی بە چۆنیەتی ناسینی خوای گەورە دەدات، چونکە خەڵکی بە زۆری لەم لایەنەوە گومڕا دەبن و سەریان لێ دەشێوێت..

پێش هاتنی ئیسلام عەرەبەکان باوەڕیان بە خوا هەبوو، بەڵام لە هەمان کاتدا شتی تریان دەپەرست و تێکڕا سەرگەردان ببوون، بێجگە لە کەسانێکی کەم کە لەسەر ڕێبازی (حنیفی) مابونەوە وەك: زەیدی کوڕی عەمری کوڕی نوفەیل.

بوخاری ڕەحمەتی خوای لێ بێت لە (أَبو رَجاء العَطاردي) یەوە دەگێڕێتەوە کە دەیفەرموو: ئێمە بەردمان دەپەرست، ئەگەر بەردێکی ترمان بدۆزیایەتەوە لەم جوانتر بوایە، ئەممان فڕێ دەداو جوانەکەمان دەپەرست، وە ئەگەر بەردمان دەست نەکەوتایە، هەندێك خۆڵمان گرد دەکردەوەو بزنێکمان دەهێنا، شیرەکەیمان بەسەردا دەدۆشی بۆ ئەوەی تەڕ بێ، ئنجا دەمان شێلاو تەوافمان بە دەوریدا دەکرد.

هەیانبوو بتیان لە خورما دروست دەکردو دەیان برد بۆ سەفەر، کە خواردنیان تەواو دەبوو، برسیەتی زۆری بۆ دەهێنان خوا خورمایینەکەیان دەخوارد !!

لە وولاتی فارس ئاگریان دەپەرست .. لە هیندستان بتپەرستی گەیشتبووە لوتکە لە سەدەی شەشەمی زاینیدا ژمارەی پەرستراوەکانیان بە (٣٣٠) ملیۆن مەزەندە کراوە. ئایینە ئاسمانییەکانیش شێوێنرابوون و بە خاوێنی نەمابونەوەو چونکە هاوبەش دانانیان تێکەڵ ببوو، بۆ نموونە: جولەکەکان دەیان ووت: (عوزێر) کوڕی خوایەو، گاورەکان دەیان ووت: (مەسیح: سەیدنا عیسا) کوڕی خوایەو عەرەبەکان کە لەسەر ئاینی (حەنیفی) بوون سەرەڕای بت پەرستییەکەیان دەیان ووت: (فریشتەکان) کچی خوان و ئەو کەعبەیەی سەیدنا ئیبراهیمی بت شکێن دروستی کردبوو (٣٦٠) بتی تێدا بوو.

بەم شێوەیە بیرو باوەڕی یەکتاپەرستی بە دەگمەن نەبێت لە ناو مرۆڤایەتیدا نەمابوو، ئنجا خوای گەورە دوایین پەیامی یەکتاپەرستی ڕەوانە کرد بۆ ئەوەی

خەڵکی لەو شەوە زەنگە قوتار بن، لەبەر ئەوە ئیسلام ئەوپەڕی جەخت لەسەر چەسپاندنی (یەکتاپەرستی) دەکاتەوە و خەڵکی بانگ دەکات بۆی و بە هەموو شێوازێك ڕونی دەکاتەوە.

واتای یەکتاپەرستی و بەشەکانی

یەکتاپەرستی: بریتییە لە بەتەنها ناسینی خوای گەورە، لە پەروەردگاریەتی و پەرستراویەتی و ناوو سیفەتەکانیدا.

بەم پێودانگە یەکتاپەرستی دەکرێت بە سێ بەشەوە:

یەکەم: یەکتاپەرستی پەروەردگاریەتی (الربوبیة).

دووەم: یەکتاپەرستی پەرستراوێتی (الالوهیة).

سێیەم: یەکتاپەرستی ناووسیفاتەکان (الأسماء و الصفات).

یەکتاپەرستی پەروەردگاریێتی
(توحيد الربوبية)

بریتییە لە بەتەنها ناسینی خوای گەورە لە کارو فرمانەکانیدا، وەك: دروست کردن و خاوەنیەتی و مشور خواردن و ژیاندن و مراندن و ڕۆزی دان و سوود گەیاندن و زیان گەیاندن و .. هتد، خوای گەورە دەفەرمویت: (فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) الجاثية/٣٦ واتە: سوپاس و ستایش بۆ خوای پەروەردگاری ئاسمانەکان و پەروەردگاری زەوی، پەروەردگاری هەموو جیهان. یاخود دەفەرمویت: (قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَمَن يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيَّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَن يُدَبِّرُ الأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلاَ تَتَّقُونَ * فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلاَّ الضَّلاَلُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ) يونس/٣١-٣٢ واتە: ئەی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بە بێ باوەڕان بڵێ: کێ لە ئاسمان و زەوییەوە ڕۆزیتان بۆ دابین دەکات؟ کێ بیستن و بینینەکانی بەدەستەوە خاوەنیانە؟ کێ لە تەنی مردوو زیندوو بەدی دێنێت و لە زیندووش مردووی بێ گیان دەخاتەوە؟ ئەی کێ مشوری کارو فرمان دەخوات؟ ئەوا دەڵێن: خوا، تۆش بڵێ: ئەی بۆ پارێز لە خوا ناکەن؟ ئەوە خوای گەورە پەروەردگاری ڕاستەقینەتانە، لە دوای ڕاست و ڕەوایی چیتر هەیە بێجگە لە ناڕەوایی؟ ئیتر چۆن ئاوا لاڕێ دەبن؟ پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لە نزای (سَيد ألإستغفار) دا دەفەرمویت: (اللَّهُمَّ أنتَ رَبِّي، لا إلهَ إلاَّ أنتَ خَلَقْتَنِي وأنَّا

عَبْدُكَ) رواه البخاري[1] واتە: خوایە تۆ پەروەردگاری منی، هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت جگە لە تۆ، دروستت کردووم و من بەندەی تۆم.

پەیوەندی یەکتاپەرستی پەروەردگاریەتی

بە دوو بەشەکەی ترەوە

ووشەی (رَب) لە زمانی عەرەبیدا واتایەکی بنچینەیی هەیە، کە (پەروەردە) یە بەڵام چەند واتایەکی تریش هەڵدەگرێت و لە قورئانیشدا بەو واتایانە هاتووە، وەك: چاودێرو سەروکار، گەورەو پشتیوان، دەسەڵاتداری قسەڕەوا، پادشاو خاوەن، بەم پێیە (یەکتاپەرستی پەروەردگاریەتی) دەبێتە بنچینە بۆ هەردوو بەشەکەی تر، چونکە:

أ- ئەگەر خوایەك دروستکەرو مشور خۆرو خاوەن و دەسەڵاتدارو ڕۆزیدەرو ژێنەرو مرێنەرو گەورەو پشتیوان بێت، هەر ئەویش شایستەی پەرستن و گوێڕایەڵی کردن و مل کەچییە، خوای گەورەش دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ * الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ فِرَاشاً وَالسَّمَاء بِنَاء وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاء مَاء فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقاً لَّكُمْ

[1] تەواوی دوعاکە ئەمەیە: (اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ). بوخاري (٥٩٤٧)

فَلاَ تَجْعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ) البقرة/ ٢١-٢٢ واتە: ئەی خەڵکینە ئەو پەروەردگارەتان بپەرستن کە دروستی کردوون، وە ئەوانەی پێش ئێوەشی دروست کردووە، تا تەقوای بکەن و لێی بترسن، ئەو خوایەی زەوی بۆ کردوون بە ڕایەخ و ئاسمانی کردووەتە بونیادێکی دامەزراوو لە ئاسمانەوە ئاوی باراندووەو بەو ئاوە بەرو بوومی ڕواندووەو کردویەتی بە بژێوو ڕۆزی ئێوە، کەواتە هاوتا بۆ خوا دامەنێن و خۆشتان دەزانن هیچ هاوتایەکی نییە.

ب- ئەگەر خوایەك هەرچی فرمان و ئاڵو گۆڕو مشوور خواردنی ئەم بونەوەرەی بەدەست بێت و هەر خۆی خاوەنی بێت و دروستکەری بێت، حەتمەن دەبێت هەموو سیفەتێکی تەواوی هەبێت و دوور بێت لە هەموو لەکەو کەم و کوڕییەك، خوای گەورە دەفەرموێت: (سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ) الصافات/١٨٠ واتە: پاك و بێگەردی بۆ پەروەردگارت لە هەموو کەم و کوڕییەك، پەروەردگاری شکۆمەندی، لەوەی بە نادروست و ناڕەوا وەسفی دەکەن .. یان دەفەرموێت: (إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاء وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا) الإسراء/٣٠ واتە: پەروەردگارتە کە ڕۆزی واڵی دەکات و دەی بەخشێت بەو کەسەی خۆی دەیەوێت، وە خۆشی ئەندازە گیری دەکات، هەر ئەویش شارەزاو بینایە بە بەندەکانی خۆی .. بێگومان بە تەنها ناسینی خوای گەورە لە پەروەردگاریەتی دا بە تەنها دادی کەس نادات و سوودی نابێت مادەم نەبێتە بنچینەو بناغە بۆ دوو بەشەکەی تری یەکتاپەرستی، چونکە زۆر کەس ووتویانە: خوا دروست کەرەو ڕۆزیدەرە بەڵام هاوبەشیان بۆ داناوە لە پەرستندا، یاخود سیفەتی ناتەواوی یان داوەتە پاڵی،

خوای گەورەش دەربارەیان دەفەرموێت: (وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلاَّ وَهُم مُّشْرِكُونَ) یوسف/ ١٠٦ واتە: زۆربەیان باوەڕ بە خوا ناهێنن بە جۆرێك نەبێت کە هاوبەشی بۆ دادەنێن.

موجاهید ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: باوەڕ هێنانیان بە خوا ئەوەیە دەڵێن: خوا دروستی کردوین و ڕۆزیمان دەدات و دەمان مرێنێت، ئەمە باوەڕەکەیانە لەگەڵ ئەوەی غەیری خوا دەکەنە هاوبەشی لە پەرستندا.

یەکتاپەرستی پەرستراوێتی
(توحيد الالوهية)

بریتییە لە بە تەنها ناسینی خوای گەورە لە پەرستندا بە هەموو شێوەکانییەوە، وەك: نوێژو ڕۆژوو زەکاتدان و حەج کردن و قوربانی دان و پاڕانەوەو تکاکردن و ملکەچی و شوێن کەوتن و .. هتد، خوای گەورە دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) الحج/٧٧ واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە ڕکووع بەرن و کڕنووش ببەن و پەروەردگارتان بپەرستن و کاری چاکە بکەن بەڵکو سەرفراز بن. هەروەها دەربارەی هەمەلایەنی پەرستن بە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (قُلْ إِنَّ صَلاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * لاَ شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ) الأنعام/١٦٢-١٦٣ واتە: بڵێ: من نوێژو قوربانی کردن و ژیان و مردنم بۆ خوای پەروەردگاری جیهانیانە، هیچ هاوبەشی نییە، وە بەو شێوە فەرمانم پێ کراوە کە بیپەرستم و منیش یەکەم کەسم کە ملکەچ دەبم و چاوم لێ دەکرێت. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (حَقُّ اَللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ، وَلا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا) متفق عليه[1] واتە: مافی خوا لەسەر بەندەکانی ئەوەیە بیپەرستن و هیچ شتێك نەکەن بە هاوبەشی.

[1] متفق عليه.. ئەمە لەفزی بوخاریە (٥٦٢٢).

پەیوەندی یەکتاپەرستی پەرستراوێتی

بە دوو بەشەکەی ترەوە

ووشەی (ألَّە) لە زمانی عەرەبیدا واتایەکی سەرەکی هەیە کە (پەرستراو)ە، چونکە (الە) بە واتای (مَألوە) ە واتە: پەرستراو، بەڵام بە چەند واتایەکی تریش هاتووە کە بە تێکڕایان واتای پەرستراویەتی (ألوهیة) مان بۆ ڕوون دەبێتەوە، لەو واتایانەش:

- **نیاز مەند:** چونکە جێگەی نیازی بەندەکەیەتی و لە هەموو تەنگانەیەکی دەروونی و ماددی دەربازی دەکات و هێورو دڵنیای دەکاتەوە.

- **پشتیوان و داڵدەدەر:** چونکە بەندەکەی لە چنگی مەترسییەکان ڕزگار دەکات و داڵدەی دەدات و پشتیوانیەتی.

- **ڕووتێکراو:** چونکە بەندەکەی زۆر سڵی لێ دەکاتەوەو خۆشی دەوێت و تامەزرۆیەتی و هەمیشە دڵی لە لایەتی.

بەم پێودانگە پەرستراو هەر ئەو خوایەیە کە جێگەی نیازو مەبەستی بەندەکەیەتی و لە کاتی تەنگانەو سەغڵەتیدا هەر ئەو فریادڕەسی ڕاستەقینەیەو پشتیوانی لێ دەکات و داڵدەی دەدات و زاتێکی وایە کە بەندەکەی پڕ بەدڵ سڵی لێ دەکاتەوەو شەرمی لێ دەکات و خۆشی دەوێت و تامەزرۆیەتی، ئنجا ئەم جۆرە پەرستراویەتییە هەردوو بەشەکەی تری یەکتاپەرستی دەگرێتەوە چونکە:

أ- کاتێك بەندە بەو چەشنە خوای خۆی دەپەرستێت کە دڵنیا بێت دروستکەرو خاوەن و مشوور خۆرو ڕۆزی دەرو ژیێنەرو مرێنەریەتی، ئەگەر نە چۆن ئاوا خۆی تەسلیمی دەکات و ملکەچی دەبێت.

ب- هەروەها دەبێت دڵنیا بێت کە خاوەنی هەموو ناوو سیفەتێکی بەرزو تەواوەو دوورە لە هەموو لەکەو ناتەواوییەك، چونکە بەندایەتی بۆ کەسێك ناکرێت کە ناتەواو بێت، بەڵام هیچ کام لە دوو جۆرەکەی تری یەکتا پەرستی ئەم بەشەیان ناگرێتەوە چونکە: زۆر کەس دان دەنێت بەوەدا کە خوا دروستکاریەتی و ڕۆزی دەریەتی و ژێینەرو مرێنەریەتی بەڵام غەیری خوا دەپەرستێت، یاخود زۆر کەس باوەڕی وایە کە پەروەردگاری ئەم بوونەوەرو ژیانە خاوەنی هەموو سیفەتێکی تەواوەو بەس بەڵام بێجگە لە خواش دەپەرستێت.

واتای پەرستن

ووشـەی پەرسـتن (العبـادة) لە زمانی عەرەبیدا بە واتای: (پابەند بوون و ملکەچ کردن و گوێ ڕایەڵی کردن) دێت. ئیبن تەیمیەش ڕەحمەتی خوای لێ بێت لە پێناسەیدا دەفەرموێت: (**العِبادَة:** هِيَ اسمُ جامِعُ لِكلِ مَا يُحِبُه اللهُ وَيَرضَاهُ مِنَ الأقوالِ وَ الأَعمالِ الباطِنَةَ وَ الظَاهِرَةَ) واتە: پەرستن: ناوێکی گشتگیرە بۆ هەموو ئەوانەی خوا خۆشی دەوێن و پێیان ڕازییە لە ووتەو کردەوە پەنهان و ئاشکراکان.. هەروەها دەربارەی ناوەڕۆکی پەرستنیش دەفەرموێت: (العبادة المأمورُ بها تَتَضمَّنُ معنى الذُلِّ ومعنى الحبِّ، فهي تتضَمَّنُ غايةَ الّلِ للّه تعالى، بغاية المحَبَّةِ له) واتە: ئەو پەرستنەی کە فەرمانی پێ کراوە واتای ملکەچی و واتای خۆشەویستی دەگرێتەوە، واتە: ئەو پەڕی ملکەچی بۆ خوای گەورەو ئەوپەری خۆشویستنی دەگرێتەوە). بێگومان مەبەست لە دروستکراوانی مرۆڤ تەنها پەرستنە بە واتا گشتییەکەی وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ) الذاريات/٥٦ واتە: جنۆکەو مرۆڤم بۆ هیچ مەبەست و ئەنجامێك دروست نەکردووە تەنها پەرستن نەبێت.. هەروەها مەبەست لە ڕەوانە کرانی پێغەمبەرانیش سەلامی خوایان لێ بێت تەنها بۆ روون کردنەوەو گەیاندنی پەیامی پەرستنی خوا بووە بە تاك و تەنهایی، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلاَّ نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدُونِ) الأنبياء/ ٢٥ واتە: ئەی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لە پێش تۆوە هەر پێغەمبەرێکمان ڕەوانە

کردبێت، نیگامان بۆ کردووە تاکو بە خەڵکی ڕاگەیەنێت کە هیچ پەرستراوێك نییە شیاوی پەرستن بێت بێجگە لە من، دە بمپەرستن ..

هەر کارو کردەوەیەك ئەم مەرجانەی تێدا بێت پەرستنەو پاداشتی لەسەر وەردەگیرێت:

١- ئەو کەسەی ئەنجامی دەدات باوەڕدار بێت.

٢- مەبەستی لە کردنی ئەو کارە تەنها ڕەزامەندی خوای گەورە بێت.

٣- کارەکەی لەگەڵ پەیامی خوادا بگونجێت و پێچەوانەی (سُنَة) نەبێت.

٤- ڕەچاوی پێشینە (أولوية) ی تێدا بکات. کە لە پێشە یان لە پێشتر.

چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتَ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلاَ يُظْلَمُونَ نَقِيرًا) النساء/١٢٤ واتە: هەرکەس کارێکی چاکە بکات، نێرینە بێت یاخود مێینە، هەر باوەڕداربێت، ئەوانە دەچنە بەهەشتەوەو ستەمیان بە ئەندازەی تاڵە داوێك لێ ناکرێت. یاخود دەفەرموێت: (قُلْ إِنَّ صَلاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * لاَ شَرِيكَ لَهُ) الأنعام/١٦٢-١٦٣ واتە: بڵێ: من نوێژو قوربانی و ژیان و مردنم بۆ خوای پەروەردگاری جیهانیانە، هیچ هاوبەشی نییە.. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَم

دەفەرموێت: (مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيس عَلَيهِ أمْرُنَا فَهوَ رَدٌّ) رواه مسلم[1] واتە: هەرکەس کارێك بکات و ئەم دینەمان نەیگرێتەوە، لێ ی وەرناگیرێت. یاخود دەفەرموێت: (قَالَ تعالى : وَمَا تَقرَّبَ إلَيَّ عَبْدِي بِشَئٍ أحَبَّ إلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُهُ عَلَيهِ)[2] واتە: خوای گەورە دەفەرموێت: بەندەکەم بەهیچ شتێك لێم نزیك نابێتەوە خۆشەویستر بێت لەلام لەوەی کە فەرزم کردووە لە سەری. هەروەها دەفەرموێت: (إنَّ اللهَ كَتَبَ الإحْسانَ عَلَى كُلِّ شَئٍ) رواه مسلم[3] واتە: خوا چاکەی لەسەر هەموو شتێك نووسیوە.

---

1 ئەمە ریوایەتی موسلیمە بەڵام ریوایەتی متفق عليه بوخاری و موسلیمیش هەیە کە دەفەرموێ: (مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ) بوخاري (٢٦٩٧) موسليم (١٧١٨).

2 نوسەري بەرێز نووسیوێتی (حديث قدسي، رواه البخاري) ئەوەش هەموو فەرمووده‌کەیە: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ) بوخاري/كتاب الرقائق (٦١٣٧).

3 مسلم (١٩٥٥)، ئەبوداود (٢٨١٤)، ترمذي (١٤٠٩)، نەسائی(٤٤١٠).

(لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) دروشمی یەکتاپەرستییە

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ واتە: هیچ پەرستراوێك نییەشایستەی پەرستن بێت بێجگە لە خوا .. بێگومان ئەم ووشە پیرۆزە هەرسێ بەشەکەی یەکتاپەرستی دەگرێتەوە بۆیە پێ ی دەووترێت: ووشەی یەکتاپەرستی (كلمة التوحيد) و یەکەم پایەو گەورەترین پایەی ئیسلامە، خوای گەورە دەربارەی بەرزی و گەورەیی ئەم دروشمە دەفەرموێت: (شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلائِكَةُ وَأُوْلُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) ال عمران/١٨ واتە: خوا شاهیدی داوە کە هیچ پەرستراوێك نییە خۆی نەبێت، هەروەها فریشتەکان و خاوەن زانستەکان شاهیدییان داوە کە لە هەموو فرمانێکیدا دادگەریی ئەنجام دەدات، هیچ پەرستراوێك نییە بێجگە لەو خوایەی شکۆمەندو کاربەجێ یە .. پێغەمبەریش صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (قَالَ مُوْسَى : يَا رَبِّ، عَلِّمْنِي شَيْئًا أَذْكُرُكَ وَأَدْعُوْكَ بِه. قَالَ : قُلْ يَا مُوْسَى: لَا إِلَهَ إِلَّا الله، قَالَ: يَا رَبِّ كُلُّ عِبَادِكَ يَقُوْلُوْنَ هَذَا. قَالَ: يَا مُوْسَى، لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ وَعَامِرَهُنَّ غَيْرِي، وَالأَرْضِيْنَ السَّبْعَ فِي كِفَّةٍ، وَ لَا إِلَهَ إِلَّا الله فِي كِفَّةٍ، مَالَتْ بِهِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)[1] واتە: موسا سەلامی خوای لێ بێت

[1] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نووسیوە کە (رواه ابن حبان و الحاكم وصححه) ئیبنوکەثیریش رەحمەتی خوای لێ بێت لە کتێبی (البداية والنهاية١/١١٢) دەربارەی فەرموویەتی: (إسناده صحيح).

فەرمووی: ئەی پەروەردگار شتێکم فێر بکە یادت بکەم و بپاڕێمەوە پێی، فەرمووی: ئەی موسا، بڵێ (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)، فەرمووی: هەموو بەندەکانت وا دەڵێن، فەرمووی: ئەی موسا، ئەگەر حەوت ئاسمانەکان و ئەوەی ئاوەدانی کردوونەوە بێجگە لە من، و حەوت چینی زەوی لە تای تەرازوویەکدا بن و (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)ش لە تایەکیدا بێت، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ کە پارسەنگیان دەداتەوە.

یەکەم دەروازەیەك کە مرۆڤ لێوەی بێتە ناو ئیسلامەوە، شایەتیدانە بە ووتنی لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وەك پێغەمبەر صَلَى اللهَُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَنْ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللهِ حُرِّمَ دَمُهُ وَمَالُهُ) مسلم[1] واتە: هەرکەس بڵێ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و بڕوای بە پەرستراوی تر نەبێت بێجگە لە خوا، خوێن و ماڵی حەرام دەبێت. یەکەم دروشمێکیش کە پێغەمبەر صَلَى اللهَُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ خەڵکی بۆ بانگ کردبێت لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بووە، بۆیە بێ باوەڕانی قورەیش دەیان ووت: (أَجَعَلَ الآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ) ص/٥ واتە: ئایا هەموو خواکانی کردووە بە یەك خوا، بەڕاستی شتێکی سەیرە ! هەر بۆیە کاتێك مەعازی کوڕی جەبەلی نارد بۆ یەمەن، پێی فەرموو: (إِنَّكَ تَأتِي قَوماً مِنْ أهْلِ الكِتابِ،فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيهِ

[1] لە سەحیحی موسلیمدا ریوایەتێکی تر هەیە دەفەرموێ: (حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَيُؤْمِنُوا بِي وَبِمَا جِئْتُ بِهِ) لە ریوایەتێکی تریشدا کە لە سەحیحەیندا هەیە هاتووە : (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَمَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ) ئیبنو ڕەجەبی حەنبەلی: جامع العلوم والحكم ١/ ٢٢٧).

شَهَادَةُ أنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) رواه البخارى و مسلم[1] واته: تۆ دەچیتە ناو کۆمەڵێك لە خاوەن پەیامەکان، با یەکەم شتێك کە بانگیان دەکەیت بۆی شایەتی دانی لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بێت .. ئنجا هەرکەسێك ووتی:لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و مەرجەکانی ڕەچاو کرد دەچێتە بەهەشتەوە، چونکە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إِنَّ اللّهَ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ،يَبْتَغِي بِذلِكَ وَجْهَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ) رواه مسلم واته: خوا ئاگری دۆزەخی لە کەسێك یاساغ کردووە بڵێ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و مەبەستی پێی ڕەزامەندی خوای گەورە بێت.

[1] فەرموودەکە لە سەحیحي بوخاری لە کتاب المغازیدایە ژمارە (٤٠٨٦) و لە سەحیحی موسلیم (ژمارە ١٩) و ئەمەش بە سەنەدێکی تری لەفتح البارى یەوە ،ژمارە (١٧٨٩): (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَإِنْ هُمْ يَعْنِي أَطَاعُوكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ بِذَلِكَ فَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ).

مەرجەکانی لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

هەرکەسێك شایەتی بدات و بڵێ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و ئەم مەرجانەی تێدا بێتە دی دەبێتە موسوڵمانی ڕاستەقینە:

یەکەم: زانینی واتەکەی: کە بریتییە لە ڕەت کردنەوەی پەرستراویەتی غەیری خواو چەسپاندنی بۆ خوای گەورە، وەك دەفەرموێت: (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) محمد/١٩ واتە: بزانە کە هیچ پەرستراوێك نییە بێجگە لە خوا .پێغەمبەریش صَلَی اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَنْ مَاتَ وَهوَ يَعْلَمُ انَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، دَخَلَ الجنَّةَ) رواە مسلم[1] واتە: هەرکەس بمرێت و بزانێت کە هیچ پەرستراوێك نییە بێجگە لە خوا دەچێتە بەهەشتەوە.

دووەم: دڵنیابوون: واتە بە دڵ بڕوای پێ بکرێت و هیچ گومانێك بەرانبەری نەمێنێت، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا) الحجرات/١٥ واتە: هەر ئەوانە باوەڕ دارن کە باوەڕیان بە خواو پێغەمبەرەکەی هێناوە، پاشان گومانیشیان نەماوە.[2]

---

[1] مسلم: كتاب الإيمان/ باب الدليل على أن من مات على التوحيد دخل الجنة قطعًا (٥٥/١) ژمارە (٤٣).

[2] لە فەرموودەی پێغەمبەری خواشدا صَلَی اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ هاتووە کە (أشْهَدُ أنْ لا إلهَ إلا اللّهُ وأنّي رسُولُ اللّهِ، لا يُلْقِى اللّهَ بِهمَا عَبْدٌ غيرَ شَاكٍّ فِيهمَا إلَّا دَخَلَ الجَنَّةَ) رواە مسلم : كتاب الإيمان، باب الدليل على أن من مات على التوحيد دخل الجنه قطعًا (٥٧.٥٥/١) ژمارە

سێیەم: ڕازی بوون بە دڵ و زمان بەوەی لەم ووشە پیرۆزە دەفامرێتەوە: خوای گەورە دەربارەی بێ باوەڕان دەفەرموێت: (إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ) الصافات/٣٥ واتە: ئەگەر بەو بێ باوەڕانە بووترایە هیچ پەرستراوێك نییە بێجگە لە خوای گەورە خۆیان بە زل دەزانی و لووت بەرزانە ڕەفتاریان دەکرد.

چوارەم: ملکەچ کردن و پابەند بوون بە واتاکەیەوە: خوای گەورە دەفەرموێت: (وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ) الزمر/٥٤ واتە: بگەڕێنەوەو بۆ لای پەروەردگارتان و مل کەچی ببن.

پێنجەم: ڕاستگۆیی لە باوەڕ بوون بە لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُدا: خوای گەورە دەفەرموێت: (الم * حَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُونَ * وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ) العنکبوت/١-٣ واتە: ئەلف، لام، میم، ئایا خەڵکی وای دادەنێن کە وازیان لێ بهێنرێت، هەر بەوەندەی بڵێن: باوەڕمان هێناوە دەست بەرداریان ببین و تاقی نەکرێنەوە، بێگومان ئەوانەی پێش ئەمانمان تاقی کردۆتەوە، بۆ ئەوەی خوای گەورە بزانێت ئەوانە کێن کە ڕاستیان کردووەو ئەوانەشی بۆ دەرکەوێت کە درۆزنن. پێغەمبەریش صَلَى اللَّهُ

(٢٧) . واتە : شایەتی دەدەم کە هیچ خوایەك نیە شایانی پەرستن بێت جگە لە الله، هەروەها شایەتی دان بەوەی کە من پێغەمبەری خوام ، هەر عەبدێك بێ دوودڵی و گومان بەم شایەتمانەوە بە خوای گەورە بگات دەچێتە بەهەشتەوە ..

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ) متفق عليه[1] واتە: هەر کەسێك شایەتی بدات بەوەی هیچ پەرستراوێك نییە بێجگە لە خواو شایەتی بدات کە موحەمەد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بەندەو نێردراوی خوایە، بە ڕاستگۆیی و لە دڵیەوە بێت، ئەوا خوای گەورە ئاگری دۆزەخی لێ یاساغ دەکات.

شەشەم: نیاز پاکی و دڵسۆزی لە ووتنی لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دا: چونکە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَبْتَغِي بِذلِكَ وَجْهَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ) روا مسلم[2] واتە: خوا ئاگری دۆزەخی لە کەسێك یاساغ کردووە بڵێت: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و مەبەستی پێی ڕەزامەندی خوای گەورە بێت.

حەوتەم: خۆشویستنی ئەم ووتە شیرینەو ناوەڕۆکەکەی و ئەوانەی پابەندی دەبن و ڕق بونەوە لەوانەی سەرپێچی و دژایەتی دەکەن: پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ

[1] ئەم فەرموودەی نوسەري بەڕێز هێناوێتیەوە لە بوخاریدا لە كتاب العلم (٢٢٦/١) ژمارە (١٢٨) و لە موسلیمدا (كتاب الإيمان (٦١/١) ژمارە (٣٢) فەرموودەی دیکەش لەو بارەوە زۆرە، لەوانە:

- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضي الله عنه قال : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : (مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ) موسلیم (٢٩)

- عن عِتْبَانَ بْن مَالِكٍ الْأَنْصارِيَّ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ) بوخاری ژمارە (٤٢٥) و موسلیم ژمارە(٣٣).

[2] بوخاری ژمارە(٤٢٥) و موسلیم ژمارە (٣٣).

وَسَلَّمَ دەفەرمویت: (ثَلاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلَاوَةَ الإيمانِ، أنْ يَكونَ اللهُ ورسُولَهُ أحَبَّ إلَيهِ مِمَّا سِواهُمَا، وَأنْ يُحِبَّ المرْءَ لا يُحِبُّهُ الا للهِ، وَأنْ يَكْرَهَ أنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ اذْ أنْقَذَهُ اللهُ مِنْهُ، كَمَا يَكْرَهُ أنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ) متفق عليه[1] واتە: سێ سیفەت لە هەر کەسێکدا بن شیرینی باوەڕی پێیان دەست دەکەوێت: خواو پێغەمبەرەکەی لە لا خۆشەویستتر بێت لە هەموو شتێکی تر، هەر کەسێکی خۆشویست لەبەر خاتری خوا خۆشی بوێت، وە پێی ناخۆش بێت کە بگەڕێتەوە بۆ بێ باوەڕیی دوای ئەوەی خوای گەورە رزگاری کردووە لێی، هەروەك کە پێی ناخۆشە فڕێ بدرێتە ناو ئاگرەوە.

هەشتەم: باوەڕ نەبوون بە (طاغوت) و کوفرانە کردن پێی: تاغووت واتە: ئەو شتانەی بێجگە لە خوا کە دەپەرسترێن . پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرمویت: (مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ،وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دونِ اللهِ،حُرِّمَ مالُهُ وَ دَمُهُ) رواه مسلم[2] واتە: هەر کەسێ بڵێ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و کوفرانە بەوانە بکات کە دەپەرسترێن بێجگە لە خوا، ماڵ و خوێنی حەرام دەبێت.

---

[1] بوخاری/کتاب الایمان (٣٠/١) ژمارە (١٦) و موسلیم/کتاب الایمان (٢١٠/٢) ژمارە (٤٣).

[2] موسلیم ژمارە ٢٣ ، ئیمامی ئەحمەد ٤٧٢\٣.

ئەمانە ئەو مەرجانە بوون کە پێویستە لە کەسێکدا بێنە دی کە بڵێت: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و بە پێی فەرمودەکان شایستەی بەهەشت بێت .. وە حەوتیان لەم دێڕە شیعرەدا کۆ دەبنەوە:

علم،يقين،واخلاص،و صدقك مع .... محبة،وانقياد،و
القبول لها

هێنانەدی یەکتاپەرستی ڕاستەقینە

بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی ڕاستەقینە یەکتا پەرستی پەرستراویەتی (توحید الالوهیة) کە هەر دوو بەشەکەی تریش دەگرێتەوە بێتە دی، دەبێت ئەم خاڵانەی خوارەوە بگەنە ئەنجام:

یەکەم نیازپاکی و دڵسۆزی بۆ خوای گەورە لە پەرستندا:

ئەویش بە ڕەچاو کردنی ئەم خاڵانە دەبێت:

١- **خۆشەویستی ڕاستەقینە بۆ خوا:** دەبێت باوەڕدار خۆشەویستی خوای گەورە هەموو قەوارەی دابگرێت و هەست و نەستی سەر لەبەر لەو خۆشەویستییەوە سەرچاوە بگرێت، بە پێچەوانەی بێ باوەڕەوە کە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ) البقرة/١٦٥ واتە: لە خەڵکیدا کەسانێك هەن کە بێجگە لە خوا هاوتای تر هەڵدەبژێرن، خۆشیان دەوێن وەك خۆشەویستی خوا. بەڵام ئەوانەی باوەڕیان هێناوە خوایان زۆرتر خۆش دەوێت.

٢- **ترسانی ڕاستەقینە لە خوا:** چونکە دەسەڵاتی ڕەهاو بێ سنوور لە دەستی خوای گەورەدایەو کەسی تر بە وێنەی خوا دەستی بەسەر مرۆڤدا ناڕوات، ئنجا ئەگەر ترسی هەژاری، یاخود مردن، یان ترسی تێکشکانی هەبێت، هەمووی بە دەستی خوایەو هیچ کەس باڵادەست نییە، خوای گەورە دەفەرموێت:

(أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَوْهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ) التوبة/١٣ واتە: ئایا لە بێ باوەڕان دەترسن؟ خوا لە پێشترە کە لێی بترسن ئەگەر ئێوە باوەڕدارن.

هەروەها دەربارەی دوو ڕووەکان دەفەرموێت: (فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً)النساء/٧٧ واتە: کاتێك خوای گەورە کوشتاری لەسەر پێویست کردن، یەکسەر دەستەیەکیان ترسیان کەوتە دڵ و لە خەڵکی دەترسان، بە ئەندازەی ترسیان لە خوا، یاخود زیاتریش.

٣- بە تەنها ناسینی خوای گەورە لە پاڕانەوەو پشت بەستن و تکاکردن دا: بێگومان لەو شتانەدا کە تەنها خوای گەورە دەستی بەسەریاندا دەڕوات، وەك دەفەرموێت: (وَلاَ تَدْعُ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لاَ يَنفَعُكَ وَلاَ يَضُرُّكَ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ الظَّالِمِينَ) یونس/١٠٦ واتە: بێجگە لە خوا لە کەسی تر مەپاڕێرەوە، لەوەی نە سوودت پێ دەگەیەنن و نەزیان، ئەگەر وا بکەیت ئەوا کەواتە تۆش لە ستەمکارانیت. یان دەفەرموێت: (وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُواْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ) المائدة/٢٣ واتە: پشت بە خوا ببەستن ئەگەر ئێوە باوەڕدارن یاخود دەفەرموێت:(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُوْلَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ) البقرة/٢١٨ واتە: ئەوانەی باوەڕیان هێناوەو ئەوانەی کۆچیان کردووەو جیهادیان کردووە لە پێناوی خوادا ئەوانە داخوازی میهرەبانی و بەزەیی خوان.

٤- ئەنجامدانی دروشمەکانی پەرستن بە نیازپاکی بۆ خوا: چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء وَيُقِيمُوا

الصَّلاةَ) البينة/٥ واتە: فەرمانیان پێ نەکراوە بەوە نەبێت کە خوا بە نیازپاکی بپەرستن و مل کەچی تەواوی بۆ دەبرن و بە خاوێنی بیناسن و نوێژ ئەنجام بدەن.

٥- پیادە کردن و چەسپاندنی بەرنامەو شەریعەتی خوا: ئاشکرایە خوای گەورە سنووری حەڵاڵ و حەرامی دیاری کردووەو مرۆڤی باوەڕداری پێوە پابەند کردووەو بەرنامەی سەر لەبەری ژیانی بۆ نەخشە بەند کردووە، ئنجا ئەوەی لەسەر باوەڕدار بێت تەنها مل کەچ کردن و پیادەکردنی ئەو شەریعەتە خواییەیەو بە هیچ جۆرێك و بە هیچ پاساوێك بۆی نییەئەم لاو ئەولا بکات و پشتی لێ بکات، چونکە:

ا- خوای گەورە کاربەجێیەو فەرمانەکانی ڕەواو دروستن و دوورن لە هەوەسکاری.

ب- وەك مرۆڤی دروست کردووە فەرمانیشی پێ دەکات و دەزانێت چی لەگەڵ سروشتیدا دەگونجێت.

ج- خاوەنی زانایی و شارەزایی تەواوەو ئاگای لە ڕابردوو و ئێستاو داهاتوو هەیە.

خوای کاربەجێ دەفەرموێت: (فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا)المائدة/٤٨ واتە: ئەی موحەمەد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حوکمی نێوانیان بکە بەو پەیامەی کە خوا ناردویەتی و شوێن ئارەزووەکانیان مەکەوە لە جیاتی ئەو ڕاستییەی کە بۆت هاتووە، بۆ هەر گەلێك لە ئێوە ڕێبازو بەرنامەیەمان داناوە) یاخود دەربارەی دوو ڕووەکان

دەفەرموێت: (وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُوْلَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ * وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ) النور/٤٧-٤٨ واتە: دەڵێن: باوەڕمان بە خواو بە پێغەمبەر هێناوەو گوێڕایەڵین، پاشان هەندێکیان دوای ئەوە پشت هەڵدەکەن، ئەوانە هەرگیز باوەڕدار نین، وە ئەگەر بانگ بکرێن بۆ لای خواو پێغەمبەرەکەی بۆ ئەوەی حوکمی نێوانیان بکەن دەستەیەکیان پشت هەڵدەکەن.

هەروەها سەبارەت بە جولەکەو دیانەکان دەفەرموێت: (اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ) التوبة/٣١ واتە: مالوم (حبر) و قەشەکانیان کردووە بە خواکانیان و بێجگە لە خوای گەورە شوێنیان دەکەون.

کاتێك عەدیی کوڕی حاتەم خوا لێی رازی بێت لە شام گەڕابۆوەو هاتبووە خزمەت پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ، پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ ئەم ئایەتەی خوێندەوە، عەدی فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا نەمان دەپەرستن؟ فەرمووی: (أَلَيسَ يُحِلُّونَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ اللّهُ فَتُحِلُّونَهُ، وَ يُحَرِّمُونَ مَا أحَلَّ اللّهُ فَتُحَرِّمونَهَ؟) واتە: مەگەر ئەوەی کە خوا یاساغی کردبوو بۆیان حەڵاڵ نەدەکردن و ئێوەش بە حەڵاڵتان دەزانی و ئەوەش کە خوا حەڵاڵی کردبوو بۆیان یاساغ نەدەکردن و

ئێوەش بە یاساغتان دەزانی؟ فەرمووی: بەڵێ، فەرمووی: (فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ) رواه الترمذي وهو صحيح[1] واتە: (ئا ئەوە پەرستنیانە).

دووەم: دەست بەرداربوون و خۆبەری کردن لە (طاغوت):

خوای گەورە دەفەرموێت: (وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولاً أَنِ اعْبُدُواْ اللَّهَ وَاجْتَنِبُواْ الطَّاغُوتَ) النحل/٣٦ واتە: لە هەموو ئومەتێکدا پێغەمبەرێکمان ڕەوانە کردووە کە پێیان ڕابگەیەنێت خوا بپەرستن و توخنی تاغووت مەکەون. یان دەفەرموێت: (فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) البقرة/٢٥٦ واتە: هەرکەس کوفرانە بە تاغوت بکات و باوەڕ بە خوا بهێنێت ئەوا دەستی گرتووە بە ڕشتەی قایمەوەو لێی جیا نابێتەوە، خواش بیسەرو زانایە. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دونِ اللهِ، حُرِّمَ دَمُهُ و مالُهُ) مسلم[2] واتە: هەرکەس بڵێ:

---

[1] نوسەری بەڕێز وای نوسیوە کە سەحیحە، بەڵام نەمزانی چۆن حوکمی سەحیحی داوە، بە هەر حاڵ نەمدۆزیەوە کە سەحیح بێت ، ئەوەی ترمذي لە (سنن الترمذي/ كتاب التفسير سورة التوبة ٢٦٢/٥ ژمارە ٣٠٩٥)دا ریوایەتی کردووە بە (حەسەن)ی داناوە ، هەروەها ئیمامی بەیهیقی لە (السنن الكبرى ١١٦/١٠)دا هێناویتیەوەو شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي٣/ ٥٦) هەروەها لە (غاية المرام ل١٩)دا بە حەسەنی ناساندووە.

[2] لە سەحیحی موسلیمدا ریوایەتێکی تر هەیە دەفەرموێ: (حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَيُؤْمِنُوا بِي وَبِمَا جِئْتُ بِهِ) لە ریوایەتێکی تریشدا کە لە سەحیحەیندا هەیە هاتووە : (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ،

لاالە الا اللە و بێ باوەڕی بەوانە بکات کە دەپەرسترێن بێجگە لە خوا، خوێن و ماڵی حەرام دەبێ. ئاشکرایە هەموو شتێك بە پێچەوانەکەیدا دەناسرێتەوە جیا دەکرێتەوە، یەکتاپەرستیش نایەتەدی هەتا بەندە دژو پێچەوانەی یەکتاپەرستیەکە نەزانێت کە تاغووتە و تا لێی دوور نەکەوێتەوە.

واتای (طاغوت)

(طاغوت) ووشەیەکە لە چاوگی (طُغْیان) وەرگیراوە کە بە واتای لە سنوور دەرچوونە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاء حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ) الحاقة/١١ واتە: کاتێك ئاوەکە سەر ڕێژی کرد ئێمە لە کەشتییەکەدا هەڵمان گرتن.

پێشەوا عمر خوا لێی رازی بێت فەرمویەتی: تاغوت شەیتانە. جابریش خوا لێی رازی بێت فەرمویەتی: (تاغوتەکان جادوو گەربوون، شەیتانەکان دەهاتن بۆ لایان. پێشەوا مالکیش ڕەحمەتی خوای لێ بێت فەرمویەتی: تاغوت هەموو شتێکە کە لە جێی خوای گەورە بپەرسترێت.

ئەمانە هەمویان نمونەن لەسەر تاغوت. بەڵام واتایەکی لەوە گشتی تری هەیە کە پێشەوا ابن القیم ڕەحمەتی خوای لێ بێت ئاماژەی پێکردووە فەرمویەتی: تاغوت: هەموو شتێکە کە بەندە لە سنووری خۆی بەدەر دایبنێت لە (پەرستراو

فَمَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ) ئیبنو ڕەجەبی حەنبەلی: جامع العلوم والحکم ١/٢٢٧).

یان (شوێن هەڵگیراو) یان (گوێڕایەڵی کراو)، تاغوتی هەر گەلێکیش ئەو کەسەیە کە بێجگە لە خواو پێغەمبەرەکەی دەیکەن بە دادوەر، یان بێجگە لە خوا دەیپەرستن، یان کوێرانە شوێنی دەکەون، یان لە شتێکدا گوێڕایەڵی دەکەن کە نازانن گوێڕایەڵی خوایەو پەرستنە.

بیریاری ئیسلامی ناودار محمد قوتب دەربارەی تاغوت دەفەرموێت: هەر شتێك یان کەسێك یان نەریتێك یان بارو دۆخێك یان دەسەڵاتێك یان شەرعێك کە بە بێ مۆڵەتی خوای گەورە خەڵکی بکاتە کۆیلەو بەندەو داوا لە خەڵکی بکات گوێڕایەڵی بکەن، یان خەڵکی خۆیان مومارەسەی گوێڕایەڵی کردنی بکەن و بە گوێڕایەڵی کردنەکەی سەرپێچی فەرمانەکانی خوا بکەن، ئەوە تاغووتە..

سەرانی طاغوت

تاغوتان زۆرن بەڵام سەرانیان ئەم پێنجەن:

یەکەم: ئیبلیس (شەیتان): چونکە یەکەم بەندەی یاخی و سەرکەشەو لە بەزەیی خوای گەورە بێ بەش کراوەو نەفرینی یەکجاری لێکراوە، بۆیە لە دەرفەت دەگەڕێت تا بەندەکان لە خشتە بەرێت و سەرپێچی خوای گەورەیان بکەن.

دووەم: کەسێك بپەرسترێت و خۆشی بەوە ڕازی بێت: چونکە خەڵکی پێیەوە گیرۆدە دەبن و لە خوا پەرستی ڕاستەقینە دوور دەکەونەوە، لە کاتێکدا ئەم بە ئاسانی دەتوانێت ڕێگری خەڵکی بکات لەو پەرستنەو دەس بەرداری ببن، لە ژیانی دا یان لە دوای مردن.

سێ یەم: کەسێك بانگی خەڵکی بکات بۆ ئەوەی بیپەرستن: کەسێك کاری وای لێ بوەشێتەوە بێگومان تەواو شووڵی لێ هەڵکێشاوەو یەکجار سەرکەشەو خۆی بە خوای خەڵکی داناوەو دووریان دەخاتەوە لە خوا پەرستی، ئنجا بە دەمیەوە بێن یان گوێی پێ نەدەن هەر (تاغوت)ە.

چوارەم: کەسێك لافی غەیبزانی لێ بدات: چونکە بانگەشەی سیفەتێکی چەسپاوی خوای گەورە بۆ خۆی دەکات و خەڵکی گومڕا دەکات و بیرو باوەڕیان دەشێوێنێت.

پێنجەم: کەسێك حوکم بە غەیری بەرنامەی خوا بکات: ئاشکرایە لە ژیانی کۆمەڵگادا دوو جۆر حوکمڕانی پیادە دەکرێت: یان حوکمی جاهیلی، یاخود حوکمی خوا، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: (أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ) المائدة/ ٥٠ واتە: ئایا مەبەستیانە حوکمی جاهیلی پیادە بکەن؟ باشە حوکمی کێ لە هی خوا چاکترە بۆ گەلێك باوەڕیان دامەزراو بێت) جا کەسێك پیادەی حوکمی جاهیلی بکات لە ژیانی کۆمەڵایەتی خەڵکیدا، ئەوا گەلێك یاخییەو سەرکەشییەکەی دەگاتە پلەی تاغوت.

یەکتاپەرستی ناوو سیفەتەکان
(توحيد الأسماء والصفات)

واتە باوەڕ بوون بەوەی خوای گەورە خاوەنی هەمو سیفەتێکی تەواوەو دوورە لە هەموو سیفەتێکی ناتەواوی و کەم و کورپیەوە، هەروەها بە تەنها ناسینی خوا لەو ناوانەدا کە خۆی پێ ناوناون و لەو سیفەتانەدا کە لە قورئاندا یان لە زمانی پێغەمبەرەوە صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ خۆی پێ وەسف کردوون ئەوەش بە چەسپاندنیان و سەلماندنیان دەبێت بە شێوەی ڕاستەقینەی خۆیان، واتە: بە بێ شێواندن (تَحريف) و مانا گۆڕکێ (تأويل) و بە بێ لەکار خستن (تَعطيل) و چۆنایەتی (تَكييف) و بەبێ لێچواندن (تشبيه).

کەواتە هەتا ڕەچاوی ئەم خاڵانە نەکرێت یەکتاپەرستی ناوو سیفەتەکان نایەتە دی:

١- بە دوور گرتنی خوای گەورە لە هەموو لەکەو ناتەواوی و کەم و کوڕییەك ئەمەش وا دەخوازێت کە:

أ- خوای گەورە بە پاك ڕاگرین لە هاوسەر و هاوبەش و هاوتاو پشتیوان و تکاکار (بە بێ مۆڵەتی خۆی) و دۆست (لە لاوازییەوە).

ب- خوای گەورە بە پاك ڕاگرین لە نوستن و بێ تاقەتی و ماندوو بوون و مردن و نەزانی و ستەم و بێ ئاگایی و بیر چونەوەو وەنەوزو لایەنگیری و .. هتد خوای

گەورە دەفەرموێت:(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ) سورە الإخلاص واتە: ئەی موحەمەد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بڵێ: خوای گەورە ئەو خوایەیە کە تاك و تەنهایە، خوایەك جێگەی نیازە لە کاتی تەنگانەدا کەسی لێ نەبووە و لە کەس نەبووە، وە هیچ کەس هاوتای ئەو نییە. یان دەفەرموێت: (اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ ....) البقرة/٢٥٥ واتە: هەر خوایەکە بێجگە لەو هیچ پەرستراوێکی تر نییە و زیندووی ڕاگیرکەرە، نە وەنەوز دەدات و نە خەو دەیباتەوە، هەرچی لە ئاسمانەکان و زەوی دایە هی خۆیەتی، کێ هەیە بتوانێت تکای بە بێ مۆڵەتی خۆی لەلا بکات.

٢- باوەڕ بوون بەو ناوو سیفەتانەی کە لە قورئان و سوونەتدا هاتوون بە شێوەی ڕاستەقینەی خۆیان، وەك چۆن لە زمانی عەرەبیدا واتا دەبەخشن بەبێ زیادو کەم، کەواتە پێویستە باوەڕدار لەم خاڵانە بە دوور بێت:

أ- شێواندن (تحریف) و مانا گۆڕکێ (تأویل): واتە لادان و گۆڕینی ناوەکە یان سیفەتەکە لە واتاکەی خۆی وەك: لێکدانەوەی دەستی خوای گەورە بەهێز یان لێکدانەوەی بالاْبوون (استواء) ی خوا بەسەر عەرشدا بە دەست بەسەردا گرتن (استیلاء) یاخود خوێندنەوەی ناوی پیرۆزی (اللّٰه) بە (منصوب) ی لە ئایەتی: (وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا)النساء/ ١٦٤ واتە: خوا قسەی لەگەڵ موسادا کرد بە قسە کردن. بۆ ئەوەی بەر پەرچی سیفەتی (قسە کردن) ی خوای گەورە

بدەنەوە، چونکە ئەگەر ووشەی پیرۆزی (اللہ) لە ئایەتەکەدا (منصوب) بێت واتە: موسا قسەی لەگەڵ خوا کرد.

<u>ب- لە کار خستن (تعطیل):</u> واتە نکۆڵی کردن لە ناوو سیفەتەکانی خوای گەورە بە بیانوی ئەوەی چەسپاندنیان دەبێتە هۆی لێچواندنی خوای گەورە بە دروست کراوەکانییەوە وەك: نکۆڵی کردن لە دەستی خوای گەورە، بۆ نموونە: هەندێك ووتوویانە: خوا توانای هەیە بەڵام دەستی نییە. چونکە ئەگەر دەستی هەبێت ئەوا لە دروست کراوەکانی دەچێت، خوای گەورەش دەفەرموێت: (قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء) ال عمران/٧٣ واتە: ئەی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بڵێ: ڕێزو چاکە بە دەستی خوایە، دەیدات بە هەر کەس خۆی بیەوێت. ئاشکرایە ووشەی (دەست) بە ڕاشکاوی لە ئایەتەکەدا هاتووە، بێگومان ئەو بیانووەی کە دەڵێن: چەسپاندنی ناوو سیفەتەکان دەبێتە هۆی لێچواندنی خوای گەورە بە دروست کراوەکانییەوە، لەبەر دوو هۆ پووچ و بێ بناغەیە:

١- ئەو بیانووە وادەگەیەنێت کە فەرمایشتەکانی خوای گەورە پێچەوانەی یەکترن، چونکە خوای گەورە ناوو سیفەتەکانی بۆ خۆی چەسپاندووەو دەفەرموێت: (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ..) الشورى/١١ واتە: هیچ شتێك بە وێنەی خوا نییە.

٢- مەرج نییە دوو شت ناوەکانیان یان سیفەتەکەیان بە بێژە (لفظ) وەکو یەك وابوو ئیتر خۆشیان لە ماك و ناوەڕۆکدا لە یەکدی بچن، بێگومان سیفەتەکانی

خوای گەورە بە جۆرێکن کە شایستەی شکۆمەندی ئەون و لە سیفەتی هیچ کام لە دروست کراوەکانی ناچن.

ج - چۆنایەتی (تکییف): واتە دەستنیشان کردنی چۆنیەتی و شێوەیەکی دیاریکراو بۆ سیفەتەکانی خوای گەورە.

د- لێچواندن (تشبیە): واتە لێچواندنی سیفەتەکانی خوای گەورە بە سیفەتی دروستکراوەکانییەوە وەك: لێچواندنی زاتی خوا یان ڕووی خوا یان دەستی خوای گەورە بە هی دروستکراوەکانییەوە، بۆ نموونە: جولەکەکان دەیان گووت: دەستی خوا قونجاوەو نابەخشێت وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُواْ بِمَا قَالُواْ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاء) المائدة/٦٤ واتە: جوولەکەکان دەیان ووت: دەستی خوا قونجاوە، دەستیان بقونجێت و بەو قسەیە نەفرینیان لێ کراوە، بەڵکو هەردوو دەستی واڵان و کراوەن، هەرچۆنێك بیەوێت دەبەخشێت.

ئاشکرایە هەر دەستی مرۆڤەکە دەقونجێت و چرووکی دەکات، بەڵام دەستی خوای گەورە کراوەیەو لە هیچ ڕوویەکەوە لە دەستی کرۆڤ ناچێت.

٣- نیاز برین لە پەی بردن بە چۆنیەتی و ماکی سیفەتەکانی خوای گەورە، واتە: نابێ نە بەدڵ و نە بە بۆچوون و نە بە زمان چۆنیەتی یان دەستنیشان بکرێت، بەڵام دەبێ چۆنیەتی باوەڕ پێ بوونیان بەم شێوەیە بێت:

أ. دڵنیا بین لەوەی هەریەك لەو ناوو سیفەتانەی کە لە قورئان و سوننەتدا هاتوون ناوو سیفەتی خوای گەورەن.

ب - بزانین کەهەر یەك لە ناوەکانی واتای سیفەتێك یان چەند سیفەتێکی خوای گەورە دەگەیەنێت و خاوەنی ئەو سیفەتەیە، بەڵام مەرج نییە هەر کام لە سیفەتەکانی ناوێك بن بۆ خوای گەورە، چونکە هەندێك سیفەت لە فرمانی خواوە وەرگیراوە، وەك: تورەیی.

ج - بزانین کە خوای گەورە بە واقیعی ئەو سیفەتەی تێدایە، بۆ نموونە: یەکێك لە ناوە پیرۆزەکانی (السمیع)ە واتە (بیسەر) ئنجا پێویستە باوەڕمان وابێت کە:

١- *السَّمِیع* ناوێکی خوای گەورەیە.

٢- خوای گەورە سیفەتی بیستنی هەیە..

٣- بە واقیعی دەبیستێت و گوێی لە ووتەو دەنگەکانە.

ناوە جوانەکانی خوای گەورە

(اسماء الله الحسنی)

خوای گەورە گەلێك ناوی جوان و پیرۆزی هەیە، ئەو ناوانە وەکو ناوی بەندەکان نین، چونکە ناونانی بەندەو دروست کراوانی خوا بۆ دوو مەبەستە:

١- ناسرانەوەی لە نێوان هاوڕەگەزەکانی دا.

٢- جیاکرانەوەی لە غەیری خۆی.

بەڵام خوای گەورە بۆ ئەوە خۆی ناو نەناوە بناسرێتەوەو نەگۆڕێت چونکە هیچ هاوتایەکی نییە، نازناویشی لە خۆی نەناوە بۆ ئەوەی لە غەیری خۆی جیا بکرێتەوە چونکە هیچ کام لە دروست کراوان لە خوای گەورە ناچن، خوای گەورە هاوشێوەی نییە، بەڵکو هەر ناوێك لە ناوەکانی کە لە چاوگەیەکەوە وەرگیراوە واتای سیفەتێك، یان چەند سیفەتێکی خوای گەورە دەگەیەنێت، بۆ نمونە ناوی (العلیم) واتە: زانا لە چاووگی (علم)ە وە وەرگیراوە، واتە: (زانین)، یاخود (القدیر) واتە: توانا لە چاووگی (قدرە)ەوە وەرگیراوە واتە: (توانین)، کەواتە: هەر ناوێك بەدیهاتنی (تحقیق) ی سیفەتەکەیەتی، ئنجا ناوێکی گشتی کە واتای هەموو ناوەکانی تر بگەیەنێت ناوی پیرۆزی (الله) یە، هەندێك لە زانایان فەرموویانە لە بنەڕەتدا (الإله) بووەو (همزە) ی ناوەڕاستی لابراوەو دوو (لام)ە کەی لێکدراون و بوون بە (لام) ێکی گەورە، خوای گەورە دەربارەی ناوە جوانەکانی دەفەرموێت:

(وَلِلَّهِ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا) الأعراف/١٨٠ واتە: خوا خاوەنی ناوە جوانەکانە، بەو ناوانە لێی بپاڕێنەوە. هەروەها پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إِنَّ لله تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمَاً،مِائَةٌ الا وَاحِدَاً،مَنْ أحْصَاهَا دَخَلَ الجَنَّةَ،إنَّهُ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ) البخاری و مسلم[1] واتە: خوا نەوەدونۆ ناوی هەیە، لە سەد یەکێکی کەمە، هەرکەس بیانژمێرێت دەچێتە بەهەشتەوە، خۆی تاکەو تاکیشی خۆش دەوێت.

مەبەست لە ژماردنی ناوەجوانەکان کە باوەڕداری پێ دەچێتە بەهەشتەوە چەند خاڵێکە:

یەکەم: لەبەرکردنیان: بەڵام پێویستە پێش ئەوەی لەبەریان بکات ساغیان بکاتەوەو بزانێت ئەو ناوانە کامانەن کە لە قورئان و سوننەتدا هاتوون.

دووەم: تێگەیشتن لە واتاکەیان: واتە چەمك و واتاکانیان بزانێت و ناوەڕۆکەکەیان تێ بگات، وە ڕاسترین ڕاڤەو لێکدانەوەش بۆ زاتی ناوە جوانەکانی

[1] بوخاری ژمارە (٢٧٣٦)، موسلیم ژمارە (٢٦٧٧).. ئەم فەرموودەیە سێزدە یاوەر لە ئەبو هورەیرەیان گێڕاوەتەوە خوا لێیان رازي بێت لەوانە سەیدنا عەلی و سەیدنا سەلمان و ئیبنو عومەرو ئیبنو عەبباس خوا لێیان رازي بێت، فەرموودەیەکي ئاحادە نەك متەواتر وەکو ئینو عەتییەی ئەندەلووسی لە تەفسیرەکەیدا (المحرر الوجيز) دا فەرموویەتی، چونکە قسە لەسەر شەش حەوتێك لە سەنەدەکان هەیە کە زەعیف بن ..

خوای گەورە لە سوننەتی پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ و تێگەیشتنی هاوەڵان و سەرچاوەی باوەڕ پێکراوی زمانی عەرەبییەوە دەست دەکەوێت.

سێ یەم: پاڕانەوە لە خوای گەورە پێیان: پاڕانەوە بە ناوە جوانەکانی خوا بە دوو مەبەست دەکرێت:

أ- پاڕانەوەی ستایش (ثناء): وەك پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (اللهُمَّ أنتَ الأوَّلُ فَلَيسَ قَبْلَكَ شَيءٌ، وَأنْتَ الاخِرُ فَلَيسَ بَعْدَكَ شَيءٌ) صحيح الكلم الطيب: حديث/٣٤ [1] واتە: خوایە گیان تۆ یەکەمیت و هیچ شتێك لە پێشتەوە نەبووە، وە تۆ دواهەمیت و هیچ شتێك لە دواتەوە نییە.

ب- پاڕانەوەی داخوازی (طلب): وەك پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (ياحَيُّ، يا قَيُّومُ،بِرَحْمَتِكَ أسْتَغِيثُ) اخرجه الترمذي وهو حسن [2] واتە: ئەی خوای زیندووی ڕاگیرکار بەبەزەیی و بەخشندەییت داوای فریاد ڕەسی دەکەم ..

[1] ئەمە لە کتێبی المستدرك على الصحيحين/ الحاكمدايە، (٢٤٢/٢ ژمارە ٨١٣) بەڵام لە سەحیحەیندا هاتووە: (اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ، وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، مُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ، وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ) ئەمە لەفزی موسلیمە.

شێخی ئەلبانی لە (السلسلة الصحيحة ٣١٨٢) دا بە حەسەنی داناوە.

[2] الترمذي (٣٥٢٤)، شێخی ئەلبانی لە سلسلة الصحيحة ٣١٨٢ دا بە حەسەنی داناوە.

چوارەم: بە ئاگا بوون لێیان: بەو واتایەی:

أ- کاتێك باوەڕدار بە زمان دەیانڵێت بیریان لێ بکاتەوەو لێیان وورد ببێتەوەو بچێتە قووڵایی واتای هەر ناوێکەوە کە لەسەر زمانیەتی.

ب- چاودێری چاکی ناوەڕۆکەکەیان بکات و پارێزگاری سنورەکانیان بکات لە کاتی مامەڵە کردنی لەگەڵ خوای گەورەدا.

بۆ نموونە: کاتێك باوەڕدار دەڵێت: خوا ڕۆزی دەرە نابێت کەس بە ڕۆزیدەر بزانێت و چاوەڕێی بژێوی لە هیچ کەسێکی ترەوە بکات بێجگە لە خوای گەورەوە نابێت تەنگاوو بێ تاقەت بێ و بەو بەشەی خوا پێی دەدات هەرچەندە زۆر کەمیش بێت و لە هیچ دروستکراوو بەندەیەك نەترسێت کە ڕۆزی لێ ببڕێت. هەرکەس بیەوێت بە چاکی لە ناوە جوانەکانی خوای گەورە تێبگات و شارەزا ببێت پێویستە سەرنج لە نیشانەو بەڵگەکانی دەسەڵاتی خوا بدات لە بونەوەرو ژیاندا، وەك پێشەوا فەخر الرازی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: ڕێگەی ناسینی خوای گەورە بریتییە لە شارەزا بوون لە کارو فرمانەکانی، ئنجا هەرکەس زیاتر لە نهێنی حیکمەتەکانی خوا ڕامێنێت لە دروستکراوەکانیدا، زۆرتر شارەزایی و زانیاری دەربارەی ناوەکانی خوا پەیدا دەکات.

ناسینی خوای گەورە بە ناوەکانی

ناسینی خوای پەروەردگار لە سەروی هەموو پێویستییەکەوەیە، چونکە بەختەوەری و کامەرانی ئادەمیزاد بەندە بە ناسین و پەرستنی خوای گەورەوە، و پەرستنی خوای گەورەش وەك پێویست بە تێرو تەسەلی و تامەزرۆییەوە نابێت هەتا ناسینی خوای گەورە بە شێوەیەکی قووڵ و دامەزراو نەبێت، ئاشکرایە ناسینێکی ئاواش دەستەبەر نابێت هەتا باوەڕدار بە تەواوی شارەزای ناوو سیفەتەکانی خوای پەروەردگار نەبێت.

هەریەك لە ناوو سیفەتەکانی خوای گەورە کاریگەریی و پەرێزی ڕۆشن و بەرچاوی لەسەر بونەوەرو ژیان هەیەو هەر مرۆڤێکی باوەڕدار بە تێڕوانینێکی دروستەوەو لە ڕوانگەی ئەو ناوو سیفەتانەوە سەرنج لە ژیان و بونەوەر بدات بە گوێرەی تێگەیشتنی خۆی پەی بە ڕەنگدانەوەی هەریەکەیان دەبات لەسەریان و شوێنەواری ئەو ناوو سیفەتانەیان تێدا بەدی دەکات، بۆ نموونە: ناوی (الرحمن) واتە: (بەخشندە) و سیفەتی (الرحمة) (بەزەیی) بە ڕاشکاوی کاریگەریی و شوێنەواری لە دروست کراوەکانی خوادا بەرچاو دەکەوێت، هەر لە مرۆڤەوە کە خوای گەورە لە سونگەی بەخشندەیی و بەزەیی خۆیەوە نرخی ژیانی پێداوەو شێوەی جوانی ژیان و ڕوخساری پێداوەو بەزەیی خستوەتە دڵییەوەو بەو پێیە مامەڵە لەگەڵ هاوڕەگەزی خۆیدا دەکات و پەیامی بۆ ڕەوانە کردووەو دروستکراوەکانی بۆ دەستەبەر کردووەو .. هتد. تاکو گیانەوەرو ئاژەڵ و دڕندەش

کە خوای میهرەبان بەزەیی لە دڵیاندا جێگیر کردووەوە بەو پێیە پارێزگاری لە کۆرپەکانیان دەکەن و لە پێناویاندا ئەوپەڕی جەخت لە خۆیان دەکەن و ئالودەی هاو ڕەگەزی دەبن، ئا بەم تەرزە بیرکردنەوەوە تێڕوانینە توانایی و کار بەجێیی خوای میهرەبان دەردەکەوێت و باوەڕ جێگیر دەبێت.

بەرهەمی ناسینی خوای گەورە بە ناوە جوانەکانی

ناسینی خوای گەورە بە ناوەکانی پێویستییەکی حاشا هەڵنەگرەوە چەند بەرهەمێکی بە نرخیشی لێ دەکەوێتەوە لەوانە:

یەکەم: هێنانەدی یەکتاپەرستی ڕاستەقینە بەوەی باوەڕدار خواست و هیوای نابەستێتەوە بە غەیری خواوەو لە کەسی تر ناترسێت و بەندایەتی بۆ کەس ناکات.

دووەم: ئەگەر باوەڕدار بە چاکی پەروەردگاری بناسێت غەیری ئەویش دەناسێت، بەڵام کەسێك خوا نەناسێت غەیری خواش بە راستی ناناسێت.

سێ یەم: ناوە جوانەکانی خوا هەریەکەیان داخوازی جۆرێك لە پەرستنن، ئنجا هەرکەس گرنگی بە هەر ناوێکیان بدات پەرستنی تایبەت بەو ناوەی دەستگیر دەبێت، بۆ نموونە: کاتێك باوەڕدار بیر لە ناوەکانی (القوی) واتە (بەهێز) و (القهار) واتە (زاڵ) و (شدید العقاب) واتە (تۆڵە توند) بکاتەوەو لێیان تێ بگات

ئنجا ترسان لە خوا کە جۆرێکە لە پەرستن دێتە بەرهەم و لە دڵیدا جێگیر دەبێت.

چوارەم: گومانی باش بردن بە خوا: کەسێك زۆر تووشی تاقی کردنەوەو بەڵێ ببێت و ئاگای لە ناوی (الحکیم) واتە (کاربەجێ) بێت و تێی بگات نارەزایی بەرانبەر بە خوای گەورە دەر نابڕێت و گومانی خراپی پێ نابات و وا بزانێت کە ستەمی لێ دەکات.

پێنجەم: هەریەك لە ناوەکانی خوای گەورە بەرانبەرە لەگەڵ پێویستییەکی دنیایی یان قیامەتی باوەڕداردا، ئنجا هەرکەس پێویستییەکی هەبێت دەتوانێت بەو ناوەی گونجاوە لەگەڵ پێویستییەکەیدا لە خوای گەورە بپاڕێتەوە.

مەبەست لە ناسینی خوای گەورە بە ناوەکانی

هەر وەك لە باسی ژماردنی ناوەکانی خوای گەورەدا باسی چەند خاڵێکمان کرد، لێرەشدا ئاماژە بەم دوو خاڵە دەکەین سەبارەت بە (مەبەست لە ناسینی خوای گەورە بە ناوەکانی):

١- هەریەك لەم ناوانە بکەینە تیشکۆیەك و بە هۆیەوە تەماشای شوێنەوارەکەی بکەین لە ژیان و بوونەوەرداو پێی بگەینە قووڵایی باوەڕ، تا سەر ئەنجام بە ناسینێکی پتەوو دامەزراو خوا بناسین.

٢- هەوڵدان بۆ بەهرەمەند بوون لە پرشنگی ئەو ناوە پیرۆزانەو خۆ قاڵکردنەوە بەو واتا بەنرخانەی لێیانەوە سەرچاوە دەگرن لە سنووری بەندایەتی مرۆڤدا.

ڕاڤەی هەندێك لە ناوە پیرۆزەکانی خوا

بۆ ئەوەی ئاشناییەك دەربارەی گوڵزاری ناوە جوانەکانی خوای گەورە پەیدا بکەین، لێرەدا بە پێویستی دەزانین تیشك بخەینە سەر چەند ناوێکی پیرۆز، کە کاریگەری ڕاستەوخۆو سەرەکی یان لەسەر ژیانی مرۆڤ هەیە، ئەوانیش:

الْخَالِق – القْوَىُّ– الرَّزاق – الفَتَّاح – الرّقيب – القادِرُ– المنتَقِم – *الرَّافِع*–
المُميتُ

- **الْخَالِق**: واتە (دروستكار: کردگار): ئەو خوایەیە کە بەدیهێنەرو داهێنەری دروستکراوەکانە بە بێ بوونی نموونەو شێوەیەك لە پێشتردا، ئەگەر بە ڕوانگەی مرۆڤانەی خۆمان بیر لە دروست کردن بکەینەوە کە توانای هیچ جۆرە دروست کردنێکمان نییە بەم مەرجانە نەبێ:

أ- شێوەیەکمان لەبەر دەستدا بێت.

ب- کەرەستەی پێویستمان هەبێت.

ج- قەبارەو بارستایی و چۆنیەتییەکی سنووردار بێت.

د- مانەوەی بۆ ماوەیەکی دیاری کراو بێت.

ئەو کاتە تێدەگەین کە خوای گەورە دروستکەرو بەدیهێنەری ڕاستەقینەی هەموو شتێکە بە کەرەستەو شێوەو بارستەو قەبارەو بەردەوامییەوە، هەر لە گەردیلەوە کە یەکەی بنچینەیی پێکهاتنی بوونەوەرە تاکو سەرجەم زیندەوەران و گیانداران و مرۆڤ و زەوی و ئاسمانەکان و سەرجەم بوونەوەر، خوای گەورە دروستی کردون و هەر خۆی شێوەی بۆ داناون و ڕێسای بەڕێوە چوونی بۆ دیاری کردون و مانەوەو کۆتایی یان هەر بەدەستی خۆیەتی، خوای گەورە دەفەرموێت: (أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ * أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ) الطور/٣٥-٣٦ واتە: ئایا لە هیچەوە دروست کراون؟ یان خۆیان دروست کەرن؟ ئایا ئاسمانەکان و زەوییان دروست کردووە؟ بەڵام بە دڵنیاییەوە باوەڕیان نییە.

کاتێك جوبەیری کوڕی موتعیم خوا لێی رازی بێت گوێی لەم ئایەتانە بوو پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەیخوێندەوە، خۆی لەو کاتەدا هاوبەش دانەر بوو، دەفەرموێت: خەریك بوو دڵم دەفڕی، واتە دەستی بە لێدان کردو ئەوە یەکەم جار بوو باوەڕ لە دڵمدا جێگیر بوو.

- **الرَّزاق**: واتە (ڕۆزیدەر): ئەو خوایەیە کە:

أ- هەموو جۆرە ڕۆزییەکی دروست کردووە.

ب- دەیدات بە هەموو دروست کراوەکانی.

ج- بڕی دیاری کراوی نییەلە ئەندازەیدا.

خوای گەورە بۆ دابین کردنی ڕۆزی سەر زەوی چەندەها هۆکاری دەستەبەر کردووە لەوانە: خاك و ڕەگەزەکانی و ئاوو گەرمی و .. هتد، ئنجا ڕۆزی خوای بەخشندە بەشی هەموو دروست کراوەکانی دەکات و بە ئەندازەو ڕێژەو جۆری دیاری کراو دەیدات بە تێکڕایان و هیچیان لێی بێ بەش نابن و ڕۆزییەکی هەمە ڕەنگە بۆ هەر ڕەگەزێك لەو دروست کراوانە تاکو لەبەر چاویان نەکەوێت و لێی وەڕس نەبن، وە خوای میهرەبان بێ نیازە لە بەخشینی ڕۆزی فراوانی بە هەموو دروستکراوەکانی و بێ بەرامبەر پێیان دەبەخشێت، خوای گەورە دەفەرموێت: (مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ * إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ) الذاريات/٥٧-٥٨ واتە: نە ڕۆزیم لێیان دەوێت و نە دەمەوێت خواردنم پێ بدەن، خوا خۆی ڕۆزی دەرەو خاوەنی هێزی قایم و لە بن نەهاتووە ئەگەر لە خۆمانەوە بڕوانین دەبینین لە ڕووی ڕۆزی دانەوە چۆن مامەڵە دەکەین و خوای گەورە چەندە خاوەنی منەت و چاکەو بەهرەو بەخشندەییە، چونکە لەگەڵ ئەوەی کە:

١- نە دروستکەری خواردنین.

٢- نە دابین کردنی بە دەست خۆمانە.

٣- نە خاوەنی هیچ چاکەیەکین بەسەر خەڵکەوە.

بەڵام سەرەڕای ئەوەش لە جێبەجێ کردنی مافی ڕۆزیدان و بەخشینی خواردندا:

أ- چروکی دەکەین.

ب- بە ئارەزووی خۆمان دەیبەخشین.

ج- بەخشینەکە بە نیازی شتێکە.

د- لەگەڵ بەخشیندا منەت دەکەین!

کەواتە: پێویستە داوای ڕۆزی و بژێوی هەر لە ڕۆزیدەی ڕاستەقینە بکەین و منەتبارو چاو لەبەری خوای گەورە بین و شوکرانە بژێری بۆ دەربڕین چونکە هیچ کاتێك فەرامۆشمان ناکات، نابێت کەسی تر بە سەرچاوەی ڕۆزی بزانین.

- **القَوِيُّ:** واتە: (بەهێز): خوایە کە توانایی تەواوی بەسەر دروستکراوەکاندا هەیەو ئەوپەڕی هێزی هەیەو هەرگیز بێ توانایی و بێ هێزی و دەستەوسانی ڕووی تێ ناکات، بە واتایەکی تر خوای گەورە خاوەن هێزێکە کە :

١- بێ سنورو ڕەهایە.

٢- بەسەر هەموو شتەکاندا ڕادەگات.

٣- لە بن نەهاتووەو هەمیشەییە.

٤- کاربەجێی تەواو لە بەکارهێنانیدا هەیە .

هەردوو سیفەتی دروست کردن و ڕۆزی دان کە پێشتر باسمان کرد بەڵگەی ئاشکراو ڕونن لەسەر ئەوەی کە هیچ دەسەڵاتێك نییە هێندەی خوای گەورە بەهێز بێت، بەڵکو هەر خۆی بە تەنها ئەوپەڕی هێزو دەسەڵاتی هەیەو شایستەیە باوەڕدار ملکەچی بێ و بیپەرستێت، واتە پێویستە کاریگەری هەر هێزو دەسەڵاتێکی تر لەسەر هەست و هۆشی خۆی داڕنێت و نەیکات بە کانگای ئاڕاستەو ڕووگەی بڕیار، بەڵکو سەنگییەك بدات بە باوەڕ بە خوای گەورەو لە

ناوەندی ئەو باوەڕەوە ئاڕاستە وەربگرێت، چونکە ئەگەر ژیانی کامەرانی دەوێت ئەوا ژیانی مردنی بەدەستەو بەختەوەری دنیاو دواڕۆژی لەلایەو ئەگەر ڕۆزی دەوێت ئەوا گەنجینەی ڕۆزی هەموو دروست کراوان هی خۆیەتی و هەر خۆی توانایی ڕۆزی دانی هەیە، وە ئەگەر پشتیوانی دەوێت ئەوا هەر خوا هێزو دەسەلاتی ڕەهاو بێ سنوری هەیەو زاڵە بەسەر هەموو دروستکراوانیدا.

- **الفَتَّاح**: واتە (دەروو کەرەوە): ئەو خوایەیە کە:

أ- دەرووی خستوەتە نێوان ڕەوا (حق) و ناڕەوا (باطل)ەوەو لێکی جودا کردونەوەو ڕەوا سەر دەخات و ناڕەوا تێك دەشکێنێت.

ب- حوکمڕانی بەندەکانی دەکات و بە دادێکی ڕەوا دادوەری نێوانیان دەکات.

ج- دەرووی بەزەیی و لێخۆشبوون و ڕۆزی دان لە بەندەکانی دەکاتەوەو هەر گرفتێکیان بێتە ڕێ بۆیان چارەسەر دەکات و دوڕووی ناڕەحەتی گوشاد دەکات.

ئاشکرایە ئەم ژیانە گۆڕەپانی ململانێ و کێشمەکێشمی نێوان ڕەواو ناڕەوایەو باوەڕدار هەمیشە توشی ناسۆرو ژان و ئازارو گیروگرفت و هەژاری و ستەمکاری دەبێت، حەتمەن لەم ڕێیەشدا پێویستی بە پشتیوانێکی بە هێزە سەری بخات و ڕێنمایی بکات و دەروی لێ بکاتەوە چونکە کێشەو مەینەتییەکان لە ئەندازەی توانای مرۆڤ بەدەرن، ئنجا خوای گەورە بەهێزترین پشتیوانەو خاوەنی تواناو دەسەلاتی بێ سنوورەو هەر خۆی شایستەی ئەوەیە باوەڕدار پشتی پێ ببەستێت

تاکو بەرەی ناڕەوایی تێك بشکێنێت بۆی و مل ملانێی نێوان باوەڕدار و بێ باوەڕ یەکلا بکاتەوەو باوەڕدار سەر بخات و دەروی ڕۆزی و بەزەیی و لێخۆشبونی لێ بکاتەوەو لە تەنگانەی هەژاری و نەخۆشی و ژێر دەستەیی و شکست و پەژارەو کۆست کەوتن دەربازی بکات و بە ئاسانترین شێوەو زووترین کات ڕەوتی ڕوداوەکان و سەرچاوەی کێشەو گیروگرفتەکان بەلایەکی لەباردا بخات و سەرفرازی بکات.

- **الرّقیب**: واتە (چاودێر): ئەو خوایەیە کە زاناو پارێزەرەو هیچ زانیارییەکی سەبارەت بە دروست کراوەکانی لێ ناشارێتەوەو پاراستنی هیچ کام لە دروست کراوەکانی لە دەست دەرناچێت.

بەو پێودانگەی کە هەر خوای گەورە دروست کەرو مشور خۆرو دەسەڵات دارەو بوونەوەری دروست کردووەو ڕێسای بەڕێوەچونی بۆ داناوەو ژیانی دەستەبەر کردووەو پێداویستییەکانی دابین کردوەو بەندەکانی بەدی هێناوەو هەموو دەوروبەری بۆ ژێر بار کردوون، بێ گومان:

أ- چاودێری بونەوەر دەکات و ئاگای لە هەموو گۆڕانکارییەکانیەتی و پارێزەریەتی لە تێك چوون و لە ناو چوون.

ب- چاودێری ژیان دەکات و ئاگای لە سەرجەم پێداویستییەکانیەتی، لە ڕۆزی و بارو دۆخ و چۆنیەتی بەڕێوە چوونی و ڕێژەی ژیان و مردن و .. هتد.

ج- چاودێری بەندەکان دەکات بۆ دوو مەبەست:

١- پاراستنی ڕەوتی بەڕێوەچونی ژیانیان.

٢- هەڵسەنگاندن و مەزەندە کردنی ڕاددەی پابەند بوونیان بە ڕێبازی پەروەردگاریانەوە.

- **القادِرُ**: واتە: (توانا): ئەو خوایەیە کە هیچ دەستەوسانی ناکات و بۆ هیچ دانامێنێت چونکە: هەرچی بیەوێت و هەرچۆنێك ئارەزوو بکات و لە هەر کاتێکدا ویستی بێت ئەنجامی دەدات و پێویستی بە هیچ هۆکارو هەوڵێك نییە، ئاشکرایە کاتێك خوای گەورە ژیان و بوونەوەری ڕاگرتووەو لە ژێر چاودێری خۆیدان حەتمەن بە ویستی خۆشی (توانا) یە کە هەر ئاڵو گۆڕو تەسەڕوف (تصرف)ێکیان تێدا بکات بێ ئەوەی هیچ کام لەم جۆرو چۆنیەتی و کات و شێواز ببنە بەربەست لە ڕێیدا. بە واتایەکی تر: ڕاستە خوای گەورە ڕێسای بۆ ژیان و بونەوەر داناوە بەڵام ئەمە واناگەیەنێت کە ئیتر هەرگیز خوای گەورە ئاڵو گۆڕیان تێدا ناکات، بەڵکو بە خواستی خۆی چۆنی بوێت ئاوایان لێ دەکات،

کەواتە باوەڕدار نیازی هەر شتێکی هەبێت و بیەوێت باری ژیانی هەر چۆنێك بێت و داخوازی بەسەر چوونی هەر تەنگانەو ئاستەنگێك بێت پێویستە چاوی لە بەخشندەیی خوای گەورە بێت و هانای بۆ بەرێت و پشتی پێ ببەستێت.

- **المنتَقِم**: واتە (تۆڵەسێن): ئەو خوایەیە کە خاوەنی تۆڵەی بە زەبرو کاریگەرە بەرانبەر هەریاخی و گومڕایەك کە لە ژێر فەرمانی دەرچێت و هەر کەم تەرخەمێك کە مافەکانی پشت گوێ بخات،

تۆڵەی خوای گەورە ئەم سێ شێوەیەی هەیە:

أ- **بۆ خاوێن کردنەوەو سڕینەوەی گوناهە:** وەك هەژاری و گیرو گرفت و ئازارو .. هتد، کە پێی دەگوترێت (ابتلاء) واتە: (تاقی کردنەوە)، یان (ممصیبة) واتە: بەڵاو مەینەت.

ب- **بۆ سەرکۆنەو تەمێ کردن و لەناوبردن و تیاچوونە:** وەك قاتوقڕی و نەخۆشی وجەنگ و کوشتاری بە کۆمەڵ و تیاچوون کە پێی دەگوترێت (هلاك).

ج- **بۆ ڕسوا کردن و خاکە ساریە:** وەك سزای گۆڕو شکاندنی ڕۆژی لێپرسینەوەو سزای نەبڕاوەو هەمیشەیی دۆزەخ، بێگومان تۆڵەی خوای گەورە بۆ هەر کەسێك بە گوێرەی ڕادەی سەرکەشی و کەم تەرخەمی و یاخیبوونیەتی.

کەواتە: پێویستە باوەڕدار ئاگای لێ بێت بەرانبەر مافەکانی خوای گەورە کەم تەرخەمی نەکات و پشت گوێیان نەخات، تاکو بە جۆرێك خوای پەروەردگار تاقی نەکاتەوە کە بەرگەی نەگرێت و لێی دەر نەچێت.

هەروەها سەرکەش و ستەمکاریی نەکات و یاخی نەبێت و هەمیشە پەنا بە خوای گەورە بگرێت تاکو نە لە دنیادا تووشی تیاچوون ببێت و نە لە ڕۆژی دوایشدا ڕسواو شەرمەزاری بەردەمی خوای گەورە ببێت.

-*الرَّافِعِ*: واتە: (بەرز کەرەوەو بڵندکار): ئەو خوایەیە کە لەسەر پابەند بوون و ملکەچ کردن بۆ فەرمانەکانی پلەو پایەی باوەڕداران بەرز دەکاتەوە.

هەروەك خوای گەورە تۆڵە لە یاخی و ستەمکار و سەرکەش دەکاتەوەو ڕێگەیان نادات لە سنوری خۆیان تێپەڕ بکەن، بەهەمان شێوە لە پاداشتی گوێڕایەڵی و فەرمانبەریەتی و بە مشووریدا پلەو پایەی باوەڕدار بڵند دەکاتەوە. لەو شتانەش کە پلەو پایەیان پێ بەرز دەبێتەوە باوەڕو زانست و کردەوەی چاکن **پلەی بەرزیش گەلێك جۆری هەیە لەوانە:**

١- کامەرانی و بەختەوەری.

٢- پێشەوایەتی کردن.

٣-هێزو دەسەڵاتی دادگەرانە.

٤- لێبوردن و لێخۆش بوون

٥- پلە بەرزەکانی بەهەشت.

هەرچەندە مرۆڤ دڵی ببەستێتەوە بەو شتانەوە کە بەرزی و بەختەوەری و خۆشییان تێدا دەبینێتەوە هێشتا بە شێوەیەکی ڕاستەقینە بە دەستیان ناهێنێت مادام سەرچاوەی ئەو شتانە بە پێی فەرمانی خوای گەورە نەبێت، چونکە ئەو دڵەی پەیوەست بێت بەو شتانەوە کە گۆڕانیان بەسەردا دێت لە ڕاڕایی ناکەوێ بەڵام ئەو دڵەی پەیوەست بێت بە خوای گەورەوە دامەزراو هێمنە چونکە خوای گەورە زیندووەو گۆڕانی بەسەردا نایەت، هەروەها بەهرەو بەخشینەکانی هەتا سەرن و پلەی بەرزی کامەرانیش هەر لە خوای گەورەوەیە.

هەر بۆیە باوەڕدار پلەی بەرزی دەسگیر دەبێت چونکە باوەڕەکە لە خوای گەورەی نزیك دەخاتەوە، هەرکەسیش لە خوا نزیك بێت بێگومان پلەی بەرزە .

- **المُميتُ**: واتە (مرێنەر): ئەو خوایەیە کە بە ویستی خۆی دروست کراوەکانی دەژیێنێت هەتا ئەو ماوەیەی بۆی دیاری کردوون و بە ویستی خۆی هەر کاتێك بیەوێت دەیان مرێنێت.

بێگومان مادەم دروست کردن و ڕۆزیدان و ژیاندن بە دەست خوای گەورە بێت حەتمەن مراندنیش هەر تەنها بەدەست خوای گەورەیە، هەروەك لە باسی ناوی (الرقيب) واتە: (چاودێر) دا ئاماژەمان بۆ کرد، خوای گەورە (چاودێری ژیان دەکات و ئاگای لە سەرجەم پێداویستییەکانیەتی، لە ڕۆزی و بارو دۆخ و چۆنیەتی بەڕێوە چوونی و ڕێژەی ژیان و مردن و .. هتد.

کەواتە وەك چۆن ژیاندن و هۆکارەکانی هەر بەدەست خوای پەروەردگارە، بە هەمان شێوە مراندن و هۆکارەکانیشی هەر بە دەست خۆیەتی.

ئنجا دەبێت لە هەموو سات وسەردەمێکدا مردن بە ئامادەو نزیك بزانین و لێی بە ئاگا بین و خۆمانی بۆ ئامادە بکەین و بە هیچ سەرمایەیەك دەست خەڕۆ نەبین .

هەروەها بێجگە لە خوای گەورە هیچ کەس بە مرێنەر نەزانین و سڵی لێ نەکەینەوەو سەری بۆ نەوی نەکەین هەرچەندە بە ڕواڵەت خاوەنی دەسەڵات و زەبرو زەنگ بێت و خەڵکی چاو ترسێن بکات.

بەندی سێیەم

هاوبەش دانان

پێویستە بزانین هاوبەش دانان بە شێوەیەکی گشتی لە چ ڕوویەکەوە دروست دەبێت ئنجا خۆمانی لێ بپارێزین، بۆ ئەوەی نەکەوینە هاوبەش دانانەکەوە.

هاوبەش دانان لە دوو بواری سەرەکییەوە دروست دەبێت:

یەکەم: لە بیرو باوەڕدا واتە: (ألإعتقاد): ئەمیش دوو جۆرە:

أ- هاوبەش دانان لە فرمانەکان (افعال)ی خوادا: وەك باوەڕ بوون بەوەی کە پیاو چاك دەتوانێت دەست بخاتە کاروباری بونەوەرەوە، یاخود مشوری دەخوات، یان باران دەبارێنێت، یان نەخۆش چاك دەکاتەوە، یاخود دەتوانێت زیان بگەیەنێ و سوود ببەخشێت. یان باوەڕ بوون بەوەی ڕۆژو مانگ و بت و دارو بەردو گوێرەکەو مانگا یان جنۆکەو شەیتان و فریشتە، یان مرۆڤ وەك (فیرعەون و بوزا) دەتوانن فەرمانەکانی خوا ئەنجام بدەن، خوای گەورە لەسەر زمانی ئیبراهیم پێغەمبەرەوە سەلامی خوای لێ بێت دەفەرموێت: (الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ * وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ * وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ) الشعراء/٧٨-٨٠

واتە: پەروەردگارم ئەو خوایەیە کە دروستی کردووم و ڕێنمایم دەکات، ئەو خوایەی خواردنم دەدات و تێر ئاوم دەکات، وە ئەگەر نەخۆش کەوتم چاکم دەکاتەوە.

ب- هاوبەش دانان لە سیفاتەكانی خوادا: وەك باوەڕ بوون بەوەی پێغەمبەران یان پیاو چاكان، یان جادوو گەرو سیحر بازان، غەیبزانن، خوای گەورە دەفەرموێت: (قُل لّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ الْغَيْبَ) النمل/٦٥ واتە: ئەی موحەمەد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بڵێ: ئەوەی لە ئاسمانەكان و زەوی دا بێت غەیب نازانێت بێجگە لە خوا. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (لَّا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ) رواه الطبرانی، وهو حدیث حسن[1] واتە: كەس غەیب نازانێت بێجگە لە خوای گەورە.

یاخود باوەڕ بوون بەوەی دەبێت میانگیری (واسیتە) یەك لە نێوان خوای گەورەو بەندەكەیدا هەبێت بۆ ئەوەی لێی خۆش ببێت، یان نزاو پاڕانەوەی گیرا بكات، یاخود یارمەتی بدات وەك چۆن ناتوانرێت دەسەڵاتدارێك ببینرێت یان داخوازییەكی لێ داوا بكرێت بە هۆی میانگیرێكەوە نەبێت، بێگومان ئەوە لێچواندنی (تشبیە)ی خوای گەورەیە بە ئادەمیزادەوە لە سیفەتەكانیدا، خوای میهرەبان دەفەرموێت: (لَيسَ كَمِثْلِهِ شَيءٌ) الشورى/١١ واتە: هیچ شتێك بە وێنەی خوای گەورە نییە .

دووەم: لە شوێن كەوتندا واتە (شرك ألإتباع): ئەمیش دوو جۆرە:

---

[1] ریوایەتی سەیدنا سەلەمەی كوڕی ئەكوەعەو ئەوەش سەرچاوەكانێتی: (الطبراني/المعجم الكبير (٦٢٤٥)، الحاكم/المستدرك (١٤). الهيثمي لە مجمع الزوائد (١٣٨٦٩)دا دەفەرموێ: رجالە رجال الصحيح. ئیمامی الذهبیش لە التلخیصدا دەفەرموێ: على شرط مسلم).

أ- هاوبەش دانان لە پەرستندا: وەك پاڕانەوەو نوێژ کردن و ڕۆژو گرتن و قوربانی سەربڕین و نەزر کردن و کڕنوش بردن و ترسان و خۆشویستن و .. هتد خوای گەورە دەفەرموێت: (قُلْ إِنَّ صَلاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ،لا شَرِيكَ لَهُ) الأنعام/١٦٢ واتە: ئەی موحەمەد صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بلّێ: نوێژ کردنم و قوربانی سەربڕینم و ژیان و مردنم بۆ خوای پەروەردگاری جیهانە، هیچ هاوبەشێکی نییە. پێغەمبەریش صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (قالَ اللّهُ تعالَى: أنَا أغْنِى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ،مَنْ عَمِلَ عَمَلاً أشْرَكَ مَعِي فِيهِ غَيْرِي،تَرَكْتُهُ وَ شِرْكَهُ) حديث قدسی، رواه مسلم[1] واتە: خوای گەورە فەرمویەتی: من دەوڵەمەند ترینی هاوبەشانم کە پێویستم بە هاوبەش دانان نییە، هەر کەس کارێك بکات و غەیری من بکات بە هاوبەش لە گەڵمدا، واز لە خۆشی و هاوبەش دانانەکەشی دەهێنم.

ب- هاوبەش دانان لە یاساو ڕێسادادان (تشريع) دا: واتە: دانانی غەیری خوا بە یاسادانەر، بە جۆرێك حەرامی خوا حەڵاڵ بکات و حەڵاڵ حەرام بکات و بە ویست و ئارەزوی خۆی یاساو دەستور دابنێت و بەرنامەو پەیڕەوی فیکری دیاری بکات و خەڵکی شوێنی بکەون و پابەندی بن وەك چۆن باوەڕ دار پابەندی بەرنامەی خوا دەبێت، ئنجا ئارەزووی خودی مرۆڤەکە بێت، یاخود نەریتێکی کۆمەڵایەتی بێت، یا ڕێ و ڕەسمێکی هۆزو تیرە بێت، یان پەیڕەوو ڕێبازێکی حیزبیی بێت، یاخود یاساو دەستورێکی دەوڵەتی بێت، وەك یەك وایە، خوای گەورە

---

[1] موسلیم (٢٩٨٥).

دەفەرموێت: (أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ) الشورى/٢١ واتە: ئایا هاوبەشی تریان هەیە بێجگە لە خوا کە ڕێبازو ئاینی تریان بۆ بنێن لەوانەی خوا مۆڵەتی پێ نەداون.

جۆرەکانی هاوبەش دانان

هاوبەش دانان دوو جۆرە: گەورە (الأکبر) و بچوك (الأصغر)

هەریەك لەم دوو جۆرە دەچێتە چوارچێوەی خاڵەکانی پێشووەوە، بەڵام حوکمی هەریەکەیان بە پێی دەرئەنجامەکەی جیاوازە و قووڵ بونەوەی زیاتری تێدایە، واتە: بە شێوەیەکی گشتی هاوبەش دانان کە لەو بوارانەی پێشووەوە سەرچاوە دەگرێت دەکرێت بە دوو جۆرەوە:

<u>یەکەم: هاوبەش دانانی گەورە (الشّرْك الأَكْبَر):</u> ئەو هاوبەش دانانەیە کە بە تەواوی بیرو باوەڕی یەکتاپەرستی هەڵدەشێنێتەوەو بەهەشت لە خاوەنەکەی یاساغ دەکات و خوای گەورە لێی خۆش نابێت، نمونەی ئەم جۆرە زۆرن لەوانە :

<u>أ- پاڕانەوە لە غەیری خوا:</u> خوای: خوای گەورە دەفەرموێت: (قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا) الجن/٢٠ واتە: ئەی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بڵێ: تەنها لە پەروەردگارم دەپاڕێمەوەو هیچ کەس ناکەم بە هاوبەشی. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (الدُّعاَءُ هُوَ الْعِبَادَةُ) رواه الترمذي و قال حسن صحيح[1]
واتە: پاڕانەوە پەرستنە.

ب- سەربڕین بۆ غەیری خوا: چونکە خوای گەورە بە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ) الكوثر/٢ واتە: (نوێژو قوربانی بۆ پەروەردگارت بکە) پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (لَعَنَ اللهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللهِ) رواه مسلم واتە: (نەفرینی خوا لەو کەسەی قوربانی بۆ غەیری خوا سەردەبڕێت)

ج- ترسان لە غەیری خوا: واتە: ترسێك كە لە بیرو باوەڕەوە سەرچاوە بگرێت وەك ئەوەی مرۆڤ لە مردوو یان لە غائیب یاخود لە مەرقەدە بترسێت کە تووشی زیانی بکەن، خوای گەورە دەفەرموێت: (أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ) الزمر/٣٦ واتە: ئایا بەس نییە کە خوا لە پشت بەندەکەیەوە بێت؟ بەو بت و پەرستراوانە دەت ترسێنن کە بێجگە لە خوا دەیپەرستن.

د- باوەڕ بوون بەوەی خوا کوڕ یان کچ یاخود یاریدەری هەیە: خوای گەورە دەفەرموێت: (وَجَعَلُواْ لِلَّهِ شُرَكَاء الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُواْ لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ

---

[1] ریوایەتەکە (إنَّ الدُّعاَءَ هُوَ الْعِبَادَةَ) یە کە لە نوعمانی کوڕی بەشیرەوەیەو سەحیحە و ریوایەتی ئیمامی ئەحمەدو ترمذي و ئەبوداوودو نەسائی و ئیبنو ماجەو ئیبنو ئەبی شەیبەو ئیبنو حیببانەو حاکم و ترمذي بە سەحیحیان ناساندووە و ئیمامی نەوەویش دەفەرموێ اسنادە صحیح.. هەر بەم بۆنەشەوە ریوایەتی (الدُّعاءُ مُخُّ العِبادةِ) کە بەناوبانگە، زەعیفە..

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ) الأنعام/١٠٠ واته: هاوبەشی جنۆکەیان بۆ خوا داناوە هەرچەندە خواش دروستی کردوون، وە بوهتانی کوڕو کچی بۆ دەکەن بە نەفامی وەك (عوزێر) و (مەسیح) و (فریشتە) پاك و بێگەردی بۆ خوای گەورە لەوەی کە خوای پێ وەسف دەکەن.

ه- حەڵاڵ کردن یان حەرام کردنی شت بە پێی ئارەزوو: واتە: بزانێت خوای گەورە شتێکی حەرام کردووە، بەڵام بە خواستی خۆی یان بە خواستی کەسێکی تر بە حەڵاڵی بزانێت، چونکە خوای گەورە لە وەسفی هاوبەش دانەراندا دەفەرموێت: (وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُواْ لَوْ شَآءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ) النحل/٣٥ واتە: ئەوانەی هاوبەشیان بۆ خوا دانابوو دەیان گووت: ئەگەر خوا بیویستایە بێجگە لە خۆی هیچ شتێکی ترمان نە دەپەرست - نە ئێمەو نە باووباپیرانمان- وە بە بێ ویستی خۆی هیچمان حەرام نەدەکرد.

دووەم: هاوبەش دانانی بچووك (الشِّرْك الأَصْغَر): بریتییە لەو تاوانە گەورانەی مەترسی یان لێ دەکرێت خاوەنەکانیان بە بێ باوەڕی بمرێت ئەگەر خوای گەورە فریای نەکەوێت و پێش مردنی تەوبە نەکات، ئەمیش دوو جۆرە: ئاشکراو شاراوە :

أ- هاوبەش دانانی بچووکی ئاشکرا: ئەم جۆرەیان نموونەی زۆرە، لەوانە:

١- سوێند خواردن بە غەیری خوا: چونکە پێغەمبەر صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَنْ حَلَفَ بِغَيرِ اللهِ،فَقَدْ كَفَرَ أو أشْرَكَ) رواه أحمد والترمذي و

الحاكم، وهو حسن[1] واتە: هەرکەس سوێند بە غەیری خوا بخوات ئەوا کافر دەبێت یان هاوبەشی داناوە. ئیبن مسعود خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: ئەگەر بە درۆ سوێند بە خوا بخۆم پێم چاکترە لەوەی بە ڕاستی سوێند بە غەیری خوا بخۆم. چونکە: ڕاستە سوێند خواردنی درۆ بە خوای گەورە تاوانی گەورەیە، بەڵام سوێند خواردنی ڕاستی بە غەیری خوا هاوبەش دانانی بچوکەو لە تێڕوانینی هاوەڵە زاناکان (عُلَماء الصَحابَة) دا لە هەموو گوناهێکی گەورە گەورەترە، زانایانیش ڕەحمەتی خوایان لێ بێت یەك دەنگن لەسەر ئەوەی دروست نییە سوێند بە غەیری خواو ناوو سیفەتەکانی بخورێت.

٢- هەڵواسینی (تَمِيمَة): واتە: ئەوشتانەی بە زۆری بە منداڵ و خانوودا هەڵ دەواسرێن، بە بیانوی ئەوەی جنۆکە دوور دەخەنەوە یاخود ناهێڵن چاوەزار کاری لێ بکات وەك: مووروووە شینەو هێلکە شەیتانۆکەو شاخە بزن ووڵاخ و.. هتد، بێگومان ئەم کردەوەیە بێ متمانەییە بە خوای گەورەو پشت نەبەستنە بە دروستکاری بوونەوەرو بڕوا بوونە بەوەی غەیری خوا سوودو زیان دەگەیەنێت، خوای گەورە دەفەرموێت: (وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلاَ كَاشِفَ لَهُ إِلاَّ هُوَ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) الأنعام/١٧ واتە: ئەگەر خوا تووشی زیانێکت بکات ئەوا هیچ کەس ناتوانێت لێت دوور بخاتەوە خوا خۆی نەبێت، وە ئەگەر تووشی خێرێکت بکای ئەوا خوا توانایە بەسەر هەموو شتێکدا پێشەوا

[1] شێخی ئەلبانی لە (صحيح سنن الترمذي ب٦/ل١٣ ژمارە١٤٥٥)دا هەروەها لە (الإرواء ٢٥٦١)و (الصحيحة ٢٠٤٢).

ئەحمەد ڕەحمەتی خوای لێ بێت لە عوقبەی کوڕی عامرەوە بە (مەرفوع) بۆمان دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ فەرموویەتی: (مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَلا أَتَمَّ اللَّهُ لَهُ وَمَنْ تَعَلَّقَ وَدَعَةً فَلا وَدَعَ اللَّهُ لَهُ)[1] واتە: هەرکەس تەمیمەیەك هەڵواسێت خوا خێری نەهێنێتە ڕێ، وە هەرکەس ودعەیەك[2] هەڵواسێت خوا ئاگاداری نەبێت و پارێزگاری لێ نەکات. وە لە ڕیوایەتێکدا هاتووە: (مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أشْرَكَ) رواه أحمد وهو صحيح[3] واتە: هەرکەس تەمیمەیەك هەڵواسێت ئەوا هاوبەشی بۆ خوا داناوە.[4]

[1] ئیمامی ئەحمەد (١٦٩٥١) شێخی ئەلبانی ڕەحمەتی لە (ضعيف الجامع ژمارە ٥٧٠٣) بە زەعیفی داناوە.

[2] (ودعة) جۆرێکە لە (تةميمة) بەهەر شتێکدا هەڵواسرێت بە نیازی ئەوەیە ئاگاداری بێت و شتەکەی پێ دەسپێرێت.

[3] لە ریوایەتەکەی ئیمامی ئەحمەد (١٥٦/٤) دا کە شێخی ئەلبانی لە (السلسلة الصحيحة دا (٤٩٢) بە سەحیحی داناوە دەفەرموێ: (مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أشْرَكَ) نەك (مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أشْرَكَ).

[4] ئەو نوشتەیەی بە کەسێکەوە یان بە ئاژەڵێکەوە هەڵدەواسرێ، کە ئایەتی قورئان یان دوعای پێغەمبەری صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ تێدا نوسراوە، ئەوە هەندێك لە زانایان فەرموویانە جائیزە، لەوانیش دایکی ئیمانداران عائیشە خان و عبداللهی کوڕی عەمری کوڕی عاص و ئیمامی ئیبنوالقەیمیش پەسەندی کردووە.. بەڵام باقی زانایانی تر لەبەر توخن نەکەوتنەوەی موسڵمان لە شیرك ڕێیان لێگرتووە، فەتوای شێخی ئەلبانی و بن بازو لیژنەی هەمیشەی بانگەوازو فەتوای زانایانی حەرەمەینیش رایان وایە (فتاوى اللجنة الدائمة ١//٢١٢). (ك)

٣- لە دەستکردنی دەستەوانەو موفەڕك: بە زۆری بۆ چاکبوونەوەی نەخۆشی لە دەست دەکرێن وەك زەردوویی و باداری و .. هتد، پێویستە موسوڵمان دەرمان بەکار بهێنێت بۆ نەخۆشی، چونکە فەرمایشتی شەرعی لەسەرە، نەك پەنا بباتە بەر شتی پڕو پووچ و بێ نرخ، حوزەیفە خوا لێی رازی بێت سەردانی نەخۆشێکی کرد لەماڵەوە، بینی موفەڕکێکی لە دەست کردووە بۆ ئەوەی (تا) ی نەمێنێت، ئەمیش بچڕاندی و ئەم ئایەتەی خوێندەوە: (وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلاَّ وَهُم مُّشْرِكُونَ) یوسف/١٠٦ واتە: زۆربەیان بە هاوبەش دانانەوە نەبێت باوەڕ بە خوا ناهێنن. صحيح رواه ابن أبي حاتم.[1]

٤- نوشتە کردن: ئەگەر نوشتە بریتی بێت لە بەکارهێنانی جۆرە ووشەو دەستەواژەیەك کە پاڕانەوە لە فریشتەو جنۆکەو پیاوچاکانی تێدا بێت، یاخود نهێنی حسابی و هەڵگێرانەوەی ئایەت و ناوەکانی خوای گەورەی تێدا بێت، ئەوە هاوبەش دانانەو دروست نییە چونکە، عورفی کوڕی مالیك خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: لە نەفامیدا نوشتەمان دەکرد، ئنجا کاتێك موسوڵمان بوین ووتمان ئەی پێغەمبەری خوا ئەم کارە چۆن دەبینیت؟ فەرمووی: (اعْرِضُوا عَلَيَّ رُقَاكُمْ، لاَ

[1] فتح المجيد شرح كتاب التوحيد ل١٦٢

بَأْسَ بِالرُّقَى مَا لَمْ تَكُنْ شِرْكًا) رواه مسلم[1] واتە: نوشتەكانتانم پیشان بدەن، نوشتەیەك هاوبەش دانانی تێدا نەبێت قەیدی ناكات.

ئیمامی سیوطی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: زانایان یەك دەنگن لەسەر ئەوەی نوشتە كردن بەم سێ مەرجە دروستە:

١- بە ئایەتی قورئان، یاخود بە ناوو سیفەتەكانی خوای گەورە بكرێت.

٢- بە زمانی عەرەبی و بە جۆرێك بێت واتاكەی ڕوون بێت.

٣- ئەو كەسەی نوشتەكە دەكات باوەڕی وا بێت كە خودی نوشتەكە كار ناكات بەڵكو ویستی خوا مەبەستەكەی دێتە جێ.[2]

ب- هاوبەش دانانی بچوكی شاراوە (الشِرك الْخَفي):

بریتییە لە هاوبەش دانان بۆ خوای گەورە لە نیازو مەبەستەكاندا، وەك ئەوەی مرۆڤ كارێك یاخود قسەیەك بكات بۆ ڕوپامایی (الرِّيَاء) یان بۆ ناوبانگ دەركردن

---

[1] مسلم (١٩/٧) هەروەها : (اعْرِضُوا عَلَيَّ رُقَاكُمْ، لَا بَأْسَ بِالرُّقَى مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ شِرْكٌ) شێخی ئەلبانی لە سلسلة الأحاديث الصحيحة ٥٥/٣ دەفەرموێ سەحیحە.

[2] ئیمامی ئیبن حەجەر لە فەتح الباري بەرگی ١٠ لاپەڕە ١٩٥ بەم شێوە ئیجماعی زانایان نەقڵ ئەكات: (وقد أجمع العلماء على جواز الرقى عند اجتماع ثلاثة شروط : أن يكون بكلام الله تعالى أو بأسمائه وصفاته , وباللسان العربي أو بما يعرف معناه من غيره , وأن يعتقد أن الرقية لا تؤثر بذاتها ، بل بذات الله تعالى)

(السُمْعَة) بکات. پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (الشِّرْكُ فِيكُمْ أَخْفَى مِنْ دَبيبِ النَّمْلِ)[1] واتە: هاوبەش دانان لە ناوتاندا لە خشپەی مێرووله شاراوەترە. هەروەها دەفەرموێت: (أَخْوَفُ مَا أَخَافُ عَلَيكُمْ الشِّرْكُ الأَصْغَرُ، قَالُوا: يَا رسُولَ اللهِ وَمَا الشِّرْكُ الأَصْغَرُ؟ قَالَ: الرِّيَاءُ)[2] واتە: ترسناکترین شت کە دەترسم بیکەن هاوبەش دانانی بچووکە، ووتیان ئەی پێغەمبەری خوا، هاوبەش دانانی بچوك چییە؟ فەرمووی: ڕووپامایییە.

جۆرەکانی ڕووپامایی

ئاشکرایە ڕووپامایی کردن خۆ گونجاندنە لەگەڵ واقیعدا، یاخود خۆ پیشان دانە بە واقیعێکی پەسەند تر لەوەی کەسی ڕیاباز لە دەستی دێت، بێگومان لێرەدا ناخ و دڵی مرۆڤ نەخۆشەو ڕووکاری پەردە پۆشی ئەو نەخۆشییە دەکەن، واتە: زمان و لاشەو پۆشاك و مامەڵەی مرۆڤە کە لە خزمەتی ئەوەدان کە بیسەلمێنن کەسێکی ساڵحە، بەم پێیە ڕوپامایی لەم جۆرانەدا خۆی دەبینێتەوە:

---

[1] شێخی ئەلبانی لە (صحيح الجامع:٣٦٢٥) دا بە سەحیحی داناوە.

[2] ئیمامی ئەحمەد (٤٢٨،٤٢٩/٥)، بەیهێقی (٣٣٣/٥) ئیمامی ئیبنوحەجەر دەفەرموێ حەسەنە (٣٥٥/٤ سبل السلام) و شێخی ئەلبانی لە (صحيح الترغيب٢٩) دا بە سەحیحی داناوە.

<u>١- رووپامایی بە ووتە:</u> وەك دەنگ هەڵبڕین و خۆ پەشۆکاندن و بەپەلە قسە کردن و دەربڕینی تورەیی لە کاتی بینینی کاری خراپداو .. هتد.

<u>٢- رووپامایی بە لاشە:</u> وەك پیشان دانی کزی و لاوازی و زەرد هەڵگەڕاوی بەو نیازەی دەری بخات کە لە خوا ترسە.

<u>٣- رووپامایی بە کردەوە:</u> وەك درێژ کردنەوەی نوێژ، یان سامان بەخشین لە کاتێکدا خەڵکی چاوی لێبێت.

<u>٤- رووپامایی بە پۆشاك:</u> وەك پۆشینی جل و بەرگێکی تایبەتی و پیشان دانی شێوەی زانایەتی.

<u>٥- رووپامایی بە هۆی هاوەڵەوە:</u> وەك حەز کردن بە سەردانی پیاوی زاناو ناودار بۆماڵەوە تاکو خەڵکی بڵێن: ئاستی بەرزە چونکە پیاوی گەورەدەناسێت و زانایان سەردانی دەکەن.

خۆپاراستن لە هاوبەش دانان (الشرك)

هاوبەش دانان: بریتییە لەوەی مرۆڤ شتێك یان کەسێك بکات بە هاوبەشی خوای گەورە لەو فرمانانەدا کە مافی ڕەوی خوان و کەسی تر شایستە نییە بۆی ئەنجام بدرێن وەك دانانی پەرستراوی تر لەگەڵ خوادا بیپەرستێت، یان گوێڕایەڵی بکات، یان خۆشی بوێت، یان داوای یارمەتی لێ بکات و .. هتد.

کەسێك ئاوا ڕەفتار بکات، هاوبەشی دانانی گەورەی ئەنجام داوەو هەر کردەوەیەکی چاکیشی هەبێت پوچەڵ دەبێتەوەو ڕەنگە خوا لە هەموو تاوانێکی خۆش ببێت بەڵام لە هاوبەش دانانەکەی خۆش نابێت، وەك دەفەرموێت: (لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ) الزمر/٦٥واتە: ئەی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ ئەگەر هاوبەش بۆ خوا دابنێیت ئەوا کردەوەکانت پوچەڵ دەبنەوە. یاخود دەفەرموێت: (إِنَّ اللّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ) النساء/١١٦ واتە: خوا لەوە خۆش نابێت کە هاوبەشی بۆ دابنرێت، وە لە هەموو شتێکی تر خۆش دەبێت، - بێجگە لە هاوبەش دانان- بۆ هەر کەسێك خۆی بیەوێت.

جا ئەگەر هاوبەش دانان تاوانێکی هێندە سەخت و ستەمێکی هێندە گەورە بێت کە دەرفەتی لێخۆشبوونی نەبێت، وەك خوای گەورە لە زمانی لوقمانەوە بۆمانی دەگێڕێتەوەو دەفەرموێت: (إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ) لقمان/١٣ واتە: بەڕاستی هاوبەش دانان ستەمێکی گەورەیە، بێگومان بەهەشت یاساغە لە هاوبەش دانەرو دۆزەخ جێگەی هەمیشەییەتی، خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّهُ

(مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ) المائدة/٧٢ واتە: هەر کەسێك هاوبەش بۆ خوا دابنێت ئەوا خوای گەورە بەهەشتی لێ یاساغ کردووەو شوێنی نیشتە جێ بوونی ئاگری دۆزەخەو ستەمکاران هیچ پشتیوانێکیان نییە. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (وَمَنْ لَقِيَ اللّهَ يُشْرِكُ بِهِ شَيئاً دَخلَ النَّارَ)[1] واتە: هەر کەسێك بگەڕێتەوە بۆ لای خواو هیچ هاوبەشێکی بۆ دانابێت، دەچێتە ئاگرەوە.

[1] بوخاري(١٢٩) مسلم (٣٢).

پایەی دووەم

باوەڕ هێنان بە فریشتەکان

بەندی یەکەم: سیفاتی دروستکرانی فریشتە

- باسی یەکەم: سیفاتی دروستکرانیان.

- باسی دووەم: سیفاتی ڕەوشت و ئاکاریان.

- باسی سێیەم: توانایان.

- باسی چوارەم: ئەرك و کردەوەیان.

بەندی دووەم: پەیوەندی فریشتە بە مرۆڤەوە

- باسی یەکەم: پەیوەندی فریشتە بە باوەڕدارانەوە.

- باسی دووەم: پەیوەندی فریشتە بە بێ باوەڕانەوە.

پاشکۆ

کاریگەری باوەڕهێنان بە فریشتە لەسەر ژیانی مرۆڤ.

باوەڕ هێنان بە فریشتەکان

فریشتەکان جیهانێکی نادیارن و خوای گەورە لە ڕوناکی (نور) دروستی کردوون و هیچ تایبەتمەندییەکی پەرستراویەتی یان نییەبەڵکو خۆیان بەندەن و خواپەرستی دەکەن و پابەندی تەواویان بە فەرمانەکانی خواوە هەیەو توانای جێ بەجێ کردنیان پێ دراوەو چاکەکارن و هەرگیز سەرپێچی ناکەن.

باوەڕ هێنان بە فریشتەکانی خوا ئەم سێ خاڵەی خوارەوە دەگرێتەوە:

یەکەم: باوەڕ هێنان بە بوونی فریشتەکان: پێویستە باوەڕدار بە دڵنیاییەوە بڕوای بە بوونی فریشتەکان هەبێت چونکە نکۆڵی لێ کردنیان نکۆڵی کردنە لە پایەیەکی باوەڕو بە درۆخستنەوەی قورئان و فەرموودەی ڕاستی پێغەمبەرە صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بەوەش بەندە لە بازنەی باوەڕ دەچێتە دەرەوە، هەرچەندە فریشتەکان نادیارن و مرۆڤ ناتوانێت بە هۆی هەستەوەرەکانەوە پەیی بە بوونیان ببات، بەڵام لە ڕوانگەی چەندەها بەڵگەوە بۆی ساغ دەبێتەوە کە بوونیان سەلماوەو جیهانێکی واقیعین لەوانە:

أ- **بەڵگەی شەرعی:** مەبەست لە بەڵگەی قورئان و فەرموودەی ڕاستی پێغەمبەری خوایە صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ. خوای گەورە دەفەرموێت: (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ) البقرة/٢٨٥ واتە: پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ باوەڕی هێناوە بەو پەیامەی بۆی ڕەوانە کراوە لە پەروەردگارییەوە، هەروەها باوەڕدارانیش، هەموویان باوەڕیان هێناوە بە

خواو بە فریشتەکانی و کتێبەکانی و نێرراوەکانی. هەروەها دەفەرموێت: (وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلالاً بَعِيدًا) النساء/١٣٦ واتە: هەرکەس باوەڕی نەبێت بە خواو فریشتەکانی و کتێبەکانی و نێرراوەکانی و ڕۆژی دوایی ئەوا گومرا بووە گومڕاییەکی دوور لە ڕێنماییەوە. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (الإيمان أنْ تُؤمِنَ بِاللّهِ وملائكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ واليومِ الاخِرِ وبِالقَدَرِ خَيرِهِ وشَرِّهِ) رواه مسلم واتە: باوەڕ ئەوەیە بڕوات بە خواو فریشتەکانی و کتێبەکانی و نێرراوەکانی و ڕۆژی دوایی و بە خۆش و ناخۆشی قەزاو قەدەر هەبێت. هەروەها لە فەرموودەیەکی تردا سەبارەت بە کاریگەری بەرچاوی فریشتە لەسەر مرۆڤ دەفەرموێت: (إنَّ لِلشَّيطَانِ لَمَّةً بِابنِ آدَمَ، ولِلْمَلَكُ لَمَّةً، فأمَّا لَمَّةُ الشَّيطانِ فإعادٌ بِالشَّرِ، وَتَكْذِيبٌ بِالْحَقِ،وأمَّا لَمَّةُ المَلَكِ فإعادٌ بِالْخَيرِ وتَصْدِيقٌ بِالحَقِّ) رواه الترمذي و النسائى وابن حبان، وقال الترمذي: حسن غريب[1] واتە: شەیتان غایلە بە دڵی ئادەمیزاددا دێنێت و فریشتەش غایلە بە دڵیدا دێنێت، ئنجا غایلەی شەیتان ئەوەیە بەڵێنی شەڕی پێ

[1] ئەلبانی ڕەحمەتی لە (مشكاة المصبيح:ل٧٠) دەربارەی فەرمویەتی: (إسناده صحيح على شرط الشيخين) فەرمودەکەش بە تەواوی ئاوایە: (إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَّةً بِابْنِ آدَمَ وَلِلْمَلَكِ لَمَّةً فَأَمَّا لَمَّةُ الشَّيْطَانِ فَإِيعَادٌ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبٌ بِالْحَقِّ وَأَمَّا لَمَّةُ الْمَلَكِ فَإِيعَادٌ بِالْخَيْرِ وَتَصْدِيقٌ بِالْحَقِّ فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مِنْ اللَّهِ فَلْيَحْمَدْ اللَّهَ وَمَنْ وَجَدَ الْأُخْرَى فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثُمَّ قَرَأَ:الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاء وَاللّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلاً وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) شێخ ئەحمەد شاکری ڕەحمەتیش دەربارەی فەرمویەتی: (إسناده صحيح)بڕوانە: عمدة التفسير١/٣٢٥.

دەدات و هانی دەدات ڕاستی بەدرۆ بخاتەوە، بەڵام غایلەی فریشتە ئەوەیە بەڵێنی خێری پێ دەدات و هانی دەدات بڕوا بەڕاستی بکات.. ئاشکرایە ئەم کاریگەرییەی پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ باسی دەکات هەموو کەسێك هەستی پێ دەکات و بەڵگەیەکی بەرهەستە لەسەر بوونی فریشتەکان.

ب- **بەڵگەی ژیری:** جیهانی نادیار زۆر شتی لە خۆیدا پەنهان کردووەو مرۆڤ بە هەستەوەرەکانی هەستیان پێ ناکات، بەڵام بە شوێنەوارياندا دەرك بە هەندێکیان دەکات و ئەمڕۆکە بوونەتە بەڵگە نەویست، بۆ نموونە: شەپۆلی دەنگ، کە لەم سەردەمەدا لە ئێستگەکانەوە پەخش دەکرێت و بە ناوەندی شینەکانی هەوا (أثير) دا تێدەپەڕێت نادیارەو هەستی پێ ناکرێت. لە ژوورێکدا سەدان شەپۆلە دەنگ هەیەو هیچ هەستیشیان پێ ناکرێت، بەڵام بە هۆی ڕادیۆیەکەوە یەك یەکیان گوێ بیست دەبن، یاخود دڵۆپێك ئاوی گەنیو کە لە ڕابووردودا تەنها تێبینی ئەوەی لێ دەکرا کە تام و بۆن و ڕەنگی گۆڕاوەو هیچی تر بە هۆی ووردبینەوە جیهانێکی زیندەوەری تێدا بەدی دەکرێت، هەروەها (ووزەی کارەبا) و (گیان) و (هەوا) و .. هتد، هەموویان نادیارن، بەڵام بە شوێنەواریاندا بوونەتە بەڵگەنەویست و هەموو کەس لە بوونیان دڵنیایە. بەهەمان شێوە فریشتەکانیش جیهانێکی نادیارن و ڕاستەوخۆ هەستیان پێ ناکرێت بەڵام شوێنەواريان دیارەو دەبێت بوونیان بە لای باوەڕدارەوە بەڵگە نەویست بێت.

دووەم: باوەڕ هێنان بەو فریشتانەی کە بەناوی خۆیان ناویان دەزانین:

وەك (جیبریل) (میکائیل) (ئیسرافیل) (مالیك: خەزنەداری دۆزەخ) و (مونکیرو نەکیر) (هاروت و ماروت) (مەلەکول مەوت). هەروەها باوەڕهێنان بەسەرجەم ئەو فریشتانەی ناویان نازانین.

سێ یەم: باوەڕ هێنان بەو فریشتانەی سیفەتەکانیان دەزانین:

واتە باوەڕ هێنان بە خۆیان و سیفەتەکانیان، کە سیفەتی فریشتەکان دەکرێت بە چوار بەشەوە کە لە بەندی یەکەمدا ئاماژەی پێ ئەکەین.

بەندی یەکەم

سیفات وئاکارەکانی فریشتە

باسی یەکەم

سیفەتی دروست کرانیان

تەنها ڕێگەی زانینی چۆنیەتی دروست کرانی فریشتەکان قورئانی پیرۆزو سوننەتی ڕاستی پێغەمبەرە صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ کە بە ئەندازەی ئەوەی ڕوانگەیەکمان بۆیان هەبێت سیفەتی دروست کرانیمان بۆ ڕوون کراوەتەوە، لەوانە:

١- **پێش ئادەمیزادو لە ڕووناکی واتە (نور) دروست کراون:** خوای گەورە دەفەرموێت: (إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِن طِينٍ) سورەتی ص/٧١ واتە: کاتێك پەروەردگارت بە فریشتەکانی فەرموو: من مرۆڤێك لە قوڕ دروست دەکەم. مەبەست لەو مرۆڤە (ئادەم)ە صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ کە لە پێش ئەودا فریشتە هەبووەو خوای گەورە ئەو هەواڵەی پێ ڕاگەیاندون. پێغەمبەریش صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ دەربارەی ئەو ماددەیەی کە فریشتەی لێ دروست کراوە دەفەرموێت: (خُلِقَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ) رواه مسلم[1] واتە: فریشتەکان لە ڕووناکی دروست کراون.

---

[1] مسلم (٢٩٩٦).

٢- شێوەیان:

أ- گەورەو بەهێزن: خوای گەورە دەفەرموێت: (عَلَيْهَا مَلائِكَةٌ غِلاظٌ شِدَادٌ) التحريم/٦ واتە: دۆزەخ فریشتەی دڵ ڕەق و تووڕەو بە هێزی بەسەرەوەیە. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەربارەی هەڵگرانی عەرش دەفەرموێت: (أُذِنَ لِي أَنْ أُحَدِّثَ عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَلائِكَةِ اللَّهِ مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ إِنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِهِ إِلَى عَاتِقِهِ مَسِيرَةُ سَبْعِ مِائَةِ عَامٍ) رواه أبوداود وابن أبي حاتم، واسناده صحيح[1] واتە: ڕێگەم پێ دراوە کە باسی یەکێك لە هەڵگرانی عەرش بکەم، نێوانی نەرمایی گوێ ی و شانی بە ئەندازەی دوورایی حەوت سەد ساڵ ڕێگەیە.

ب - بە ژمارەی جیا جیا باڵیان هەیە: خوای گەورە دەفەرموێت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلائِكَةِ رُسُلا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَّثْنَى وَثُلاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) فاطر/١ واتە: ستایش بۆ ئەو خوایەی ئاسمانەکان و زەوی بەدی هێناوەو فریشتەکانی کردووە بە ڕەوانە کراوو خاوەنی دوو باڵ و سێ باڵ و چوار باڵن، لەوەش زیاتر دروست دەکات ئەگەر ویستی بێت، بە ڕاستی خوا بەسەر هەموو شتێکدا توانایە ..عبدالله کوڕی مەسعودیش خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: (رَأَى رَسولُ اللهِ صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ وَ لَهُ سِتُّمِائَةَ جَنَاحٍ،كُلُّ جَنَاحٍ مِنْهَا قَدْ سَدَّ الْأفُقَ) رواه أحمد، وقال ابن كثير في

---

[1] شێخی ئەلبانی لە: صحیح الجامع الصغير (٨٥٣)دا بە سەحیحی ناساندووە.

البداية: اسناده جيد[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ جبریلی لە شێوەی خۆیدا بینیوە شەش سەد باڵی هەبووە، هەر باڵێکیشی ئاسۆی داگرتووە ..

<u>ج- جوانن:</u> خوای گەورە دەربارەی جبريل عَلَيْهِ السَّلَام دەفەرموێت (عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى * ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى) النجم/٥-٦ واتە: جبریلی زۆر بەهێز قورئانی فێری پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ کردووە کە خاوەنی جوانییەو بە شێوەی ڕێکی خۆی دەرکەوت. ئیبن عەباس خوا لێی رازی بێت (ذُو مِرَّةٍ) بە ڕوخساری جوان ڕاڤە دەکات، هەروەها لە ناو خەڵکیشدا وا باوە کە فریشتەکان شێوەیان جوانە، هەروەك ژنانی میسر بە یوسف پێغەمبەریان ووت: (حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلاَّ مَلَكٌ كَرِيمٌ) یوسف/٣١ واتە: حاشا بێت کەم و کوڕی بۆ خوا نییە، ئەمە هەرگیز مرۆڤ نییە، ئەمە فریشتەیەکی بەڕێزەو هیچی تر.

<u>د- پلەو پایەی جیا جیایان هەیە:</u> خوای گەورە دەربارەی جبريل عليه السلام دەفەرموێت: (ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ) التكوير/٢٠ واتە: خاوەنی هێزەو لە لای خاوەن عەرش کە خوای گەورەیە پلەو پایەی بەرزو بڵندی هەیە.

روفاعەی کوڕی رافع خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە جبريل هات بۆ لای پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ فەرمووی: (جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ

---

[1] بوخاری(٣٢٣٢،٣٢٣٣)، موسلیم (١٧٤،١٧٧).

وَسَلَّمَ فَقَالَ: مَا تَعُدُّونَ أَهْلَ بَدْرٍ فِيكُمْ قَالَ: مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا قَالَ وَكَذَلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ) رواه البخاری[1] واتە: کەسێك لە ئێوە غەزای بەدری بینیبێت چۆنی دادەنێن؟ ووتم: چاکترین کەسمانە، فەرمووی: هەروەها هەر فریشتەیەکیش لە ئێمە غەزای بەدری بینیبێت چاکترین فریشتەیە .

٣- شێوازی ژیانیان:

أ- نێرو مێ یان نییە: خوای گەورە دەفەرموێت: (وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ....) الزخرف/١٩ واتە: بێ باوەڕان ئەو فریشتانەی کە بەندەی خوای گەورەن بە مێ یان دادەنێن، ئایا ئامادەی دروست کرانیان بوون؟ . لێرەدا خوای گەورە نکۆڵی لەو بۆچوونەی بێ باوەڕان دەکات و بەر پەرچی دەداتەوە.

ب - ناخۆن و ناخۆنەوە: خوای گەورە باسی ئیبراهیم پێغەمبەرمان بۆ دەگێڕێتەوە کاتێك کە فریشتەکان چونەماڵی و دەفەرموێت: (فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لاَ تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُواْ لاَ تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ)هود/٧٠ واتە: کاتێك بینی دەستیان درێژ ناکەن بۆ خواردنەکە، گومانی لێ پەیدا کردن و لێیان

[1] بوخاری(٣٩٩٢)، ئیبنو ماجە(١٦٠).

سڵەمییەوەو ترسا، ووتیان: مەترسە، ئێمە نێراوین بۆ لای گەلی لوط واتە: فریشتەی سزا بوون و خواردنیان نەخوارد.

ج- بێ تاقەت و ماندوو نابن: خوای گەورە دەفەرموێت: (يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لا يَفْتُرُونَ) الأنبياء/٢٠واتە: شەوو ڕۆژ پاك و بێگەردی بۆ خوا دەردەبڕن و پەكیان ناكەوێت. یان دەفەرموێت: (يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لا يَسْأَمُونَ) فصلت/٣٨ واتە: شەوو ڕۆژ پاك و بێگەردی بۆ خوا دەردەبڕن و بێ تاقەت نابن.

د- شوێن و جێگەیان ئاسمانە: خوای گەورە دەفەرموێت: (فَالَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لا يَسْأَمُونَ) فصلت/ ٣٨ واتە: ئەوانەی لە لای پەروەردگارتان پاك و بێگەردی بۆ خوا دەردەبڕن بە شەوو ڕۆژو پەكیان ناكەوێت. مەبەست لە فریشتەكانە كە لە ئاسمانن.

پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ جارێكیان لە ناو هاوەڵە بەڕێزەكانیدا بوو، پێی فەرموون: ئایا ئەوەی من گوێ بیستی دەبم ئێوەش دەیبیستن؟ ووتیان: گوێمان لە هیچ شتێك نییە، فەرمووی: (إِنِّي لَأَسْمَعُ أَطِيطَ السَّمَاءِ، وَمَا تُلَامُ أَنْ تَئِطَّ، وَمَا فِيهَا مِنْ مَوْضِعِ شِبْرٍ إِلَّا وَعَلَيْهِ مَلَكٌ سَاجِدٌ أَوْ قَائِمٌ)[1] واتە: من گوێم لە نركەو ناڵەی ئاسمانە، لۆمەش ناكرێت ئەگەر بنركێنێت، جێگەی هەر بستێك و فریشتەیەكی لەسەرە، كڕنوشی بردووە، یان وەستاوەو نوێژ دەكات.

[1] شێخی ئەلبانی لە (سلسلة الصحيحة ٨٥٢)دا دوای ئەوەی دەفەرموێ: تەبەرانی ڕیوایەتی كردووە، دەفەرموێ: (صحيص على شرط مسلم).

٤- ژمارەیان: کەس ژمارەی فریشتەکان نازانێت چونکە هێندە زۆرن لە ژمارە نایەن، خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلاَّ هُوَ) المدثر/٣١ واتە: کەس ژمارەی سەربازەکانی پەروەردگارت نازانێت تەنها خۆی نەبێت. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی ماڵی ئاوەدان (بَيت الْمَعْمُور) کە لە ئاسمانەو کەعبەی فریشتەکانە دەفەرموێت: (فَإذَا هُوَ يَدْخُلُهُ فِي كُلِّ يَومٍ سَبْعُونَ ألْفَ مَلَكٍ،لَا يَعُودُونَ الَيهِ اخِرُ مَا عَلَيهِم) رواه البخاری و مسلم[1] واتە: هەموو ڕۆژێك حەفتا هەزار فریشتە دەچنە ناوی و کاتێك دوا بەیەکیان لێی دەردەچن هەرگیز ناگەڕێنەوە ناوی.

٥ - مردنیان:

هەر وەك چۆن مرۆڤ و جنۆکە دەمرن بە هەمان شێوە فریشتەکانیش دەمرن، خوای گەورە دەفەرموێت: (وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الأَرْضِ إِلاَّ مَن شَاء اللَّهُ) الزمر/٦٨ واتە: فوو دەکرێت بە کەڕەنا (صور) داو هەرچی لە ئاسمان و هەرچی لە زەویدایە دەمرن، مەگەر کەسێك خوا بیەوێت نەیمرێنێت. هەروەها دەفەرموێت: (كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلاَّ وَجْهَهُ) القصص/ ٨٨ واتە: هەموو شتێك تیا دەچێت تەنها ڕووی خوا نەبێت.

[1] بوخاری(١٠٣/٦ژ٣٢٠٧) موسلیم (١٤٦/١ژ١٦٢)ئەوەش لەفزی بوخارییە.

باسی دووەم

سیفەتی ڕەووشت و ئاکاریان

ا- خاوەنی ڕێزو چاکەن: خوای گەورە دەربارەیان دەفەرموێت: (بِأَيْدِي سَفَرَةٍ * كِرَامٍ بَرَرَةٍ) عبس/١٥-١٦ واتە: قورئان بەدەستی باڵوێزانی خوادا کە فریشتەکانن ڕەوانە دەکرێت، ئەوانەی بەرێزو چاکەکارن.

ب- بە شەرمن: عائیشە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لە ماڵەوە ڕاکشابوو، ڕانی یاخود لاقی بەدەرەوە بوو، ئنجا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت مۆڵەتی وەرگرت و هاتە ژورەوە، پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ هەر بەو شێوەیە بوو، پاشان عومەر خوا لێی رازی بێت مۆڵەتی وەرگرت و هاتە ژوورەوە، هەر بەو شێوەیە بوو، ئنجا عوسمان خوا لێی رازی بێت هات و مۆڵەتی لێ وەرگرت، پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دانیشت و جلەکانی ڕێك کردو خۆی داپۆشی، (عائیشە خوا لێی رازی بێت لەم بارەیەوە پرسیاری لێ کرد، پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ فەرمووی: (الَا أَسْتَحِيي مِنْ رَجُلٍ تَسْتَحِيي مِنْهُ الملائِكَةُ) رواه مسلم[1] واتە: ئایا شەرم لە پیاوێك نەکەم کە فریشتەکان شەرمی لێ دەکەن.

[1] موسلیم (٢٤٠٢،٤٤١٥) ئەحمەد (٢٥٢٥٧) شێخ شوعەیبی ئەرنائووت دەربارەی ئەم ریوایەتە دەفەرموێت: (اسنادە صحیح على شرط المسلم).

باسی سێیەم

توانایان

ا- دەتوانن خۆیان بگۆڕن: خوای گەورە توانای بە فریشتەکان داوە کە شێوەی خۆیان بگۆڕن، هەروەك خوای گەورە دەربارەی جبریل عَلَيْهِ السَّلَام کە ناردی بۆ لای مریەم دەفەرموێت: (فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا) مريم/١٧ واتە: لە بەرچاویدا خۆی خستە شێوەی مرۆڤێکی ڕێك و تەواوەوە. هەروەها عومەری کوڕی خەتتاب خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێت: (بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيه و سَلَّمَ،إذْ طَلَعَ عَلَينا رَجُلٌ،شَدِيدُ بَياضِ الثِّيابِ،شَديدُ سَوادِ الشَّعْرِ،لا يُرَى عَلَيهِ أَثَرُ السَّفَرِ،وَلا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ ...) رواه مسلم[1] واتە: کاتێك ئێمە لای پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دانیشتبوین، پیاوێکمان لێ دەرکەوت، جل و بەرگی زۆر سپی بوو، مووی زۆر ڕەش بوو، شوێنەواری سەفەری پێوە نەدەبینرا، کەسیش لە ئێمە نەیدەناسی، پاشان پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ پێی ڕاگەیاندین کە ئەوە جبریل بوو هات بۆ ئەوەی فەرمانی ئاینەکەتان فێر بکات.

ب- زۆر خێران: گەورەترین خێرایی کە تا ئێستا مرۆڤ زانیبێتی خێرایی تیشکە کە لە خولەکێکدا ١٨٦ هەزار میل دەبڕێت، بەڵام خێرایی فریشتەکان لەوەش زۆر زیاترە کە بە پێوانەی مرۆڤ مەزەندە ناکرێت، چونکە جاری وا هەبووە یەکێك

[1] موسلیم(٨) ترمذي (٢٦١٠)، ئیبنو ماجە(٦٣)،ئیبنو خوزەیمە (٢٥٠٤) ئیمامی ئەحمەد (٣٦٧).

پرسیاری لە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ کردووە، لە پرسیارەکەی نەبوەتە، دەستبەجێ جبریل عَلَيْهِ السَّلَام لە لایەن پەروەردگارەوە وەڵامەکەی هێناوە.

ج- زانیاری یان هەیە: فریشتەکان ڕاستەوخۆ زانیاری لە خوای گەورەوە فێر دەبن، واتە ناتوانن وەك مرۆڤ خۆیان هەوڵ بدەن و شت فێر ببن و زانیاری دەربارەی شتەکان پەیدا بکەن خوای پەروەردگار دەفەرموێت: (وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاء كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلائِكَةِ فَقَالَ أَنبِئُونِي بِأَسْمَاء هَؤُلاء إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ * قَالُواْ سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا إِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ) البقرة/٣١-٣٢ واتە: ئادەم عَلَيْهِ السَّلَام فێری هەموو ناوەکان بوو، پاشان ئەو ناوانەی بە فریشتەکان ڕاگەیاند، خوای گەورە بە فریشتەکانی فەرموو: هەواڵم پێ بدەن بە ناوی ئەو شتانە ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن؟ وتیان: پاك و بێگەردی بۆ تۆیە، هیچ زانیارییەکمان نییەئەوە نەبێت کە تۆ فێرت کردووین، بەڕاستی هەر تۆ زاناو کاربەجێیت) بەڵام زانیارییەك کە فریشتەکان تیایدا پسپۆڕن و مرۆڤ نییەتی نوسینی کردەوەکانە، خوای گەورە دەفەرموێت: (وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ * كِرَامًا كَاتِبِينَ * يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ) الإنفطار/١٠-١٢ واتە: ئێوە پارێزەرانتان بەسەرەوەیە، کە بەڕێزن و نووسەرن، ئەوەی ئێوە ئەنجامی دەدەن ئەوان دەیزانن.

د- کاروباریان ڕێك و پێکە: بەو پێیەی کە فریشتەکان گوێ ڕایەڵی ڕەهایان بۆ خوا هەیەو حەزو ئارەزوی خۆیان تێکەڵ بە کارەکان ناکەن، بەڵکو چۆن فەرمانیان پێ

بکرێت ڕێکاو ڕێك ئاوا ئەنجامی دەدەن، سەرجەم کاروباریان ڕێك و پێکە، بۆ نموونە: لە نوێژدا ڕێك و بەڕیز دەوەستن، وەك پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ هانمان دەدات کە چاویان لێ بکەین و دەفەرموێت: (ألاَ تَصِفُوْنَ كَمَا تُصَفُّ المَلاَئِكَةُ عِنْدَ رَبّهَا) واتە: ئایا ڕیز نابن هەروەك فریشتەکان لای پەروەردگاریان ڕیز دەبن؟ ووتیان: چۆن لای پەروەردگاریان ڕیز دەبن؟ فەرمووی: (يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ الْأُوَلَ فَالْأُوَلَ وَيَتَرَاصُّونَ فِي الصَّفِّ) رواه الجماعةالا البخارى واتە: ڕیزی یەکەم تەواو دەکەن، ئنجا دوای ئەو، وە لە ڕیزدا ڕێك ڕادەوەستن. هەروەها لە ڕۆژی دوایی دا ڕیز دەبەستن وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا) الفجر/٢٢ واتە: لە ڕۆژی دوایی دا پەروەردگارت دێت و فریشتەکان ڕیز ڕیز وەستاون. هەروەها لە پێشوازی و بەرێ کردندا ڕەچاوی یەك بە دوای یەك دەکەن و هەمان ڕێك و پێکییان تێدا بە دی دەکرێت وەك پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (آتي باب الجَنَّةِ فَأسْتَفْتِحُ،فَيَقُولُ الخازِنُ : مَنْ أنْتَ؟ فَاقولُ : محمد، فيقولُ: بِكَ أُمِرتُ ألا أفْتَحَ لِأحَدٍ قَبْلَكَ آتِي بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ، فَيَقُوْلُ الْخَازِنُ: مَنْ اَنْتَ؟ فَأَقُوْلُ: مُحَمَّدٌ فَيَقُوْلُ: بِكَ اُمِرتُ اَلّا اَفْتَحَ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ) رواه مسلم و أحمد[1] واتە: دێمە دەرگای بەهەشت و داوای کردنەوەی دەکەم، خەزنەداری بەهەشت دەفەرموێت: تۆ کێ ی؟ منیش دەڵێم: محمد، دەفەرموێت: بۆ تۆ فەرمانم پێ کراوە، نابێت پێش تۆ بۆ هیچ کەسی بکەمەوە.

[1] موسلیم (١٩٧)، ئیمامی ئەحمەد (١٣٦/٣) ژمارە (١١٩٨٩)

باسی چوارەم

ئەرک و کردەوەیان

باوەڕهێنان بەو کردەوە تایبەتی و گشتی یانەی بە فەرمانی خوای گەورە ئەنجامیان دەدەن: کە دەکرێن بە دوو بەشەوە:

<u>یەکەم: ئەو کردەوانەی بەرامبەر بە خوای گەورە ئەنجامیان دەدەن:</u>

فریشتەکان بە تێکڕا کاریان خوا پەرستی و گوێ ڕایەڵییەو بەبێ هیچ ئەرك و ماندو بوونێك ئەنجامی دەدەن و باشترین ئاوەڵناویان ئەوەیە (بەندەی خوان)، بۆ نموونە:

أ- نوێژ دەکەن: وەك لە فەرموودەکەی پێشوودا پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ فەرمووی: (أَلاَ تَصِفُوْنَ كَمَا تُصَفُّ الملاَئِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا)[1] واتە: ئایا ڕیز نابن وەك چۆن فریشتەکان لای پەروەردگاریان ڕیز دەوەستن؟

ب- یادی خوا دەکەن و پاك و بێگەردی بۆ دەردەبڕن: وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (يَخَافُونَ رَبَّهُم مِّن فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ) النحل/٥٠ واتە: لە پەروەردگاریان دەترسن کە لە سەروویانەوەیە و ئەوەی فەرمانیان پێ بکرێت ئەنجامی دەدەن، پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی جوبریل عَلَيْهِ السَّلَام کە چۆن لە خوای گەورە دەترسێت، فەرموویەتی (مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي

---

[1] موسلیم (٤٣٠)، ئەبوداود (٦٦١)، نەسائی (٨١٦)، ئیمامی ئەحمەد (٩٧/٢ ژمارە ٥٧٢٤).

بِالمَلاِ الأَعْلَى وَجِبْرِيلُ كَالحِلْسِ البَالِي مِنْ خَشْيَةِ الله عزَّ وَجَلَّ)[1] واتە: ئەو شەوەی کە شەوڕەوییم پێ کرا بە کۆڕە بەرزەکانی فریشتەدا تێپەڕیم، بینیم جیبریل لە ترسی خوای گەورە وەك سەرکورتانی کۆنی لێهاتووە.

دووەم: ئەو کردەوانەی لە ژیانی مرۆڤ و بوونەوەردا ئەنجامی دەدەن: پەیوەندی فریشتەکان بە بوونەوەرو مرۆڤەوە بەشێکە لەو خوا پەرستییەی پێی هەڵدەستن، چونکە هەر بە فەرمانی خوای گەورە هەڵدەستن بە مشوور خواردنی کاروباری بوونەوەرو چاودێری ژیان و بێ گیان و یاساو ڕێسای بەڕێوە چونیان دەکەن و سپێراون بە پاراستنی ڕۆژو مانگ و زەوی و سەرجەم ئاسمانەکان و هەورو باران و ڕووەك و چیاو ڕووبارو ژیان و مردن و بەندەکان و گیانەوەران و ڕووداوەکان و....هتد، وەك خوای گەورە لە وەسفیاندا دەفەرموێت: (فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا) النازعات/٥ واتە: سوێند بەو فریشتانەی مشووری کاروبار دەخۆن. یان دەفەرموێت: (فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا) النازعات/٤ واتە: سوێند بەو فریشتانەی کاروبارەکان دابەش دەکەن. ئنجا لە قورئان و فەرمووددەدا کردەوەی تایبەتی هەندێکیان ئاماژەی پێ کراوە لەوانە:

أ- جبریل نێرراوی سرووشە.

ب- ئیسرافیل فوو بەکەڕەنا صور دا دەکات.

---

[1] شێخی ئەلبالنی ڕەحمەتی لە (الصحيح الجامع ژمارە٢٠٦/٥)دا دەفەرموێ: تەبەرانی ریوایەتی کردووەو حەسەنە.

ج - میکائیل باران دەبارێنێت.

د- (مَلَكُ المَوت) واتە فریشتەی مەرگ، گیانی بەندەکانی دەکێشێت.

هـ - مالك: خەزنەداری دۆزەخە.

و- ئەو فریشتانەی سپێرراون بە چاودێری کردنی کۆرپەلە لە پزدان (رەحم)ی دایکدا.

ح - ئەو فریشتانەی سپێرراون بە پرسیار کردن لە مردوو کاتێك لە گۆڕ دەنرێت.

بەندی دووەم

پەیوەندی فریشتەکان بە مرۆڤەوە

باسی یەکەم

پەیوەندی فریشتە بە موسوڵمانەوە

فریشتەو باوەڕدار هاودەنگ و هاوڕێبازی یەکن چونکە هەردووکیان ملکەچ و گوێ ڕایەڵی فەرمانەکانی خوای گەورەن، جا هەر بەم ڕوانگەیەش فریشتەکان پەیوەندی یان بە باوەڕدارانەوە هەیەو مامەڵەی لەگەڵ دەکەن.

لەو هەڵوێستانەی کە فریشتەکان هەیانە بەرامبەر باوەڕدار ئەمانەن:

١- **خۆشیان دەوێت:** پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعالَى اذا أحَبَّ عَبْدَاً نَادَى جِبْرِيلَ: إنَّ اللهَ قَدْ أَحَبَّ فُلانَاً فَأحِبْهُ، فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادي جِبريلُ في السَّماءِ: إنَّ اللهَ قَدْ أّحَبَّ فُلانَاً فأحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أهلُ السَّمَاءِ، وَيُوضَعُ لَهُ القُبُولُ فِي الأرضِ) رواه البخاری ومسلم[1] واتە: ئەگەر خوای بەرزو بێ هاوتا بەندەیەکی خۆش ویست بانگی جوبریل دەکات و پێی دەفەرموێت: ئەوا خوای گەورە فلان کەسی خۆش دەوێت تۆش خۆشت بوێت، جبریلیش خۆشی دەوێت، پاشان جبریل بانگی ئاسمانییەکان دەکات و دەفەرموێت: ئەوا خوای گەورە فلان کەسی خۆش دەوێت ئێوەش خۆشتان بوێت، ئاسمانییەکانیش

[1] بوخاری (٣٢٠٩)، موسلیم (٢٦٣٧).

خۆشیان دەوێت، ئنجا ڕازی بوون و خۆشەویستی ئەو کەسە دەکەوێتە ناو خەڵکی سەر زەویشەوە.

٢- **ڕێگەی ڕاستی نیشان دەدەن:** پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَنْ سَأَلَ القَضَاءَ والى نَفْسَهُ، وَمَنْ أجْبَرَ عليهِ يَنْزِلُ اللهُ عَلَيهِ مَلَكَاً فَيُسَدِّدْهُ) رواه الترمذي وابن ماجة[1] واتە: هەرکەس داوای دادوەریەتی بکات دەسپێررێت بە خۆی، وە هەرکەس ناچار بکرێت لەسەری کە بیکات خوای گەورە فریشتەیەکی بۆ دەنێرێت و ڕێگەی ڕاستی نیشان دەدات و هەنگاوەکانی بۆ ڕاست دەکاتەوە).

٣- **داوای لێخۆش بوونی بۆ دەکەن:** خوای گەورە دەفەرموێت: (...وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِي الْأَرْضِ) الشورى/٥ واتە: فریشتەکان بە ستایشی پەروەردگاریان پاك و بێگەردی بۆ دەردەبڕن و داوای لێخۆش بوون بۆ ئەو کەسانە دەکەن کە لەسەر زەویدان. هەروەها دەربارەی هەڵگرانی عەرش و ئەوانەی بە دەوریەوەن دەفەرموێت: (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ * رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ * وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ

[1] شێخی ئەلبانی لە سلسلة الأحاديث الضعيفة (٢٩٦/٣) و (ضعيف سنن ابن ماجة ٢٣٠٩) و ضعيف الجامع الصغير (٥٦١٤)دا دەفەرموێ زەعیفە.

هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) الغافر/٧-٩ واتە: ئەوانەی عەرشیان هەڵگرتووە و هەرچی بەدەوریەوەیە بە ستایشی پەروەردگاریان پاك و بێگەردی بۆ دەردەبڕن و باوەڕی پێ دێنن، و داوای لێخۆش بوون بۆ ئەوانە دەکەن کە باوەڕیان هێناوەو دەڵێن: پەروەردگارمان بەبەزەیی و زانستی خۆت هەموو شتێك داگرتووە، جا لەوانەش خۆش ببە کە تەوبەیان کردووەو شوێنی ڕێبازەکەت کەوتوون و لە سزای دۆزەخ بیان پارێزە، پەروەردگارمان بیانخەنەرە ئەو بەهەشتە ئامادە کراوانەوە کەوا بەڵێنت پێ داون و ئەوانەش کەوا چاك بوون لە باوو باپیران و هاوسەران و وەچەکانیان، بەڕاستی هەر تۆی شکۆمەندو کار بەجێ، وە لە ناخۆشییەکانی ڕۆژی دوایی بیان پارێزە چونکە هەرکەس لەو ڕۆژەدا لە ناخۆشییەکان چەپاڵە بدرێت ئەوا ڕەحمت پێ کردووە، وە هەر ئەوەشە بردنەوەو سەرفرازی گەورەو مەزن.

٤- **درودی بۆدەنێرن:** خوای گەورە دەفەرموێت: (هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا) الأحزاب/٤٣ واتە: ئەو خوایەیە کە ڕەحمەتی خۆییتان بەسەردا دەبارێنێت، هەروەها فریشتەکانیش داواو تکاتان بۆ دەکەن تا لە تاریکییەکان دەرتان بێنێت بۆ ڕووناکی، وە خوای گەورە میهرەبان و بەبەزەیییە بەرامبەر باوەڕداران.. ئەو کردەوانەش کە بە هۆیانەوە فریشتەکان درود دەنێرن زۆرن لەوانە: ئەوکەسەی خەڵکی فێری چاکە بکات، ئەوەی دێت بۆ مزگەوت بە مەبەستی نوێژ کردن، ئەوەی لە ڕیزی یەکەمدا نوێژ بکات، ئەوەی لە جێگەی نوێژکردنەکەیدا دەمێنێتەوە، ئەوانەی بەڕیز نوێژ

دەکەن و کەلێنەکان پڕدەکەنەوە، ئەوەی درود بۆ سەر پێغەمبەر صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ بنێرێت، ئەوەی سەردانی نەخۆش بکات.

٥- ئامادەی کۆڕی زیکرو زانستی دەبن: پێغەمبەر صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ دەفەرمویێت: (وَمَا اجْتَمَعَ قَومٌ في بَيْتٍ مِنْ بُيوتِ اللهِ يَتْلُونَ كِتابَ اللهِ، وَيَتَدارَسُونَهُ بَينَهُمْ الَّا نَزَلَتْ عَليِهِمْ السَّكِينَةُ،وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ، وَحفَّتْهُم الملائِكَةُ، وَذَكَرَهُمْ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ) رواه مسلم[1] واتە: هەر کۆمەڵێك لە ماڵێك لە ماڵەکانی خوادا کۆ ببنەوەو کتێبەکەی خوا بخوێننەوەو لە نێوانی خۆیاندا موتاڵای بکەن، ئارامی و دڵنیایی بەسەریاندا دەڕژێت و بەزەیی و ڕەحمەت دایان دەپۆشێت و فریشتەکان چوار دەورەیان دەدەن و خوای گەورە لای ئەوانەی لە خزمەتی خۆیدان باسیان دەکات.

٦- مژدەو مزگێنی خۆشی پێ دەدەن: فریشتەکان مژدەیان دابە ئیبراهیم عَلَیْهِ السَّلَام کەوا خوای گەورە وەچەیەکی (صالح)ی پێ دەدات، وەك پەروەردگار دەفەرمویێت: (...وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ) الذاريات/٢٨ واتە: مژدەیان پێ دا بە منداڵێکی زۆر لێزان و زانا، هەروەها مژدەیان دابە زەکەریا عَلَیْهِ السَّلَام کە یەحیای پێ دەدرێت، وەك خوای گەورە دەفەرمویێت: (فَنَادَتْهُ الْمَلائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ

[1] مسلم (٢٦٩٩،٢٧٠٠)، سونەنی ئەبوداود (٤٦٠/١ ژمارە ١٤٥٥) شێخی ئەلبانیش لە (الجامع الصغير وزيادته ١٠٤٥/١ژمارە ١٠٤٤٦)دا بە سەحیحی داناوە فەرمودەی تریش هەر لە سەحیحی موسلیمدا لەم بارەوە هەیە، بڕوانە شەرحی ئیمامی نەوەوی ڕەحمەتی لەسەر سەحیحی مسلم(١٨٩/١٧).

يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى) ال عمران/٣٩ واتە: فریشتەکان بانگیان کرد، لەو کاتەدا کە لە میحرابەکەدا وەستابوو نوێژی دەکرد، کەوا خوا مژدەت دەداتێ بە یەحیا .. وە نەبێت ئەم مژدە پێدانە هەر تەنها بۆ پێغەمبەران بێت علیهم السلام بەڵکو بۆ باوەڕدارانی تریشە، وەك پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (زارَ رَجُلٌ أخاً لَهُ في قَرْيَةٍ أخرى،فأرصَدَ اللهُ لَهُ عَلَى مَدْرَجِهِ مَلَكاً،فَلَمَّا أتَى عَليهِ،قَالَ : أينَ تُريدُ ؟ قال : أُريدُ أخاً لِي في هذِهِ الْقَرِيَهِ،قَالَ : هَلْ لَكَ عَلَيهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرُبُّهَا؟ قال: لا،غيرَ أنِّي أَحْبَبْتُهُ فِي اللهِ عَزَّوَجَلَّ،قَالَ: فَإنِّي رَسُولُ اللهِ اليكَ بِأنَّ اللّٰهَ قَدْ أَحَبَّكَ كَمَا أحْبَبْتُهُ فِيهِ) رواه مسلم[1] واتە: پیاوێك سەردانی برایەکی خۆی دەکرد لە دێ یەکی تر، خوای گەورەش فریشتەیەکی ناردە ڕێگەکەی، کاتێك پێی گەیشت فریشتەکە ووتی: بۆ کوێ دەچیت؟ ووتی: دەمەوێت بچم بۆ لای برایەکم لەم دێ یە، ووتی: ئایا هیچ چاکەیەکت بەسەرەوە هەیە تاکو چاودێری بکەیت و بەسەری بکەیتەوە؟ ووتی: نەخێر، ئەوەندە نەبێت من لەبەر خوای گەورە خۆشم ویستووە، ووتی: من ڕەوانە کراوی خوام بۆ لای تۆ کە مژدەت بدەمێ بەوەی خوا خۆشی دەوێیت هەروەك تۆ براکەتت لەبەر خوا خۆشویستووە.

٧- لە کاتی تەنگانەو جەنگدا دێن بە هانایەوەو پشتیوانی لێ دەکەن و سەری دەخەن: هەروەك لە جەنگی (بەدر)دا بەشداریان کردو موسوڵمانەکانیان سەرخست، خوای گەورەش لەم بارەیەوە دەفەرموێت: (إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ

---

[1] مسلم (٢٥٧٦)

فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ) الأنفال/٩ واتە: کاتێك داوای فریاکەوتنتان لە پەروەردگارتان دەکرد، ئەویش بە هاناتانەوە هات و فەرمووی: من پشتیوانیان لێ دەکەم بەهەزار فریشتەی یەك لە دوای یەك و پێشڕەو. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ ڕۆژی (بەدر) دەیفەرموو: (هَذَا جِبْرِيْلُ آخِذٌ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ) رواه البخاری[1] واتە: ئەوە جبریلە سەری ئەسپەکەی گرتووەو پێویستی شەڕی بەسەرەوەیە.

٨- **لەگەڵ تەرمەکەیدا ئامادە دەبن:** پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی (سەعدی کوڕی مەعاز خوا لێی رازی بێت فەرمووی: (هذَا الذي تَحَرَّكَ لَهُ الْعَرْشُ،وَفُتِحَتْ لَهُ أبوابُ السَّمَاءِ. وَشَهِدَهُ سَبْعَونَ ألْفَاً مِنْ الملائِكَةِ،لَقَدْ ضَمَّ ضَمَّةً، ثُمَّ فُرِجَ عَنْهُ)[2] واتە: ئەم هاوەڵەی کە عەرش بۆی لەرزی و دەرگاکانی ئاسمانی بۆ کرایەوەو حەفتا هەزار فریشتە ئامادەی مردنی بوون، گوشینێك گوشرا، پاشان دەرووی لێ کرایەوە.

[1] بوخاری (٣١٢/٧) ژمارە (٣٩٩٥).

[2] رواه النسائي باسناد صحيح وهو في (صحيح الجامع ٧٢/٦).

باسی دووەم

پەیوەندی فریشتەکان بەبێ باوەڕەوە

بەو پێودانگەی کە فریشتەکان گوێ ڕایەڵی خوای گەورەن و بێ باوەڕ یاخی و سەرکەشەو سەرپێچی فرمانی خوا دەکات، بێگومان خۆشی یان لێ نایەت و هەڵوێستیان توونده بەرامبەری بەوەی:

١- بە فرمانی خوای گەورە سزای دەدەن: هەروەك ئەو فریشتانەی بوونە میوانی ئیبراهیم پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ پێیان فەرموو: (إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ * لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ * مُسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ) الذاريات/٣٢-٣٤ واتە: ئێمە ڕەوانە کراوین بۆ لای کۆمەڵی تاوانباران کە گەلی (لوط) بوو بۆ ئەوەی کلۆ بەردیان بەسەردا ببارێنین کە لە قوڕ پێکهاتووە، لە لایەن پەروەردگارتەوە نیشانە کراون بۆ ئەوانەی کەسەرکەشن.

٢- نەفرینی لێ دەکەن: خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُوْلَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ) البقرة/١٦١ واتە: ئەوانەی بێ باوەڕن و بێ باوەڕیش دەمرن نەفرینی خواو فریشتەکان و هەموو خەڵکی یان لێ دەکرێت.

ئەو کارانەی فریشتەکان بەکردنیان نەفرین لە خاوەنەکەی دەکەن

ئەو کارانەی شایستەن کە فریشتەکان لەسەریان نەفرین لە ئەنجامدەرەکەیان بکەن زۆرن لەوانە: ئافرەتێك نەچێت بەدەم مێردەکەیەوە، ئەو کەسەی ئاسنێکی تیژ لە براکەی بەرز بکاتەوە، ئەو کەسەی جنێو بە هاوەڵان ی پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بدات، ئەو کەسەی ڕێگر بێت لەبەردەم جێ بەجێ کردنی شەرعی خوادا، ئەو کەسەی داڵدەی بیدعە چییەك بدات.

پاشکۆ

کاریگەری باوەڕهێنان بە فریشتەکان لەسەرژیانی مرۆڤ

یەکەم: پڕکردنەوەی ئەو کەلێنەی لە مێشکی مرۆڤدایەو بە باوەڕ بە نادیار پڕ دەبێتەوە، بەهۆی باوەڕ بە فریشتەکانەوەو دوورکەوتنەوە لە ئەفسانەو شتی پڕو پووچ.

دووەم: شارەزا بوون لە گەورەیی دەسەڵاتی خوای گەورە، چونکە کاتێك باوەڕدار تێ دەگات کە جیهانێکی هێندە بێگەردو بە مشوور فراوان هەیە، ئەویش جیهانی فریشتەکانە، حەتمەن زیاتر بە توانایی و مەزنیەتی خوای بۆ دەردەکەوێت.

سێ یەم: سوپاسگوزار کردنی خوای گەورە لەسەر ئەوەی ئەوەندە گرنگی بە ژیانی داوەو ئەو هەموو فریشتانەی ڕاسپاردووە کە کاروباری ژیانی بەڕێوە ببەن .

چوارەم: خۆشویستنی فریشتەکان، چونکە کەسێك باوەڕی وابێت کە ئەو فریشتانە هێندە بە تەنگییەوەن و خۆشیان دەوێت و نزای خێری بۆ دەکەن. بێگومان ئەمیش خۆشی دەوێن و دەیانکاتە هاودەنگ و دڵنەوای خۆی.

پێنجەم: دوور کەوتنەوە لە خراپەو تاوان و دامەزراوی لەسەر ڕێبازی خوا، چونکە کەسێك بزانێت چاودێر سەرپەرشتیاری هێندە کارامەو ووردەکاری بەسەرەیە کە ووتەو کردەوەو خایلەشی تۆمار دەکەن و لەسەری دەکەن بە ماڵ حەتمەن لە خۆی بە ئاگا دەبێت و پارێزگاری چاکی کردەوەکانی دەکات.

شەشەم: دوور کەوتنەوە لەو شتانەی کە فریشتەکان پێیان ناخۆشە: وەك: خواردنی سیرو پیاز، چونکە لە کاتی چوونە مزگەوتدا فریشتەکان پێی سەغڵەت دەبن، هەروەها تف کردن بەلای ڕاستدا، لەکاتی هەڵسان بۆ نوێژ چونکە فریشتەیەك لەلای ڕاستی مرۆڤەوەیە.

پایەی سێیەم

باوەڕ هێنان بە کتێبەکانی خوای گەورە

بەندی یەکەم

باسەکانی باوەڕ هێنان بە کتێبە ئاسمانیەکان

- باسی یەکەم: کتێبەکان لە لایەن خوای گەورەوە نێرراون .

- باسی دووەم: زانراوانی ئەو کتێبانە .

- باسی سێیەم: راستی هەواڵەکانیان.

- باسی چوارەم: پێوەپابەندبوونیان.

- باسی پێنجەم: قورئان کۆتا کتێبی خواییە ..

بەندی دووەم

قورئان و لایەنەکانی ئیعجازی

- باسی یەکەم: نموونەیەك لە ئیعحازی مێژوویی.

- باسی دووەم: نموونەیەك لە ئیعجازی ڕەوانبێژیی .

- باسی سێیەم: نموونەیەك لە ئیعجازی زانستی.

پاشکۆ

کاریگەری باوەڕهێنان بە کتێبەکانی خوای گەورە لەسەر ژیانی مرۆڤ

﴿ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ﴾

پایەی سێ یەم

باوەڕهێنان بە کتێبەکانی خوا

کتێبەکانی خوا: مەبەست لەو کتێبانەیە کە خوای گەورە بۆ پێغەمبەرانی عَلَيهِم الصَلاة وَالسَلام ناردوون. بۆ ئەوەی ببنە مایەی ڕێنمایی و ڕۆشنایی بۆ خەڵکی و بەهۆیانەوە بەختەوەری و کامەرانی دنیاو دوا ڕۆژ بەدەست بێنن.

بەندی یەکەم

باوەڕ هێنان بەکتێبەکانی خوای گەورە ئەم باسانەی خوارەوە دەگرێتەوە:

باسی یەکەم: باوەڕهێنان بەوەی ڕەوانە کرانیان بەڕاستی لەلایەن خواوەیە و مایەی ڕێنمایی و بەختەوەرین بۆ بەندەکان، بە بەڵگەی:

١- **شەرعی:** چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ) الحديد/٢٥ واتە: پێغەمبەرانمان بە ئایەت و بەڵگەی ئاشکراوە ڕەوانە کردووەو کتێب و تەرازوومان لەگەڵدا ناردوون، بۆ ئەوەی خەڵکی بە دادگەرانە هەڵس و کەوت بکەن.

٢- **ژیری:** ئاشکرایە حیکمەتی دروستکرانی بەندەکان لەلایەن خوای گەورەوە بە ڕوانگەی قورئان بریتییە لە بەندایەتی و پەرستنی خوا، بێگومان خواپەرستیش لەبەر ڕۆشنایی پەیام و ڕێنمایی و ڕێساوە نەبێت وەك پێویست ئەنجام نادرێت،

ئنجا کاتێك خوای گەورە فەرمانی خواپەرستنی بە بەندەکان سپاردووە، حەتمەن ڕێ و شوێنی بۆ داناون و پێی ڕاگەیاندون کە چۆن بەندایەتی بکەن و پابەندو ملکەچی فەرمانەکانی بن، ئەوەش لە ڕێگەی ئەو کتێبانەوە کە ڕەوانەی کردون.

باسی دووەم: باوەڕ هێنان بەو کتێبانەی کە بەناوی خۆیان ناویان دەزانین: هەروەها ئەوانەش کە ناویان نازانین، ئنجا ئەو کتێبانەی کە ناویان دەزانین ئەمانەن:

١- سوحوف (الصُحُف): کە بۆ سەیدنا ئیبراهیم و سەیدنا موسا سەلامی خوایان لێ بێت ڕەوانە کراوە، وەك خوای گەورە دەفەرمویێت: (وَالآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى * إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الأُولَى * صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى) الأعلى/١٧-١٩ واتە: دواڕۆژ باشترو نەبڕاوەترە، ئەمە لە پەیامی سوحوفەکانی پێشوودا هاتووە، سوحوفی ئیبراهیم و موسا.

٢- تەورات (التَوراة): کە بۆ سەیدنا موسا هاتووە سەلامی خوای لێ بێت. خوای گەورە دەفەرمویێت: (إِنَّا أَنزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ) المائدة/٤٤ واتە: ئێمە تەوراتمان ناردووەتە خوارەوە کە ڕێنمایی و ڕوناکی تێدا بوو.

٣- زەبوور (الزبور): کە بۆ سەیدنا داود هاتووە سەلامی خوای لێ بێت، وەك خوای گەورە دەفەرمویێت: (وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا) الإسراء/٥٥ واتە: زەبوریشمان بۆ داود ڕەوانەکرد.

٤- ئینجیل (الإنجیل): کە بۆ سەیدنا عیسا هاتووە، سەلامی خوای لێ بێت. وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَآتَيْنَاهُ الإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ) المائدة/ ٤٦ واتە: عیسا کوڕی مریەممان بە شوێن ئەو پێغەمبەرانەدا ڕەوانە کرد کە بڕوای بەو تەوراتە هەبوو لە پێش خۆیەوە ڕەوانە کرابوو، و ئینجیلمان بۆ نارد کە ڕێنمایی و ڕووناکی تێدا بوو.

٥- قورئان (القرآن): کە بۆ محمد صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ ڕەوانە کراوە. خوای گەورە دەفەرموێت: (وَقُرْآناً فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنزِيلاً) الإسراء/١٠٦ واتە: قورئانمان بە جیا جیا ناردووەتە خوارەوە بۆ ئەوەی بە هێواشی و لەسەرخۆ بۆ خەڵکی بخوێنیتەوەو بە پێی کات و شوێنی پێویست ناردومانە خوارەوە.

باسی سێ یەم : بڕوا کردن بەو هەواڵانەی پێمان ڕادەگەیەنن و ڕاستن: وەك ئەو هەواڵ و باسانەی کە لە قورئاندا یاخود لە کتێبە پێشووەکاندان و گۆڕاون و شێواندنیان بەسەردا نەهاتووە، بە نموونە: (أبو ذر) خوا لێی ڕازی بێت دەربارەی (**صُحُف**) ی سەیدنا ئیبراهیم و سەیدنا موسا سەلامی خوایان لێ بێت دوو نموونەمان لە پێغەمبەرەوە صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بۆ دەگێڕێتەوەو دەفەرموێت کە لە پێغەمبەری خوام صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ پرسی: (قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا كَانَتْ صُحُفُ إِبْرَاهِيمَ ؟ قَالَ : كَانَتْ أَمْثَالًا كُلُّهَا : أَيُّهَا الْمَلِكُ الْمُتَسَلِّطُ الْمُبْتَلَى الْمَغْرُورُ، إِنِّي

لَمْ أَبْعثْكَ لِتَجْمَعَ الدُّنْيَا بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَكِنْ بَعثْتُكَ لِتَرُدَّ عَنِّي دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ . فَإِنِّي لَا أَرُدُّهَا وَلَوْ كَانَتْ مِنْ فَمِ كَافِرٍ .وَكَانَ فِيهَا أَمْثَالٌ : وَعَلَى الْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ لَهُ ثَلَاثُ سَاعَاتٍ : سَاعَةٌ يُنَاجِي فِيهَا رَبَّهُ، وَسَاعَةٌ يُحَاسِبُ فِيهَا نَفْسَهُ، يُفَكِّرُ فِيهَا فِي صُنْعِ اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - إِلَيْهِ، وَسَاعَةٌ يَخْلُو فِيهَا لِحَاجَتِهِ مِنَ الْمَطْعَمِ وَالْمَشْرَبِ . وَعَلَى الْعَاقِلِ أَلَّا يَكُونَ ظَاعِنًا إِلَّا فِي ثَلَاثٍ : تَزَوُّدٍ لِمَعَادٍ، وَمَرَمَّةٍ لِمَعَاشٍ، وَلَذَّةٍ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ . وَعَلَى الْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ بَصِيرًا بِزَمَانِهِ، مُقْبِلًا عَلَى شَأْنِهِ، حَافِظًا لِلِسَانِهِ . وَمَنْ عَدَّ كَلَامَهُ مِنْ عَمَلِهِ قَلَّ كَلَامُهُ إِلَّا فِيمَا يَعْنِيهِ . قَالَ : قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا كَانَتْ صُحُفُ مُوسَى ؟ قَالَ : كَانَتْ عِبَرًا كُلُّهَا : عَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْمَوْتِ كَيْفَ يَفْرَحُ ! وَعَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْقَدَرِ كَيْفَ يَنْصَبُ . وَعَجِبْتُ لِمَنْ رَأَى الدُّنْيَا وَتَقَلُّبَهَا بِأَهْلِهَا كَيْفَ يَطْمَئِنُّ إِلَيْهَا ! وَعَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْحِسَابِ غَدًا ثُمَّ هُوَ لَا يَعْمَلُ ! . قَالَ : قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَهَلْ فِي أَيْدِينَا شَيْءٌ مِمَّا كَانَ فِي يَدَيْ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى، مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ ؟ قَالَ : " نَعَمِ اقْرَأْ يَا أَبَا ذَرٍّ :قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى ...)[1] واتە: ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ (صُحُف) ی (ابراهيم) چۆن بووە؟ فەرمووی: هەمووی پەند بووە، بۆ نموونە

[1] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیوە کە (رواه ابن حبان في صحيحه و اللفظ له، والحاكم وقال: صحيح الإسناد.) لە سەحیحەکەی ئیبنو حیبباندا ژمارە (٣٦١) ە و لای الحاكميش (ب٢ ل ٦٥٢)ە، شێخی ئەلبانی رەحمەتی لە کتێبی (صحيح الترغيب و الترهيب ژمارە ١٣٤)دا دەربارەی ئەو فەرموودەیە دەفەرموێ : (صحيح لغيره) واتە بە فەرموودەی تری هاوشێوەی ئەمیش دەچێتە ریزی سەحیحەوە.. (ك).

تێیدا هاتووە: ئەی پاشای زاڵی تاقی کراوەی لە خۆبایی، من نەم ناردویت دنیا بەسەریەکدا کۆبکەیتەوە، بەڵکو ڕەوانەم کردویت بۆ ئەوەی نزای ستەم لێکراوم لێ ڕەت بکەیتەوە! چونکە من ڕەتی ناکەمەوە ئەگەر چی لە بێ باوەڕیشەوە بێت. وە پێویستە ژیر ئەگەر لە ژیریەتی نەکەوتبێ چەند ساتێکی هەبێت: ساتێك تێیدا لە خوا بپاڕێتەوەو ساتێك لێپرسینەوە لەگەڵ دەروونی خۆیدا بکات و ساتێك بیر لە دروست کراوەکانی خوای گەورە بکاتەوەو ساتێك بۆ پێویستی خواردن و خواردنەوەی یەکلا ببێتەوە .. ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ سوحوفی موسا سەلامی خوای لێ بێت چۆن بووە؟ فەرمووی: هەمووی ئامۆژگاری بووە، بۆ نموونە تێیدا هاتووە: لە کەسێك سەرسام دەبم کە لە مردن دڵنیایە و دڵخۆشە! لە کەسێك سەرسام دەبم کە لە ئاگری دۆزەخ دڵنیایە و پێ دەکەنێت، لە کەسێك سەرسام دەبم کە لە قەزاو قەدەر دڵنیایەو خۆی ماندوو دەکات ! لە کەسێك سەرسام دەبم کە دەبینێ چۆن دنیا ئاڵ و گۆڕ بە خەڵکی دەکات، پاشان دڵی پێ خۆش دەکات! لە کەسێك سەرسام دەبم کە دڵنیایە سبەینێ لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێت و کاری بۆ ناکات.

باسی چوارەم: کار پێکردن و ڕازی بوون و ملکەچ کردن: بۆ ئەو حوکمانەی نەسڕراونەتەوە واتە (نەسخ) نەبوونەتەوە حیکمەتەکەیان بزانین یاخود نەزانین، بێگومان هەموو کتێبە پێشووەکان بە قورئان (نەسخ) بوونەتەوە.

باسی پێنجەم: باوەڕ کردن بەوەی قورئان دوایین کتێبە: کە لە لایەن خوای گەورەوە ڕەوانە کراوەو تایبەتی کردووە بەچەند تایبەتمەندییەکەوە، لەوانە:

١- پوختەی پەیامە خواییەکانی لە خۆ گرتووەو سەلمێنەری ناوەڕۆکەکەیانەو چاودێرە بەسەریانەوە، واتە هەر ڕاستییەکیان تێدا بێت دانی پێدا دەنێت و هەر شتێکیان تێکەڵ کرابێت، یان شێوێنرابێت ڕوونی دەکاتەوە.

٢- تاکە پەیامێکی خواییە کە بەڵێن بە پاراستنی درابێت، چونکە دوایین پەیامەو گشتییە بۆ تێکڕایی مرۆڤایەتی هەتا ڕۆژی دوایی، وە ئەمڕۆ بێجگە لە قورئان کتێبێکی تر نەماوە کە پەیامی ڕاستەقینەی خوای گەورە دابنرێت و پارێزراو بێت، بەم بەڵگانەی خوارەوە:

أ- ئەو کتێبانەی پێش قورئان ڕەوانە کراون هیچیان نوسخەی (أصل) یان نەماوە بەڵکو تەنها ڕاقەو وەرگێڕاویان ماوەتەوە.

ب- ئەو کتێبانە هەر وەك فەرمایشتی خوای گەورەن، قسەی خەڵکیشیان تێکەڵ کراوە لە تەفسیرو مێژوو داستانی پێغەمبەران و هاوەڵان یان.

ج- ئەو کتێبانە هیچیان پاڵپشتی مێژوویی وایان نییە کە متمانە پێکراو بێت هەتا بسەلمێت کە ڕاستە کتێبی خوای گەورەن.

د- ئەو کتێبانە شێواندنی زۆریان تێ کەوتووە بە بەڵگەی ئەوەی (نوسخە)ی جیا جیایان زۆرەو ووتەو بیروڕای پێچەوانەی یەکتریان زۆر تێدایە.

ه- ئەو کتێبانە بیرو باوەڕی پووچەڵ و خراپی زۆریان تێ کەوتووە کە بە ڕاشکاوی دەری دەخەن و دەیسەلمێنن شێوێنراون.

بۆ نموونە: ئەو تەوراتەی ئەمڕۆ لەبەر دەستدایە چەندەها نووسەر لەسەردەمی جیا جیادا نوسیویانەتەوە، هەروەها شێواندنی زۆری تێدا کراوە بە بەڵگەی ئەوەی ئەو تەوراتەی لە لای دیانەکان باوە ئەوە نییە کە لە لای جوولەکەکان باوە، خوای گەورە دەفەرموێت: (مِّنَ الَّذِينَ هَادُواْ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ) النساء/٤٦ واتە: لەوانەی بوونەتە جوولەکە ووتەو فەرمایشت لە جێی خۆی دەگۆڕن و دەی شێوێنن. بەڵگەی ئاشکرا لەسەر ئەم ڕەخنەیەی قورئان زۆرە، لەوانە: لە (سفر التكوين ٦-٦) دا کە نوسخەیەکە لە تەوارات هاتووە: (**فَحَزَنُ الرَّبُّ أَنُّه عَمِلَ الإنْسَانَ وتَأَسَّفَ فِي قَلْبِهِ**) واتە: پەروەردگار غەمگین بوو بەوەی مرۆڤی دروست کردووەو لە دڵەوە پێی ناخۆش بووە! یاخود تۆمەتی درۆو زیناکردن دەدەنە پاڵ پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت کە هەرگیز لە فەرمایشتی خوا ناوەشێتەوە شتی وا باس بفەرموێت.. یاخود ئەو ئینجیلانەی ئەمڕۆ لەبەر دەستدان (چوار) جۆری سەرەکین لە نزیکەی (حەفتا) نوسخەوە وەرگیراون! دیانە ڕەخنەگرەکانیش دان بەوەدا دەنێن کە بیروباوەڕی ئەو ئینجیلانەی هەن هەمووی ڕای (پۆڵس)ن کە یەکێکە لە ڕاقەکانی ئینجیل و چەند سەدەیەك دوای هاتنی سەیدنا عیسا سەلامی خوای لێ بێت ژیاوە نەك ڕای حەواری (یاوەر: ئەسحابە) نزیکەکانی سەیدنا عیسان بن سەلامی خوای لێ بێت ..

٣- خوێندنەوەو تێگەیشتن لە قورئان ئاسانە چونکە خوای گەورە ناردویەتی بۆ تێکڕایی خەڵکی، هەر کەس مەبەستی بێت لێی بەهرەمەند دەبێ، وەك دەفەرموێت: (وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ) القمر/١٧ واتە: بەڕاستی قورئانمان بۆ خوێندنەوە ئاسان کردووە، ئایا کەس هەیە پەند وەربگرێت؟

بەندی دووەم

سێ نموونە لە ئیعجازی قورئان

قورئان کە کۆتا کتێبی خوا گەورەیەو بە جوبرەئیلدا بۆ پێغەمبەری پێشەوامانی ناردووە صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ، بۆ ئەوەی تیشکۆیەك بێت بۆ ئەوانەی مەبەستیانە ڕاستی بدۆزنەوەو شوێنی بکەون و بەڵگەش بێت لەسەر ئەوانەی نکۆڵی لە ڕاستی دەکەن و پشتی لێ هەڵدەکەن، زۆر لایەنی ئیعجازی بە شێوەی جۆراو جۆر لە خۆ گرتووە .. لێرەدا بە کورتی نموونەیەك لە سێ لایەنی ئیعجازی دەهێنینەوە:

نموونەی یەکەم: دەربارەی ئیعجازی مێژوویی:

١- عبدالله ی کوڕی مەسعود خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێت: فارسەکان بەسەر ڕۆمەکاندا سەرکەوتبوون، هاوبەشدانەران پێیان خۆش بوو، بەڵام باوەڕداران حەزیان دەکرد ڕۆمەکان بەسەر فارسەکاندا سەرکەون، چونکە خاوەنی پەیامی ئاسمانی بوون و لە ئایینەکەیانەوە نزیکتر بوون، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:

(الم * غُلِبَتِ الرُّومُ * فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ) الروم/ ١-٣

واتە: الف، لام، میم، ڕۆمەکان لە نزیکترین یاخود نزمترین شوێنی زەویدا تێك شکان بەڵام دوای تێك شکانەکەیان هەر سەردەکەونەوە. هاوبەش دانەران ووتیان: ئەی ئەبو بەکر هاوەڵەکەت دەڵێ: لە ماوەی چەند ساڵێکدا ڕۆمەکان بەسەر فارسەکاندا سەر دەکەون؟ فەرمووی: ڕاست دەکات، ووتیان: ئەی بۆ گرەو نەکەین؟ بەڵێنیان پێ دا لەسەر چوار (ووشتری گەنج) هەتا ماوەی حەوت

ساڵ، حەوت ساڵەکە تێپەڕی و هیچ نەبوو، هاوبەش دانەران بەوە دڵخۆش بوون، بەلای موسوڵمانەکانیشەوە گران و ناخۆش بوو، سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت ئەمەی بۆ پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ باس کرد، فەرمووی: (مَابِضْعُ سِنِينَ عِندَكُمْ؟) واتە: بِضْع لای ئێوە چەند ساڵە؟ ووتیان: لە (دە) کەمترە، فەرمووی: (إذْهَبْ فَزايِدْهُم وأزْدِدْ سَنَتَينِ فِي الأجَلِ) واتە: برۆ پێیان زیاد بکەو دوو ساڵ بخەرە سەر ماوەکە. ئیبن مەسعود خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: دووساڵەکە تێنەپەڕی بوو سوارە هات و هەواڵی سەرکەوتنی ڕۆمەکانی ناردە خوارەوە: (الم * غُلِبَتِ الرُّومُ * فِي أَدْنَى الأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ * فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِن بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ * بِنَصْرِ اللَّهِ يَنصُرُ مَن يَشَاء وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ * وَعْدَ اللَّهِ لا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ) الروم/ ١-٦ واتە: الف، لام، میم، ڕۆمەکان لە نزیکترین یاخود نزمترین شوێنی زەویدا تێك شکان و ئەوان دوای تێك شکانەکەیان هەر سەردەکەون، لەماوەی چەند ساڵێکی تردا، فەرمان هەر بۆ خوای گەورەیە لەوە پێش و لەوە دواش، ئەو ڕۆژە باوەڕداران بە سەرکەوتنی خوا دڵخۆش دەبن و خوا بیەوێت هەر کەس سەربخات سەری دەخات و هەر خۆی شکۆمەندو میهرەبانە، خوا بەڵێنی داوەو بەڵێنی خواش دوا ناکەوێت، بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن .[1]

[1] نوسەری بەڕێز دەربارەی سەنەدی ئەم فەرمودەیە هەر ئەوەندەی نووسیوە (اخرجه ابن جرير وابن حاتم والترمذي) ئەوەی ئیبنو حاتەمم نە دۆزییەوە، بەڵام لای ترمذي وحاكم

نموونەی دووەم: دەربارەی ئیعجازی ڕەوان بێژی:

خوای گەورە بۆ ئەوەی سەختی سزای دۆزەخ دەربخات بۆ بێ باوەڕان، بەڵام بە پیشان دانی کەمترین ڕێژەی ئەو سزایە کە بەو کەمییەش چەندە کاریگەرە، ئەم مەبەستە لە چەند ووشەیەکی قورئانداو بە شێوەیەکی دەسەوسانکار(مُعْجِز) دەردەبڕێت و دەفەرموێت: (وَلَئِن مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ) الأنبياء/٤٦ واتە: ئەگەر هەڵاویێك لە سزای پەروەردگارتیان بەر بکەوێت دەڵێن: داماوو سەرگەردان خۆین بە ڕاستی ئێمە ستەمکار بووین. لێرەدا دەبینین هەموو پێك هاتی ڕستەکە هاو ئاهەنگن و سەرجەم واتای کەمیەتی دەگەیەنن چونکە:

١- ووشەی (لَئِن) واتە: ئەگەر بۆ گومان پەیدا کردنەوە واتای کەمی دەگەیەنێت.

٢- هەروەها ووشەی (مَّسَّ) واتە: بەرکەوتنێکی کەم، واتای کەمی چەشتنی ئاگرەکە دەگەیەنێت.

٣- یاخود ووشەی (نَفْحَةٌ) واتە: هەڵاویێك: لە سێ ڕووەوە واتای کەمیەتی دەبەخشێت:

ئاشکرایە(جامع الأصول ٢٩٨/٢-٣٠٠)، هەروەها ئیمامی ئەحمەد (المسند ١٦٨/٤ عەللامە احمد شاکر) و ئیبنو جەریری تەبەری (تفسیر الطبري ١٦/٢١) و لە ریوایەتی ئیبنو مەسعودەوە (تفسیر الطبري ٢٠/٢١). شێخی ئەلبانیش لە (صحيح سنن الترمذي ٨٧/٣) دا دەفەرموێ سەحیحە.

أ- هەڵاو کەمترین ڕێژەی ئاگرە.

ب- نَفحَة: چاووگی (مَرَّة)یەو واتای (یەك جار) دەگەیەنێت.

ج- نَفْحَةٌ تنويني نەناسراوی لەسەرە، واتە: هێندە کەمە گوێی پێ نادرێت.

٤- ووشەی (مِّنْ) بۆ (هەند)ە : واتە: (بەشێك) کە لە (هەموو) کەمترە.

٥- ووشەی (عَذَابِ) واتە: سزا، جۆرێکی هێواشی سزایە بە بەراورد لەگەڵ جۆرەکانی تری وەك (نِکال) و (عِقاب) کە بە قەدەر تاوانن!!

٦- ووشەی (رَبِّكَ) واتە: پەروەردگارت. یەکێکە لەو ناوانەی کە واتای بەزەیی و بەخشندەیی دەگەیەنن، بە بەراورد لەگەڵ ناوی (القهار) و (المنتقم). ئەمیش میهرەبانی سزا دەرەکە دەگەیەنێت. واتە: ئەگەر سزایەکی ئەوەندە کەم بەو جۆرە بە سوێ و ئازار بێت و بێ باوەڕان بخاتە هاوار و لاڵانەوەو لە تاویدا دان بە ستەمکاری خۆیاندا بنێن، ئەی دەبێت سزای سەخت و توندی بەقین و ڕقی خوای تۆڵە سێن و شکۆمەند چەندە بە ئازار بێت و چییان لێ بکات؟

نمونەی سێیەم: دەربارەی ئیعجازی زانستی:

قۆناغەکانی دروست بوونی کۆرپەلە

دروست کردن سیفەتێکی تایبەتە بە خوای گەورەوەو غەیری خوا ناتوانێت خۆی لەو بوارە بدات چونکە خۆی دروست کراوە، پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (قالَ اللهُ تَعالَى: وَمَنْ أظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي، فَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً أو لِيَخْلُقُوا حَبَّةً، أو لِيَخْلُقُوا شَعِيرَةً) متفق عليه واتە: خوای گەورە دەفەرموێت: کێ ستەمکارترە لەو کەسەی دێت و لە شێوەی دروست کراوەکانی من دروست دەکات، با مێرولە یان گەردیلەیەك دروست بکەن، یان دەنکە تۆوێك دروست بکەن، یاخود دەنکە جۆیەك دروست بکەن. خوای گەورە لە باسی سەرەتای دروست کردنی مرۆڤ و قۆناغەکانی پێك هاتنی کۆرپەلەدا دەفەرموێت: (وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإنسَانَ مِن سُلالَةٍ مِّن طِينٍ * ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ * ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ) المؤمنون/١٢-١٤ واتە: مرۆڤمان لە پوختەیەکی وەرگیراو لە قوڕ دروست کردووە، پاشان کردومانە بە تنۆکە ئاوێك لە شوێنێکی جێگیردا کە پزدانە ئنجا لە تنۆکە ئاوەکە خوێن پارەیەکمان دروست کردووە لە خوێن پارەکە گۆشت پارەیەکمان دروست کردووە بە ئەندازەی پارویەکی جوراو لە گۆشت پارەکەش ئێسقانمان دروست کردووە واتە پەیکەری ئێسك، ئێسقانەکەشمان بە گۆشت داپۆشیوە،

ئنجا دروست کراوێکی ترمان لێ پێك هێناوە، پاك و پیرۆزی بۆ خوا کە چاکترینی دروستکارانە.

گەر سەرنج بدەین دەبینین هەریەك لەو بڕگانەی لەم چەند ئایەتە پیرۆزەدا هاتوون ڕاستییەکی زانستی دەر دەبڕن و گەورەترین ئیعجازی زانستی دەسەلمێنن وەك لێرەدا زۆر بە کورتی ئاماژەیان بۆ دەکەین:

١- خوای گەورە دەفەرموێت: (وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإنسَانَ مِن سُلالَةٍ مِّن طِينٍ) واتە: مرۆڤمان لە پوختەیەکی وەرگیراو لە قوڕ دروست کردووە.. ئەگەر مرۆڤ بگێڕینەوە بۆ ڕەگەزە سەرەتاییەکانی پێك هاتنی لەشی دەبینین بیست و دوو ڕەگەز بەشداری لە پێك هاتنی دا دەکەن و بەم شێوەیە دابەش دەبن:

أ- ئۆکسجین + هایدرۆجین بە شێوەی ئاو، بە ڕێژەی ٦٠-٦٥ %، لە کێشی لەش.

ب- کاربۆن + هایدرۆجین + ئۆکسجین بنچینەی پێك هاتنە ئەندامییەکان پێك دێنن لە: شەکرەمەنی و پرۆتینات و ڤیتامینات و هۆرمۆنات.

ج - مادده ووشکەکان: کە بەم شێوەیە دابەش دەبن:

* حەوتیان بریتین لە: کلۆر، کبریت، فۆسفۆر، مەگنیسیۆم، کلس، پۆتاسیۆم، ستۆدیۆم کە ڕێژەی ٦٠-٨٠ % ی مادده ووشکەکان پێك دێنن.

* حەوتی تریان بریتین لە: ئاسن، مس، تۆد، مەنگەنیز، کۆباڵت، تۆتیا، مۆلبیدیۆم، ئەمان بە ڕێژەیەکی کەمتر.

* شەشیان بە ڕێژەیەکی زۆر کەم کە بریتین لە: فلۆر، ئەلەمنیۆم، بۆر، سیلینیۆم، کادمیۆم، کرۆم.

هەریەك لەو ڕەگەزانە لە خاکی زەویدا هەن و مەرج نییە هەموو پێکهاتەکانی خاك لە پێکهاتەکانی لەشی مرۆڤدا هەبن چونکە پتر لە ١٠٠ توخم لە زەویدا هەن بەڵام تا ئێستا تەنها بیست ودوویان دۆزراوەتەوە کە بەشداری لە پێکهاتەی لەشدا دەکەن، بۆیە خوای گەورەش دەفەرموێت: (مِن سُلالَةٍ مِّن طِينٍ) واتە: لە پوختەیەکی وەرگیراو لە قوڕ.

هەروەها پێکهێنەری بنچینەیی لەش ئاوە کە ڕێژەی ٤/٣ دەبێت و مرۆڤ ناتوانێت بە بێ ئاو لە چوار ڕۆژ زیاتر بژی، خوای گەورە دەفەرموێت: (وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاء كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ)الأنبياء/٣٠ واتە: لە ئاو هەموو شتێکی زیندومان دروست کردووە.

٢- دەفەرموێت: (ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً ..) واتە: پاشان کردومانە بە تنۆکە ئاوێك..

(نُطْفَةً) لە زمانی عەرەبیدا ناوە بۆ تۆوی پیاو، هەرچەندە لێرەدا مەبەست لە تۆوێکی پیتێنراوە لە (تۆو + هێلکۆکەی ئافرەت)، بەڵام خوای گەورە قۆناغەکانی بە (نُطْفَةً) ناو بردووە، چونکە کۆرپەلە (بە نێرو مێیەوە) تۆوی پیاوە کە لە دیاری کردنی ڕەگەزەکەی بەر پرسیارە، لەبەر ئەوەی (صبغیات)ی جنسی جیاواز

هەڵدەگرێت، بە پێچەوانەی هێلکۆکەی ئافرەتەکەوە کە (صبغیات)ی جنسی هاوشێوە هەڵدەگرێت، بەم شێوەیە کرداری پیتێنەکە ڕوو دەدات:

پیاوەکە (نُطْفَةً)ی (xy) هەیە، بەڵام ئافرەتەکە هێلکۆکەی (xx) ی هەیە و بەم شێوەیە کۆرپەلەیان لێ پێك دێت.

تۆوی + (y) هێلکۆکەی (xy) = (x) نیرینە.

تۆوی + (x) هێلکۆکەی (xx) = (x) مێینە.

٣- دەفەرموێت: (.. فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ) واتە: لە شوێنێکی جێگیردا، مەبەست لە تۆوە تێکەڵ و پیتێنراوەکەیە کە لە پزدان (ڕەحم) دا جێگیر دەبێت و بە هۆی دەستە بەر بوونی سێ هۆکارەوە پارێزراوە:

أ- لە ڕووی توێژینەوەوە:

١- پزدان دەکەوێتە حەوزێکەوە.

٢- ئەو حەوزە لە دیوارێکی ئێسقانی پێکهاتووە.

٣- پزدان چەندەها ریشاڵی پشتوێنەیی تێدایە کە لە بەشی جیا جیاوە شۆڕ دەبنەوە و دەیبەستنەوە بە دیواری سکەوە یان بە ئێسقانەکانی حەوزەوە.

ب- لە ڕووی هۆڕمۆنەوە:

یزدان بەردەوام دێتەوە یەك و گرژ دەبێت و دەجوڵێت، ئەگەر لە کاتێکا کە کۆرپەلەی تێدایە هەر بەو شێوەیە لە گرژ بونەوەو خاوبونەوەدا بێت ئەوا کۆرپەلەکە دەخاتە مەترسیی مراندن و لە باربردنی. بەڵام خوای گەورە مشوری خواردووە، چونکە کاتێك تۆوەکە دەچێتە پزدانەوە ڕێژەی ڕژانی هۆڕمۆنی (بروجیسترون) بەرز دەبێتەوەو بەو هۆڕمۆنە پزدان لە گرژ بوون و خاوبونەوە دەکەوێت و جوڵەی کەم دەبێت.

ج- لە ڕووی میکانیکییەوە:

دوای مانگی سێیەم پزدان بە شێوەیەکی بەرچاو دەست بە بەرز بونەوە دەکات بەرەو سك و لەژێر پارێزگاری ئێسقانی حەوز دەردەچێت، بەڵام لە بری ئەوە خوای گەورە شلەی (ئەمنیوسی) تێدا دروست دەکات و لە هەموو لایەکەوە دەورەی کۆرپەلە دەدات و لە پێك دادانی دەرەکی دەیپارێزێت.

٤- دەفەرموێت: (ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً) واتە: پاشان لە تنۆکە ئاوەکە خوێن پارەیەك دروست دەکەین:

(عَلَقَ) لە زمانی عەرەبیدا بە زەروو دەوترێت. لە هەمان کاتیشدا واتای هەڵواسین دەگەیەنێت، ئنجا کۆرپەلەش لەم قۆناغەیدا هەم لە (زەروو) دەچێت و هەم خۆی بە دیواری پزداندا هەڵدەواسێت.

٥- دەفەرموێت: (فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً) واتە: لە خوێن پارەکە گۆشت پارەیەك دروست دەکەین :

(مُضْغَةً) بە پارچە گۆشتێك دەوترێت پارویەك ببێت، چونکە کۆرپەلە لەم قۆناغەیدا گۆشتپارەیەو لە هەمان کاتدا لە پارووی جووراو دەچێت و گرنج گرنجە، ئەم قۆناغە دوو حاڵەتی هەیە:

یەکەمیان: پێی دەوترێت (مُضْغَةً غَيْرَ مُخَلَّقَةٍ) کە هێشتا گۆشتپارەکە هیچ شێوەیەکی لێ دروست نەکراوە.

دووەمیان: پێی دەوترێت: (مُضْغَةً مُخَلَّقَةً) کە لەم حاڵەتەدا گۆشتپارەکە سەرجەم ئەندامەکان و شێوەی تەواوی مرۆڤی لێ دروست دەکرێت.

٦- دەفەرموێت: (فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا) واتە: لە گۆشتپارەکە ئێسقانێك دروست دەکەین و ئێسقانەکەش بە گۆشت دادەپۆشین. لەم قۆناغەدا پەیکەری ئێسکی کۆرپەلە بە تەواوی لە گۆشتپارەکە دروست دەبێت و ماسولکەو گۆشت دەوروەی دەدەن و پێوەی دەلکێن.

٧- دەفەرموێت: (ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ) واتە: ئنجا دروست کراوێکی تری لێ پێك دەهێنین. هەتا ئێستا کۆرپەلە لە قۆناغی دروست بوندا بووەو هیچ جوڵەو گەشەیەکی زیندوویانەی نەبووە، بەڵام لە سەرەتای ئەم قۆناغەوە کە لە کۆتایی مانگی سێیەم و سەرەتای مانگی چوارەمەوەیە کۆئەندامەکانی لاشەی بە تەواوی

دروست دەبن و دەست دەکەن بە فرمانی خۆیان و بە شێوەیەکی خێرا کێشی کۆرپەلەکە زیاد دەکات و لە سەرەتای مانگی چوارەمەوە کۆئەندامی مێشك دەبەسترێتەوە بە سەرجەم کۆئەندامەکانی ترەوە تێکڕایان جوڵەو کاری خۆیان دەست پێ دەکەن و بە شێوەیەکی بەرچاو گەشە دەکەن.

(کیپ. ل. مور) کە پرۆفیسۆری زانستی توێژینەوەو کۆرپەلەناسییە لە زانکۆی (تۆرنتۆ)ی کەنەداو خاوەنی کتێبی (قۆناغەکانی دروست بونی مرۆڤ the... human developing)ە کاتێك لە کۆنگرەی نوشداری هەشتەمی سعودی دا بەشداری کردو ئەم بەڵگانەی بۆ خوێنرایەوە کە لە قورئان و سوننەتدا هاتوون، بە تایبەتی ئەو ئایەتەی کە لێرەدا باسمان کرد ووتی: بۆم دەرکەوتووە کە ئەم بەڵگانە حەتمەن لە لایەن خواوە بۆ (محمد) هاتوون، ئەمەش دەیسەلمێنێت کە محمد نێرراوی خوایە.

ئەرکی سەرشانمان بەرامبەر قورئان

١- پاراستنی پیرۆزی و ڕێزی قورئان: واتە بە پاکی دەستی لێ بدەین و هەڵی بگرین وەك خوای گەورە دەفەرمویت: (إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ * فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ * لَّا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ) الواقعة/ ٧٧-٧٩ واتە: ئەمە قورئانێکی بەڕێزە، لە کتێبێکی پارێزراودایە، تەنها ئەوانە دەستی لێ دەدەن کە خۆیان خاوێن و پاکژ کردۆتەوە .

٢- خوێندنەوەو لەبەرکردنی: پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرمویت: (إقْرَؤا القرآنَ فَإنَّهُ يَأتِي يومَ الْقِيامَةِ شَفِيعاً لِأصْحَابِهِ) رواه مسلم.[1] واتە: قورئان بخوێننەوە، چونکە ڕۆژی دوایی دێت و دەبێتە تکاکار بۆ خاوەکەنی.

٣- فێر کردنی خەڵکی و خوێندنی: پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرمویت: (خَيْرُكُمْ مَنْ تَعلَّمَ الْقُرْآنَ وَعلَّمَهُ) روا البخاري [2] واتە: چاکترینتان کەسێکە کە فێری قورئان ببێت و خەڵکی فێر بکاتەوە.

[1] مسلم (٥٥٣/١)ژمارە ٨٠٤). شاهیدی تریشی لەسەر هەیە بۆ نمونە: (الصِّيَامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ الصِّيَامُ أَيْ رَبِّ مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّهَوَاتِ بِالنَّهَارِ فَشَفِّعْنِي فِيهِ وَيَقُولُ الْقُرْآنُ مَنَعْتُهُ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ فَشَفِّعْنِي فِيهِ قَالَ فَيُشَفَّعَانِ) شێخی ئەلبانی لە (صحيح الترغيب والترهيب ٩٨٤) دەفەرموێ: حسن صحيح.

[2] بوخاری (١٩١٩/٤) ژمارە (٤٧٣٩) ئەبوداود (٤٦٠/١) ژمارە (١٤٥٢) ترمذي (١٧٣/٥) دەفەرموێ حەدیسێکی (حسن صحيح)ە بەڵام شێخی ئەلبانی لە هەموو توێژینەوەی خۆیدا (السلسلة الصحيحة ژمارە ١١٧٣، وصحيح ابوداود ٢٧٢/١ ژمارە ١٢٨٩، وصحح سنن الترمذي ١٧٣/٥) فەرموویەتی سەحیحە.

٤- **بیر کردنەوە لە واتاکەی:** خوای گەورە دەفەرموێت: (أَفَلا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا) محمد/٢٤ واتە: ئایا بۆ لە قورئان وورد نابنەوە؟ یان دڵیان قفڵی لێ دراوەو توانای بیر کردنەوەیان نەماوە؟

٥- **پیادەو پەیڕەوی کردنی فەرمانەکانی:** پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (اِقْرَؤُا الْقُرْآنَ وَاعْمَلُوا بِهِ، وَلا تَأْكُلُوا بِهِ) رواه أحمد وهو صحيح[1] واتە: قورئان بخوێننەوەو کردەوەی پێ بکەن و بژێوی و خواردنی پێ پەیدا مەکەن

.

[1] نوسەری بەڕێز وای نوسیوە بەڵام زۆر گەڕام بەو دەقە نە لای ئیمامی ئەحمەد و نە لای ئەوانی تر نەم دۆزییەوە، بەڵام فەرمودەی تری سەحیح لای ئیمامی ئەحمەدو ئەوانی تر هەیە کە هەمان مانا دەبەخشێت، وەکو : (اِقْرَؤُا الْقُرْآنَ وَاعْمَلُوا بِهِ؛ وَلا تَجْفُوا عَنْهُ؛ وَلا تَغْلُوا فِيهِ؛ وَلا تَأْكُلُوا بِهِ؛ وَلا تَسْتَكْثِرُوا بِهِ) رواه احمد والطبراني وغيرهما، هەیسەمی دەربارەی دەفەرموێ: (وسندە قوي) شێخی ئەلبانیش لە سلسلة الصحيحة ٢٦٠و ٣٠٥٧ هەروەها لە صحيح الجامع ژمارە ١١٦٨) دا دەفەرموێ: سەحیحە.

پایەی چوارەم

باوەڕ هێنان بە پێغەمبەرانی خوا

بەندی یەکەم

پێغەمبەرانی خوا بە گشتی

- باسی یەکەم: سیفاتی پێغەمبەرێتیەکانیان.

- باسی دووەم: سیفاتی مرۆڤایەتییان.

بەندی دووەم

باوەڕ هێنان بە نێرراوێتی سەیدنا محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ

- باسی یەکەم: ناسینی کەسایەتێتی .

- باسی دووەم: پێغەمبەرێتی و موعجیزەکانی.

- باسی سێیەم: ئەرکمان بەرامبەری .

پاشکۆ

کاریگەریی باوەڕبوون بە پێغەمبەران لەسەر ژیانی باوەڕدار.

﴿ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلاَّ
مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ﴾

پایەی چوارەم

باوەڕهێنان بە پێغەمبەرانی خوا

باوەڕهێنان بە پێغەمبەران واتە باوەڕ هێنان بەو نێرراو (الرُّسُل) و هەڵبژێرراو (ألأنبياء) ئەوانەی کە خوای گەورە لە کتێبەکەیدا باسی کردوون، بەوانەش کە باسی نەکردوون.

- نێرراو واتە (رَسُول): ئەو کەسەیە کە خوای گەورە سروشی بۆ دەکات و پەیام و شەریعەتی بۆ دەنێرێت و فەرمانی پێ دەکات بە خەڵکی ڕا بگەیەنێت .

- هەڵبژێرراو واتە (نَبي): ئەو کەسەیە کە خوای گەورە سروشی بۆ دەکات، بەڵام فەرمانی پێ ناکات بە خەڵکی ڕا بگەیەنێت بەڵکو لەسەر ڕەویەی پێغەمبەرەکەی پێشووی دەڕوات و لە ناو خەڵکیدا پیادەی دەکات، بەم پێیە: هەموو نێرراوێك هەڵبژێرراوە، بەڵام هەموو هەڵبژێرراوێك نێرراو نییە.

بەندی یەکەم

پێغەمبەرانی خوا بە گشتی

باسی یەکەم

سیفاتی پێغەمبەرێتییان

یەکەم: باوەڕهێنان بەوەی ڕەوانە کران و هەڵبژێرانیان لە لایەن خوای گەورەوەیە: هەروەها ئەو پەیام و شەرعەش کە هێناویانە سروشەو لە خواوە بۆیان کراوە .. باوەڕ نەبوون بە یەکێکیان یاخود بە درۆ زانینی بێ باوەڕی و بە درۆ زانینی سەرجەم پێغەمبەرانە، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: (قُولُواْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ)البقرة/١٣٦ واتە: بڵێن: باوەڕمان هێناوە بە خواو بەو پەیامەی بۆمان ڕەوانە کراوەو بەوەش کە ڕەوانە کراوە بۆ ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و وەچەکانی یەعقوب ئەوەی بۆ موساو عیساو سەرجەم پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت لە پەروەردگاریانەوە هاتووە، جیاوازی ناکەین لە نێوان هیچیاندا و ئێمە مل کەچ و گوێڕایەڵی خواین.

هەروەها دەربارەی گەلی نوح عَلَيْهِ السَّلَام دەفەرموێت: (كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ) الشعراء/١٠٥ واتە: گەلی نوح نێرراوانیان بە درۆ خستەوە، هەرچەندە بێجگە لە نوح سەلامی خوای لێ بێت نێرراوی تریان بۆ ڕەوانە نەکرابوو بەڵام

خوای گەورە هەر بە بەدرۆ خەرەوەی تێکڕای پێغەمبەرانی داناون چونکە پێغەمبەرەکەی خۆیان بە درۆ خستەوە.

<u>دووەم: باوەڕ هێنان بەو پێغەمبەرانەی کە ناویان دەزانین و نایزانین کە لە قورئاندا ناوبراون:</u>

بەوانەش کە ناویان نازانین و باس نەکراون، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ) غافر/ ٧٨ واتە: ئەی موحەمەد صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لە پێش تۆوە چەندەها نێرراومان ناردووە، هەندێکیانمان بۆ باس کردویت و هەندێکیانمان بۆ باس نەکردویت. ئەوانەی لە قورئاندا ناویان هاتووەو باس کراون ئەم بیست و پێنج پێغەمبەرەن:

آدَم (ئادەم)، نُوح، إِدْرِيسَ، إِبْرَاهِيم، إِسْمَاعِيلَ، إِسْحَاقَ، يَعْقُوب، يُوسُفَ، أَيُّوبَ، دَاوُد، سُلَيْمَانَ(سولەیمان)، مُوسَى، هَارُونَ، زَكَرِيَّا، يَحْيَى، عِيسَى، إِلْيَاسَ (ئیلیاس)، الْيَسَعَ (ئەلیەسەع)، يُونُسَ، لُوطً، هُودٌ، صَالِحِ، شُعَيْب، ذَاالْكِفْلِ، مُحَمَّد) سەلامی خوا لە هەموویان .. ژمارەی سەرجەم پێغەمبەرانیش نەزانراوەو بێجگە لە خوای گەورە کەس نایزانێت.

<u>سێ یەم: باوەڕ هێنان بەو داستان و هەواڵە ڕاستانەی کە دەربارەیان پێمان گەیشتون:</u> بۆ نموونە: نوح سەلامی خوای لێ بێت نۆسەد و پەنجا ساڵ پێغەمبەرایەتی و بانگەوازی کردووەو پاش ئەوەی هەر بڕوایان پێ نەهێناوە خوای

گەورە فەرمانی پێ کردووە کەشتییەك دروست بکات و هاوەڵە باوەڕدارەکانی و نێرو مێیەك لە هەر گیاندارێك کە بە دەوریەوە بوون سوار بکات، سەرئەنجام خوا لافاوو تۆفانێکی هەستاندو بێجگە لە نوح و ئەوانەی ناو کەشتییەکە ئەوانەی تر لە ناو چوون.

چوارەم: باوەڕ هێنان بە سەرجەم پێغەمبەران بەو جۆرەی خوای گەورە بۆی باس کردووین: واتە بە سیفەتی ڕاستەقینەی خۆیان وەکو مرۆڤ و پاشان وەکو کەسایەتیەك کە خوای گەورە هەڵیبژاردوون و سروشی خۆی بە جوبرەئیلدا علیه السلام بۆ ناردوون ..

باسی دووەم

سیفەتی مرۆڤانەیان

أ- هەموو تایبەتمەندییەکی مرۆڤیان تێدایە لە: نەخۆش کەوتن و مردن و لە بیرچونەوەو ژن هێنان و خواردن و خواردنەوە و .. هتد لە سیفەتەکانی مرۆڤ، خوای گەورە دەربارەی ئیبراهیم سەلامی خوای لێ بێت کە وەسفی پەروەردگاری کردووە دەفەرموێت: (وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ،وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ،وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ) الشعراء/٧٩-٨٠ واتە: پەروەردگارم ئەو خوایەیە کە خواردن و خواردنەوەم پێ دەدات و ئەگەر نەخۆش کەوتم چاکم دەکاتەوەو ئەو خوایەیە دەم مرێنێ پاشان زیندوم دەکاتەوە. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي) متفق عليه[1] واتە: من مرۆڤم وەك ئێوە، شتم بیر دەچێت هەروەك ئێوە شتتان بیر دەچێت، ئەگەر بیرم چوو بیخەنەوە یادم.

ب- چاکترین پلەو پایەو جوانترین نازناویان بەندایەتییە: واتە بەندەو پێغەمبەری خوان، لەوە زیاتر هیچ تایبەتمەندییەکی پەروەردگار و پەرستراویان نییە، چونکە نە (غیب) دەزانن و نە تواناشیان بەسەر ڕێسای گەردوون و ژیاندا هەیە.

---

[1] بوخاری (٤٠) مسلم (٥٧٢).

ج- کاری سەرەکی ئەوان بانگەوازی خوایی و روون کردنەوەی دین وشەریعەتەکەیەتی: خوای گەورە دەفەرمویت: (وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلاَّ نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدُونِ) الأنبياء/٢٥ واتە: ئەی موحەمەد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ هەر پێغەمبەرێك لە پێش تۆوە ڕەوانە کردبێت سروشمان بۆ کردووە کە هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینە نییە بێجگە لە من و بمپەرستن .. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرمویت: (الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ) متفق علیه[1] واتە: پێغەمبەران بران و ... ئاینەکەیان یەکێکە. هەروەها پەروەردگار دەفەرمویت: (وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ * وَالَّذِينَ كَذَّبُواْ بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُواْ يَفْسُقُونَ) الأنعام /٤٨-٤٩ واتە: هەر نێراوانێکمان ڕەوانە کردبێت مژدەدەرو ترسێنەر بوون، ئنجا هەرکەس باوەڕی هێنا بێت و چاکەکار بوبێت ئەوا ترسی لەسەر نەبووەو خەفەتی نەخواردووە، وە ئەوانەی ئایەتەکانی ئێمەیان بە درۆ زانیبێت ئەوا سزا دەچێژن بە هۆی ئەو سەرکەشییەوە کە کردویانە.

---

[1] بوخاری (٣٤٤٣) مسلم (٢٣٦٥) ئەمەش لەفزی بوخارییە.

بەندی دووەم

باوەڕهێنان بە محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ

باوەڕ هێنان بە پێغەمبەری ئیسلام محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ چەند باسێکە:

باسی یەکەم

ناسینی لە ڕووی کەسایەتی و پێغەمبەرایەتییەوە

واتە: زانینی ڕەچەڵەك و سیما سەرەکییەکانی و ڕەوتی ژیانی:

١- **ڕەچەڵەکی:** پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ شەرەفمەندترین ڕەچەڵەکی هەیەو ناوی محمدی کوڕی عبدالله کوڕی عبد المطلب کوڕی هاشمە و هاشم لە تیرەی قوڕەیشەو قوڕەیش لە هۆزی كِنَانَةَ يەو كِنَانَةَ لە نەوەی ئیسماعیلی کوڕی ئیبراهیمی خۆشەویستی نزیکی خوایە سەلامی خوایان لێ بێت، هەروەك پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اصْطَفَى كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَى مِنْ كِنَانَةَ قُرَيْشًا، وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ، وَاصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ) اخرجه مسلم[1] واتە: خوای گەورە کِنَانَةی لە نەوەی ئیسماعیل هەڵبژاردو قوڕەیشی لە کنانە هەڵبژاردو بەنی هاشمی لە قوڕەیش هەڵبژاردو منی لە بەنی هاشم هەڵبژارد.

---

[1] مسلم (٥٨/٧) ئیمامی ئەحمەد (٤٠٤/٣٦) ترمذي (١٨٥/١٣).

٢- ناوەکانی: پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ ناوەکانی هەڵقوولاوی ئەرك و فەرمانەکانین و ئەم پێنج ناوەی هەیە: محمدو أحمدو الماحی و الحاشر و العاقب وەك خۆی دەفەرموێت: (أَنَا مُحَمَّدٌ، وَأَنَا أَحْمَدُ، وَأَنَا الْمَاحِي الَّذِي يَمْحُو اللَّهُ بِيَ الْكُفْرَ، وَأَنَا الْحَاشِرُ الَّذِي يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى عَقِبِي، وَأَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الَّذِي لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ) متفق عليه و اللفظ لمسلم[1] واتە: من موحەمەدم و من ئەحمەدم و من (الماحی)م کەوا بێ باوەڕیم پێ دەکوژێتەوەو من (الحاشر)م کە خەڵکی بە شوێنمدا حەشر دەکرێن و من (العاقب)م و (العاقب)یش ئەو پێغەمبەرەیە کە هیچ پێغەمبەری تری بە دوادا نایەت.

٣- لە دایك بوون و ژیان و تەمەنی: پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لە مەککە لە دایك بووەو پەنجا و سێ ساڵ لەوێ ژیاوە، پاشان کۆچی کردووە بۆ مەدینەو دە ساڵ لەوێ ماوەتەوەو هەر لەوێ کۆچی دوایی کردووەو سەرجەم تەمەنی پیرۆزی شەست و سێ ساڵ بووە.

باسی دووەم

پێغەمبەرێتی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ و موعجیزەکانی

لە ڕووی پێغەمبەرایەتییەوە: واتە زانینی کات و بەڵگەی بە پێغەمبەر بوونی، هەروەها ماوەی پێغەمبەرایەتی و بەڵگەکانی ڕاستیەتی و تایبەتمەندییەکانی.

[1] بوخاری (٣٥٣٢) مسلم (٢٣٥٦) ترمذي (٢٨٤٠) نەسائی (١١٥٢٦).

١- کات و بەڵگەی بە پێغەمبەربوونی: پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە تەمەنی چل ساڵیداو بە ئایەتی: (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ...) العلق/١-٢ واتە: بخوێنە بە ناوی پەروەردگارتەوە کە دروستکارە، مرۆڤی لە خوێن پارە دروست کردووە. کراوە بە هەڵبژێرراو، پاشان بە ئایەتی: (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ...) المدثر/١-٣ واتە: ئەی ئەو کەسەی خۆت داپۆشیوە، هەستەو خەڵکی ئاگادار بکەرەوەو پەروەردگارت بە گەورە بگرە ... کراوە بە نێراو، ماوەی بیست و سێ ساڵ پێغەمبەرایەتی کردووە.

٢- بەڵگەی ڕاستیەتی پێغەمبەرایەتی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بەڵگەی زۆر هەیە بۆ سەلماندنی ئەم ڕاستییە لەوانە:

أ- بەڵگەی ژیری: ئاشکرایە ئەو کەسەی بانگەشەی پێغەمبەرایەتی دەکات یان ڕاستگۆترین کەسە، یاخود درۆزنترین کەسە، چونکە یان ڕاستە پێغەمبەرەو هەتا سەر دەیسەلمێنێت ئەو هەواڵانەی کە ڕایان دەگەیەنێت ڕاستن و ئەو فەرمانانەی دەریان دەکات ڕاست و بە جێن و ئەو کارانەی ئەنجامیان دەدات سوود مەندن و لەگەڵ ووتەکانیدا یەك دەگرنەوەو ڕاستگۆیی و چاکەکاری و دڵسۆزی و لە خوا ترسانی لێوە دەر دەکەوێت، ئەوە نکۆڵی لێ ناکرێت و پێغەمبەرە، یاخود درۆزنەو بانگەشەکەی بۆ ناچێتە سەر ئنجا هەواڵەکانی بە درۆ بکەونەوە یان فەرمانەکانی نادروست و نابەجێ بن و نیازێکیان لە پشتەوە بێت، یان کردەوەکانی زیان بەخش بن و پێچەوانەی ووتەو درووشمەکانی بن، یاخود درۆو خراپەو نەزانی لێوە

دەركەوێت، ئەوە درۆزنەو لە ماوەیەكی كەم زیاتر بۆی ناچێتە سەر چونكە هەرگیز درۆزنێك ناتوانێت هەتا سەر لە بەرگی ڕاستگۆدا خۆی پیشان بدات، چونكە (پەتی درۆ كورتە). پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (وإِنَّهُ سَيَكونُ مِنْ أُمَّتِي كَذَّابُونَ ثَلاثُونَ،كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِي، وأنَا خَاتَمُ النَّبِيينَ، لا نَبيَّ بَعْدِي).[1] واتە: لە ئوممەتەكەمدا سی درۆزن پەیدا دەبن، هەموویان بانگەشەی ئەوە دەكەن كە پێغەمبەرن .. بەڵام من دوایین پێغەمبەرم، لە دوای من پێغەمبەری تر نییە.

ئنجا ئەو درۆزنانە ناوبەناو دەركەوتوون و دەر دەكەون بەڵام سەرئەنجام درۆو تەڵەكە بازیان دەركەوتووەو ئاشكرا بووە لەوانە: موسەیلەمەی كەززاب و ئەسوەدی عەنەسی و المختاری كوڕی ئەبو عوبەیدی سەقەفی و میرزا ئەحمەدی قادیانیەكان و بهاء الله ی بەهائیەكان و .. هتد.

ب - موعجیزەكان: پێغەمبەری ئیسلام صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دوو جۆر موعجیزەی هەیە:

---

[1] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (رواه احمد و ابو داود وسنده صحيح) بەڵام ئەمە فەرمودەیەكی سەحیح و بە ناوبانگی ناو فەرمودەوانانە، لای ئیمامی بوخاری (٣٦٠٩) و مسلم (١٥٧) زیادەیەكیشی هەیە كە (وَإِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي كَذَّابُونَ ثَلاثُونَ كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ ، وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيّينَ لا نَبِيَّ بَعْدِي ، وَلا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَى الْحَقّ ظَاهِرِينَ لا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ) ترمذي (٢٨٨٩) ئەبوداود (٤٥١/٤) ئیبنو ماجه(١٣٠٤/٢ژمارە ٣٩٥٢) ئیمامی ئەحمەد(٢٧٨/٥).

١- موعجیزە بەر هەستەکان: مەبەست لەو ڕووداوانەیە کە لە ڕێسای ژیان بە دەرن و لەسەر دەستی دا ڕویان داوەو بەڵگەی کاتی بوون وەك: لەت بووی مانگ و سڵاو لێکردنی بەرد و هاتنە دەرەوەی ئاو لە نێوانی پەنجەکانیەوەو گریەو ناڵەی قەدی دارخورماو تێر کردنی خەڵکێکی زۆر لە خواردنێکی کەم .. هتد، لەو موعجیزانەی لە فەرموودەی (صحیح) دا هاتوون.

٢- موعجیزەی زانستیانە: مەبەست لە موعجیزەیەکە بەردەوام زانستی تێدا بەدی بکرێت و ژیری بیسەلمێنێت کە زادەی بیرو توانای مرۆڤ نییەو کەسی تر نەتوانێت پێی هەڵسێت، ئنجا بەو پێودانگەی کە پێغەمبەری ئیسلام صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دوایین پێغەمبەرەو پەیامەکەی بۆ تێکڕای مرۆڤایەتییە تا ڕۆژی دوایی، خوای گەورە موعجیزەیەکی زانستیانەی بەردەوامی وای پێداوە کە لەگەڵ ڕادەی پێگەیشتنی بیرو ئاوەزی خەڵکیدا بگونجێت و هەر لە سەرەتای پێغەمبەرایەتییەوە بەربەرەکانێ (تحدی)ی خەڵکی کردووەو بەردەوامیش دەیکات هەتا مرۆڤ لەسەر زەوی بژی و ژیانی دنیای بمێنێت ئەویش (قورئان)ە خوای گەورە دەفەرموێت: (وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُواْ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُواْ شُهَدَاءَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ * فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ وَلَن تَفْعَلُواْ فَاتَّقُواْ النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ) البقرة/٢٣-٢٤ واتە: ئەگەر ئێوە لە گوماندان بەرامبەر بە ڕاستیەتی ئەو قورئانەی ناردومانە بۆ بەندەکەمان ئەوا یەك سورەت بە وێنەی بێنن و بۆ ئەم مەبەستە هەموو شایەت و پشتیوانەکانتان بێجگە لە خوا بانگ بکەن ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن، ئنجا

ئەگەر نەتان کردو ناشی کەن، ئەوا لە ئاگرێك بترسن کە سوتەمەنییەکەی خەڵك و بەردە بۆ بێ باوەڕان ئامادە کراوە.

پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَا مِنْ ألأنبياءِ نَبِيٌّ الَّا أُعْطِيَ مَامِثْلُهُ أمِنَ عَلَيهِ البَشَرُ، وإنَّمَا كانَ الذي أُوتِيتُهُ وَحْيَاً أوْحَاهُ اللهُ أَلَيَّ، فَأَرْجُوا أنْ أكُونَ أكْثَرُهُمْ تَابِعَاً يَومَ القِيامَةِ) رواه البخارى و مسلم[1] واتە: هەر پێغەمبەرێك لە پێغەمبەران موعجیزەیەکی بە وێنەی ئەو موعجیزانە پێ دراوە کە خەڵکی باوەڕیان پێ هێناوە، بەڵام ئەو موعجیزەیەی کە بە من دراوە سروشەو خوا نیگای کردووە بۆم، تکام وایە لە ڕۆژی دوایی دا زۆرترین شوێن کەوتووم هەبێت.

ئنجا ئەوەی بە تەواوی ساغی دەکاتەوەو دەیسەلمێنێ کە ئەو بەڵگانە مەسەلەی ڕاستیەتی پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ یەکالا دەکەنەوە ئەم سێ خاڵەیە.

أ- **ڕاستگۆیی پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ:** ئەو هەموو هەواڵ و فەرمایشتانەی کە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ ڕایگەیاندوون ڕاست و دروست بوون و ڕاستگۆیی لە شیمەی سەرەکی خۆشی بووە هەتا لە پێش پێغەمبەرایەتیشدا بە شایەتی دۆست و دوژمنی هەر وەك (هیرەقل) گەورەی ڕۆمەکان لە ئەبو سوفیانی کوڕی حەربی پرسی: (فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟) واتە: ئایا پێش ئەوەی بڵێ من پێغەمبەرم ئێوە تۆمەتبارتان دەکرد بە درۆ کردن؟ ووتی: نەخێر.. هەرچەندە ئەبو سوفیان لەو ڕۆژەشدا

[1] بوخاری (٣/٩ ژمارە ٤٩٨١) مسلم (١٣٤/١ ژمارە ١٥٢).

یەکێك بوو لە دوژمنە سەر سەختەکانی پێغەمبەر صَلَى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ .. رواه البخاری.[1]

ب- خۆنەویستی پێغەمبەر صَلَى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ: وەك بە شێوازی ژیان و گوزەرانیدا دەر دەکەوێت هەرگیز دنیا وویستی پاڵی پێوە نەناوە بۆ ئەوەی بانگەشەی پێغەمبەرایەتی بکات، بەڵکو ئێجگار خۆ نەویست بووەو ڕۆژێك لە ڕۆژان مەبەستی نەبووە ماڵ و سامان یاخود پلەو پایەو دەسەڵاتی دەست کەوێت، چونکە ماڵەکەی وەك سادەترین ماڵی خەڵکی وا بووەو جار هەبووە دوو مانگ ئاگر لە ماڵیدا نەکراوەتەوەو هەرگیز لە نانی جۆش تێری نەخواردووە، کاتێکیش کۆچی دوایی کردووە زرێکەی لای جولەکەیەك بارمتە بووە. لەم بارەیەوە هیرەقل پرسیاری لە ئەبو سوفیان کرد: (فَهَلْ كَانَ مِن آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ؟) واتە: ئایا هیچ یەکێك لە باوو باپیری پاشا بووە؟ ئەویش ووتی: نەخێر، پاشان هیرەقل پێی ووت: (وَسَأَلْتُكَ: هَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِن مَلِكٍ؟ فَذَكَرْتَ أنْ لا! قُلْتُ: لَو كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ، قُلْتُ: رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ أبِيهِ) رواه البخاری واتە: پرسیارم لێ کردیت: ئایا هیچ یەکێك لە باوو باپیری پاشا بووە؟ ووتت: نەخێر، ووتم: ئەگەر یەکێك لە باوو باپیری پاشا بوایە دەم ووت: کابرایەك موڵك و سامانی بوو باپیری دەوێتەوە.

---

[1] بوخاری : كتاب بدء الوحي (٦).

ج- **نەخوێندەواری پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ:** خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمَا كُنتَ تَتْلُو مِن قَبْلِهِ مِن كِتَابٍ وَلا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ) العنكبوت/٤٨ واتە: ئەی موحەمەد صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تۆ لە پێش ئەم قورئانەدا نە هیچ نوسراوێکت دەخوێندەوەو نە بە دەستیشت دەتنوسی، کەواتە ناڕەوایان هەر گومان دەبەن.

پێغەمبەری پێشەوا صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نە خوێندەوار بووەو هیچی دەربارەی پێغەمبەرایەتی و زاتی خوای پەروەردگار نەزانیوەو لەسەر دەستی کەس فێری دانایی و زانست نەبووە جگە لەو قورئانەی خوای گەورە شەرەفمەندی کرد پێی بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کارێکی گەیاندە ئەنجام کە هیچ خوێندەوارێکی بلیمەتی پسپۆڕی لێبڕاو بەشێکی کەمی ئەو کارەی پێ ئەنجام نادرێت.

٣- **تایبەتمەندییەکانی:** پێغەمبەری ئیسلام صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شەش تایبەتمەندی بەسەر پێغەمبەرانی تردا هەیە، ئەوانیش:

أ- ووتەی کورت و پڕ مانای پێدراوە، واتە: دەربڕی واتایەکی زۆر بە ووتەیەکی کورت و کەم دەکات.

ب- بە سڵ لێکردنەوە سەرخراوە، واتە: هێندە بە سام و هەیبەتە دوژمنەکەی لە دوورەوە سڵی لێ دەکات و شکست دەخوات و وورەی دەڕوخێت.

ج- دەستکەوتی جەنگ (غەنیمەت) ی بۆ حەڵاڵ کراوە، بە پێچەوانەی پێغەمبەرانی ترەوە کە بۆیان نەبووە لێی هەڵگرن و بۆ خۆیان بە کاری بهێنن.

د- زەوی بۆ کراوە بە پاکژ کەرەوەو جێگەی نوێژ، واتە: لە کاتی نەبوونی یاخود بەکار نەهاتنی ئاودا بە تۆزی خاك (تەیموم) دەکرێت و لە هەموو جێگەیەکیشدا دروستە نوێژ بکرێت و پێویستی بە شوێنی تایبەتی نییە.

هـ- بۆ لای تێکڕای خەڵکی ڕەوانە کراوە: بە پێچەوانەی پێغەمبەرانی ترەوە کە هەریەکەیان بۆ لای گەلێکی دیاری کراو ڕەوانە کراوە.

و- دوایین پێغەمبەرەو پێغەمبەری تری بە دوادا نایەت: وەك دەفەرموێت: (مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بُنياناً فَأحْسَنَهُ و أجْملَهُ إلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ مِنْ زَاوِيَةٍ مِنْ زَوَايَاهُ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوفُونَ بِهِ وَيَعْجَبُونَ لَهُ، وَيَقُولُونَ هَلَّا وُضِعَتْ هذِهِ اللَّبِنَةُ قَالَ: فَأنَا اللَّبَنَةُ و أنَا خَاتَمُ النَّبِيينَ) متفق عليه[1] واتە: نموونەی من و پێغەمبەران وەك نموونەی پیاوێك وایە کۆشکێکی بنیاد نابێت و چاکی کردبێ و جوانی کردبێت، تەنها جێگەی خشتێکی لە سوچێك لە سوچەکانیەوە مابێت، خەڵکی بە دەوریدا بگەڕێن و سەریان لە خۆشییەکەی سوڕ بمێنێ و بڵێن: خۆزگە ئەو خشتەش دابنرایە، ئنجا دەفەرموێت: من ئەو خشتەم و من دوایینی پێغەمبەرانم. بەڵگەی ئەو شەش تایبەتمەندییەی پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ

[1] بوخاری (٣٥٣٥) مسلم (٢٢٨٨).

وَسَلَّمَ ئەوەیە دەفەرمویت: (فُضِّلْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِسِتٍّ: أُعْطِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ، وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ، وَأُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ، وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا، وَأُرْسِلْتُ إِلَى الْخَلْقِ كَافَّةً، وَخُتِمَ بِيَ النَّبِيُّونَ)[1] واتە: ڕێزم دراوە بەسەر پێغەمبەراندا بە شەش سیفەت: ووتەی کورت و پڕ مانام پێ دراوەو بە سڵ لێکردنەوە سەر خراوم و غەنیمەتم بۆ حەڵاڵ کراوەو زەویم بۆ کراوە بە پاکژ کەرەوەو جێگەی نوێژ و، ڕەوانە کراوم بۆ لای خەڵکی بە گشتی و پیغەمبەرانم پێ دوایی هاتووە.

[1] بوخاری (٤٢٧) مسلم (٤٢١، ٨١٢).

باسی سێیەم

ئەرکەکانمان لە بەرامبەریدا

١- خۆشویستنی خۆی صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ و بنەماڵەو هاوەڵە بەڕێزەکانی:

* پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی خۆشویستنی خۆی دەفەرموێت: (لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ)[1] متفق عليه واتە: باوەڕی هیچ کامتان تەواو نابێت هەتا من لەلای خۆشەویستر نەبم لە باوکی و کوڕی و هەموو خەڵکی.

* هەروەها دەربارەی چاکەکاری و ڕێز گرتنی بنەماڵەو خێزانی دەفەرموێت: (.. وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ: أَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ، فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ، فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ فَحَثَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَرَغَّبَ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: وَأَهْلُ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللَّهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي، ثَلَاثًا)[2] رواه مسلم واتە: من دوو شتی سەنگینم لە ناوتاندا جێ هێشتووە، یەکەمیان کتێبەکەی خوایە کە ڕێنمایی و ڕوناکی تێدایە، دەست بە کتێبەکەی خواوە بگرن و پابەندی بن، پاشان فەرمووی: وە بنەماڵەو خێزانم، خواتان بیر دەهێنمەوە دەربارەی بنەماڵەو خێزانم، سێ جار فەرمووی ..

---

[1] بوخاری (١٥) مسلم (٤٤).

[2] مسلم (٤٤٢٥)ئیمامی ئەحمەد (١٨٤٦٤) و شێخی ئەلبانی لە (صحيح الجامع ٢٤٥٨) دەفەرموێ سەحیحە.

* هەروەها دەربارەی خۆشویستنی هاوەڵان : دەفەرموێت: (اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي، لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي، وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ، وَمَنْ آذَى اللَّهَ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ)[1] واتە: الله ! الله ! لە هاوەڵانم، لە دوای من مەیانکەن بە نیشان کردی تانەو تەشەر. هەرکەس خۆشی بوێن ئەوە لە خۆشەویستی منەوە خۆشی دەوێن وە هەرکەس ڕقی لێیان بێت ئەوە لە ڕقی من ڕقی لێیانە، وە هەرکەس ئازاریان بدات ئەوە منی ئازار داوە وە هەرکەس من ئازار بدات ئەوە خوای ئازار داوە، وە هەرکەس خوا ئازار بدات ئەوا نزیکە خەشمی لێ بگرێت.

٢- شوێن کەوتن و گوێڕایەڵی کردن:

خوای گەورە دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ...)النساء/٥٩ واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە گوێڕایەڵی خواو گوێڕایەڵی پێغەمبەرو کاربەدەستانی خۆتان بکەن، وە ئەگەر لە شتێکدا کێشەتان هەبوو بیگێڕنەوە بۆ لای خواو پێغەمبەر ... هەروەها بە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (قُلْ إِن

[1] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیووە(رواه الترمذي واحمد، وهو في العقيدة الطحاوية) ئەمەش ژمارەو شووێنێ ترمذي (٣٨٦٢) ئەحمەد (٨٧/٤) بەیهیقی (١٩١/٢).

كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ) ال عمران/٣١ واتە: بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش دەوێت ئەوا شوێنم بکەون خواش ئێوەی خۆش دەوێت. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَنْ أطَاعَنِي فَقَدْ أطَاعَ اللّهَ،وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللّهَ) رواه البخاری و مسلم[1] واتە: هەرکەس گوێڕایەڵیم بکات ئەوا گوێڕایەڵی خوای کردووە، وە هەرکەس سەرپێچیم بکات ئەوا سەرپێچی خوای کردووە.

٣- درودو سەڵاوات (صلوات) دان لەسەری:

خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ اللَّهَ وَمَلائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)الاحزاب/٥٦ واتە: خواو فریشتەکانی درود لەسەر پێغەمبەر دەدەن، ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە درودو سڵاوی لەسەر بدەن. هەروەها پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (...وَصَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ)رواە ابو داود باسناد حسن[2] واتە: درودم لەسەر بدەن، چونکە درودەکانتانم پێ دەگا لە هەر کوێیەك بن.

[1] بوخاری (٧١٣٢) مسلم (١٨٣٧) ئەبوداود (٢٧٠٠)، نەسائی (٨٦٧٥).

[2] ئەبوداود (٢٠٤٢)، شێخی ئەلبانی بە سەحیحی داناوە (صحيح الجامع ٧٢٢٦).

پاشکۆ

کاریگەری باوەڕبوون بە پێغەمبەران لەسەرژیانی باوەڕدار

أ- زانینی ڕادەی گرنگی دانی خوای گەورە بە بەندەکانی کەوا سەرمەشق و ڕێ نیشاندەری بۆ ڕەوانە کردوون تاکو سەرگەردان و گومڕا نەبن، هەروەها سوپاس گوزاری دەربڕین بۆ خوا لەسەر بەهرەو بەخشینەکانی.

ب- هەڵبژاردن و بە یاد کردنی کەسایەتی بێ وێنە و بڵند لەسەرجەم بوارەکانی ژیانداو شوێن کەوتن و چاو لێکردنی و دانانی بەسەر چاوەی وەرگرتن و ئاراستە.

ج- جیاکردنەوەی بەرەی چاکەکار و تاوانبارو هەڵاوردنی سەنگەری ڕەواو ناڕەواو شوێن کەوتنی کاروانی باوەڕداران و پەرێز کردن لە پیری شەیتان. خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُوْلَئِكَ رَفِيقًا) النساء/٦٩ واتە: هەرکەس گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەر بکات ئەوا لەگەڵ ئەوانەدایە کە خوای گەورە بەهرەی بەسەردا ڕشتوون لە پێغەمبەران و ڕاستگۆیان و شەهیدان و پیاوچاکان، ئەوانەش باشترین هاودەنگ و هاوڕێن.

پایەی پێنجەم

باوەڕ هێنان بە ڕۆژی دوایی

بەندی یەکەم

پێشەکی و دەسپێکی ڕۆژی دوایی

- باسی یەکەم: نیشانەکانی هاتنی ڕۆژی دوایی

* نیشانە بچوکەکان. * نیشانە گەورەکان.

- باسی دووەم: تێکچوونی ژیان و بوونەوەر.

بەندی دووەم

باوەڕهێنان بەو بەسەرهاتانەی لە دوای مردن روو دەدەن

- باسی یەکەم: گیان کێشان.
- باسی دووەم: تاقیکردنەوەی ناو گۆڕ .
- باسی سێیەم: مەینەتی ناو گۆڕ.

بەندی سێیەم

باوەڕهێنان بە زیندوو بوونەوە

- باسی یەکەم: کات و شێوەی زیندوو بوونەوە .
- باسی دووەم: بەڵگەکانی زیندوو بوونەوە.

بەندی چوارەم

باوەڕهێنان بە حەشرو کۆبوونەوە

- باسییەکەم: شوێنی حەشرو کۆبوونەوە.
- باسی دووەم: بارودۆخی رۆژی حەشر.
- باسی سێیەم: تکاکاری پێغەمبەر ﷺ.

بەندی پێنجەم

باوەڕهێنان بە لێپرسینەوەو پاداشت

- باسی یەکەم: نمایش کرانی بەندەکان.
- باسی دووەم: لێپرسینەوەو دادگایی کران
- باسی سێیەم: تەرازوو نامەی کردەوەکان.

بەندی شەشەم

باوەڕهێنان بە حەوزی کەوسەر

بەندی حەوتەم

باوەڕهێنان بە پردی سیرات

بەندی هەشتەم

باوەڕهێنان بە بەهەشت و دۆزەخ

- باسی یەکەم: بەهەشت.

- باسی دووەم: دۆزەخ.

پاشکۆ

گرنگی باوەڕهێنان بە ڕۆژی دوایی

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ
مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي﴾

پایەی پێنجەم

باوەڕهێنان بە ڕۆژی دوایی

ڕۆژی دوایی: ئەو ڕۆژەیە کە خەڵکی تێدا زیندو دەکرێتەوە بۆ لێپرسینەوەو پاداشت وەرگرتن و دوا ڕۆژو سەرئەنجامەو هیچ ڕۆژێکی تری بە دوادا نایەت.

باوەڕ هێنان بە ڕۆژی دوایی: واتە باوەڕهێنان بە سەرجەم ئەو هەواڵانەی کە خوای گەورە لە کتێبەکەیداو پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لە فەرموودەکانیدا پێیان ڕاگەیاندووین دەربارەی ئەو کارەسات و بەسەرهاتەی لە دوای مردن و کۆتایی هاتنی ژیانی دنیا ڕوو دەدەن.

باوەڕهێنان بە ڕۆژی دوایی ئەم خاڵانەی خوارەوە دەگرێتەوە:

بەندی یەکەم

باوەڕهێنان بەو کارەساتانەی کە لە پێش و سەرەتای ڕۆژی دوایین:

ئەو کارەساتانەش دوو بەشن:

أ- نیشانەکانی هاتنی ڕۆژی دوایی.

ب- تێك چوونی ژیان و بونەوەر.

باسی یەکەم

نیشانەکانی هاتنی ڕۆژی دوایی

کات و سەردەمی هاتنی ڕۆژی دوایی نەزانراوەو کەسیش جگە لە خوای گەورە نازانێت چۆن وکەی ڕوو دەدات، پەروەردگار دەفەرموێت: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي لاَ يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلاَّ هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لاَ تَأْتِيكُمْ إِلاَّ بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ) الأعراف/١٨٧ واتە: ئەی موحەمەد صَلَی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ پرسیارت دەربارەی هاتنی ڕۆژی دوایی لێ دەکەن، ئایا کەی ڕوو دەدات؟ بڵێ: زانیارییەکەی تەنها لای پەروەردگارمە، هیچ کەس ئاگای بەسەر کاتەکەیدا نییە،تەنها خۆی نەبێت، ڕوودانی قیامەت کارەساتێکی گەورەو گرانە لە ئاسمانەکان و زەویدا، لە پڕ نەبێت بەسەرتاندا نایەت، لە تۆ دەپرسن وەك

ئەوەی تۆ لێی بکۆڵیتەوەو زانیاریت پێی هەبێت: بلێ: زانیارییەکەی تەنها لای خوایە بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن.

هەرچەندە کاتی هاتن و ڕودانی ڕۆژی دوایی نەزانراوە بەڵام پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ نیشانەکانی هاتنی ئەو ڕۆژەی بۆ ڕوون کردوینەتەوە تاکو لە نزیکی ڕووودانی و ڕاستیەتی هاتنی دڵنیا بین و ئەو نیشانانە ببنە مەشخەڵ و بەرچاومان ڕوون بکەنەوەو ئاسۆمان بۆ دەرخەن، هەروەك ڕێبوارێك بە نیازە بڕوات بۆ شارێکی ترو ناونیشانەکەی لە کەسانی شارەزا وەردەگرێت، ئنجا کاتێك لێی نزیك دەبێتەوە بە ناونیشانەکەیدا دەزانێت کام ڕێگاو کام گوند و چ شاخ و چ مەزرایەکی لێ نزیکەو دەیان ناسێتەوە، ئەوسا دڵنیا دەبێت کە بێ سێ و دوو ئاڕاستەی بەرەو ئەو شارەیە کە بۆی دەڕوات و لێی نزیك بووەتەوە. نیشانەکانی هاتنی ڕۆژی دوایی دەکرێن بە دوو بەشەوە:

نیشانە بچووکەکان

نیشانە بچووکەکانیش دەکرێن بە سێ بەشەوە:

یەکەم: ئەوانەی ڕویان داوەو بەسەر چوون: دیارترینیان ئەمانەن:

١- ڕەوانە کران و کۆچی دوایی کردنی پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ: وەك دەربارەی ڕەوانە کرانی دەفەرموێت: (بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ، قَالَ: وَضَمَّ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى) رواه البخاری و مسلم[1] واتە: من بە پێغەمبەرێتیەوە ڕەوانە کراوم و لەگەڵ هاتنی ڕۆژی دوایی دا وەك ئەم دوانە واین. ڕاوی فەرمودەکە دەڵێت: پەنجەی شایەتمان و ناوەڕاستی پێکەوە جووت کرد. پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ مەبەستی ئەوەیە لە نێوانی ڕەوانە کرانی ئەوو هاتنی ڕۆژی دوایی دا پێغەمبەری تر ڕەوانە ناکرێت و ڕۆژی دوایی نزیکە وەك نزیکی ئەو دوو پەنجەیە لە یەکەوە، هەروەها دەربارەی کۆچی دوایی کردنی صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ.

دەفەرموێت: (أعْدَدْتُ سِتَّاً بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ....مَوْتِي) رواه البخاری[2] واتە: لە پێش هاتنی قیامەتدا شەش نیشانەم ژماردووە ......مردنم .. لێرەدا پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ مردنی خۆی بە یەکێك لەو نیشانانە داناوە.

---

[1] بوخاری (١١/٣٤٧ ژمارە ٦٥٠٣)، مسلم (١٨/٨٩ ژمارە ٢٩٥٠).

[2] بوخاری (٣١٧٦).

٢- لەت بوونی مانگ: خوای گەورە دەفەرموێت: (اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ) القمر/١ واتە: قیامەت نزیك بۆتەوەو مانگ لەت بوو.

ئەنەسی کوڕی مالك ڕەزای خوای لێ بێت دەگێڕێتەوە خەڵکی مەککە داوایان لە پێغەمبەری خوا صَلَی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کرد کە نیشانەیەکی پێغەمبەرایەتیيان نیشان بدات، پێغەمبەریش صَلَی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ مانگی بە دوو کەرتی نیشان دان سەیریان کرد شاخی (حیرِاء) کەوتوەتە نێوانیان رواه البخاری و مسلم.[1]

٣- دەرچونی ئاگرێك لە حیجازەوە: پێغەمبەر صَلَی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ دەربارەی دەرچوونی ئەو ئاگرە دەفەرموێت: (لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَخْرُجَ نَارٌ مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ تُضِيءُ أَعْنَاقَ الْإِبِلِ بِبُصْرَى) بوخاری[2] واتە: قیامەت نایات هەتا ئاگرێك لە خاکی حیجازەوە دەردەچێت، گەردنی حوشتر لە بوسرا (لە شامە) ڕۆشن دەکاتەوە. ئەو ئاگرە لە نیوەی سەدەی حەوتەمی کۆچی لە ساڵی ٦٥٤دا کەوتوەتەوەو زۆر لەو دەشتەکییانەی لە نزیکی بوسرا نیشتەجێ بوون بینیویانە، وە لەوێ گەردنی حوشتری ڕووناك کردووەتەوە، هەر وەك ئیمامان ئیبنو کەثیرو نەوەوی و قورتوبی باسیان کردووە.

---

[1] مسلم (٢٨٠٠).

[2] بوخاری (٧١١٨).

دووەم: ئەوانەی ڕوویان داوەو ڕەنگە ڕووش بدەنەوە:

نموونەی ئەم نیشانانە زۆرن بەڵام لێرەدا هەندێکیان باس دەکەین کە ئەمانەن:

١- ڕزگار کردنی شاری قودس(بیت المقدس): پێغەمبەری خوا صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (أعْدَدْتُ سِتًّاً بَينَ يَدَي السَّاعَةِ .. فَذَكَرَ مِنها: فَتْحُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ) رواه البخاری[1] واتە: لە پێش هاتنی قیامەتدا شەش نیشانەم ژماردووە، لەوانە باسی ڕزگار کردنی بەیتولمەقدیسی کرد. کە بۆ جاری یەکەم لە ساڵی ١٦ ی کۆچی و لەسەردەمی خەلافەتی پێشەوا عومەری کوڕی خەتتابدا خوا لێی ڕازی بێت ڕزگار کرا، پاشان بۆ جاری دووەم لە ساڵی ٥٨٣ی کۆچی و لەسەر دەستی سوڵتان سەلاحەددینی ئەییوبی ڕەحمەتیدا ڕزگارکرایەوە.

٢- شوێن کەوتنی ڕەویەو ڕەفتاری ئوممەتە پێشووەکان: پێغەمبەر صَلَی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَأْخُذَ أُمَّتِي بِأَخْذِ الْقُرُونِ قَبْلَهَا شِبْرًا بِشِبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَفَارِسَ وَالرُّومِ فَقَالَ وَمَنْ النَّاسُ إِلَّا أُولَئِكَ) رواه البخاری و مسلم[2] واتە: قیامەت هەڵناسێت هەتا ئوممەتەکەم شوێن پێی ئوممەتەکانی پێش خۆی بست بە بست گەز بە گەز هەڵنەگرێت! ووتیان ئەی پێغەمبەر خوا مەبەستت لە خەڵکی فارس و ڕۆمەکانە؟ فەرمووی ئەی خەڵکی تر

---

[1] مسلم (٢٨٠٠)

[2] فتح الباري شەرحی بوخاری (٣١٢/١٣) ژمارە ٧٣٢٠).

کێ هەیە بێجگە لەوان؟) لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە: ووتمان ئەی پێغەمبەری خوا، مەبەستت جولەکەو دیانەکانە؟ فەرمووی: (ئەی کێ)؟.

٣- وون کردنی ڕاسپاردە (الأمانة): پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ضُيِّعَتْ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ قَالَ كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ) رواه البخاري[1] واتە: ئەگەر ڕاسپاردە بزر کرا ئەوا چاوەڕێی هاتنی ڕۆژی دوایی بە یەکێك فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا چۆن بزر دەکرێت؟ فەرمووی: ئەگەر کارو بار درایە دەست کەسی نەشیاو ئەوا چاوەڕێی هاتنی ڕۆژی دوایی بە.

سێیەم: ئەوانەی هێشتا ڕوویان نەداوە: ئەمانیش زۆرن، وەك:

١- هەڵئاوسانی مانگ: پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مِنْ اقْتِرَابِ السَّاعَةِ انْتِفَاخُ الأهِلَّةِ)[2] واتە: لە نیشانەکانی نزیکی قیامەت هەڵئاوسانی مانگە. مەبەست لەوەیە: دەرکەوتنی لە یەك شەوەدا وەك دوو شەوە وایە.

٢- فورات و دەرختنی شاخێکی ئاڵتونی: پێغەمبەری سەروەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَحْسِرَ الْفُرَاتُ عَنْ جَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ يَقْتَتِلُ

---

[1] بوخاری (٥٩و ٦١٣١).

[2] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیوە (رواه الطبراني في الكبير وقال الألباني: صحيح راتە ئەمە لای تەبەرانییە، لە الأوسط (١٠/١٩٨) شێخی ئەلبانی ڕەحمەتی لە زۆر توێژینەوەیدا فەرموویەتی:کە سەحیحە (سلسلة الأحاديث الصحيحة ٥/٣٦٦ ژمارە ٢٢٩٢).

النَّاسُ عَلَيْهِ فَيُقْتَلُ مِنْ كُلِّ مِائَةٍ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ وَيَقُولُ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ لَعَلِّي أَكُونُ أَنَا الَّذِي أَنْجُو) رواه البخارى ومسلم[1] واتە: قیامەت هەڵناسێت هەتا فورات شاخێکی ئاڵتوون دەرنەخات، خەڵکی شەڕی لەسەر دەکەن و لە هەر سەدە کەسیان نەوەدو نۆیان دەکوژرێن، وە هەر پیاوێکیان دەڵێت بەڵکو من ئەو کەسە بم کە دەرباز دەبم.

٣- کوشتار لەگەڵ جولەکەدا: پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لەم بارەیەوە هەواڵمان پێ دەدات و دەفەرموێت: (لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ، فَيَقْتُلُهُمْ الْمُسْلِمُونَ حَتَّى يَخْتَبِئَ الْيَهُودِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ أَوْ الشَّجَرِ فَيَقُولُ الْحَجَرُ أَوْ الشَّجَرُ يَا مُسْلِمُ يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا يَهُودِيٌّ خَلْفِي فَتَعَالَ فَاقْتُلْهُ، إِلَّا الْغَرْقَدَ فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرِ الْيَهُودِ) رواه البخارى و مسلم[2] واتە: قیامەت هەڵناسێت هەتا موسوڵمانان شەڕ لەگەڵ جولەکەدا نەکن و موسوڵمانان دەست بە کوشتاریان دەکەن هەتا جولەکە لە پشت بەرد و دارەوە خۆی حەشار دەدات و بەردو دارەکە دەڵێن: ئەی موسوڵمان، ئەی بەندەی خوا، ئەمە ئەمە جولەکەیەکە لە پشتمەوە، دە وەرە بیکوژە، تەنها -غرقد- نەبێت چونکە لە درەختی جولەکەیە.

---

[1] بوخاری (٧١١٩)، مسلم (٧٢٧٢).

[2] بوخاری (٢٩٢٦، فتح الباري ١٠٣/٦) مسلم (٢٢٣٨).

نیشانە گەورەکان

پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لەفەرمودەی صحیح دا ئاماژەی بۆ (دە) نیشانەی گەورە کردووە، هەروەک حوزەیفەی کوڕی ئوسەیدی غیفاری خوای لێ رازی بێت دەگێڕێتەوەو دەفەرمویت: (اطَّلَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْنَا وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ فَقَالَ مَا تَذَاكَرُونَ قَالُوا نَذْكُرُ السَّاعَةَ، قَالَ: إِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ فَذَكَرَ الدُّخَانَ وَالدَّجَّالَ وَالدَّابَّةَ وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَنُزُولَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَثَلَاثَةَ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَآخِرُ ذَلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنْ الْيَمَنِ تَطْرُدُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ) رواه مسلم[1] واته: پێغەمبەرمان صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لێ دەرکەوت لەوکاتەدا ئێمە لە باسکردن دا بووین، فەرمووی: باسی چی دەکەن؟ ووتمان: باسی ڕۆژی دوای دەکەین،فەرمووی: قیامەت هەڵناسێت هەتا لەپێشیەوە دە نیشانە نەبینن ئنجا باسی (دوکەڵ و دەججال و ئاژەڵ و هەڵهاتنی خۆر لەخۆر ئاواوە دابەزینی عیسای کوڕی مەریەم و یەئجوج و مەئجوج و سێ ڕۆچونەکان: ڕۆچونێک لە ڕۆژهەڵات و ڕۆچونێک لە ڕۆژئاواو ڕۆچونێک لە نیوە دورگەی عەرەب و دواهەمینیان ئاگرێکە لەیەمەنەوە دەردەچێت و خەڵکی بەرەو شوێنی کۆبونەوەیان ڕاپێچ دەکات) هەروەها دەربارەی بەدوای یەک دا هاتنی ئەم نیشانانە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرمویت: (الآياتُ خَرَزَاتٌ مَنْظُومَاتٌ

---

[1] مسلم (٢٩٠١و ٥١٦٣).

فِي سِلْكٍ، فَإِنْ يُقْطَعُ السِّلْكُ، يَتْبَعُ بَعْضُهَا بَعْضَاً)[1] واتە: نیشانەکان وەک مووروی هۆنراوە وان کە بەڕشتەیەکەوە بن، ئەگەر ڕشتەکە بچرا یەک بەدوای یەک هەڵدەوەریت.. لێرەدا بەکورتی باسی هەریەک لەو نیشانانە دەکەین:

یەکەم: سەرهەڵدانی مەسیحی دەججال

یەکێک لە نیشانە گەورەکانی هاتنی ڕۆژی دوای دەرکەوتنی پیاوێکە لەشارێکی ڕۆژهەلاتەوە پێی دەوترێت (خۆراسان) و پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بە(دەججال) واتە ساختەچی ناوی بردووە.

دەججال گەنجێکی سوورکاری چوار شانەی قژ لولی گێڕی ملپانی نەزۆکە و چاوی ڕاستی کوێرە چاوی چەپی تانەی لەسەرەوە لە نێو چاوانی بەپیتی جیا جیا نوسراوە (کافر)[2] واتە: (ک، ف، ر) هەموو باوەڕدارێکی خوێندەوارو نەخوێندەوار دەتوانێت بیخوێنێتەوە، دەججال بابایەکی ساختەچی و فێڵ بازەو بانگەشەی خوایەتی دەکات و خوای گەورەش بۆ ئەوەی بەندەکانی تاقی بکاتەوە توانای زۆری پێ داوە کە بە هۆیانەوە خەڵکێکی زۆر فریو دەدات، بۆ نمونە: وەک هەور کە با ڕای فرێنێ تیژوخێرا دەڕوات و دەگاتە هەموو شارو ناوچەیەک تەنها مەککەو

---

[1] ئیمامی ئەحمەد گێڕاوێتییەوەو شێخ ئەحمەد شاکری ڕەحمەتی دەفەرموێ: سەحیحە.
[2] مسلم (٢٩٣٣)، ئەبوداود (٣٤١٦، ٣٤١٨)، ترمذي (٢٢٤٦).

مەدینە نەبێت، هەروەها بەهەشت و ئاگر یاخود ڕوبارێکی ئاوی سپی و ڕوبارێکی ئاگری بڵێسەداری پێیەو بەهەشتەکەی ئاگرە و ئاگرەکەی بە هەشتە، ئنجا شەیتان و دەست و پێوەندەکانی یارمەتی دەدەن و کاتێک دەجال دەڵێ مردوو زیندو دەکەمەوە ئەمان خۆیان دەخەنە سەر شێوەی مردووەکە، هەروەها ئاژەڵ و گیانداران بەدەمیەوە دێن و شوێنی دەکەون، و فەرمان دەکات باران دەبارێت و گژوگیا دەڕوێت، خەڵکێکی زۆر لە عەجەم و تورک و دەشتەکی شوێنی دەکەون و زۆربەیان جولەکەو ئافرەتن، پێغەمبەریش صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (إِنِّي لَأُنْذِرُكُمُوهُ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ لَقَدْ أَنْذَرَ نُوحٌ قَوْمَهُ وَلَكِنِّي أَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرُ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ) رواه البخارى[1] واتە: من ئاگادارتان ئەکەمەوە لە دەجال و هیچ پێغەمبەرێک نییەگەلەکەی لێ ئاگادار نەکردبێتەوە، بەڵام من قسەیەکتان دەربارەی پێ دەڵێم کە هیچ پێغەمبەرێک نەی ووتبێت دەجال کوێرە، بەڵام خوای گەورە کوێر نییە.. هەروەها دەربارەی مانەوەی دەجال لەسەر زەوی پرسیاریان لەپێغەمبەر صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد:(وَمَا لَبْثُهُ فِي الْأَرْضِ؟) واتە: مانەوەی لەسەر زەوی چەندە؟ فەرمووی: (قَالَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا يَوْمٌ كَسَنَةٍ وَيَوْمٌ كَشَهْرٍ وَيَوْمٌ كَجُمُعَةٍ وَسَائِرُ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ...) رواه مسلم و ابوداود[2] واتە: چل ڕۆژە، ڕۆژێکیان وەک ساڵێکەو

[1] بوخاری (١٢٨٩ و ٥٨٢١).

[2] مسلم (٢٩٣٧)، ئەبوداود (٤٣٢١، ٤٣٢٢)، ترمذي (٢٢٤١).

ڕۆژێکیان وەک مانگێکە و ڕۆژێکیان وەک هەفتەیەکە وسەرجەم ڕۆژەکانی تری وەک ڕۆژەکانی ئێوە وایە.[1]

چۆنیەتی خۆپاراستن لەدەجال

١- خوێندنی (دە) ئایەتی سەرەتای سورەتی **(الْكَهْف)** چونكە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ (الْكَهْف) عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ) رواه مسلم[2] واتە: هەرکەس دە ئایەتی سەرەتای سورەتی **(الْكَهْف)** لەبەر بکات، لە فیتنەی دەجال پارێزراو دەبێت..

٢- خوێندنی نزای پەنا گرتن لە (مەسیحی دەجال) واتە ووتنی: (اللّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذابِ الْقَبْرِ، وأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ) رواه البخاری و مسلم.[3] واتە: خوایە گیان پەنا ئەگرم بە تۆ لەسزای گۆڕ، وە پەنات پێ دەگرم لە فیتنەی مەسیحی ساختەچی.

[1] باسی دەجال لە سەرچاوەکانی فەرمودەدا زۆر هاتووە، لە هەموشیان راستتر ریوایەتەکانی بوخاری و موسلیم و ئەوانی تر کە فەرمودەوانانی بەرجەستە توێژینەوەیان لە سەر کردووە. وەك (بوخاری/ الفتن ٧١٣٠، مسلم / الفتن ٢٩٣٥).

[2] مسلم (٨٠٩).

[3] بوخاری (١٣٧٧)، مسلم (٥٨٩).

٣- ڕاکردن ودوورکەوتنەوەو خۆکەنارگیرکردن لەدەججال،چونکەپێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (مَنْ سَمِعَ بِاالدَّجَّالِ، فَلْيَنْأَ عَنْهُ..)[1] واتە: هەر کەس بیستی دەججال هاتووە باخۆی لێ کەنار بگرێت...

٤- پابەند بوون بەئیسلام و خۆ تەییار کردن بە باوەڕو زانینی ناوسیفەتەکانی خوای گەورە، چونکە دەججال بەبانگەشەی خوایەتی خەڵکی لەخشتە دەبات، بەڵام کەسێک بە ڕاستی خوای گەورە بناسێت ناکەوێتە داوی تەڵەکە بازێکی کوێرەوە.

[1] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیوە (رواه احمد و ابوداود والحاكم وهو صحيح) بۆ زیاتر : لای ئەبوداود (٣٧٦٢)، لە لای ئیمام ئەحمەد (١٩١١٨)لای حاکم (٤/٥٤١) هاتووە. ئەوەی فەرموویەتی سەحیحە شێخی ئەلبانیە رحمە الله کە لە توێژینەوەی (صحيح أبي داود ٤٣١٩) دا بە سەحیحی ناساندووە.

دووەم: دەرکەوتنی مەهدی

مەهدی: پیاوێکی خواناسەو ناوی (محمد) ی کوڕی (عبدالله) یەو لە بنەماڵەی پێغەمبەرە صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ وە لەوەچەی (فاطمة) ی کچیەتی خوا لێی رازی بێت، لە کۆتای دنیادا لە لای ڕۆژهەڵاتەوە دەردەکەوێت وخوای گەورە بەهۆیەوە ئیسلام سەردەخات وحەوت ساڵ یان هەشت ساڵ دەسەڵاتداریتی دەکات وزەوی پڕ دەکات لە دادگەری ولەسەردەمی ئەودا بەهرەی زۆر بەسەر خەڵکیدا دەڕژێت، باران زۆر دەبارێت و ڕووەک و شینای زەوی دادەپۆشن و ماڵ و سامانی زۆر و بێشومار دەستی خەڵکی دەکەوێت، لەکاتی هاتنی دەجال دا باوەڕداران (مەهدی) دەکەن بە پێشەواو لە شام خۆیان سازو ئامادە دەکەن بۆ ڕوبەڕوبونەوەی.

پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی مەهدی دەفەرموێت (الْمَهْدِيُّ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ، يُصْلِحُهُ اللَّهُ فِي لَيْلَةٍ) واتە: مەهدی لەبنەماڵەی ئێمەیە خوای گەورە لەشەوێک دا چاکی بۆ دەکات. واتە: تەوبەی گیرا دەکات و چاودێری و ڕێنمای دەکات. هەروەها دەفەرموێت: (يَخْرُجُ فِي آخِرِ أُمَّتِي الْمَهْدِيُّ، يَسْقِيهِ اللَّهُ الْغَيْثَ، وَتُخْرِجُ الأَرْضُ نَبَاتَهَا، وَيُعْطِي الْمَالَ صِحَاحًا، وَتَكْثُرُ الْمَاشِيَةُ، وَتَعْظُمُ الأُمَّةُ، يَعِيشُ سَبْعًا أَوْ ثَمَانِيًا" يَعْنِي حِجَجًا)[1] واتە: لە دوایینی ئومەتەکەم دا مەهدی دەردەکەوێت، خوای گەورە بارانی زۆر دەبارێنێ و زەوی ڕووەکی لێ دەڕوێت و ماڵ

[1] رواه الحاكم وهو في الصحيحة، وقال الألباني: هذا سند صحيح رجاله ثقات.

و دارای بەیەکسانی بەسەر خەڵکیدا دابەش دەکات و ئاژەڵ زۆر دەبێت و ئوممەتی ئیسلام پەرە دەسێنێت وحەوت یان هەشت ساڵ دەژی.[1]

سێ یەم: دابەزینی عیسای کوری مەریەم

سەیدنا (عیسا) عَلَيْهِ السَّلَام پیاوێکی چوار شانەی بەژن مام ناوەندی سورکاری قژ لوولەو سنگی پانەو هەمیشە دەڵێیت لەگەرماو (حەمام) هاتۆتە دەرەوە و قژی ئاوی لێ دەتکێت، خوای گەورە پاش ئەوەی رەوانەی کرد بۆ لای میللەتی (بەنوئیسرائیل) و ئەرکی خۆی بەئەنجام گەیاند بەرزی کردەوە بۆ ئاسمان، هەروەک لەم بارەیەوە دەفەرموێت: (وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا * بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا) النساء/١٥٧-١٥٨ واتە جولەکەکان بەدڵنیای نەیان کوشتووە.

---

[1] بەڵگە لەسەر هاتنی مەهدی زۆر زۆرە، بەڵام بەداخەوە هەندێك موسڵمانی ساویلکە لە رِقی شیعە یان لە نەزانینی خۆیانەوە نکوڵی لێ دەکەن.. هەرچەندە ئێرە شوێنی موناقەشەی ئەوە نییە بەڵام ئەوە دەتوانرێت بەڵگەکان لەم شوێنانەدا بخوێندرێت: (صحيح الرمذي ٢٢٣٢، صحيح ابن ماجة ٣٣١٥، ٣٣١٦، صحيح أبي ٤٢٨٤، ٤٢٨٥، السلسلة الصحيحة ٧١١، ٢٣٧١، ٢٢٣٦، صحيح الجامع ٦٧٣٤، مشكاة المصابيح ٥٣٨١، ٥٣٨٢).. ئەمە هەندێك لە توێژینەوەکانی شێخی ئەلبانیەو دەیان باسی تری مەهدی لای ئیمامی ئیبنو حەجەر لە (هداية الرواة)، ئیمامی ئیبنو تەیمییە لە (منهاج السنة) و ئینوالقەیم لە (منار المنيف) و ئیبنو کەثیر لە (البداية والنهاية) و ئیمامی زەهەبی لە (سير اعلام النبلاء) و ئەوانی تر هەیە.. بەحسێکی ماتەریش لە زانکۆی ئیسلامی مەدینە لە سەر مەهدی هەیە کە گشتگیرەو بەرپەرچی ئەوانەی داوەتەوە کە بەچاوی گومانەوە بۆ بەڵگەکان دەروانن... (ک).

بەڵکو خوا بەرزی کردۆتەوە بۆلای خۆی و هەرخوایە کەشکۆمەندو کار بەجێیە.

ئنجا کاتێک دەججال سەر هەڵ دەدات و لە زەوی دا خراپەکاری بەرپا دەکات،خوای گەورە عیسا عَلَيْهِ السَّلَام دادەبەزێنێتەوە سەرزەوی، لەلای منارە سپی (الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ) لە ڕۆژهەڵاتی دیمەشق لە شامەوە، بەسەر ئەوتاقمە باوەڕدارە دا دادە بەزێت کە خۆیان ڕێک خستووە بۆ کوشتاری دەججال و مەهدیان کردووە بە فەرماندەی خۆیان، لەوکاتەدا قامەت دەکە ن بۆ نوێژ و لەدوای مەهدییەوە نوێژ دەکات، پاشان عیسا عَلَيْهِ السَّلَام پێش ئەوکۆمەڵە دەکەوێت بەمەبەستی کوشتنی دەججال کە لەو کاتەدا دەججال بەرەو –بیت المقدس- دەڕوات و لەلای دەروازەی شارۆچکەی لودد (کە لە فەلەستینە) پێی دەگات، هەر کە (دەججال) چاوی بە سەیدنا عیسا عَلَيْهِ السَّلَام دەکەوێت وەک خوێی ناو ئاو دەتوێتەوە و عیسا عَلَيْهِ السَّلَام پێی دەفەرموێت: هەر ئەبێ گورزێکت لێ بدەم و لەدەستم دەرناچیت، ئنجا بە نێزەکەی خۆی دەیکوژێت و شوێن کەوتوانی دەججال دەبەزێن و باوەڕداران شوێنیان دەکەون و دەست بە کوشتاریان دەکەن، ئەمە ئەو ڕۆژەیە کە دارو بەردیان لێ دێتە زمان و دەڵێن: (يَا مُسْلِمُ! يَا عَبْدَاللهِ! هَذا يَهودِيٌّ خَلْفِي، فَتَعَالَ، فَاقْتُلْهُ).[1]

---

[1] بوخاری (٢٩٢٦، فتح الباري ٦/١٠٣)، مسلم (٤/٢٢٣٨).

عیسا عَلَيْهِ السَّلَام چل ساڵ لەسەر زەوی دەمێنێتەوە و بەشەریعەتی (محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ حوکم دەکات و دادگەری بڵاو دەکاتەوەو سەرانە ناهێڵێ و لەسەردەمی دا ماڵ و سامان زۆردەبێت، پاشان کۆچی دوایی دەکات وموسڵمانان نوێژی لەسەر دەکەن پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (يَنْزِلُ عِيسَى بنُ مَريَمَ، فَيَقُول أَميرُهُم الْمَهْديُّ : تَعَالَ صَلِّ بِنَا، فَيَقول : لَا، إنَّ بَعْضَهُم أميرُ بَعْضٍ تَكْرِمَةُ اللهِ لِهَذهِ الأمَّةِ)[1] واتە: عیسای کوری مەریەم دادەبەزێت، فەرماندەی باوەڕداران کە مەهدییە بە عیسا دەفەرموێت: فەرموو وەرە پێش نوێژیمان بۆ بکە دەفەرموێت: نا، باوەڕدارانی ئێوە (موسوڵمانانی شوێن کەوتووی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ) لە ناو خۆیاندا ئەمیر هەڵدەبژێرن، ئەمە ڕێزی خوای گەورەیە بۆ ئەم ئوممەتە..

---

[1] نوسەری بەڕێز نوسیویێتی: (رواه الحارث بن أبي أسامة في مسنده بإسناد جيد كما قال ابن القيم في المنار المنيف والسيوطي في الحاوي وقال ابن القيم: هذا إسناد جيد، وصححه عبدالعليم في رسالته في المهدي).. وا دیارە نوسەری بەڕێز ئەم پەراوێزەی لە شوێنێکەوە نەقڵ کردبێت نازانم ئاخۆ مەبەستی لەو عەبدالعەلیمە، دکتۆر عبدالعليم عەبدول عەزیمی بەستەوییە خاوەنی کتێبی: (الأحاديث الواردة في المهدي في ميزان الجرح والتعديل) کە توێژینەوەی فەرمودەکانی مەهدی کردووە یان کەسێکی ترە، بەڵام بە هەر حاڵ فەرموودەی وا بە ریوایەتی تریش لە مسلم (١٥٦)دا هەیە کە دەفەرمویێ: (لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ قَالَ: فَيَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُ أَمِيرُهُمْ تَعَالَ صَلِّ لَنَا فَيَقُولُ لَا إِنَّ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ أُمَرَاءُ تَكْرِمَةَ اللَّهِ هَذِهِ الْأُمَّةَ).

هەروەها دەربارەی دەفەرمویت: (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ حَتَّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْرًا مِنْ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا) رواه الشيخان[1] واتە: سوێند بەو خوایەی گیانی منی بەدەستە خەریکە (ابن مريم: سەیدنا عیسا) وەک فەرمانڕەوایەکی دادگەر لەناوتان دا دابەزێت و خاچ بشکێنێت و بەراز بکوژێت جەنگ کۆتای پێ بێنێت و ماڵ و سامان زۆر بکات،هەتا هیچ کەس وەری نەگرێت، تا وای لێبێت کڕنوشێک چاکتر بێت لە دنیاو لەوەی تێیدایە. وەدەربارەی مانەوەشی لە زەویدا دەفەرمویت: (فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ أرْبَعِينَ سَنَةً، ثُمَّ يَتَوفَّى وَيُصَلِّي عَلَيهِ المُسلِمُونَ)[2] واتە: چل ساڵ لەزەوی دادەمێنێتەوە و پاشان کۆچی دوای دەکات و موسڵمانان نوێژی لەسەر دەکەن.

[1] بوخاری (١٢١/٥) ژمارە (٢٢٢٢) مسلم (١٥٥).

[2] نوسەری بەڕێز نوسیویتی: (رواه احمد و ابوداود وقال ابن حجر صحيح)، شێخی ئەلبانیش لە (سلسلة الأحاديث الصحيحة ٢١٨٢) دا فەرمویەتی سەحیحە.

چوارەم: هاتنی یەئجوج و مەئجوج

پاش ئەوەی باوەڕداران بە پێشەوایەتی (عیسای کوری مەریەم) سەلامی خوای لێ بێت لەکوشتاری دەججال و شوێن کەوتوانی دەگەڕێنەوە توشی گەلێك دێن دەم و چاو گرژو چاو بچکۆلە و لووت کورتەڵەن لەنەوەی تافی کوڕی نوحن سەلامی خوای لێ بێت، لە هەموو کون و کەلەبەرێکەوە دەردەپەڕن و بەلای دەریاچەی (طَبَرية) دا تێدەپەڕن کە دەکەوێتە فەلەستینی ئەمڕۆوەوە هەرچی ئاوی تێدایە دەیخۆنەوەوە دوایین کەسیان دەڵێ: ئەمە کاتێک بووە ئاوی تێدا بووە، هەتا دەگەنە شاخی (خومر) لە بەیتولمەقدیس دەڵێن: ئەوەی لەسەر زەوی بوو کوشتمان با ئەوەی لە ئاسمانیشە بیکوژین، ئنجا بە تیرەکانیان ئاسمان تیر باران دەکەن و خوای گەورە تیرەکانیان بە خوێن سورکراوی بۆ دەگێڕێتەوە خوارەوە. ئنجا گەمارۆی عیسا پێغەمبەرو هاوەڵانی دەدەن و ئەوانیش لە خوا دەپاڕێنەوە کە بەریان بگرێت، خوای گەورەش کرمێکیان بۆ بەڕێ دەکات و وەک خۆرە دەداتە گەردنیان و تێوە دەگلێن و بە وێنەی یەک کەس هەموو بەجارێک گیانیان دەردەچێت و دەمرن و دەشت و دەر پڕدەکەن لە کەلاک و دنیا بۆگەن دەبێت. ئنجا عیسا عَلَيْهِ السَّلَام و هاوەڵەکانی لە خوا دەپاڕێنەوە کە ئەو بۆگەنەیان لێ دوور بخاتەوە،خوای گەورەش باڵندەیەکیان بۆ دەنێرێت کەوەک ملی حوشتر وایە هەڵیان دەگرێت و لە هەر شوێنێک خوای گەورە بیەوێت فڕێ یان دەدات. رواه مسلم .. پێغەمبەری خوا صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی (یەئجوج ومەئجوج) دەفەرموێت: (إِذْ أَوْحَى اللَّهُ إِلَى عِيسَى: إِنِّي قَدْ أَخْرَجْتُ عِبَادًا لِي لَا يَدَانِ لِأَحَدٍ

بِقِتَالِهِمْ، فَحَرِّزْ عِبَادِي إِلَى الطُّورِ، وَيَبْعَثُ اللَّهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ..) رواه مسلم[1] واتە: کاتێک خوای گەورە سروش بۆ عیسا عَلَيْهِ السَّلَام دەکات: ئەوا من کۆمەڵە بەندەیەکم ناردۆتە دەرەوە کە هیچ کەس ناتوانێت بەکوشتار بەرەنگاریان ببێتەوە، بەندەکانم لە کێوی (طُّورِ) کەنار بدە، خوای گەورە یەئجوج و مەئجوج دەنێرێت.

پێنجەم: سەرهەڵدانی گیاندار (الدابة)

خوای گەورە دەفەرموێت: (وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لا يُوقِنُونَ) النمل/٨٢ واتە: ئەگەر فەرمانیان لەسەر دەرچوو بە هەڕەشەو سزای خوا ئەوکاتە گیاندارێکی زەوی یان بۆ دەردەخەین کە قسەیان لەگەڵ دەکات، بەڕاستی خەڵکی بەدڵنیای باوەڕ بەئایەتەکانمان ناهێنن.

پێغەمبەر صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەربارەی دەرکەوتنی ئەو گیان دارە دەفەرموێت: (تَخْرُجُ الدَّابَّةُ وَمَعَهَا خَاتَمُ سُلَيْمَانَ وَعَصَا مُوسَى فَتَجْلُو وَجْهَ الْمُؤْمِنِ وَتَخْطِمُ أَنْفَ الْكَافِرِ بِالْخَاتَمِ حَتَّى إِنَّ أَهْلَ الْخِوَانِ لَيَجْتَمِعُونَ فَيَقُولُ هَذَا يَا مُؤْمِنُ وَهَذَا يَا

[1] مسلم (٢٩٣٧).

کَافِرُ..)[1] واتە: گیاندار دەردەکەوێت و داردەستەکەی موسا عَلَيْهِ السَّلَام و مستیلەکەی سلیمانی عَلَيْهِ السَّلَام پێیە،ئنجا بە مستیلەکە مۆرێک لەلوتی کافر دەدات، وە داردەستەکەی دێنێت بەڕووی ئیماندار، هەتا خەڵکی لەسەر خوانی خواردنیان کۆ دەبنەوە، ئەمیان دەڵێ: ئەی باوەڕدار ئەویان دەڵێ ئەی بێ باوەڕ.. واتە بەوجۆرە باوەڕدارو بێ باوەڕ نیشانە دەکرێن و دەناسرێنەوە.

شەشەم: سێ ڕۆچوونەکان

ئەم ڕۆچوونانە نیشانەی گەورەن لە نیشانەکانی نزیک بوونەوەی ڕۆژی دوای. جوودان لە هەرەس و ڕۆچوونە ئاساییەکانی تری سەرزەوی، پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لەفەرمووەدەی (صحیح) دا ئاماژەی بۆ کردوون وەک دەفەرموێت: (سَيَكُوْنُ بَعْدِى خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَ خَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَ خَسْفٌ بِجَزِيْرَةِ الْعَرَبِ) واتە: دوای من ڕۆچونێک لە ڕۆژهەڵات و ڕۆچونێک لە ڕۆژئاوا و ڕۆچونێک لەدورگەی عەرەب ڕوودەدات.. عائیشە خوای لێ رازی بێت دەفەرموێ: ووتم ئەی پێغەمبەری خوا ئایا زەوی ڕۆدەچێت لەکاتێک دا پیاو چاکانیشی

[1] نوسەری بەڕێز نوسیویێتی (رواه احمد واترمذي واسناده صحيح) بۆ زانیاری زیاتر: شێخی ئەلبانیش لە (صحیح الجامع الصغير ٧١٩، ١٦٣٥)دا بە سەحیحی ناساندووە.

تێدایە؟ فەرمووی: (إِذَا أَكْثَرَ أَهْلُهَا الخَبَثُ)[1] واتە: ئەگەر خەڵکەکەی بە زۆری کردەوەی پیسیان هەبوو ..

[1] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیوە (رواه الترمذي وصححه الشيخ الألباني)، شێخی ئەلبانی لە سەحیحی ترمزی و سەحیحی الجامع ١٣٥٥/٢ دا بە سەحیحی ناساندووە.. فەرمایشتی تری لەو بەهێزتریش لە سەحیحەیندا هەیە کە لە دایکی ئیمانداران خاتو عائیشە هاتووە کە پرسیاری لە پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ کردووەو فەرمویەتی: (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ، قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَيَكُونَنَّ فِي هَذِهِ الأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ "، قِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟ قَالَ " : نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ. ")،بوخاری (٣٣٤٦) مسلم (٢٨٨٦).

حەوتەم: هەڵهاتنی خۆر لە خۆرئاواوە

خوای گەورە دەفەرموێت: (يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لاَ يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا) الانعام/١٥٨ واتە: ئەو ڕۆژەی هەندێ لەئایەتەکانی پەروەردگارت دێتە دی، ئەو کاتە هیچ نەفسێک باوەڕ هێنانەکەی سودی پێناگەیەنێت ئەگەر لەپێشدا باوەڕی نەهێنابێت یاخود لە باوەڕداریەکەی دا کاری چاکەی بەدەست نەهێنابێت.

زۆربەی زانایانی تەفسیر ڕایان وایە کە مەبەست لە (بَعْضُ آيَاتِ) لەو ئایەتەی سەرەوە دا هەڵهاتنی خۆرە لەخۆر ئاواوە،وەک پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ لە فەرمودەی صحیح دا دەفەرموێت: (لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا طَلَعَتْ وَرَآهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا فَذَلِكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا) رواه الشيخان[1] واتە: قیامەت هەڵناسێت هەتا خۆر لەخۆر ئاواوە هەڵنەیەت، ئنجا ئەگەر لەوێوە هەڵهات و خەڵکی بینیان بە تێکرا باوەڕ دەهێنن، ئەوە ئەوکاتەیە کە هیچ نەفسێک باوەڕ هێنانەکەی سودی پێ ناگەیەنێت ئەگەر لەپێش دا باوەڕی نەهێنابێ یاخود لە باوەڕداریەکەیدا کاری چاکەی بەدەست نەهێنابێت.

[1] بوخاری (٤٦٨٠)، مسلم (١/٩٥) ژمارە (١٥٧) شەرحی ئیمامی نەووەوی (٢/١٩٥).

هەشتەم: دوکەڵ (الدخان)

خوای گەورە دەفەرموێت: (فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاء بِدُخَانٍ مُّبِينٍ * يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ) الدخان/١٠-١١ واتە: ئەی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ چاوەڕوانی بەو بێ باوەڕانە بکە بۆ ڕۆژێک کە ئاسمان دوکەڵێکی ئاشکرای لێ پەیدا دەبێت و خەڵکی دادەپۆشێت و دەڵێن: ئەمە سزایەکی بەئازارە .. عبداللهی کوڕی ئەبی مولەیکە خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێت: بەیانیەک چووم بۆ لای ئیبنو عەبباس خوای لێ ڕازی بێت فەرمووی ئەم شەو هەتا بەیانی خەوم لێ نەکەوتووە، ووتم: بۆچی: فەرمووی: ووتیان: ئەستێرەی کلکدار دەرکەوتووە، ترسام دوکەڵ پەی دا بوبێت، بۆیە تارۆژم کردەوە نەنوستم).[1]

[1] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیوە (رواه ابن جرير وابن حاتم، وقال ابن كثير: هذا اسناد صحيح) ئەسڵی فەرمودەکە بەم شێوەیەیە: (عَنْ عَبْد اللَّه بْن أَبِي مُلَيْكَة قَالَ غَدَوْت عَلَى اِبْن عَبَّاس رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا ذَات يَوْم فَقَالَ مَا نِمْت اللَّيْلَة حَتَّى أَصْبَحْت قُلْت لِمَ؟ قَالَ: قَالُوا طَلَعَ الْكَوْكَب ذُو الذَّنَب فَخَشِيت أَنْ يَكُون الدُّخَان قَدْ طَرَقَ فَمَا نِمْت حَتَّى أَصْبَحْت) فەرمودەوانان جگە لە بەسەحیح دانانەکەی ئیبنو کەثیر کە لە تەفسیری سورەتی الدخاندایە لە تەفسیرەکەی خۆیدا) دەربارەی دەفەرموون: (ئیمامی حاکم و زەهەبەی بە سەحیحیان داناوە لە سەر مەرجی بوخاری و مسلم)..

نۆیەم: ئەو ئاگرەی خەڵکی بەرەو شوێنی کۆبونەوەیان ڕاپێچ دەکات

دواین نیشانەی گەورەی هاتنی ڕۆژی دوای ئاگرێکە لەیەمەن و لەتەختی (عەدەن) و لە دەریای (حەزرەمەوت)ەوە سەرهەڵ دەدات، وەک پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ (وَآخِرُ ذَلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنْ الْيَمَنِ تَطْرُدُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ) رواه مسلم[1] واتە: دواهەمین نیشانە: ئاگرێکە لە یەمەنەوە دەردەچێت وخەڵکی بەرەو شوێنی کۆبونەوەیان ڕاپێچ دەکات .. ئنجا پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ باسی چۆنیەتی ئەو کۆبونەوەیە دەکات ودەفەرموێت: (يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى ثَلَاثِ طَرَائِقَ رَاغِبِينَ وَرَاهِبِينَ وَاثْنَانِ عَلَى بَعِيرٍ وَثَلَاثَةٌ عَلَى بَعِيرٍ وَأَرْبَعَةٌ عَلَى بَعِيرٍ وَعَشَرَةٌ عَلَى بَعِيرٍ وَتَحْشُرُ بَقِيَّتَهُمْ النَّارُ تُقِيلُ مَعَهُمْ حَيْثُ قَالُوا وَتَبِيتُ مَعَهُمْ حَيْثُ بَاتُوا وَتُصْبِحُ مَعَهُمْ حَيْثُ أَصْبَحُوا وَتُمْسِي مَعَهُمْ حَيْثُ أَمْسَوْا) متفق عليه.[2] واتە: خەڵکی بەسێ دەستە کۆ دەبنەوە دەستەیەکیان بە وویستی خۆیان و لە تاوی ئاگرەکە بە تێری و بەسواری دەڕۆن و دەستەی دووەم: دووودوو بە سواری حوشترو سێ سێ بەسواری حوشترو چوار چوار و دەدە بەسواری حوشتر دەڕۆن. دەستەی سێیەم: ئاگر کۆیان دەکاتەوەو لە هەر شوێنێک سەرەخەویان شکاند لەگەڵیانەو لە هەر جێگەیەک مانەوە لەگەڵیان دەمێنێتەوەو لە هەر شوێنێک ڕۆژیان کردەوە لەگەڵیانەو لە هەر شوێنێک ئێوارەیان بەسەردا هات لەگەڵیانە .مەبەست لە

---

[1] مسلم (٢٩٠١).

[2] بوخاری (٦٥٢٢)، مسلم (٢٨٦١)

ئاگری فیتنەکەیە کە لەو ڕۆژەدا یەخە بە مرۆڤ دەگرێت و هیچ ساتێک لەکۆڵی نابێتەوە.

باسی دووەم

تێک چوونی ژیان وبونەوەر

گەورەترین و ترسناکترین کارەسات کە لە سەرەتای هاتنی ڕۆژی دواییدا ڕوو دەدات تێکچوونی ژیان و بونەوەرە، دەستپێکی ئەم تێکچوونەش ئەوەیە بە فەرمانی خوای گەورە فریشتە (ئیسرافیل) فووی یەکەم دەکات بەکەڕەنا (صُّور) داو ڕێسای هەموو بونەوەر تێکدەچێت و بەم شێوەیە دەگۆڕێت:

١- ئاسمان شەق دەبات و خۆر دەکوژێتەوەو ئەستێرەکان هەڵ دەوەرن و زەوی و شاخەکان گرمەو ناڵە دەکەن و دەریاکان دەتەقنەوە، خوای گەورەش دەفەرموێت: (فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ * وَحُمِلَتِ الأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً * فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ * وَانشَقَّتِ السَّمَاء فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ) الحاقة/ ١٣-١٦ واتە: ئەگەر فو کرا بەکەڕەنادا هەرتەنها بە فویەک زەوی و شاخەکان بارگران بوون و پێک دا دران و گرمەیان کرد، هەر تەنها گرمەیەک،ئەوا ئەو ڕۆژە ڕووداوە سامناکەکە ڕوو دەدات و ئاسمان شەق دەبات چونکە لەو ڕۆژەدا لاوازەو هیچی بەسەر هیچیەوە نامێنێت. هەروەها دەفەرموێت: (إِذَا السَّمَاء انفَطَرَتْ * وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ * وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ * وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ) الإنفطار/١-٤ واتە: ئەگەر ئاسمانەکان لەیەک دابراِن و ئەگەر ئەستێرەکان پەرش و بڵاو بوونەوەو ئەگەر دەریاکان تەقینەوەو ئەگەر گۆڕەکان هەڵتەکین.. واتە ئەو کاتە قیامەت هەڵ دەسێت، یان دەفەرموێت: (إِذَا الشَّمْسُ

كُوِّرَتْ * وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ * وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ * وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ * وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ * وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ * وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ) التكوير/١-٧

واتە: ئەگەر خۆر کوژایەوەو تینی نەما، ئەگەر ئەستێرەکان هەڵوەرین و کەوتنە خوارەوە، ئەگەر شاخەکان هەڵکەنران و دارِمان، ئەگەر حوشتری ئاوس لە دەمانگیدا گوێیان پێ نەدرا و بەرەڵا کران، ئەگەر دڕندەکان کۆبونەوەو هیچیان لەوی تر نەکەوت، ئەگەر دەریاکان تەقینەوەو بوونە گڕگان، ئەگەر نەفسەکان جووت خرانەوە..

٢- هەموو بوونەوەر گۆڕانی بەسەردا دێت و بە پێچراوەی دەکەوێتە دەستی خوای گەورەوە، وەک دەفەرموێت: (يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُواْ لِلّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ)ابراهیم/٤٨ واتە: ڕۆژێک دێت کەزەوی دەگۆڕێت بە زەویەکی تر و ئاسمانەکان دەگۆڕێن و بەمل کەچی بۆخوای تاک و تەنها و زاڵ دەردەکەون. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (يَقْبِضُ اللَّهُ الْأَرْضَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَطْوِي السَّمَاءَ بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ) رواه البخاری[1] واتە: خوای گەورە هەڵدەگرێت و ئاسمانەکان بەدەستی ڕاستی دەپێچێتەوە، پاشان دەفەرموێت: من پادشام، پاشاکانی سەر زەوی لە کوێن؟.

٣- هەرچی گیان لەبەرە بە زیندەوەرو مرۆڤ و ئاژەڵ و جنۆکە و فریشتەوە هەموویان دەمرن و کەس نامێنێت بێجگە لەوەی خوای گەورە دەیەوێت

[1] بوخاری (٦٠٣٨)، مسلم (٤٩٩٤).

نەمرێت، وەک دەفەرموێت: (وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الأَرْضِ إِلاَّ مَن شَاء اللَّهُ) الزمر/٦٨ واتە: فوو دەکرێت بەکەڕەنادا و هەرچی لە ئاسمانەکان و زەوی دایە زەدەیان دەچێت و دەمرن مەگەر کەسێک خوا بیەوێت نەمرێت.

هەروەها خوای گەورە باسی پڕتاوی ئەو شریخەو مەرگە دەکات و دەفەرموێت: (مایَنظُرُونَ إِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ * فَلا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلا إِلَى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ) يس/٤٩-٥٠ واتە: لە گرمەو هاوارێک کە فووی یەکەمە زیاتر چاوەڕێیان، دووچاری دەبن و لە ناویان دەبات، لەو کاتەدا خەریکی قرەو هەراو دژایەتی یەکترن، نەدەتوانن وەسێتێک بکەن نە بۆ لای کەس و کاریان دەگەڕێنەوە.

بەندی دووەم

باوەڕهێنان بەو بەسەرهاتانەی لە دوای مردن ڕوو دەدەن

باسی یەکەم

گیان کێشان

پێغەمبەری خوا صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی گیان کێشانی باوەڕدار دەفەرموێت: (ئەگەر بەندەی باوەڕدار لە دنیا دابڕاو بەرەو قیامەت وەرچەرخا، لە ئاسمانەوە فریشتە دێتە خوارەوە بۆ لای، روویان سپییە، دەم و چاویان دەڵێی خۆرە، کفنیان پێیە لە کفنی بەهەشت، مۆمیاو بۆنیان پێیە لە بۆنی بەهەشت، دێن و بە دەوریدا بە ئەندازەی دووراپی بینینی چاو دادەنیشن (واتە هێندە زۆرن ئنجا فریشتەی مەرگ (مَلَكُ الْمَوتْ) سەلامی خوای لێ بێت دێت و لە لای سەریەوە دادەنیشێت و دەڵێ: ئەی نەفسی پاك، وەرە دەرەوە بۆ لێخۆش بوون و ڕەزامەندی خوا، پێغەمبەر صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (وەك چۆن دڵۆپە ئاو لە دەمی گۆزەوە دەتکێت ئاوا ئەو گیانە دەردەچێت، ئنجا دەیکێشێت و بە ئەندازەی ماوەی چاو تروکاندنێك لە دەستیدا نایهێڵێتەوە بەڵکو هەڵی دەگرن و دەیخەنە کفن و بۆنە خۆشەکەوە ئەو گیانە بۆنێکی لێ دێت وەك خۆشترین بۆنی سەر زەوی وایە)[1] ئەوەیە خوای گەورە دەفەرموێت: (حَتَّىَ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا

---

[1] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی لەسەر نوسیووە (رواه احمد وابوداود، وهو صحيح على شرط الشيخين) بۆ زانیاری زیاتر لای ئیمامی ئەحمەد(١٨٠٦٣)یەو لای ئەبوداود (٤٧٥٣)یەو شێخی ئەلبانی لە صحيح الجامع (١٦٧٦) دەفەرموێ: سەحیحە. ئەمەش هەموو فەرمودەکە:

(عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي جِنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَانْتَهَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ، وَلَمَّا يُلْحَدْ، فَجَلَسَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ، كَأَنَّ عَلَى رُءُوسِنَا الطَّيْرَ، وَفِي يَدِهِ عُودٌ يَنْكُتُ فِي الْأَرْضِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَالَ: "اسْتَعِيذُوا بِاللهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ مَرَّتَيْنِ، أَوْ ثَلَاثًا".

ثُمَّ قَالَ: " إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ، نَزَلَ إِلَيْهِ مَلَائِكَةٌ مِنَ السَّمَاءِ بِيضُ الْوُجُوهِ، كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الشَّمْسُ، مَعَهُمْ كَفَنٌ مِنْ أَكْفَانِ الْجَنَّةِ، وَحَنُوطٌ مِنْ حَنُوطِ الْجَنَّةِ، حَتَّى يَجْلِسُوا مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ، ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ، عَلَيْهِ السَّلَامُ، حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ، فَيَقُولُ: أَيَّتُهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ، اخْرُجِي إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ ".

قَالَ: " فَتَخْرُجُ تَسِيلُ كَمَا تَسِيلُ الْقَطْرَةُ مِنْ فِي السِّقَاءِ، فَيَأْخُذُهَا، فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدَعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ حَتَّى يَأْخُذُوهَا، فَيَجْعَلُوهَا فِي ذَلِكَ الْكَفَنِ، وَفِي ذَلِكَ الْحَنُوطِ، وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَطْيَبِ نَفْحَةِ مِسْكٍ وُجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ "

قَالَ: " فَيَصْعَدُونَ بِهَا، فَلَا يَمُرُّونَ، يَعْنِي بِهَا، عَلَى مَلَإٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، إِلَّا قَالُوا: مَا هَذَا الرُّوحُ الطَّيِّبُ؟ فَيَقُولُونَ: فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، بِأَحْسَنِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانُوا يُسَمُّونَهُ بِهَا فِي الدُّنْيَا، حَتَّى يَنْتَهُوا بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَسْتَفْتِحُونَ لَهُ، فَيُفْتَحُ لَهُمْ فَيُشَيِّعُهُ مِنْ كُلِّ سَمَاءٍ مُقَرَّبُوهَا إِلَى السَّمَاءِ الَّتِي تَلِيهَا، حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: اكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيِّينَ، وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ، فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ، وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ، وَمِنْهَا أُخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى ".).

قَالَ: " فَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ، فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ، فَيُجْلِسَانِهِ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: رَبِّيَ اللهُ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ: دِينِيَ الْإِسْلَامُ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ؟ فَيَقُولُ: هُوَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولَانِ لَهُ: وَمَا عِلْمُكَ؟ فَيَقُولُ: قَرَأْتُ كِتَابَ اللهِ، فَآمَنْتُ بِهِ وَصَدَّقْتُ، فَيُنَادِي مُنَادٍ فِي السَّمَاءِ: أَنْ صَدَقَ عَبْدِي، فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَأَلْبِسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ ".

قَالَ: " فَيَأْتِيهِ مِنْ رَوْحِهَا، وَطِيبِهَا، وَيُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ مَدَّ بَصَرِهِ ".

قَالَ: " وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ، حَسَنُ الثِّيَابِ، طَيِّبُ الرِّيحِ، فَيَقُولُ: أَبْشِرْ بِالَّذِي يَسُرُّكَ، هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ، فَيَقُولُ لَهُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَوَجْهُكَ الْوَجْهُ يَجِيءُ بِالْخَيْرِ، فَيَقُولُ: أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحُ، فَيَقُولُ: رَبِّ أَقِمِ السَّاعَةَ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَى أَهْلِي، وَمَالِي ".

قَالَ: " وَإِنَّ الْعَبْدَ الْكَافِرَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ، نَزَلَ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلَائِكَةٌ سُودُ الْوُجُوهِ، مَعَهُمُ الْمُسُوحُ، فَيَجْلِسُونَ مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ، ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ، حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ، فَيَقُولُ: أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ، اخْرُجِي إِلَى سَخَطٍ مِنَ اللهِ وَغَضَبٍ ".

قَالَ: " فَتُفَرَّقُ فِي جَسَدِهِ، فَيَنْتَزِعُهَا كَمَا يُنْتَزَعُ السَّفُّودُ مِنَ الصُّوفِ الْمَبْلُولِ، فَيَأْخُذُهَا، فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدَعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ حَتَّى يَجْعَلُوهَا فِي تِلْكَ الْمُسُوحِ، وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَنْتَنِ رِيحِ جِيفَةٍ وُجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ، فَيَصْعَدُونَ بِهَا، فَلَا يَمُرُّونَ بِهَا عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، إِلَّا قَالُوا: مَا هَذَا الرُّوحُ الْخَبِيثُ؟ فَيَقُولُونَ: فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ بِأَقْبَحِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانَ يُسَمَّى بِهَا فِي الدُّنْيَا، حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيُسْتَفْتَحُ لَهُ، فَلَا يُفْتَحُ لَهُ "، ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ} [الأعراف: 40] فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: " اكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سِجِّينٍ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى، فَتُطْرَحُ رُوحُهُ طَرْحًا ". ثُمَّ قَرَأَ: {وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ، فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ} [الحج: 31] " فَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ.

وَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ، فَيُجْلِسَانِهِ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ: هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ؟ فَيَقُولُ: هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي، فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ، فَافْرِشُوا لَهُ مِنَ النَّارِ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ، فَيَأْتِيهِ مِنْ حَرِّهَا، وَسَمُومِهَا، وَيُضَيَّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ.

وَهُمْ لاَ يُفَرِّطُونَ)الانعام/٦١ واتە: هەر کە ئەجەلی یەکێکیان هات، نێرراوەکانمان دەیمرێنن و فەرامۆشی ناکەن ..

هەروەها دەربارەی گیان کێشانی بێ باوەڕ دەفەرموێت: (ئەگەر بەندەی بێ باوەڕ لە دنیا دابڕاو بەرەو قیامەت چەرخایەوە، لە ئاسمانەوە فریشتەی بۆ دادەبارن، ڕقن و بەهێزن، دەم و چاویان ڕەشە، کفنی زبری مووییان پێ یە، بە ئەندازەی دووراپی بینینی چاو بە دەوریدا دادەنیشن، ئنجا فریشتەی مەرگ (مَلَكُ الْمَوتْ) دێت و لە لای سەریەوە دادەنیشێت و دەڵێ: ئەی نەفسە پیسەکە وەرە دەرەوە بۆ ڕق و تووڕەیی خوا، پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (گیانەکەی بە لاشەیدا بڵاو دەبێتەوە، ئەویش بە دەرکێشان دەری دەکێشێت وەك چۆن درك لە خوری تەڕ دەردەکێشرێت و ڕەگ و دەمارەکانی پێوەی دەپچڕێن، ئنجا هەموو فریشتەکانی نێوان ئاسمان و زەوی و هەموو فریشتەکانی ئاسمان نەفرینی لێ دەکەن و دەرگاکانی ئاسمان دادەخرێن، دەرگاوانەکانی هەر دەرگایەك لە خوا دەپاڕێنەوە بۆ ئەوەی گیانەکەی بە لایاندا بەرز نەکرێتەوە ئنجا فریشتەی مەرگ دەیکێشێت و بە ئەندازەی چاو تروکاندنێك لە دەستی دا نایهێڵێتەوە بەڵکو

وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ، قَبِيحُ الثِّيَابِ، مُنْتِنُ الرِّيحِ، فَيَقُولُ: أَبْشِرْ بِالَّذِي يَسُوءُكَ، هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ، فَيَقُولُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَوَجْهُكَ الْوَجْهُ يَجِيءُ بِالشَّرِّ، فَيَقُولُ: أَنَا عَمَلُكَ الْخَبِيثُ، فَيَقُولُ: رَبِّ لَا تُقِمِ السَّاعَةَ "

دەیخەنە ئەو کفنە زبرەوەو بۆنی بۆگەنترین کەلاکی سەر زەوی لێ دێت) (تەواوکەری فەرموودەکەی پێشوو).

باسی دووەم

تاقی کرانەوەی ناوگۆڕ

پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی تاقی کرانەوەی باوەڕدار دەفەرموێت: (دوو فریشتە دێنە لای کە زۆر بە سامن پێیدا هەڵدەشاخن و دایدەنیشێنن و پێی دەڵێن: پەروەردگارت کێیە؟ ئەویش دەڵێت: پەروەردگارم اللّٰهیە، دەڵێن: ئایینت چییە؟ دەڵێت: ئایینم ئیسلامە، دەڵێن ئەو پیاوە چی بوو لە ناوتاندا ڕەوانە کرابوو؟ دەڵێت: ئەو پیاوە نێرراوی خوایە، دەڵێن: کردەوەت چی بوو؟ دەڵێت: کتێبەکەی خوام خوێندەوەو باوەڕم پێ هێناو ڕاستم کرد، یەکێکیان پێیدا هەڵدەشاخێت و دەڵێت: پەروەردگارت کێیە؟ ئاینت چییە؟ پێغەمبەرت کێیە؟ ئەوە دواین تاقی کرانەوەیە کە توشی باوەڕدار دێت، ئەوەیە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێت: (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) واتە: خوا ئەوانە دامەزراو دەکات کە باوەڕیان هێناوە بە ووتەی چەسپاوو دامەزراو لە ژیانی دنیادا. ئەویش دەڵێ: پەروەردگارم (اللّٰه) یە، ئایینم ئیسلامە، پێغەمبەرم (محمد)ە صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ، ئنجا بانگ دەرێك لە ئاسمانەوە بانگ دەکات: ئەوا بەندەکەم ڕاستی کرد (تەواوکەری فەرموودەی پێشوو).

هەروەها دەربارەی تاقی کرانەوەی بێ باوەڕ لە گۆڕدا دەفەرموێت: (.. دوو فریشتە دێنە لای کە زۆر بە سامن پێیدا هەڵدەشاخن و دایدەنیشێنن و پێی دەڵێن: پەروەردگارت کێیە؟ ئەویش دەڵێت: ها ها نازانم! دەڵێن: ئایینت چییە؟ دەڵێت: ها

ها نازانم، دەڵێن ئەی دەربارەی ئەو پیاوەی بۆتان ڕەوانە کرابوو چی دەڵێیت؟ ڕێ بە ناوەکەی نابات و نایدۆزێتەوە، دەڵێن: محمد دەڵێ: ها ها نازانم، گوێم لە خەڵك بوو وایان دەووت! پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: پێی دەگوترێ: نەزانیت و نەخوێندتەوە، ئنجا بانگ دەرێك لە ئاسمانەوە بانگ دەكات: ئەوە درۆی کرد (فەرموودەی پێشوو).[1]

[1] فەرمودەی تر لەسەر باسی هاتنی ئەو دوو فریشتەیەی خوای گەورە بۆ لای مردوو و پرسیارکردنیان لێی زۆرە، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وەکو عائیشە خان خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە لە پاڕانەوەیدا دەیفەرموو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْمَغْرَمِ وَالْمَأْثَمِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَفِتْنَةِ النَّارِ، وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ).بوخاری (٦٠١٤)، ئیمامی ئیبنو حەجەر لە (فتح الباري ١١/١٧٧) دا لە شەرحیدا دەفەرموێ: مەبەستی لە ئازارو ژانی گۆڕ پرسیاری دوو فریشتەکەیە.. شێخی موبارەکفوری ڕەحمەتیش لە شەرحیدا لە (تحفة الأحوذي ٩/٣٢٨)دا دەفەرموێ: مەبەست لە تاسان و واق وڕمان و سەرسام بوونە لە وەڵامی ئەو دوو فریشتەدا.

باسی سێیەم

مەینەتی و شادی ناوگۆڕ

پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەربارەی شادی و خۆشی (باوەڕدار) لە گۆڕدا دەفەرموێت: (..بانگ دەرێك لە ئاسمانەوە بانگ دەکات: ئەوا بەندەکەم ڕاستی کرد، لە ڕایەخی بەهەشتی بۆ ڕاخەن و لە پۆشاکی بەهەشتی بۆ لەبەر کەن و دەرگایەکی بەرەو بەهەشت بۆ بکەنەوە، پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: لە بۆن و بەرامەی خۆشی بەهەشتی بۆ دێت و گۆڕەکەی بە ئەندازەی بینایی چاوی بۆ فراوان دەکرێت، هەروەها دەفەرموێت: (پیاوێك دێتە لای، ڕوخساری جوانە، جل و بەرگی جوانە، بۆنی خۆشە، دەڵێ: مژدەت لێ بێت و بەو مژدەیەی دڵخۆشت دەکات، مژدەت لێ بێت بە ڕەزامەندی خواو بەهەشتانێك کە بەهرەو خۆشی نەبڕاوەیان تێدایە، ئەمە ئەو ڕۆژەیە کە بەڵێنت پێ درابوو پێی بگەیت، ئەویش پێی دەڵێت: تۆش خوا مژدەی چاکەت بداتێ – تۆ کێیت؟ ئەو ڕووەی تۆ ڕوویەکە مژدەی پێ بێت، دەڵێ: من کردەوە چاکەکانتم، سوێند بە خوا من نەمناسیویت بەو جۆرە نەبێت کە لە گوێڕایەڵی کردنی خوادا خێرا بویت و لەسەرپێچی خوادا خاو بویت، خوا پاداشتی چاکەت بداتەوە، پاشان دەرگایەکی بەهەشت و دەرگایەکی دۆزەخی بۆ دەکرێتەوەو پێی دەوترێت: ئا ئەوە جێگەت بوو ئەگەر سەرپێچی خوات بکردایە، خوا بۆی گۆڕیویت بەوە، ئنجا کاتێك دەبینێ

بەهەشت چ نازو نیعمەتێکی تێدایە، دەڵێ: پەروەردگار زوو قیامەت بێنە، بۆ ئەوەی بگەڕێمەوە بۆ لای کەس و کارم، پێی دەوترێت: ئارام بگرەو بسرەوە.

هەروەها دەربارەی سزاو مەینەتی (بێ باوەڕ) دەفەرموێت: (.. بانگ دەرێك لە ئاسمانەوە بانگ دەکات: ئەوا درۆی کرد، لە ڕایەخی دۆزەخی بۆ ڕاخەن و دەرگایەکی بەرەو دۆزەخ بۆ بکەنەوە، ئنجا لە گەرماو بۆن و دوکەڵەکەی بۆ دێت و هێندە گۆڕەکەی لێ تەسك دەکرێتەوە هەتا پەراسوەکانی دەچن بە ناویەکدا و پیاوێك دێتە لای، ڕوخساری ناشیرینە، جل و بەرگی ناشیرینە، بۆنی ناخۆشە: پێی دەڵێت: مژدەت لێ بێت بەو مژدەیەی دڵ گرانت دەکات، ئەمە ئەو ڕۆژەیە کە بەڵێنت پێدرابوو پێی بگەیت، ئەویش دەڵێت: تۆش خوا مژدەی شەڕت پێ بدات، تۆ کێ ی؟ ئەو ڕوەی تۆ ڕویەکە مژدەی شەڕی پێ بێت، دەڵێ: من کردەوە پیسەکانتم، سوێند بە خوا من نەمناسیویت بەو جۆرە نەبێت کە لە گوێڕایەڵی خوادا خاو بویت و لە سەرپێچی کردنی خوادا بە پەلە بویت، خوا پاداشتی شەڕت بداتەوە، پاشان خوا یەکێکی دەکات بە توشەوە کە کوێرو کەڕ و لاڵەو گوزرێکی بەدەستەوەیە ئەگەر بیدات بە شاخدا دەیکات بە خۆڵ، پاشان خوای گەورە وەك خۆی لێ دەکاتەوە، هەروەها گوزرێکی تری لێ دەدات زریکەو هاوارێك دەکات هەموو شتێك دەیبیستێت تەنها مرۆڤ و جنۆکە نەبێت، پاشان دەرگایەکی دۆزەخی بۆ دەکەنەوەو جێگەیەکی ئاگری بۆ ڕادەخرێت، دەڵێ: خوایە قیامەت هەڵمەسێنە) (فەرموودەی پێشوو).

بەندی سێیەم

باوەڕهێنان بە زیندوو بوونەوە

تەوەری ئەم باسە لەم خاڵانەدا کورت دەبێتەوە:

باسی یەکەم

کات و شێوەی زیندوو بوونەوە

هەر وەك کاتی هاتنی ڕۆژی دوایی نەزانراوە بە هەمان شێوە کاتی زیندوو بوونەوەش نادیارە، ئەوەندە هەیە پاش ئەوەی جیهانی بەرزەخ بەسەر دەچێت خوای گەورە ئاوێك لە ئاسمانەوە دەبارێنێت خەڵکی لەسەر کلێچکەی خۆیان دەژیێنەوەو دروست دەکرێنەوە، پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (مَا بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ. قَالَ: أَرْبَعُونَ يَوْمًا قَالَ أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ شَهْرًا قَالَ أَبَيْتُ. قَالَ:أَرْبَعُونَ سَنَةً قَالَ أَبَيْتُ، ثُمَّ يُنْزِلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ. قَالَ: وَلَيْسَ مِنَ الإِنْسَانِ شَىْءٌ إِلاَّ يَبْلَى إِلاَّ عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الذَّنَبِ وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) متفق عليه[1] واتە: ماوەی نێوان دوو فووەکە چلە، یەکێك لە هاوەڵان فەرمووی: چل ڕۆژە؟ فەرمووی: ڕێگە نەدراوم، ووتی: چل مانگە؟ فەرمووی: ڕێگە نەدراوم، ووتی: چل ساڵە؟ فەرمووی: ڕێگە نەدراوم، واتە: ڕێگە نەدراوم باسی بکەم، فەرمووی: پاشان خوای گەورە ئاوێك لە ئاسمانەوە

[1] بوخاری (٤٦٥١)، موسلیم (٢٩٥٥).

دەبارێنێ. ئنجا خەڵکی وەك دانەوێڵە دەژێینەوە، هیچ شوێنێکی لاشەی مرۆڤ نامێنێت نەڕزێت تەنها ئێسقانێك نەبێت ئەویش کلێچکەیە، ڕۆژی دوایی خەڵکی لەوە دروست دەکرێنەوە..

ئنجا فووی دووەم دەکرێت بە کەڕەناداو خەڵکی سەرجەم ڕادەچنن و ڕاست دەبنەوە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُم قِيَامٌ يَنظُرُونَ) الزمر/٦٨ واتە: پاشان فوویەکی تر دەکرێت بە کەڕەناداو هەموویان ڕاست دەبنەوەو دەڕوانن.

حاڵەتی زیندوو بونەوە: خوای گەورە بە گیان و لاشە بەندەکان زیندوو دەکاتەوەو لەسەر ئەو شێوەیە گیانیان دەکاتەوە بە بەرداو ڕاست دەبنەوە کە لەسەری مردوون، پەروەردگار لە وەڵامی ئەوانەدا کە دەپرسن: (مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ)؟ واتە: کێ ئێسقانەکان زیندوو دەکاتەوە لە کاتێکدا ڕزیون؟ دەفەرموێت: (قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ) یس/٧٩ واتە: ئەی محمد صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بڵێ: ئەو خوایە زیندوی دەکاتەوە کە یەکەم جار پێکی هێناوەو دروستی کردووە، هەروەها دەفەرموێت: (أَيَحْسَبُ الإِنسَانُ أَلَّن نَجْمَعَ عِظَامَهُ * بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ) القيامە/٣-٤ واتە: ئایا مرۆڤ وای دادەنێت کە دوای ڕزین و پەرتووکان ئێسقانەکانی کۆ ناکەینەوە؟ بەڵێ ئێمە توانایین کەوا سەری پەنجەکانیشی زیندوو بکەینەوە.

پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَى مَا مَاتَ عَلَيهِ) رواه مسلم[1] واتە: هەموو بەندەیەك لەسەر ئەو شێوەیە زیندوو دەکرێتەوە کە لەسەری مردووە. هەروەها لە فەرمودەی (صحيح) دا هاتووە کاتێك کە شەهید زیندوو دەکرێتەوە برینەکەی خوێنی لێ دەچۆڕێت.[2]

---

[1] مسلم (٢٧٧٨).

[2] وەکو ئەو فەرمودەی بوخاری و مسلم لە سەری رێکن کە دەفەرموێ: (لَا يُكْلَمُ أَحَدٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يُكْلَمُ فِي سَبِيلِهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَجُرْحُهُ يَثْعَبُ دَمًا، اللَّوْنُ لَوْنُ الدَّمِ وَالرِّيحُ رِيحُ الْمِسْكِ) متفق عليه.

باسی دووەم

بەڵگەکانی زیندو بوونەوە

یەکەم: زیندو بونەوە لە کاربەجێیی خواوە سەرچاوە دەگرێت:

ئاشکرایە خوای گەورە بەندەکانی بە هەوانتەو بە گاڵتە دروست نەکردووە بەڵکو بۆ ئەنجامدانی پەیامێك دروستی کردوون ئەویش پەیامی بەندایەتی و یەکتاپەرستییە، وەك دەفەرموێت: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ) الذاريات/٥٦ واتە: جنۆکەو مرۆڤم بۆ هیچ دروست نەکردووە ئەوە نەبێت بەندایەتیم بۆ بکەن، واتە: بە تەنها بم پەرستن، چونکە پەروەردگار خاوەنی سیفەتی کاربەجێییەو یەکێك لە ناوە جوانەکانی (الحكيم)ە واتە: (کاربەجێ) لەم بارەیەشەوە دەفەرموێت: (أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لا تُرْجَعُونَ * فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ....) المؤمنون/١١٥-١١٦ واتە: ئایا واتان داناوە کە ئێمە هەر بە گاڵتە ئێوەمان دروست کردووەو ناگەڕێنەوە بۆ لامان؟ بەرزی و بڵندی بۆ خوای پاشای ڕاستەقینە.

دووەم: زیندوو بوونەوە لە توانایی خواوە سەرچاوە دەگرێت :

بەڵگەی ئەم ڕاستییەش چەند دیاردەیەکە:

١- خوای گەورە ئەم بونەوەرەی بەو هەموو وردەکاری و گەورەیی و فراوانییەوە دروست کردووەو هیچ ئەرك و ماندوو بوونێکی بە دەستیەوە نەدیوە، بێگومان

دروست کردنەوەی مرۆڤ بە لاوە ئاسانترە، وەك دەفەرموێت: (أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُم بَلَى وَهُوَ الْخَلاَّقُ الْعَلِيمُ) يس/٨١ واتە: ئایا ئەو خوایەی ئاسمانەکان و زەوی دروست کردووە توانای نییەنمونەی ئەو بێ باوەڕانە دروست بکاتەوە؟ بەڵێ، توانایەو هەر خۆی دروست کارو زانایە.

٢ - خوای گەورە بەردەوام و هەمیشە توانایە لە تەنی بێ گیان لاشەی زیندو دروست بکات و لە ڕەوشتی ژیانیشدا چەندەها نموونەی بەرچاو دەبینین، لەوانە :

أ- سەرەتا مرۆڤ لە ماددە بێ گیانەکانی زەوی دروست دەکات، وەك دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ..) الحج/٥ واتە: ئەی خەڵکینە ئەگەر ئێوە گومانتان لە زیندو بوونەوە هەیە ئەوا بزانن کە ئێوەمان لە خاك و پاشان لە تنۆکە ئاوێك دروست کردووە .

ب- ڕۆژانە هەزارەها خانەی زیندووی لەشی مرۆڤ دەمرن و لە جێ یاندا هەزارەهای تر دروست دەبنەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: (يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ..) الأنعام/٩٥ واتە: خوایە زیندوو لە مردوو دەردێنێت و مردووش لە زیندوو دەخاتەوە.

ج- لە زستاندا هەموو دارو درەخت و گژو گیای زەوی دەمرن و ووشك دەبن و زەوی دەبێتە خاکێکی ووشك و بێ گیان، ئنجا لە بەهاردا خوای گەورە زیندوی دەکاتەوەو هەموو ڕووەك و درەختەکان دەژیێنێتەوە، وەك دەفەرموێت: (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي

الْمَوْتَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) فصلت/٣٩ واتە: لە نیشانەکانی توانایی خوا ئەوەیە دەبینی زەوی کزۆڵ و وشك و ڕوتەنە، ئنجا ئەگەر ئاومان بەسەردا باراند ڕادەچەنێت و پەرە دەسەنێت و دەژیێتەوە، ئەو خوایەی زیندوی دەکاتەوە زیندو کەرەوەی مردوانە، هەر ئەویشە کە بەسەر هەموو شتێکدا توانایە.

٣ -خوای گەورە هەر لە دنیادا چەندەها دیمەنی زیندو کردنەوەی مردوی نیشانی بەندەکانی داوە، وەك لە سورەتی (البقرة) دا چەند نموونەیەکی باس کردووە، لەوانە:

أ- داستانی ئەو کوژراوەی کە (بەنو ئیسرائیل) لە ناو خۆیاندا بوو بە کێشەیان لەسەری و بۆیان ساغ نە دەبووەوە ئایا کێ کوشتویەتی، ئنجا خوای گەورە فەرمانی پێ کردن کە مانگایەك سەر ببڕن و بە هەندێك لە لاشەکەی بدەن لە مردووەکە بۆ ئەوەی هەواڵی ئەو کەسەیان پێ بدات کە کوشتویەتی، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ * فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) البقرة/٧٢-٧٣ واتە: کاتێك یەکێکتان کوشت و پاکانەی خۆتان دەکردو بووە کێشەتان لەسەری، بەڵام خوا ئاشکراکەری ئەو تاوانەیە کە دەتان شاردەوە. ئێمەش ووتمان بە هەندێك لە لاشەی مانگا سەربڕاوەکە بدەن لە مردووەکە، ئا بەو شێوەیە خوا مردووان زیندو دەکاتەوەو ئایەتەکانیتان نیشان دەدات بەڵکو ژیر بن.

ب- داستانی ئیبراهیم عَلَیْهِ السَّلَام کاتێك داوای لە خوای گەورە کرد کە نیشانی بدات چۆن مردوو زیندو دەکاتەوە، ئنجا خوای گەورە فەرمانی پێ کرد کە چوار باڵندە سەر ببڕێت و پارچە پارچەیان بکات و پارچەکانیان بخاتە سەر شاخەکانی دەورو بەری، پاشان بانگیان بکاتەوە، هەموو پارچەکان یەك دەگرنەوەو بە خێرایی دێنەوە بۆلای، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن قَالَ بَلَى وَلَكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) البقرة/٢٦٠ واتە: کاتێك ئیبراهیم عَلَیْهِ السَّلَام ووتی: ئەی پەروەردگارم نیشانم بدە، بزانم چۆن مردووان زیندو دەکەیتەوە؟ فەرمووی: ئایا باوەڕت نییە؟ وتی: بەڵێ باوەڕم هەیە بەڵام دەمەوێت دڵنیا ببم، فەرمووی: چوار باڵندە بێنەو بەرەو ڕووی خۆت پارچە پارچەیان بکە، پاشان هەر پارچەیەکیان بخەرە سەر شاخێك لەو شاخانەی دەورو بەرت، ئنجا بانگیان بکە بە هەڵە داوان بەرەو ڕووت دێنەوەو بزانە کە خوا شکۆمەندو کاربەجێیە..

بەندی چوارەم

باوەڕهێنان بە حەشرو کۆبوونەوە

حەشر: واتە ڕاپێچ کرانی دروست کراوان بە بەرایی و کۆتایی یانەوە بەرەو گۆڕەپان و ئێستگەیەك و تێیدا کۆدەکرێنەوەو ڕادەوەستێنرێن و چاوەڕوانی جیاکردنەوەو یەکلاکردنەوەی دادوەری نێوانیان و دیاری کرانی چارەنوسی خۆیان دەکەن، ئاشکرایە ئەم باسە ووردەکاری زۆر هەڵدەگرێت و گەلێك فراوانە بەڵام لێرەدا پوختەیەکی لە چەند خاڵێکدا گەلاڵە دەکەین:

باسی یەکەم

شوێنی حەشرو کۆبوونەوە

پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ، لَيْسَ فِيهَا عَلَمٌ لِأَحَدٍ) متفق عليه[1] واتە: خەڵکی ڕۆژی دوایی لەسەر خاکێکی سپی سوور باوی وەك نانی بێگەرد کۆدەکرێنەوەو هیچ نیشانەو بەرزی و نزمییەکی بۆ کەس تێدا نییە.

[1] فتح الباري (٣٧٢/١١) شەرحی مسلم (٢١٥/٤).

بارودۆخی حەشر

پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا كَمَا خُلِقُوا ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا) وَأَوَّلُ مَنْ يُكْسَى مِنْ الْخَلَائِقِ إِبْرَاهِيمُ) متفق عليه[1] واتە: (ئێوە بە پێی پەتی و ڕووتی و خەتەنە نەکراوی حەشر دەکرێن، ئنجا ئەم ئایەتەی خوێندەوە کە خوای گەورە دەفەرموێت: (وەك یەکەم جار دروستمان کردون ئاواش دروستیان دەکەینەوە) وە یەکەم دروست کراوێك کە پۆشاکی لەبەر دەکرێت ئیبراهیمە سەلامی خوای لێ بێت. هەروەها دەفەرموێت: (يَجْمَعُ اللَّهُ النَّاسَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ يُسْمِعُهُمْ الدَّاعِي وَيَنْفُذُهُمْ الْبَصَرُ وَتَدْنُو الشَّمْسُ فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنْ الْغَمِّ وَالْكَرْبِ مَا لَا يُطِيقُونَ وَلَا يَحْتَمِلُونَ) متفق عليه[2] واتە: خەڵکی سەرەتاو کۆتایی یان لە بیابانێکدا کۆ دەکرێنەوەو هەرچی دەنگێکیان لێوە بێت دەبیسرێت و هەرچی بکەن دەبینرێت و خۆر نزیك دەبێتەوەو خەڵکی پەژارەو مەینەتیان دەگاتە ڕادەیەك تواناو پشوویان لێ دەبرێت.

یاخود دەفەرموێت: (تُدْنَى الشَّمْسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ الْخَلْقِ حَتَّى تَكُونَ مِنْهُمْ كَمِقْدَارِ مِيلٍ قَالَ سُلَيْمُ بْنُ عَامِرٍ فَوَاللَّهِ مَا أَدْرِي مَا يَعْنِي بِالْمِيلِ أَمَسَافَةَ الْأَرْضِ أَمْ الْمِيلَ الَّذِي تُكْتَحَلُ بِهِ الْعَيْنُ قَالَ فَيَكُونُ النَّاسُ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ فِي الْعَرَقِ فَمِنْهُمْ

---

[1] بوخاری (٣٣٤٩)، موسلیم (٢٨٦٠).

[2] بوخاری (٤٣٤٣)، فتح الباري (٣٤٨/٨ ژ٤٧١٢) مسلم (٣٨٧).

مَنْ يَكُونُ إِلَى كَعْبَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلَى حَقْوَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يُلْجِمُهُ الْعَرَقُ إِلْجَامًا قَالَ وَأَشَارَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ إِلَى فِيهِ) رواه البخاری[1] واتە: لە ڕۆژی دوایی دا خۆر هێندە لە خەڵکی نزیك دەخرێتەوە تاکو بە ئەندازەی میلێك لێیانەوە دوورە، ئنجا خەڵك بە پێی کردەوەکانیان ئارەق دەکەنەوە، هەیانە ئارەق تاکو قولە پێی دێت، هەیانە تاکو ئەژنۆی دێت، هەیانە تاکو پشتێنەی دێت، هەیانە ئارەق تاکو لەغاوەی دەمی دێت و لەغاوی دەکات، وە پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ ئاماژەی بۆ دەمی کرد. ئەوە بە ستوونی ئارەقیان هێندە بەرز دەبێتەوە بەڵام بە ئاسۆیی حەفتا گەز درێژ دەبێتەوە، وەك پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (حَتَّى يَذْهَبَ عَرَقُهمْ فِي الأَرْضِ سَبعينَ ذِرَاعَاً ..) متفق عليه واتە: تاکو عارەقەکەیان حەفتا گەز بە زەوی دا دەڕوات .. ئنجا لەو ڕۆژەدا بێ باوەڕ لەسەر ڕوو حەشر دەکرێت وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا) الإسراء/٩٧ واتە: ئەوانەی گومڕان ڕۆژی دوایی لەسەر ڕوویان حەشریان دەکەین، بە کوێری و کەڕی و لاڵی. پیاوێك ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا ڕۆژیی دوایی بێ باوەڕ لەسەر ڕوو حەشر دەکرێت؟ فەرمووی: (أَلَيْسَ الَّذِي أَمْشَاهُ عَلَى الرِّجْلَيْنِ فِي الدُّنْيَا قَادِرًا عَلَى

[1] مسلم (٢٨٦٤)، ترمذي (٢٤٢١) ئەمە ریوایەتی سەیدنا میقدادی کوڕی ئەسوەدەو مسلم لێوەی گێڕاوەتەوە، ئەوەی نوسەری بەڕێز ئاماژەی پێداوە کە بوخارییە، نەمدۆزییەوە.. ئەوەی بوخاری مسلم لەسەری ڕ یکن، ئەمەیە: (يَعْرَقُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَذْهَبَ عَرَقُهُمْ فِي الأَرْضِ سَبْعِينَ ذِرَاعًا وَيُلْجِمَهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ آذَانَهُمْ) کە لای بوخاری (٦١٦٧)ە و لای مسلم ٢٨٦٣)ە لە مەسنەدی ئیمامی ئەحمەددا وا لە (٤١٩/٢).

أَنْ يُمْشِيَهُ عَلَى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟) متفق عليه[1] واتە: ئایا ئەو خوایەی لە دنیادا لەسەر دوو پێ دەیبات بەڕێوە توانای نییەکە ڕۆژی دوایی لەسەر ڕووی بیبات بەڕێوە؟.

بەڵام باوەڕداران و پارێزکاران بە پێشوازییەوە حەشر دەکرێن، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا) مریم/٨٥ واتە: لەو ڕۆژەدا پارێزکاران بە پێشوازییەوە حەشر دەکرێن بەرەو خوای بەخشندە.

[1] بوخاری (٦٥٢٣)، مسلم (٢٨٠٦).

باسی دووەم

تكاكردنی پێغەمبەرصَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە ڕۆژی حەشردا

کاتێك خەڵكی لەو ڕۆژەدا تینی گەرما تەڕایی یان لێ دەچنێت و جەنجاڵی و سەرقاڵی پشوویان لێ دەبڕێت و چاوەڕوانی ئارامیان لێ هەڵدەگرێت، هەموو كۆدەبنەوەو بڕیار دەدەن لەسەر ئەوەی تكاكارێك بەرنە لای خوای گەورە بۆ ئەوەی لەو مەینەتییە ڕزگاریان بكات، ئنجا دێنە لای هەركام لە (ئادەم) و (نوح) و (ئیبراهیم) و (موسا) و (عیسا) سەلامی خوایان لێ بێت و داوایان لێ دەكەن لەلای خوای گەورە تكایان بۆ بكەن، بەڵام هەریەكەیان بە جۆرێك پۆزش (عُذر) دێنێتەوە دەڵێت: من كەسی ئەو تكایە نیم، خوای گەورە ئەمڕۆ ئەوەندە تووڕە بووە، هەرگیز لەمەو پێش هێندە تووڕە نەبووە، .. خۆم .. خۆم .. خۆم. ئنجا دوا جار دێنە لای پێغەمبەری ئیسلام صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و داوای لێ دەكەن ببێتە تكاكار و پێی دەڵێن: (يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَغَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ) واتە: ئەی موحەمەد تۆ نێرراوی خواو دواین پێغەمبەریت و خوا لە گوناهی بەرو دوات خۆش بووە، لە لای پەروەردگارت تكامان بۆ بكە، ئایا نابینیت لە چ حاڵەتێكداین؟ پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (فَأَنْطَلِقُ فَآتِي تَحْتَ الْعَرْشِ فَأَقَعُ سَاجِدًا لِرَبِّي ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ وَيُلْهِمُنِي مِنْ مَحَامِدِهِ وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ لِأَحَدٍ قَبْلِي ثُمَّ يُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَهْ

اشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ أَدْخِلْ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لَا حِسَابَ عَلَيْهِ مِنْ الْبَابِ الْأَيْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ) متفق عليه[1] واته: منیش دەڕۆم و دەچمە ژێر عەرش، بە کڕنوشدا دەکەوم بۆ پەروەردگاری مەزنم، پاشان خوا لە سوپاس و ستایشی خۆی شتێکم فێر دەکات کە فێری هیچ کەسی تری نەکردووە لە پێش منەوە، پاشان دەگوترێت: ئەی موحەمەد سەرت بەرز کەرەوە، داوا بکە پێت دەدرێت، تکا بکە تکات گیرا دەبێت، ئنجا سەرم بەرز دەکەمەوە دەڵێم: ئوممەتەکەم ئەی پەروەردگار، ئوممەتەکەم ئەی پەروەردگار، دەگوترێت: ئەی موحەمەد هەرکەس لێپرسینەوەی لەسەر نییە لە ئوممەتەکەت لە دەرگای ڕاستی دەرگاکانی بەهەشتەوە بیخەرە ژورەوە .

---

[1] بوخاری(٤٤٧٦)، مسلم (١٩٣).

بەندی پێنجەم

باوەڕهێنان بە لێپرسینەوەو پاداشت

ئاشکرایە خوای گەورە ژیانی دنیای کردووە بە تاقیگەیەك بۆ ئەوەی بەندەکانی تێدا تاقی بکرێتەوەو چاك و خراپ و باوەڕدار و بێ باوەڕیان لە گۆڕەپانی کاردا دەربکەوێت و پەردە لەسەر ناواخنی خۆیان هەڵبدەنەوە .. پاشان لە ڕۆژی دوایی دا دادگایی یان دەکات و لێیان دەپرسێتەوەو لەسەر کردەوەکانیان پاداشتیان بۆ دیاری دەکات، لێرەدا بە چەند خاڵێك پوختەی ئەم باسە ڕوون دەکەینەوە:

باسی یەکەم

نمایش کرانی بەندەکان لە وێستگەی لێپرسینەوەدا

خوای گەورە دەفەرموێت: (وَعُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا لَّقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ) الکهف/ ٤٨ واتە: بەرێز دێنە ڕووی پەروەردگارت و پێیان دەڵێین: ئەوا بەو شێوەیە هاتنە لامان کە یەکەم جار دروستمان کردن. هەروەها دەفەرموێت: (يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لا تَخْفَى مِنكُمْ خَافِيَةٌ) الحاقة/١٨ واتە: لەو ڕۆژەدا نمایش دەکرێن و دەخرێنە ڕوو، هیچ نهێنی و پەنهانێکتان ناشاردرێتەوە.

پێغەمبەریش صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَسَيُكَلِّمُهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَيْسَ بَيْنَ اللهِ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ) رواه البخاری[1] واتە: هەریەکێك لە ئێوە ڕۆژی دوایی خوای گەورە قسەی لەگەڵدا دەکات، لە نێوانی ئەوو خوادا هیچ وەرگێڕ (تەرجومەوان) ێك نییە..

---

[1] بوخاری (٧٤٤٣)، مسلم (١٠١٦).

باسی دووەم

لێپرسینەوەو دادگایی کران

خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ * ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ) الغاشيه/ ٢٥-٢٦ واتە: گەڕانەوەیان بۆ لای ئێمەیە، پاشان لێپرسینەوەیان لەسەر ئێمەیە. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا هَلَكَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا ذَلِكِ الْعَرْضُ وَلَيْسَ أَحَدٌ يُنَاقَشُ الْحِسَابَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا عُذِّبَ) رواه البخاری[1] واتە: هیچ کەس نییەڕۆژی دوایی لێپرسینەوەی لەگەڵ بکرێت و تیا نەچێت، عائشە خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا ئەی خوا نافەرموێت: ئەو کەسەی نوسراوەکەی درایە دەستی ڕاستی ئەوە لێپرسینەوەیەکی ئاسانی لەگەڵدا دەکرێت؟ پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ فەرمووی: ئەوە تەنها ڕوو بە ڕوو بونەوەیە، هیچ کەس نییەلە ڕۆژی دوایی دا دادگایی بکرێت و سزا نەدرێت.

[1] بوخاری (٦٠٦٥).

باسی سێیەم
تەرازوو نامەی کردەوەکان

کردەوەی بەندەکان بە چاك و خراپییەوە دەكێشرێت و خوای گەورە تەرازووی ڕاستەقینەی بۆ دادەنێت، وەك دەفەرموێت: (وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ) الأنبياء/٤٧ واتە: تەرازووەکانی دادگەریی بۆ ڕۆژی دادەنێین و هیچ نەفسێك هیچ ستەمێکی لێ ناکرێت ئەگەر چی بە ئەندازەی کێشی دەنکە تۆوێکیش بێت، دەیهێنینە ڕوو، بەسە بۆ ئەوەی ئێمە داد پرس بین.

نامەی کردەوەکان

خوای گەورە بۆ هەر کەسێك و فریشتەی پارێزەری داناوە تاکو کردەوەکانی بە وورد و درشت و ئاشکراو پەنهانەوە بنوسن و تۆماری بکەن و ڕۆژی دوایی نامەی ئەو کردەوانە دەداتە دەستیان و دەبێتە بەڵگە نامەی ڕۆژی دادگایی، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا * اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا) الإسراء/١٣-١٤ واتە: هەموو مرۆڤێك چارەنوسی خۆیمان خستوەتە گەردنی خۆی، وە لە ڕۆژی دوایی دا نوسراوێکی بۆ دەردەهێنین و بە کراوەیی دەیدرێتێ و پێی دەڵێین:

نوسراوەکەت بخوێنەرەوە، بەسە ئەمڕۆ کە خۆت دادپرسی خۆت بیت و حوکمی خۆت بدەیت. هەروەها دەفەرموێت: (وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلا كَبِيرَةً إِلاَّ أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا) الكهف/٤٩ واتە: نوسراوو نامەی کردەوەکان دانراوەو دەبینی تاوانباران مەترسی یان هەیە لەوەی تێیدا تۆمار کراوەو دەڵێن: سەرگەردان خۆین ئەم کتێبە چییە خۆ هیچ کردەوەیەکی بچوك و گەورەی نەهێشتوەتەوە ئاماری نەکردبێت، وە دەبینن ئەوەی کردویانە لە تاوان و خراپە هەمووی ئامادەیەو پەروەردگارت ستەم لەکەس ناکات. هەروەها دەفەرمویت: (فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ * فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا * وَيَنقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا * وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاء ظَهْرِهِ* فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا * وَيَصْلَى سَعِيرًا) الإنشقاق/ ٧-١٢ واتە: ئنجا هەرکەسێك نوسراوەکەی درایە لای ڕاستی، ئەوا لێپرسینەوەیەکی ئاسانی لەگەڵ دەکرێت و بە دڵخۆشی دەگەڕێتەوە بۆ لای کەس و کاری، بەڵام ئەو کەسەی نوسراوەکەی لە پشتەوە درایە ئەوا داخوازی تیاچوون دەکات و دەچێتە دۆزەخەوە.

بەندی شەشەم

باوەڕهێنان بە حەوز (الحوض)

پاش ئەوەی مەینەتی ڕۆژی حەشر و لێپرسینەوەو تەرازوو نامە وەرگرتن کۆتایی پێ دێت و دێتە سەر ئەوەی هەرکەس بەرەو چارەنوسی حەتمی و یەکجاری خۆی بڕوات، ئا لەو تاوو ساتە وەختەدا پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ پێش ئوممەتەکەی دەکەوێت بۆ سەر حەوزێك کە خوای گەورە ئامادەی کردووە، دەچنە سەری و لێی دەخۆنەوەو تاسەی یەکجاری تینویەتی یان دەشکێت و شەکەتی و ماندویەتی یان بەسەر دەچێت، پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی ئەو حەوزە دەفەرموێت: (أَنَا فَرَطُكُمْ، عَلَى الْحَوْضِ، مَنْ وَرَدَهُ شَرِبَ مِنْهُ، وَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهُ أَبَدًا) متفق عليه[1] واتە: من پێشتان دەکەوم بۆ سەر حەوزەکە، هەرکەس هاتە سەری لێی دەخواتەوە، وە هەر کەس لێی خواردەوە هەرگیز تینوی نابێت .. هەروەها دەفەرموێت: (حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ مَاؤُهُ أَبْيَضُ مِنَ اللَّبَنِ وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَكِيزَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا فَلَا يَظْمَأُ أَبَدًا) رواه البخاري واتە: حەوزەکەم مانگە ڕێیەك درێژە، ئاوەکەی لە شیر

---

[1] بوخاری(٦١١٩)، مسلم (٢٢٩). فەرمودەکان کە لەسەر باسی حەوز و کەوثەرن زیاتر لە هەشتا یاوەر گێڕاویانەتەوە.. بۆیە ئەوەندە دڵنیاییان دروستکردووە، گەیشتونەتە سنوری متەواتر.

سپی ترەو بۆنی لە میسك خۆشترەو قاپ و پەرداخەکانی وەك ئەستێرەکانی ئاسمان وان، هەرکەس لێی بخواتەوە هەرگیز تینوی نابێت.

بەندی حەوتەم

باوەڕهێنان بە پردی (صِراط)

پاش ئەوەی دادگایی باڵای ڕۆژی دوایی کۆتایی پێ دێت و لێپرسینەوە تەواو بێت و بڕیاری کۆتایی دەردەچێت، ئنجا تێکڕای بەندەکان بەرەو دوا هەواری خۆیان بەڕێ دەخرێن و سەرەتا بەسەر پردی (صِراط) دا کە بەسەر دۆزەخدا ڕایەڵ کراوە دەڕۆن، هەرکەس پەڕییەوە ئەوا براوەیەو بەختەوەرە ئەوەی دەریش نەچوو ئەوا ڕەنج بێوەرو خاکە سارە، خوای گەورە دەربارەی گوزەر کردن بەسەر دۆزەخدا دەفەرموێت: (وَإِن مِّنكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا) مریم/٧١ واتە: هیچ یەکێك لە ئێوە نییەبەسەر دۆزەخدا نەڕوات. پێغەمبەری خواش صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی ئەو پردە دەفەرموێت: (... وَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَيْ جَهَنَّمَ وَفِي جَهَنَّمَ كَلَالِيبُ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، هَلْ رَأَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ؟ فَإِنَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ قَدْرَ عِظَمِهَا إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَخْطَفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمْ، يَعْنِي الْمُوبَقَ بِعَمَلِهِ، وَمِنْهُمُ الْمُخَرْدَلُ حَتَّى يُنَجَّى) اخرجە الشیخان[1] واتە: پردی سیرات بە ناوەڕاستی پشتی دۆزەخدا ڕایەڵ دەکرێت، من و ئوممەتەکەم یەکەم دەستەین کە بە سەریدا گوزەر دەکەین، وە لەو ڕۆژەدا هیچ کەس قسە ناکات پێغەمبەران نەبێت، ئەوانیش لەو ڕۆژەدا نزایان ئەوەیە: خوایە گیان بێوەی.... خوایە گیان بێوەی. وە دۆزەخ قولاپی تێدایە وەك دڕکی (سەعدان) وایە، ئایا (سەعدان) تان

[1] بوخاری (٧٤٣٧)، مسلم (١٨٢).

دیوە؟ ووتیان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: ئەو قولاپانە وەك دڕکی (سەعدان) وان، بەڵام ئەندازەی گەورەیی یان خوا نەبێ کەس نایزانێت، خەڵکی بە پێی کردەوە خراپەکانیان ڕادەفڕێنن، لەوانە باوەڕداری وا هەیە بە هۆی کردەوەی خراپییەوە پێوە دەبێت و گیر دەخوات و هەیانە سزا دەدرێت هەتا ڕزگاری دەبێت.

بەندی هەشتەم

باوەڕهێنان بە بەهەشت و دۆزەخ

بەهەشت و دۆزەخ: دوو دروستکراوی خوای گەورەن یەکەمیان ڕەحمەتی خوایەو دووەمیان سزای خوایەو پێش دروست کردنی بەندەکان دروستی کردوون و ئێستا ئامادەن و هەرگیز لە ناو ناچن و دوا هەوارگەی هەمیشەیی بەندەکانن.

باسی یەکەم

بەهەشت

خانەی بەختەوەری و بەهرەمەندییەو خوای گەورە ئامادەی کردووە بۆ ئەو بەندانەی باوەڕدار و پارێزکاران و گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن و لە باوەڕداری و خواناسییەکەیاندا دڵسۆزن و شوێن پەیامی خواو ڕێبازی پێغەمبەرەکەی دەکەون، بەهەشت کانگای بەهرەو خۆشییەو سەرچاوەی حەوانەوەی ڕاستەقینەیەو ڕەحمەتی نەبڕاوەی خوای گەورەیە، لایەنەکانی ئەم ڕاستییەشمان لە چەند خاڵێکدا بۆ ڕوون دەبێتەوە کە ئەمانەن:

<u>یەکەم: بەهەشت حەوانەوەی دەروونی و مەعنەوی و ڕەهاو بێ سنووری تێدایە، چونکە:</u>

١- **ژیانی ڕاستەقینەی تێدایە:** مەبەست لەم جۆرە ژیانەش ئەوەیە دوو سیفەتی تێدا بێت:

أ- مردنی بەسەردا نەیەت:

واتە هەرکەس چووە بەهەشتەوە مردن ناچێژێت و لە خەمی ئەوەدا نییە ڕۆژێك لە ڕۆژان ئەو بەهرەو خۆشییەی لە دەست بچێت و لێی دابڕێت، ئەمەش گەورەترین حەوانەوەی دەروونییە، خوای گەورە دەفەرموێت: (لا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلاَّ الْمَوْتَةَ الأُولَى) الدخان/٥٦ واتە: لە بەهەشتدا مردن ناچێژن بێجگە لە مردنی یەکەم جاری دنیا. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: (إِذَا صَارَ أَهْلُ الْجَنَّةِ إِلَى الْجَنَّةِ وَأَهْلُ النَّارِ إِلَى النَّارِ جِيءَ بِالْمَوْتِ حَتَّى يُجْعَلَ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ. ثُمَّ يُذْبَحُ ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ لَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ لَا مَوْتَ. فَيَزْدَادُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرَحًا إِلَى فَرَحِهِمْ وَيَزْدَادُ أَهْلُ النَّارِ حُزْنًا إِلَى حُزْنِهِمْ) متفق عليه[1] واتە: کاتێك بەهەشتییەکان چوونە بەهەشت و دۆزەخییەکان چوونە دۆزەخ، مردن دەهێنرێت هەتا دەخرێتە نێوان بەهەشت و دۆزەخەوە، ئنجا سەر دەبڕڕێت، پاشان بانگ دەرێك بانگ دەکات: ئەی بەهەشتییەکان مردن نەماو ئەی دۆزەخییەکان مردن نەما، بەهەشتییەکان خۆشییان لەسەر خۆشییەکانیانەوە زیاتر دەبێت و دۆزەخییەکان پەژارەیان لەسەر پەژارەیانەوە زیاتر دەبێت.

ب- لاوازی و یەك کەوتەیی ڕووی تێ ناکات:

[1] بوخاری (٤٤٥٣)، مسلم (٢٨٤٩).

واتە بەهەشتییەکان نە پیر دەبن و نە نەخۆش دەکەون و نە بێهێز دەبن، ئەمەش تەواوکەری ژیانە هەمیشەییەکەیە، پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ يُنَادِي مُنَادٍ: إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيَوْا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوَا فَلَا تَسْقَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشِبُّوا فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْأَسُوا أَبَدًا) رواه مسلم[1] واتە: ئەگەر بەهەشتییەکان چوونە بەهەشتەوە بانگ دەرێك بانگ دەکات: ئێوە بۆتان دانراوە بژین و هەرگیز نەمرن، لەش ساغ بن و هەرگیز نەخۆش نەکەون، گەنج بن و هەرگیز پیر نەبن، ڕابوێرن و لە خۆشیدا بن و هەرگیز توشی ناخۆشی نەبن.

٢- دڵنیایی ڕاستەقینەی تێدایە: مەبەست لەوەیە بەهەشتیەکان چەند تایبەتمەندیەکیان هەیە دەستەبەری ئەو دڵنیاییە ڕاستەقینەیە دەکەن، کە ئەمانەن :

أ- دڵ ساغ و دەروون پاکن: خوای گەورە دەفەرموێت: (وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ * لاَ يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُم مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ) (الحجر/ ٤٧-٤٨ واتە: هەرچی ڕق و کینەیە لە دڵ و دەروونیان دادەڕنین و هەموو برای یەکن و لە سەر جێگەی حەوانەوەدا بەرامبەر یەکن و لە بەهەشتدا هیچ ماندوو بوونێکیان تووش نابێت و هەرگیز لێی دەرناکرێن.

---

[1] مسلم (٢٨٣٧).

ب- دڵخۆش و شادن: خوای گەورە دەفەرموێت: (يَا عِبَادِ لا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ * الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ * ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ)الزخرف/٦٨-٧٠ واتە: ئەی بەندەکانم ئەمڕۆ ئێوە نەترستان لە سەرەو نە پەژارەش دەخۆن، ئەو بەندانەی کە باوەڕیان هێناوەو لە دنیادا ملکەچمان بوون، بڕۆنە بەهەشتەوە ئێوەو خێزانەکانتان بە دڵخۆشی .

٣- **پاكژو خاوێنن:** پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ وَلَا يَتْفُلُونَ وَلَا يَبُولُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ وَلَا يَمْتَخِطُونَ قَالُوا فَمَا بَالُ الطَّعَامِ قَالَ جُشَاءٌ وَرَشْحٌ كَرَشْحِ الْمِسْكِ يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّحْمِيدَ كَمَا تُلْهَمُونَ النَّفَسَ وَحَدَّثَنَا) رواه مسلم[1] واتە: بەهەشتییەکان لە بەهەشتدا دەخۆن دەخۆنەوەو پیسی ناکەن و بەڵغەمیان نییەو میز ناکەن، بەڵکو خواردنەکەیان بە جواناو دەردان وەك ڕشێنەی میسك هەر دەکەن و سبحان الله، والله اکبر دەخرێنە سەر زمانیان وەك چۆن هەناسەیان پێ دەدرێت .

٤- **جوان و ڕوخسار شیرینن:** پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت:(إِنَّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ سُوقًا يَأْتُونَهَا كُلَّ جُمُعَةٍ فِيهَا كُثْبَانُ الْمِسْكِ، فَإِذَا خَرَجُوا إِلَيْهَا هَبَّتْ رِيحٌ فَتَمْلَأُ وُجُوهَهُمْ وَبُيُوتَهُمْ مِسْكًا فَيَزْدَادُونَ حُسْنًا وَجَمَالًا..) رواه مسلم[2] واتە: لە بەهەشتدا بازاڕێك هەیە، بەهەشتییەکان هەموو هەفتەیەك دێن و تێیدا

---

[1] مسلم (٢٨٣٥).

[2] مسلم (٢٨٣٣).

کۆدەبنەوە، ئنجا بای باکور هەڵ دەکات و دەدات بە دەم و چاوو جل و بەرگیاندا جوانی و قەشەنگی یان پێی زیاد دەکات، دەگەڕێنەوە بۆ لای خێزانەکانیان دەبینن ئەوانیش جوانی و قەشەنگی یان زیادی کردووە.

هەروەها دەفەرموێت: (إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ عَلَى أَشَدِّ ضَوْءِ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً) متفق عليه[1] واتە: یەکەم دەستە کە دەچنە بەهەشتەوە لەسەر شێوەی مانگن لە شەوی چواردەدا، پاشان ئەوانەی بە دوایاندا دێن لەسەر شێوەی درەوشاوەترین ئەستێرەی ئاسمانن. یاخود دەربارەی خێزانەکانیان دەفەرموێت: (..وَلِكُلِّ واحِدٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ يُرَى مُخُّ سُوقِهِمَا مِنْ وَراءِ اللَّحْمِ مِنْ الْحُسْنِ) رواه البخاری و مسلم[2] واتە: هەریەکەیان دوو هاوسەری هەیە بێخی ئێسقانی لاقیان لە پشت گۆشتەکەوە دەبینرێت لە جوانیدا.

٥- **ڕێزدارو شکۆمەندن:** خوای گەورە دەفەرموێت: (وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاؤُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ)الزمر/٧٣ واتە: ئەو کەسانەی پارێزکارو لە خوا ترس بوون بەرەو بەهەشت بە کۆمەڵ بەڕێ دەخرێن هەتا دەگەنە بەر دەرگای بەهەشت، دەرگاکانی دەکرێنەوەو دەرگاوانەکانی پێیان دەڵێن: سڵاوی خواتان لێ بێت، ئیتر

---

[1] بوخاری (٣١٤٩)، مسلم (٧٣٢٨).

[2] بوخاری (٣٠٧٤)، شەرحی مسلم (٢٨٣٤).

سەر فرازن و حەوانەوە چونکە لە دنیادا پاك بوون، بچنە ناویەوە بە هەمیشەیی . هەروەها دەفەرموێت: (يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ * بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ)الواقعة/١٧-١٨ واتە: نەوجەوانانی هەمیشە زیندو بەسەریاندا دەگەڕێن، بە پەرداخ و سوراحی پڕ لە شەرابی سەرچاوەی ڕەوانەوە.

یاخود دەفەرموێت: (وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا * قَوَارِيرَ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا)الإنسان/١٥-١٦ واتە: قاپی زیوین و پەرداخی شوشەیان بەسەردا دەگێڕن: شوشەی لە زیو کە ئەندازەی شەرابەکەیان گرتووە بە ئەندازە گیری و بێ زیادو کەم.

دووەم: بەهەشت حەوانەوەی جەستەیی و لاشەیی ڕەهاو بێ سنووری تێدایە:

چونکە:

١- **خۆشی ڕاستەقینەی تێدایە:** مەبەست لەو خۆشییەیە کە سێ تایبەتمەندی هەبێت:

أ- نەبڕاوە بێت: خوای گەورە دەربارەی خۆشی بەهەشت دەفەرموێت: (مَّثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ وِظِلُّهَا) الرعد/٣٥ واتە: وێنەو سیفەتی ئەو بەهەشتەی کە خوا بەڵێنی داوە بە پارێزکاران پێیان بدات ئەوەیە لە ژێریەوە ڕووبار دەڕۆن و خۆراك و سێبەرەکانی هەمیشەیین.

هەروەها دەفەرموێت: (وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ * لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ) الواقعة/٣٢-٣٣

واتە: میوەی زۆریان پێ دەدرێت، نە دەبڕێت و نە لێیان قەدەغە دەکرێت.

پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إِنَّ أَدْنَى مَقْعَدِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ أَنْ يَقُولَ لَهُ تَمَنَّ فَيَتَمَنَّى وَيَتَمَنَّى، فَيَقُولُ لَهُ: هَلْ تَمَنَّيْتَ؟ فيقولُ: نَعَم، فَيَقُولُ لَهُ: فَإِنَّ لَكَ مَا تَمَنَّيْتَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ) رواه مسلم[1] واتە: نزمترین جێگەو پایەییەکێك لە ئێوە لە بەهەشتدا کەسێکە پێی دەووترێت: ئاوات بخوازە، ئەویش هەر ئاوات دەخوازێت و، ئاوات دەخوازێت، ئنجا پێی دەڵێن: ئاواتت خواست؟ دەڵێت: بەڵێ: پێی دەڵێن: ئەوەی ئاواتت بۆ خواست پێت دەدرێت و ئەوەندەی تریشی لەگەڵدا بێت.

ب- بێ گرفت بێت: واتە ئەرك و ماندوو بوونی نەوێت و پاشەڕۆك و دەرئەنجامی خراپی لێ نەکەوێتەوە. خوای گەورە دەفەرموێت: (لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُم مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ) الحجر/٤٨ واتە: لە بەهەشتدا ماندوویەتییان تووش نابێت و هەرگیز لێی دەرناکرێن.

هەروەها دەفەرموێت: (مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ) الرحمن/٥٤ واتە: لەسەر جۆرە دۆشەکێك پاڵیان داوەتەوە کە بەرەکەی ئاوریشمەو میوە چنی ئەو دوو باخچەیە نزیکە دەستە. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ

[1] مسلم (١٨٢).

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت (يَأْكُلُ أهْلُ الْجَنَّةِ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ وَ لا يَتَغَوَّطونَ وَ لا يَبُولونَ..) رواه مسلم[1] واتە: بەهەشتییەکان لە بەهەشتدا دەخۆن و دەخۆنەوەو پیسی ناکەن و بەڵغەمیان نییەو میز ناکەن.

ج- بەخواستی بەندە بێت: واتە بە پێی حەزو ویستی خۆی بێت و لە هەرکاتێکدا ئارەزووی بکات خوای گەورە دەفەرموێت: (لَهُم مَّا يَشَاؤُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ) ق/٣٥ واتە: هەرچی دەیانەوێت لە بەهەشتدا پێیان دەدرێت ئێمەش زیاترمان لەلایە هەروەها دەفەرموێت: (وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ * وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ) الواقعة/٢٠-٢١ واتە: میوەیان پێ دەدرێت لەوەی هەڵی دەبژێرن و گۆشتی باڵندەیان بۆ ئامادە دەکرێت لەوەی حەزیان لێیەتی و ئارەزوی دەکەن.

٢- **چەشتنی ڕاستەقینەی تێدایە:** مەبەست لەو چەشتنە دوو خاڵە:

أ- کۆتا سنوری چەشتنە: واتە هەرچەندە بنۆشن لێی بێزار نابن و ئەوپەڕی چێژو لەزەتی لێ دەبینن. خوای گەورە دەفەرموێت: (وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الأَنفُسُ وَتَلَذُّ الأَعْيُنُ) الزخرف/٧١ واتە: هەرچی نەفس حەزی لێ بکات و چاو چێژی لێ ببینێت لە بەهەشتدایە .. پێغەمبەریش صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە فەرموودەی قودسیدا دەفەرموێت: (قالَ اللهُ تَعالَى: أَعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ فَاقْرَؤُوا إِنْ شِئْتُمْ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ

[1] مسلم (٢٨٣٥).

قُرَّةِ أَعْيُنٍ) متفق عليه[1] واتە: (خوای گەورە دەفەرموێت: ئامادەم کردووە بۆ بەندە چاکەکانم لەو نازو نیعمەتانەی کە نە چاو بینیویەتی و نە گوێ بیستویەتی و نە بە خایلەی دڵی مرۆڤیشدا هاتووە) هەروەها دەفەرموێت: (..يَعْطِي قُوَّةَ مِائَةِ رَجُلٍ)[2] واتە: هەر پیاوێك توانای سەد پیاوی پێ دەدرێت ..

ب- هەمەڕەنگی چەشتنە: واتە بەهەشت چەندەها جۆر نازو نیعمەتی تێدایەو چێژو لەزەتی هەمەچەشنیان هەیە خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ الأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * عَلَى الأَرَائِكِ يَنظُرُونَ * تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ * يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ * خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ * وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ * عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ)المطففين/٢٢-٢٨ واتە: چاکە کاران لە نازو بەهرەی خوادان، لەسەر تەخت و سەکۆوە دەڕوانن، هەر بە ڕوخسارياندا دیاردەی خۆشگوزەرانی دەبینیت، شەرابی خاوێنی شیلەداری سەرمۆریان دەرخوارد دەدرێت، کەدوا قومی بۆنی میسکی لێ دێت، با بۆ ئەو بەخشش و بەهرە مەزنە پێشبڕکێ و کێ برکێ بکەن ئەوانەی پێشبڕکێ دەکەن، کە لەگەڵ ئاوی

[1] بوخاری (٣٠٠٥، ٣٠٧٢)، مسلم (٢٨٢٤).

[2] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیوە: (رواه الترمذي واسناده حسن) بۆ زانیاری زیاتر: لای ئیمامی ئەحمەد (١٨٨٢٧)، ئیبنو حیبان (٤٤٣/١٦) بە سەحیحیشی داناوە، شێخی ئەلبانی ڕەحمەتیش لە (صحيح الجامع ١٦٢٧)دا بە سەحیحی داناوە.

(تەسنیم) تێکەڵ کراوە، ئەویش کانییەکە ئەوانە لێی دەخۆنەوە کە لە خواوە نزیکن..

هەروەها دەفەرموێت (كُلَّمَا رُزِقُواْ مِنْهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزْقًا قَالُواْ هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِن قَبْلُ وَأُتُواْ بِهِ مُتَشَابِهًا) البقرة/٢٥ واتە هەر کاتێك لە بەروو بووم و میوەیەکی بەهەشتیان پێ دەدرێت و نمەکی دەکەن، دەڵێن: ئەمە هەر لەو میوەیەی پێشووە کە خواردمان بەڵام کە دەیهێنن دەبینن جیاوازە.

یان دەفەرموێت (وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ * فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ * وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ * وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ * وَمَاء مَّسْكُوبٍ * وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ) الواقعة/٢٧-٣٢ واتە هاوەڵانی دەستە ڕاست، دەزانن هاوەڵان ی دەستە ڕاست کێن، ئەوانەن لە باخی درەختی (سدر) ی بێ درکدان و لە ناو درەختی مۆزی هێشوو پڕدان و لەبەر سێبەری دوورو درێژدان و لەبەر ئاوی گیراوەدان و لەناو میوەی زۆرو جۆراو جۆردان.

<u>**سێ یەم: بەهەشت شادمانی گیانی تێدایە: مەبەست لەمەش دوو خاڵە:**</u>

١- بینینی خوای پەروەردگار:

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ * إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ)القیامە/٢٢-٢٣واتە: دەم و چاوانێك لە ڕۆژی دواییدا درەوشاوەو کراوەو پرشنگدارن، تەماشای پەروەردگاریان دەکەن پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ

دەفەرموێت: (إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ فَيَقُولُونَ أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ، فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ) رواه مسلم[1] واتە: کاتێك بەهەشتییەکان چوونە بەهەشتەوە، خوای گەورەو بۆ هاوتا دەفەرموێت شتێکی ترتان دەوێت بۆتانی زیاد بکەم؟ ئەوانیش دەڵێن: ئەی ڕووت سپی نەکردوین؟ ئەی نەتخستوینە بەهەشت و لە دۆزەخ دەربازت نەکردوین؟ خوای گەورە پەردە لا دەدات و زاتی پیرۆزی دەبینن، هیچ شتێکیان پێ نەدراوە لە سەیر کردنی خوای گەورە بەلایانەوە خۆشتر بێت.

٢- ڕەزامەندی یەکجاری خوای پەروەردگار:

خوای گەورە دەفەرموێت: (يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً * فَادْخُلِي فِي عِبَادِي* وَادْخُلِي جَنَّتِي) الفجر/٢٧ -٣٠ واتە: ئەی نەفسی ئارام و دڵنیا بگەڕێرەوە بۆلای پەروەردگارت بە ڕەزامەندی و لێڕازی بوون بچۆرە ڕیزی بەندەکانمەوەو بچۆرە بەهەشتەکەمەوە.

پێغەمبەریش صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: خوای گەورە بە بەهەشتییەکان دەفەرموێت: (هَلْ رَضِيتُمْ) واتە: ئایا ڕازی بوون؟ ئەوانیش دەڵێن: بۆچی ڕازی نابین

[1] مسلم (١٨١).

ئەی پەروەردگار، خۆ تۆ بەهرەیەکت پێ داوین کە بە هیچ دروست کراوێکی ترت نەداوە؟! خواش دەفەرموێت: (الَا أُعْطِيكُمْ أفْضَلَ مِنْ ذلِكَ؟) واتە: ئایا لەوە چاکتەتان پێ بدەم؟ دەڵێن: چی لەوە باشترە؟ دەفەرموێت: (أُحِلُّ عَلَيكُمْ رُضْوانِي،فَلا أسْخَطُ عَلَيكُمْ بَعْدَهُ أبَدَاً) متفق عليه[1] واتە: ڕەزامەندی خۆمتان بەسەردا دەڕێژم و لەوە دوا هەرگیز لێتان توڕەو زویر نابم.

[1] بوخاری (٦٥٩)، مسلم (٢٨٢٩).

باسی دووەم

دۆزەخ

خانەی مەینەت و خاکەسارییەو خوای گەورە ئامادەی کردوە بۆ سزادانی ئەوانەی بێ باوەڕو خوا نەناس و یاخی و سەرکەشن و سەرپێچی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن و خۆ بەزل زان و ئارەزوو بازن و شوێن حەزو ئارەزووی خۆیان دەکەون، دۆزەخ کانگای مەینەت و مەرگەساتەو سەرچاوەی ژان و ئازاری ڕاستەقینەیە، ئەم ڕاستییەشمان لە چەند خاڵێکدا بۆ ڕوون دەبێتەوە:

یەکەم: سزاو ئازاری دەروونی و مەعنەوی ڕەهاو بێ سنووری تێدایە: چونکە:

١- **مەینەتی ڕاستەقینەی تێدایە:** مەبەستمان سێ خاڵە:

أ- دۆزەخییەکان مردنیان بەسەردا نایەت: واتە: ژیانی نەمرو نەژی بەسەر دەبەن و بە هیوای ئەوە نین ڕۆژێك لە ڕۆژان لەم مەینەتییە ڕزگاریان ببێت، گەرچی پاش ملیۆنەها ساڵیش بێت، خوای گەورە دەفەرموێت: (ثُمَّ لا يَمُوتُ فِيهَا وَلا يَحْيَى) الأعلى/١٣ واتە: پاشان لە دۆزەخدا نە دەمرێ و نە دەژی.

لە فەرمودەیەکی پێشوودا باسی ئەوەمان کرد کە مردن لە نێوانی بەهەشت و دۆزەخدا سەر دەبڕرێت و بە نیشتەجێ ی هەردو لایان دەوترێ: مردن نەماو

پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ فەرمووی: (وَيَزْدَادُ أَهْلُ النَّارِ حُزْناً الَى حُزْنِهِمْ)[1] واتە: دۆزەخییەکان پەژارەیان لەسەر پەژارەکانیانەوە زیاتر دەبێت.

ب- دان بە ستەمکاری و تاوانباری خۆیاندا دەنێن: بەڵام هیچ پاساوو قوربانییەکیان لێ وەر ناگیرێت، خوای گەورە دەفەرموێت: (تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ * قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلاَّ فِي ضَلالٍ كَبِيرٍ * وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ * فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ) الملك /٨ -١١ واتە: هەرکاتێك دەستەیەك فڕێ دەدرێتە دۆزەخەوە خەزنەدارەکەی پرسیاریان لێ دەکات: ئایا هیچ ترسێنەرێکتان بۆ ڕەوانە نەکرا؟ دەڵێن: بەڵێ: بۆمان هات و بە درۆمان خستەوەو ووتمان خوا هیچ شتێکی نەناردۆتە خوارەوە، ئێوە لە گومڕاییەکی گەورەدان و هیچی تر، هەروەها دەڵێن: ئەگەر ئێمە بمان بیستایەو بیرمان بکردایەتەوەو ژیر بوینایە لە دۆزەخییەکان نەدەبوین و هاودەمی ئاگر نەدەبوین، دان بە تاوانی خۆیاندا دەنێن، تێکشکان و داڕزین بۆ دۆزەخییەکان. هەروەها دەفەرموێت: (يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ * وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ * وَمَن فِي الأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ * كَلاَّ إِنَّهَا لَظَى * نَزَّاعَةً لِّلشَّوَى * تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى)

---

[1] متفق عليه.

المعارج/١١-١٧ واتە: تاوانبار پێی خۆشە بۆ ئەوەی لە سزای ئەو ڕۆژە خۆی ڕزگار بکات قوربانی بە کوڕەکەی بدات، وە بە هاوسەرو براکەی، وە بەو هۆزەی کە لە دنیادا دالّدەی دەدات، وە بە هەرچی لە زەوی دایە پاشان ڕزگاری بکات، نەخێر لێی وەرناگیرێت و ئەو سزایە ئاگری دۆزەخە، پێستی سەر دادەماڵێت، بانگ لە هەر کەسێك دەکات کە پشت لە ڕاستی بکات و ڕوو وەرگێڕێت.

ج- سووك و ڕسواو بێ ڕێزن: خوای گەورە دەفەرموێت: (سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُواْ صَغَارٌ عِندَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُواْ يَمْكُرُونَ) الأنعام/ ١٢٤ واتە: ئەوانەی تاوانباران دووچاری ڕسوایی و سزای سەخت دەبن لە لای خوا بە هۆی ئەو تەڵەکە بازییەوە کە دەیکەن.

هەروەها دەفەرموێت: (وَالَّذِينَ كَسَبُواْ السَّيِّئَاتِ جَزَاء سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَّا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) یونس/٢٧ واتە: ئەوانەی کردەوەی خراپەیان ئەنجام داوە پاداشتی خراپەکەیان بە وێنەی خۆیەتی و سەر شۆڕی و ڕسوایی دایان دەگرێت، هیچ پەنایەکیان نییەلە خوایان ڕزگار بکات، دەڵێی دەم و چاویان پارچەیەك لە شەوی تاریك دای پۆشیوە، ئەوانە هاوەڵی ئاگرن و بە هەمیشەیی تێیدا دەمێننەوە.

٢- **پەژارەی ڕاستەقینەی تێدایە:** واتە ئەو بارو دۆخەی تێیدان سەرجەم خەم ئامێزەو پەژارەو سوێ دەکەنە دڵی دۆزەخییەکانەوە، وەك:

أ- دۆزەخییەکان دڵ نەخۆش و دەروون پیسن: مەبەست لەوەیە کە تێکڕایان داخ لە دڵن و ڕقیان لە یەکتر دەبێتەوەو نزای شەڕ لەیەك دەکەن، خوای گەورە دەفەرموێت: (كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُواْ فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لأُولاهُمْ رَبَّنَا هَؤُلاء أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِن لاَّ تَعْلَمُونَ) الأعراف/٣٨ واتە: هەرکاتێك کۆمەڵێك دەچێتە دۆزەخەوە نەفرین لە کۆمەڵەکەی هاوڕێی دەکات، تاکو تێکڕایان تێك دەترنجێن و دواییینەکان بە پێشینەکان دەڵێن: پەروەردگار ئا ئەوانە گومڕایان کردین و سزای جەند جارەیان بدە لە ئاگری دۆزەخ، دەفەرموێت: هەریەکەتان سزای چەند جارە دەخۆن بەڵام نازانن. هەروەها دەفەرموێت: (وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلاَّنَا مِنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الأَسْفَلِينَ) فُصِّلَتْ/٢٩ واتە: ئەوانەی بێ باوەڕن دەڵێن: پەروەردگارمان ئەوانەمان نیشان بدە لە جنۆکەو مرۆڤ کە گومڕایان کردین، با بیانخەینە ژێر پێمان ولەوانە بن کە ڕسواو بەرپێن.

ب- خەمبارو دڵگران و بە پەژارەن:

خوای گەورە دەفەرموێت: (فَقَالَ الضُّعَفَاء لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُواْ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِن شَيْءٍ قَالُواْ لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَاء عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ) ابراهیم/٢١ واتە: لاوازو بەردەستەکان بەوانە دەڵێن کە لووت بەرزو خۆ بەزل زان بوون: ئێمە شوێن کەوتووی ئێوە بووین، ئایا هیچ سودێکمان سەبارەت بە سزای خوا پێ دەگەیەنن؟ دەڵێن: ئەگەر خوا

ڕێنمایی ئێمەی بکردایە ئەوا ڕێنمایی مان دەکردن، ئنجا سەغڵەت و غەمبار بین یان خۆڕاگرو ئارامگر بین وەك یەکەو دەرچونمان نییە. هەروەها دەفەرموێت: (كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ) البقرة/١٦٧ واته: ئا بەو شێوەیە خوا کردەوەکانیان نیشان دەداتەوە بۆ ئەوەی ببێتە مایەی چەندان پەژارەو پەشیمانی بۆیان و لە ئاگری دۆزەخ ڕزگار نابن.

ج- یسی یان دەرخوارد دەدرێت و تێیدا دەتلێنەوە:

خوای گەورە دەفەرموێت: (لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا * إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا) النبأ/٢٤-٢٥ واته: هیچ ساردی و خواردنەوەیەکی تێدا ناچێژن، بێجگە لە ئاوی کوڵاوو کێماوو زوخاو. هەروەها دەفەرموێت: (مِّن وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِن مَّاء صَدِيدٍ * يَتَجَرَّعُهُ وَلاَ يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِن وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ) ابراهيم/١٦-١٧ واته: بە دوای ژیانی هەموو یاخییەکدا دۆزەخ هەیەو لە کێماو تێر ئاو دەکرێت،[1] قوومی لێ دەدات و ناتوانێت قوتی بدات، چونکە زۆر بۆگەن و بێزراوە، وە لە هەموو لایەکەوە مەرگ و پەژارەی توند ڕووی تێ دەکات و نامرێت، وە لە دوایەوە سزایەکی سەخت چاوەڕێی دەکات.

---

[1] زۆرینەی موفەسیران فەرمویانە کە ئەو (مَّاءصَدِيدٍ)ە هەر ئەو ئارەق و خوێناوو کێماوەیە لەجەستەی دۆزەخییەکانەوە دەتکێت و ئەوەندە زۆر دەبێت دەدرێتەوە هەر بە خۆیان کە تاوانبارن.. خوا لاماندا ... تەفسیری قورتوبی و ئیبنو کەثیرو بەغەوی/ تەفسیری ئایەتەکەی سەرەوە.

ئەبو ئومامە خوای لێ رازی بێت دەربارەی ئەو کێماوەی دەرخواردی دەدرێت دەفەرموێت: لێی نزیك دەخرێتەوە بێزی لێ دەکاتەوەو پێی ناخۆشە، ئنجا کاتێك زیاتر لێی نزیك دەخرێتەوە هەموو دەم و چاوی داخ دەکات و پێستی سەری دادەماڵێت و کاتێکیش خواردیەوە هەموو ڕیخۆڵەکانی دەپچڕێنێت و لە کۆمیەوە دەردەچێت..رواه الامام أحمد. هەروەها لە ڕوباری (الغُوطَة) دەر خواردیان دەدرێت، وەك پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەربارەی دەفەرموێت: (نَهْرٌ يَجْرِي مِنْ فَرْجِ الْمُومِسَاتِ، يُؤْذِي أهْلَ النَّارِ رِيحُ فُرُوجِهِمْ) رواه أحمد[1] واتە: ڕوبارێکە لە داوێنی ئافرەتی داوێن پیسەوە سەرچاوە دەگرێت، بۆنی داوێنیان ئازاری دۆزەخییەکان دەدات.

دووەم: سزاو ئازاری جەستەیی و لاشەیی ڕەهاو بێ سنوری تێدایە چونکە:

١- **ئازاری ڕاستەقینەی تێدایە:** مەبەست لەو ئازارەیە کە سێ تایبەتمەندی هەبێت:

أ- نەبڕاوە بێت: وەك خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێت (خَالِدِينَ فِيهَا لاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنظَرُونَ) البقرة/١٦٢ واتە: بە هەمیشەیی تێیدا دەمێننەوەو سزاکەیان لەسەر سوك ناکرێت و ساتێکیش لێی دانابڕێن . هەروەها

[1] ئیمامی ئەحمەد لە کتێبی الزهدەکەی خۆیدا ئەم ڕیوایەتەی هێناوەتەوە بەڵام کەسم نەبینی لە فەرمودەوانان پلەی سەحیح یان حەسەنی بداتێ، شێخی ئەلبانی ڕەحمەتیش لە (سلسلة الأحاديث الضعيفة ١٤١٠)دا هێناوەتەوە کە زەعیفە.

دەفەرمویّت: (كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ) النساء/٥٦ واتە: هەرکاتێك پێستەکانیان سووتاو هەڵقرچا بۆیان دەگۆڕین بە پێستی تر بۆ ئەوەی ئازاری بەردەوام بچێژن.

ب- بە مەینەت بێت: واتە لەگەڵ ئەوەی سزاو ئازارەکەی بە سوێ یە تەنها شێوەیەك نییەو ڕاستەوخۆ بچێژرێت بەڵکو بە گرفت و مەینەتە، وەك خوای گەورە دەفەرمویّت: (إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ * طَعَامُ الأَثِيمِ * كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ * كَغَلْيِ الْحَمِيمِ) الدخان/٤٣-٤٦ واتە: درەختی ژەقنە بووت خواردنی تاوانبارانە. وەك کانزای تواوە لە سکیاندا قوڵپ دەدات، وەك قوڵپی ئاوی کوڵ هاتوو.

هەروەها دەفەرمویّت: (إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالا وَجَحِيمًا * وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا) المزمل/١٢-١٣ واتە: کۆت و زنجیرو پێوەندی قورس و ئاگری داخراومان لایەو خواردنی بە گرفتمان لایە کە لە قورگ دەگیرێت و سزای بە ئێش و ئازارمان لەلایە.

ج- هەموو خواست و وویستێك زەوت بکات: لەگەڵ ئەوەدا کە دۆزەخی ئازار دەچێژێت بواری پەلە قاژێ و خۆ ڕاپسکانی نامێنێت، بگرە پارێز لە کام شوێنی دەکات بەو شوێنە ئازار دەدرێت، وەك خوای گەورە دەفەرمویّت: (خُذُوهُ فَغُلُّوهُ * ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ * ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ) الحاقة/٣٠-٣٢ واتە: بیگرن و کۆت و بەندی بکەن، پاشان بیخەنە دۆزەخەوە، ئنجا بیخەنە زنجیرێکەوە کە درێژییەکەی حەفتا گەز بێت. هەروەها دەفەرمویّت: (إِذِ الأَغْلالُ فِي

أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلاسِلُ * يُسْحَبُونَ فِي الْحَمِيمِ * ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ) غافر/٧١-٧٢

واتە: ئایا کەسێك هیچ شك نەبات خۆی لە سزای توندو بە ئازاری ڕۆژی دوایی پێ بپارێزێت بێجگە لە دەم و چاوی وەك ئەو کەسە وایە هیچ ناخۆشییەکی توش نەیەت؟ بە ستەمکاران دەوترێت: بچێژە سزای ئەو کردەوە خراپانەی ئەنجامت دەدان.

یاخود دەفەرمویت: (خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ * ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ * ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ * إِنَّ هَذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ) الدخان/٤٧-٥٠ واتە: بیگرن و ڕاپێچی کەن بۆ ناوەڕاستی دۆزەخ، پاشان لە سزای کوڵاوی بەسەردا بڕێژن، پێیان دەڵێن: بچێژە: تۆ بوین بە شکۆو نازدار بویت، ئا ئەمە بوو کە تێیدا بە گومان بوون.

٢- **ژانی ڕاستەقینەی تێدایە:** مەبەست لەو ژانە دوو خاڵە:

أ- ئەوپەڕی ژانە: واتە هێندە بە سوێ و توندە کار لە دڵ و دەروون دەکات، وەك خوای گەورە دەفەرمویت: (وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ * نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ * الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ * إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ * فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ) الهمزه/ ٥-٩ واتە: تۆ چوزانیت تێك شکێنەر چییە؟ ئاگری داگیرساوی بڵێسەداری خوایە کە ژانی گەرمی و ئێشەکەی دەگات بە قووڵایی دڵ، ئەو بێ باوەڕانەی تێدا دەجەڕێنرێت و قەتیس دەکرێت و دەرگایان لەسەر کڵۆم و داخراوو بەستراوەتەوە بە کۆڵەکەی

ڕایەڵ کراو بەسەریاندا. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرمویێت: (نَارُكُمْ جُزْءٌ وَاحِدٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ حَرِّ جَهَنَّمَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً، قَالَ: فُضِّلَتْ بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزْءًا كُلُّهُنَّ مِثْلُ حَرِّهَا) متفق عليه[1] واتە: ئەم ئاگرەی ئێوە بەشێکە لە حەفتا بەشی ئاگری دۆزەخ، ووتیان ئەی پێغەمبەری خوا صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ ئەگەر هەر ئەمەش بێت بەسە بۆ ئەوەی سزای توندی هەبێت، فەرمووی: لەمە زیاترە بە شەست و نۆ بەش هەریەکەیان وەك ئەم ئاگرە گەرمە.

ب- هەموو جۆری ژانە: دۆزەخ هێندە فراوانە هەرچەندی تێ فرێ بدرێت لوشی دەدات و تێکی دەشکێنێت و بە ڕق و قینەوە دەیپێچێتەوە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ) ق/٣٠ واتە: لە ڕۆژێکدا بە دۆزەخ دەڵێین: ئایا پڕ بویت؟ ئەویش دەڵێت: ئایا زیاتر هەیە؟ پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (لا تَزَالُ جَهَنَّمُ تقولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ؟ حَتَّى يَضَعُ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا قَدَمَهُ، فَتَقُولُ: قَطٌ،قَطٌ وَعِزَّتِكَ، وَيَزْوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ) متفق عليه[2] واتە: بەردەوام دۆزەخ دەڵێ: ئایا زیاتر هەیە؟ هەتا پەروەردگاری شکۆمەند پێ دەخاتە سەری، ئەویش دەڵێ: هەرگیزاو هەرگیز، سوێند بە شکۆمەندیت، دەترنجێن بەسەر یەکتریدا. هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: (إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا * وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا

---

[1] بوخاری (٣٠٩٢) مسلم (٢٨٤٣).

[2] بوخاری (٤٨٥٠) مسلم (٢٨٤٨)

مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا * لا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا) الفرقان/١٢-١٤ واتە: ئەگەر دۆزەخ بێ باوەڕان لە شوێنێكی دوورەوە ببینێت گوێیان لە نەڕەو نركەوو فیشكەی دەبێت و ئەگەر فڕێ بدرێنە شوێنێكی تەنگەبەریەوەو دەستیان لە گەردنیان توند كرابێت، ئەو كاتە لەوێدا هاواری تیاچوون دەكەن، پێیان دەوترێت: ئەمڕۆ داوای تیاچونێك مەكەن بەڵكو داوای تیاچونی زۆر بكەن.

ئنجا سەرەڕای ئەوەی دۆزەخ هێندە فراوانە و بە داخە لە بێ باوەڕان جۆرەها سزای تێدا جێگە دەبێتەوە، سەبارەت بە لاشەی دۆزەخییەكانیش هەر بە هەمان شێوە سازو لەبارە بۆ جۆرەها سزا، چونكە لاشەیان وەك دنیا نییە، واتە لاوازو ناسك و بێ هێز .. خاوەنی هەستەوەری سنوردار .. چەشنی دیاری كراو، بەڵكو بە پێچەوانەوە كەتەو زل و ناشرین و بەرگەی هەموو سزایەك دەگرن و تیاچونیان بۆ نییە، پێغەمبەر صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (مَا بَيْنَ مَنْكِبَيْ الْكَافِرِ فِي النَّارِ مَسِيرَةُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ لِلرَّاكِبِ الْمُسْرِعِ) رواه البخاری مسلم[1] واتە: نێوانی هەردوو شانی بێ باوەڕ لە ئاگری دۆزەخدابە ئەندازەی سێ ڕۆژە ڕێیە بە سواری وولاخێك بە خێرایی بڕوات.

[1] بوخاری (٦٥٥٣) مسلم (٢٨٥٢).

هەروەها دەفەرموێت: (ضِرْسُ الْكَافِرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِثْلُ أُحُدٍ وَغِلَظُ جِلْدِهِ مَسِيرَةُ ثَلاَثٍ) رواه مسلم والترمذي[1] واتە: ددانی پێشەوەی بێ باوەڕ واتە کەڵبەی لە ڕۆژی دویدا وەك کێوی ئوحود وایەو ئەستورایی پێستەکەشی سێ ڕۆژە ڕێیە. هەروەها دەفەرموێت: (إِنَّ أَهْلَ النَّارِ يَبْكُونَ حَتَّى لَو أُجْرِيَتْ السُّفُنُ فِي دُمُوعِهِم لَجَرَتْ، وَإِنَّهُمْ لَيَبْكُونَ الدَّمَ..)[2] واتە: دۆزەخییەکان ئەوەندە دەگرین ئەگەر کەشتی لە فرمێسکیاندا بکەوێتە ڕێ ئەوا دەتوانێت بڕوات، وە گریانەکان خوێنە لە جیاتی فرمێسك.

[1] مسلم (٢٨٥١).

[2] نوسەری بەڕێز نوسیویێتی: (رواه الحاكم وقال صحيح وواقعه الذهبي). بۆ زانیاری زیاتر بزانە کە ڕاستە (حاکم ٦٠٥/٤) ڕیوایەتی کردووە ئیمامی زەهەبیش لایەنگری بووە(حوکمی فەرمودوانانە کە مەرجی وەرگرتنی فەرمودەی لای حاکم ئەوەیە کە ئیمامی زەهەبی لایەنگرێتی بکات تا بە سەحیح بناسرێت)، شێخی ئەلبانی ڕەحمەتیش لە سلسلة الأحاديث الصحيحة مجلدی ٤ لاپەڕە ٢٤٥ ژمارە ١٦٧٩دا ئەم فەرمودەیەی بە حەسەن ناساندووە.

پاشكۆ

گرنگی باوەڕهێنان بە ڕۆژی دوایی

باوەڕهێنان بە ڕۆژی دوایی گرنگییەکی حەتمی هەیەو لە دوای باوەڕ بە خواوە دێت، چونکە باوەڕ هێنان بە خوای گەورە تەفسیری چۆنیەتی بەدی هینانی ئەم بونەوەرە دەکات و سەرەتای دروست کرانی ئەم ژیانە ڕوون دەکاتەوە، بەڵام باوەڕ بە ڕۆژی دوایی سەرئەنجامی ئەم دروستکراوانە دیاری دەکات و تەفسیری مەبەست و ئامانج لە بوونی ژیان دەکات، قورئانی پیرۆزیش گرنگی زۆری پێداوە، وەك لەم خاڵانەدا بەدیار دەکەوێت:

١- دەیبەستێتەوە بە باوەڕ بە خوای گەورەوە: وەك دەفەرموێت: (.. وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ..) البقرة/١٧٧ واتە: بەڵکو چاکە ئەوەیە ئەو کەسە باوەڕ بە خواو بە ڕۆژی دوایی بهێنێت ..

٢- لە زۆر جێگەدا باسی دەکات و دەیکاتە دەستپێك و پاش ووتەی سورەتەکان، وەك دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ) الحج/١ واتە: ئەی خەڵکینە پارێز لە خوا بکەن، بە ڕاستی ڕاچەنین و لەرزەی ڕۆژی دوایی شتێکی مەزنە. یان دەفەرموێت: (إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ * لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ) الواقعة/١-٢ واتە: ئەگەر ڕووداوەکە ڕوویدا، ڕوودانی هیچ درۆی تێدا نییە.

هەروەها دەفەرموێت: (..يَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا) کۆتایی سورەتی (النبأ) واتە: بێ باوەڕ لە ڕۆژی دوایدا دەڵێت خۆزگە من خۆڵ بومایە. یاخود دەفەرموێت: (..فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي) کۆتایی سورەتی الفجر. واتە: ئەی نەفسی دڵنیا بچۆرە ڕیزی بەندە نزیکەکانمەوەو بچۆرە بەهەشتەکەمەوە..

٣- بە چەندەها شێوە ناوی ساتە وەختی ڕودانی و بەهەشت و دۆزەخ هاتووەو هەریەك لەو ناوانەش واتایەکی گرنگی و مەزنی ئەو بارو دۆخە دەگەیەنن، بۆ نموونە:

أ- دەربارەی هاتنی ڕۆژی دوایی ئەم ناوانە هاتووە: (يَومُ الْبَعْثِ، يوم القِيامَةِ، يَومُ الحِسَابِ، يَومُ التَّلاقِ، يَومُ الجمْعِ، يومُ التَّغَابُنِ، يومُ التَّنَادِ، يومُ الْحَسْرَةِ،الآزِفَةِ،الغَاشِيَةِ، الواقِعَةِ...).

ب- دەربارەی پلەکانی بەهەشت ئەم ناوانە هاتووە: (دارُ السَّلامِ، دارُ الخُلْدِ، دارُ الْمُقَامَةِ، جَنَّةُ الْمَأْوَى، جَنَّاتُ عَدْنٍ، جَنَّاتُ النَّعِيمِ، فِرْدَوس ...).

ج- دەربارەی سەختی دۆزەخ ئەم ناوانە هاتووە:(النَّار، جَهَنَّم، سَقَر، الجْحِيم، السَّعِير، لَظَى، الْحُطَمَة، الْهَاوِيَة ...).

کاریگەری باوەڕهێنان بە ڕۆژی دوایی لەسەرژیانی باوەڕدار

یەکەم: سەر ئەنجام و چارەنوسی بۆ دیاری دەکات، ئەمیش مشوری خۆی دەخوات و کاری بۆ دەکات.

دووەم: بە تێڕوانینێکی واقیعیانە ژیانی دنیا دەنرخێنێت و لە سنوری پێویست زیاتر گرنگی پێ نادات و کۆڵی پێوە هەڵناگرێت و هەموو ووزەو تواناکانی تێدا خەرج ناکات و سەرجەم خواست و ئاواتەکانی پێوە نابەستێتەوە.

سێ یەم: هەوڵی کردەوەی چاك دەدات و کاتی خۆی لە شتی بێ کەڵکدا بە فیڕۆ نادات چونکە دەزانێت ڕۆژێك چاوەڕوانیەتی کە تەنها توێشوی کردەوەکان بە کەڵکن و لەو ڕۆژەدا جێ دەگرن.

چوارەم: خۆی لە کردەوەی ناپەسەندو ڕەفتاری بەدو خراپ بە دوور دەگرێت و پەرێزیان لێ دەکات چونکە دەزانێت لەو ڕۆژەدا گیرۆدەیان دەبێت.

پایەی شەشەم
باوەڕ هێنان بە قەزاو قەدەر

بەندی یەکەم
پێنج ڕێسای ڕیشەیی

- باسی یەکەم: خوای گەورە زانیاری دەربارەی هەموو شتێك هەبووەو هەیە.

- باسی دووەم: سەرجەمی زانیاریەکان لە لەوحولمەحفوزدا تۆمار کراون.

- باسی سێیەم: هەرچی ڕوو دەدات بە وویست و زانیاری خوای گەورەیە.

- باسی چوارەم: هەرچی لە بونەوەردایە دروستکراوی خوای گەورەیە.

- باسی پێنجەم: هەرچی ڕوودەدات چاکەو خێر ودادی خوای گەورەیە.

بەندی دووەم
چوار تابلۆی ڕێڕەوی ئاڕاستەوانی

- باسی یەکەم: مرۆڤ پشکی لە ئەنجامدانی کارەکانیدا هەیە.
- باسی دووەم: ڕێنمایی خوایی بۆ سەرجەم بەندەکانە.
- باسی سێیەم: بیانووهێنانەوە بە قەزاو قەدەر مایەپووچییە.
- باسی چوارەم: دەستەبەر کردنی هۆکار پێچەوانەی قەزاو قەدەر نیە.

پاشکۆ

کاریگەری باوەڕ هێنان بە قەزاو قەدەر.

﴿يَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا﴾

پایەی شەشەم

باوەڕهێنان بەقەزاو قەدەر

قەزاو قەدەر: ئەندازەگیری و مەزندەو بڕیاری خوای گەورە سەبارەت بە دروستکراوەکانی بەپێی زانیاری پێشینەو بەگوێرەی کاربەجێی ودانای خۆی،خوای گەورەدەفەرموێت: (إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ) القمر/٤٩ واتە: ئێمە هەمووشتێکمان بەئەندازەیەک دروست کردووە.

هەروەها دەفەرموێت: (وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ) الرعد/ ٨ واتە: هەموو شتێک لای خوا بە ئەندازەو بڕێکی دیاری کراوە.

بەندی یەکەم

پێنج ڕێسای ڕیشەیی

باوەڕهێنان بەقەزاو قەدەرئەم خاڵانەی خوارەوەدەگرێتەوە:

<u>ڕێسای یەکەم:</u> باوەڕهێنان بەوەی خوای گەورە زانیاری دەربارەی هەمووشتێک هەبووەو هەیە بەورد و درشتییەوەو لە ئەزەلەوەو هەتا هەتایە، پەیوەست بێت بەفەرمانەکانی خۆیەوە یان پەیوەست بێت بەفەرمانی بەندەکانیەوە، خوای گەورەدەفەرمویێت: (أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَى ثَلاثَةٍ إِلاَّ هُوَ رَابِعُهُمْ وَلا خَمْسَةٍ إِلاَّ هُوَ سَادِسُهُمْ وَلا أَدْنَى مِن ذَلِكَ وَلا أَكْثَرَ إِلاَّ هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) المجادلە/٧ واتە: ئایا نابینی کە خوای گەورە دەزانێت چی لەئاسمانەکان و چی لەزەوی دایە؟ هەرسێ کەسێک چی بکەن خوا چوارەمیانە وە ئەگەر پێنج بن خوا شەشەمیانە و لەوەکەمتر و لەوە زیاتر بن خوا لەگەڵیانە لەهەرکوێ بن، پاشان هەواڵی ئەوکردەوانەیان پێ دەدات کەکردویانە لەڕۆژی دواى دا، بەڕاستی خوا بە هەموو شتێک زانایە .. هەروەها دەفەرموێت: (يَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا)الانعام/٥٩ واتە: هەرچی لە ووشکانی و دەریادا بێت خوا دەیزانێت و هەرگەڵایەک بوەرێت حەتمەن دەیزانێت.

کەواتە دەبێ بزانین کە ئەم بونەوەرو ژیانە بەپێ ی زانیاریەکی ووردی پێشینەو کاربەجێی مەحکەمی خوای گەورە دەڕوات بەڕێوەو ڕێسایەکی پتەوی بۆ دیاری کردوون هیچ شتێک بێ سەرو بەر بەڕێوە ناچێت.

ڕێسای دووەم: باوەڕهێنان بەوەی خوای گەورە سەرجەم زانیاریەکانی دەربارەی ژیان وبونەوەر لە (لوح المحفوظ) دا تۆمار کردووە وەک دەفەرموێت: (أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) الحج/٧٠ ئایا نازانی کە خوا دەزانێت چی لەئاسمان و زەوی دایە؟ هەموو ئەو زانیاریانەش لەنوسراودایە واتە لوح المحفوظ ئەوە گشتی بەلای خوا وە ئاسانە، پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (كَتَبَ اللهُ مَقَادِيرَ الخَلَائِقِ قَبلَ أنْ يُخْلَقَ السَّمَاوَاتِ والأرضِ بِخَمْسِينَ ألْفَ سَنَةٍ) رواه مسلم[1] واتە: خوای گەورە ئەندازە گیری دروست کراوەکانی نوسیوە پێش ئەوەی ئاسمانەکان وزەوی دروست بکات بە پەنجا هەزار ساڵ.

ڕێسای سێ یەم: باوەڕهێنان بەوەی هەرشتێک لە بونەوەردا ڕوو بدات بەویستی خوای گەورە ڕوودەدات، پەیوەست بێت بەفەرمانەکانی خواوە یان پەیوەست بێت بە فەرمانەکانی دروست کراوەکانییەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: (كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ) ال عمران/٤٠ واتە: بەوچەشنە هەرچی خوا بیەوێت دەیکات. هەروەها دەفەرموێت: (قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن

[1] مسلم (٢٦٥٣).

تَشَاء وَتُعِزُّ مَن تَشَاء وَتُذِلُّ مَن تَشَاء بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * تُولِجُ اللَّيْلَ فِي الْنَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الَمَيَّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَن تَشَاء بِغَيْرِ حِسَابٍ) ال عمران/٢٦-٢٧ واتە: ئەی محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بڵێ: خوایە گیان خاوەنی موڵک ودارای، دارای دەدەیت بەهەر کەسێک خۆت بتەوێت و دارای لەهەرکەس دەسەنیتەوە کەخۆت بتەوێت، وەهەرکەس شکۆمەند دەکەیت کەخۆت بتەوێت وە هەرکەسیش سەرشۆڕ دەکەیت کەخۆت بتەوێت، خێروچاکە بەدەست تۆیە توانات بەسەر هەموو شتێک دا هەیە شەو بەناو ڕۆژدا دەبەیت و ڕۆژ بەناوشەودا دەبەیت و زیندوو لەمردوو دەردێنیت و مردووش لەزیندوو دەخەیتەوەو رۆزی هەرکەسێک خۆت بتەوێت بە بێ ژمارە دەدەیت.

ڕێسای چوارەم: باوەڕهێنان بەوەی هەرچی لەبونەوەردایە بەخۆی وسیفەت و جوڵەیەوە دروست کراوی خوای گەورەیە، وەک دەفەرموێت: (اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ) الزمر/٦٢ خوا دروستکاری هەموو شتێکەو خۆی بەسەر هەموو شتێک دا چاودێرو سەروکارە. هەروەها دەفەرموێت: (وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا) الفرقان/٢ واتە: خوای گەورە هەمووشتێکی دروستکردووەو بە مەزەندە مەزندەی کردووە، یاخود دەربارەی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام کە بە گەلەکەی دەفەرموێت: (وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ) الصافات/٩٦ واتە:خوا ئێوەی دروست کردووەو ئەو کردەوەیەش کەئەنجامی دەدەن.

رێسای پێنجەم: باوەڕهێنان بەوەی هەرچی لەبونەوەردا ڕوودەدات سەبارەت بەخوای گەورە: چاکەو خێرەو بەپێی کاربەجێیی و دادگەری خۆی ئەنجامی دەدات، چونکە خوای گەورە هیچ شتێک دروست ناکات و هیچ فەرمانێک ئەنجام نادات، شەڕی تەواوەتی بێت و هیچ خێرێکی تێ دانەبێت، گەرچی سەبارەت بە دروستکراوەکانی ئەوەی بەخێر بۆیان تەواو بێت خێرەو ئەوەی بەشەڕ ڕوویان تێ بکات شەڕە، خوای گەورە دەفەرموێت: (وَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّواْ شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ)البقرة/٢١٦ واتە: ڕەنگە شتێکتان پێ ناخۆش بێت و ئەوە خێری تێ دابێت بۆتان،وەڕەنگە شتێکتان پێ خۆش بێت و ئەوە شەڕی تێ دابێت بۆتان،خوا دەزانێت و ئێوە نایزانن. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَاكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ) رواه مسلم وأحمد[1] واتە: کاری باوەڕدار سەیرە:هەموو کارێکی چاکەیە بۆی، ئەوەش بۆ هیچ کەس نییەبۆ باوەڕدار نەبێت،ئەگەرتوشی خۆشییەک بوو سوپاس گوزاری دەکات وچاکییە بۆی، وەئەگەر توشی ناخۆشییەک بوو ئارام دەگرێت و چاکەیە بۆی. ئیبوددەیلەمی بۆمان دەگێڕێتەوە

[1] مسلم (٥٣١٨) ریوایەتەکەی ئیمامی ئەحمەدە کە شێخی ئەلبانی لە (سلسلة الأحاديث الصحيحة ١/٢٧٦- ١٤٧) بە سەحیحی داناوە دەفەرموێ: (عَجِبْتُ لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ، إِنْ أَصَابَهُ مَا يُحِبُّ، حَمِدَ اللهَ وَكَانَ لَهُ خَيْرٌ، وَإِنْ أَصَابَهُ مَا يَكْرَهُ فَصَبَرَ، كَانَ لَهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ كُلُّ أَحَدٍ أَمْرُهُ كُلُّهُ لَهُ خَيْرٌ إِلَّا الْمُؤْمِنِ).

کە چۆتە لای ئوبەی کوڕی کەعب خوای لێ ڕازی بێت پێی فەرمووە: (ئەگەر خوای گەورە خەڵکی ئاسمانەکان و زەوییەکەی سزا بدات، سزایان دەدات و ستەمیان لێ ناکات، وەئەگەر ڕەحمیان پێ بکات ئەوا ڕەحمەتەکەی لە کردەوەکانیان چاکترە بۆیان، وەئەگەر بە قەد چیای ئوحود ئاڵتون لە پێناوی خوادا ببەخشیتەوە،خوا لێت وەرناگرێت هەتا باوەڕ بەقەدەر نەهێنیت و نەزانیت کە ئەوەی توشت دەکات بۆ ئەوە نییە بە هەڵەتدا بەرێت، وەئەگەر لەسەر غەیری ئەم باوەڕە بمریت دەچیتە ناو ئاگرەوە..

ئیبنوددەیلەمی دەفەرموێ: چوومە لای ئیبنو مەسعوودیش هەمان فەرمایشتی پێ ووتم، پاشان چوومە لای حوزەیفە خوا لێی ڕازی بێت ئەویش هەمان شتی پێ ووتم، پاشان چوومە لای زەیدی کوری سابت، ئەویش هەر هەمان فەرمایشتی لە پێغەمبەرەوە صَلَى اللَهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ بۆگێڕامەوە.[1]

---

[1] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (رواع ابوداود وابن ماجة، واحمد والطبراني، وابن حبان، وهو صحيح الجامع الصغير) بەڵام بۆ زانیاری زیاتر ئەمە فەرمودەکەیە (عَنِ ابْنِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنْ هَذَا الْقَدَرِ فَأَتَيْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ، فَقُلْتُ: أَبَا الْمُنْذِرِ وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنْ هَذَا الْقَدَرِ، فَخَشِيتُ أَنْ يَكُونَ فِيهِ هَلاكُ دِينِي وَأَمْرِي، حَدِّثْنِي عَنْ ذَلِكَ بِشَيْءٍ لَعَلَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْفَعُنِي بِهِ، فَقَالَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ لَعَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ جَبَلُ أُحُدٍ أَوْ مِثْلُ جَبَلِ أُحُدٍ ذَهَبًا أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا قَبِلَهُ اللَّهُ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، وَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَإِنَّكَ إِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ، وَلا عَلَيْكَ أَنْ تَأْتِيَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ فَتَسْأَلَهُ، فَأَتَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسَأَلْتُهُ

بەندی دووەم

چوارتابلۆی ڕێڕەوی ئاڕاستەوانی

ئنجا بە پێودانگی ئەوخاڵانەی سەرەوە پێویستە لەم مەسەلانە دڵنیا بین:

باسی یەکەم
مرۆڤ پشکی هەیە لەئەنجام دانی کردەوەکانیي دا

خوای گەورە مرۆڤی بەخۆی و سیفەت و کردەوەکانییەوە دروست کردووە، ئنجا تواناو ویستی لە چوارچێوەیەکی دیاری کراودا پێداوەو دەتوانێت لەسنوری دەسەڵاتیدا ئەوەی دەیەوێت ئەنجامی بدات،خوای پەروەردگار دەفەرموێت: (فَمَن شَاء اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ مَآبًا) النبأ/٣٩ واتە: هەر کەس بیەوێت ڕێگەی گەڕانەوە بۆ لای پەروەردگاری دەگرێتە بەر. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (إعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ. أمَّا أهْلُ السَّعادَةِ فَيُيَسِّرُونَ

فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، كَانَ أَبُو سِنَانٍ يَقْتَصُّ الْحَدِيثَ قَالَ: وَلا عَلَيْكَ أَنْ تَأْتِيَ أَخِي حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ فَتَسْأَلَهُ، فَأَتَيْتُ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، قَالَ: فَأْتِ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ فَسَلْهُ، فَأَتَيْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَوْ أَنَّ اللَّهَ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ لَعَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ جَبَلُ أُحُدٍ ذَهَبًا أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا قَبِلَهُ اللَّهُ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ وَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ وَإِنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَأَنَّكَ إِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ" شێخی ئەلبانی لە (صحيح الجامع ٥٢٤٤)دا بە سەحیحی ناساندووە.

لِلسَّعَادَةِ، وأمّا أهلُ الشَّقَاوَةِ فَيُيَسّرُونَ لِلشَّقَاوَةِ، ثُمَ قَالَ نَبِي صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ: (فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى * وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى* وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى) الليل ٥-١٠ رواه البخاری و مسلم[1] واتە: کاربکەن هەموو یەکێک کار ئاسانە بۆ ئەو سەرئەنجامەی بۆی دروست کراوە، بەختەوەران کار ئاسانن بۆ کاری بەختەوەران وبەدبەختان کار ئاسانن بۆ کاری بەد بەختان. پاشان ئەو ئایەتەی خوێندەوە کە دەفەرموێت: هەرکەسێک ببەخشێت و پارێزی خوا بکات و باوەڕ بەڕێبازی پاکی ئیسلام بهێنێ،کار ئاسانی دەکەین بۆ ڕێگەی ئاسان و حەوانەوە، وە هەرکەسێک چروکی بکات و هەوڵی دەوڵەمەندی بدات وڕێگەی چاکی ئیسلام بەدرۆ بزانێت،کار ئاسانی دەکەین بۆ ڕێگەی سەخت ومەینەت.

ئنجا هیچ کام لە ویست و زانیاری بێ سنوری خوای گەورە لەگەڵ ویستی سنورداری مرۆڤ دا تێک ناگیرێن، چونکە هەرچی مرۆڤ بیەوێت بیکات و ئەنجامی بدات ویستی خوای لەسەرە ئەگەر چی پێشی ڕازی نەبێت، لەبەر ئەوەی هیچ شتێک نییە لە بونەوەری خوادا لەزانیاری خوادا نەبێت و ویستی خوای بەسەردا زاڵ نەبێت خوای گەورە دەفەرموێت: (لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ * وَمَا تَشَاؤُونَ إِلاَّ أَن يَشَاء اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) التکویر/٢٨-٢٩ واتە: بۆ هەرکەس لەئێوە

[1] بوخاری (٧١٢٤)، مسلم (٢٠٣٩/٤) ژ.٢٦٤٧).

کەبیەوێت ڕێگەی ڕاست بگرێتە بەر، ناشتانەوێت هەتا خوای پەروەردگاری جیهان نەیەوێت.

باسی دووەم

ڕێنمای و پەیامی خوای گەورە بۆسەرجەم بەندەکانە

خوای گەورە دەفەرموێت: (رُّسُلاً مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ) النساء/١٦٥ واتە: پێغەمبەرانێکمان ڕەوانە کردووە کە مژدەدەرو ترسێنەر بوون بۆ ئەوەی خەڵکی لە دوای ڕەوانە کرانی پێغەمبەران بیانویان لەسەر خوا نەبێت. هەروەها دەفەرموێت: (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً) الاسراء/١٥ واتە: ئێمە سزا دەری هیچ گەلێك نین هەتا پێغەمبەرێکیان بۆ ڕەوانە نەکەین، کەواتە: پەیامی خوای گەورە گشتییە بۆ سەرجەم بەندەکانی بەباوەڕدارو بێ باوەڕەوە و هەرکەس شوێنی بکەوێت و بڕوای پێ بهێنێت بەویستی خۆیەتی و کەس زۆری لێ ناکات، وە هەرکەسیش پشتی لێ هەڵ بکات و باوەڕی پێ نەهێنێت هەر بەویستی خۆیەتی و کەس بە تۆبزی ناچاری ناکات و بۆی نییە پاساو بەوە بهێنێتەوە، گوایە خوای گەورە لەچارەی نوسیوە بێ باوەڕ بێت چونکە ڕێنمای خوای گەورە دووجۆرە:

١- ڕێنمای نیشان دان (الدلالة والإرشاد): ئەم جۆرەیان هەموو ئەوانە دەگرێتەوە کەپەیامی خوایان پێ بگات و بانگەوازی ئیسلامی بدرێت بەگوێ یان دا و لەسەر ئەم جۆرەیان خەڵکی بە گشتی بیانو بڕاو دەبن و پاساویان نامێنێت و بەرپرسیار

دەبن لەسەری، خوای گەورە دەفەرمویێت: (وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلاَّ خَلا فِيهَا نَذِيرٌ)فاطر/٢٤ واتە: هیچ ئومەتێک نییەکەترسێنەرێکی تێ دا ڕەوانە نەکرابێت.

٢- ڕێنمای یارمەتی دان (الإعانة): ئەم جۆرەیان تەنها ئەوانە دەگرێتەوە کە بە لێبڕاوی بەدەم بانگەوازو جۆری یەکەمی ڕێنماییەکەوە دەچن و بەڕاستی دەیانەوێت ڕێگەی ڕاست بدۆزنەوەو لەم پێناوەدا کەم تەرخەمی ناکەن و چاولێکەری و گومان و خۆبەزلزانی و بەرژەوەندی ڕێگەیان لێ ناگرێت و پەردە نادات بەسەرچاو دڵ وگوێ یان دا، خوای گەورە دەفەرموێت: (وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ)العنكبوت/٦٩ واتە: ئەوانەی لەپێناوی ئێمەداکۆشش دەکەن ڕێنمایی یان دەکەین بۆ ڕێبازە ڕاستەکانمان.

باسی سێیەم

بیانوهێنانەوە لەسەربێ باوەڕی بەقەزاو قەدەرپوچ و بێ ناوەڕۆکە

هەمیشە بێ باوەڕان بۆ پاساوی بێ باوەڕییەکەیان بیانوو بەقەدەری خوادەهێننەوەو دەڵێن: ئەگەر خوا لە چارەی نەنوسینایە باوەڕمان دەهێنا، یان ئەگەخوا بیویستایە ڕێنمای دەکردین، ئاشکرایە ئەم بیانووە لە بەر ئەم خاڵانە پوچ و بەتاڵە:

١- وەک لە خاڵی پێشودا باسمان کرد پەیامی خوادەگات بە هەموو کەس و لەسەر ئەوەش سزای بێ باوەڕان دەدات کاتێک پەیامەکە بەدرۆدەخەنەوە،خوای

گەورە دەفەرموێت: (سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُواْ لَوْ شَاء اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلاَ آبَاؤُنَا وَلاَ حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم حَتَّى ذَاقُواْ بَأْسَنَا) الانعام/١٤٨ واتە: ئەوانەی هاوبەشیان بۆ خوا داناوە دەڵێن ئەگەرخوابیویستایە نە ئێمەو نە باوباپیرانمان هاوبەشمان دانەدەناو هیچمان حەرام نەدەکرد بەو شێوەیە ئەوانەی پێش ئەمانیش ئەو درۆیەیان دەکرد، تاکو سزای ئێمەیان دەچەشت. ئنجا ئەگە ر بێ باوەڕان بە ویستی خۆیان پێ داگری لەسەر بێ باوەڕیەکەیان نەکەن چۆن خوای گەورە و کاربەجێ لە سەر شتێک سزایان دەدات کە ویستی خۆیانی تێ دا نەبێت.

٢- بیانوو هێنانەوە بەقەدەر درۆیە بەدەم خواوە چونکە قەدەری خوای گەورە پێش ڕووداونی نادیارەو کەس نایزانێت، ئیتر بێ باوەڕان چۆن دەزانن کە خوا لەسەری نوسیون کەبێ باوەڕ بن پێش ئەوەی خوای گەورە پێیان ڕاگەیەنێت! کامیان تەماشای (لوح المحفوظ)ی کردووە؟

بۆ لە فەرمانی ڕاستەوخۆی ئاشکرای خوای گەورە ڕادەکەن بۆ فەرمانی نادیار و پەنهانی خوای گەورە کە بەرپرسیار نین لەبەرانبەری؟ خوای گەورە دەفەرموێت: (قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِن تَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلاَّ تَخْرُصُونَ) الانعام/١٤٨ واتە: ئەی محمد صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بڵێ: ئایا هیچ زانیارییەکتان لەم بارەیەوە هەیە بۆمان باس بکەن؟ تەنها شوێن گومان دەکەون و هیچی تر ئەوەی ئێوە دەیڵێن تەنها درۆیەو بەس.

باسی چوارەم

دەستەبەرکردنی هۆکارەکان پێچەوانەی باوەڕبەقەزاو قەدەرنییە

هەرچەندە باوەڕمان وایە کەخوای گەورە هەموو شتێکی بەدەستەو بەبێ ویستی خۆی هیچ کارێک ناگاتە ئەنجام، بەڵام لەهەمان کات دا فەرمانمان پێ کراوە کەڕەچاوی هۆکارەکان بکەین و بەهەندیان بگرین و فەرامۆشیان نەکەین، چونکە هۆکارە شەرعیەکانیش هەرقەدەری خوای گەورەن وەک دەربارەی (ژو القرنين) دەفەرموێت: (إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِن كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا * فَأَتْبَعَ سَبَبًا) الکهف/٨٤-٨٥ واتە: ئێمە دەسەڵاتمان پێدا لەسەر زەوی و لەهەموو شتێک هۆکارێکمان بۆ دەستەبەر کرد، ئەویش شوێن هۆکارەکان کەوت وبەکاری هێنان. پێغەمبەریش صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ دەفەرموێت: (تَدَاوَوْا، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَضَعْ دَاءً الَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً، غَيْرَ دَاءٍ واحِدٍ: الْهَرِمُ)[1] واتە: دەرمان بەکار بهێنن، چونکە خوای گەورە هیچ دەردێکی دانەناوە دەرمانی بۆ دانەنابێت بێجگە لە دەردێک: کە پیرییە. کاتێک پێشەوا عمر ڕەزای خوای لێبێت، چوو بۆ شام و چاوی بە فەرماندەی هەرێمەکان کەوت هەواڵیان پێدا پەتایەکی کوشندە بڵاوبووەتەوە، ئەویش ڕاپرسی بە کۆچکەران (مهاجرين) پشتیوانان (الانصار)

[1] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی: (رواه الأربعة وقال الترمذي: حسن صحيح) بۆ زانیاری زیاتر: ئیمامی ئەحمەد لە مەسنەدەکەی خۆیدا (٢٧٨/٤) دا هێناوێتییەوەو شێخی ئەلبانی لە (صحيح الجامع ٥٦٥/١) دا فەرمویەتی سەحیحە.

کرد، پاشان بەوانەی بۆ ڕزگار کردنی وولاتان کۆچیان کردبوو لە ڕیش سپی یانی قورەیش،هەموو ئەمانە یەک دەنگ بوون لەسەر گەڕانەوە بۆ ئەوەی لەو پەتایە بەدوور بن، پێشەوا عمریش بەگەڕانەوەکەی کرد سەیدنا ئەبو عوبەیدە خوا لێی رازی بێت پێی فەرموو باشە لە قەدەری خوا رابکەین؟ سەیدنا عومەر فەرمووی: خۆزگە یەکێکی تر وای بگوتایە ئەی ئەبا عوبەیدە، بەڵێ لە قەدەری خوا رادەکەین بۆ قەدەری خوا (رواه البخاری)..[1] هەروەها پێشەوا عمر خوای لێ رازی بێت کۆمەڵێک لەخەڵکی یەمەنی بینی بەبێ تێشوو هاتبوون بۆ حەج فەرمووی: ئێوە کێن؟ ووتیان ئێمە پشت بەستوانین، فەرمووی بەڵکو ئێوە تەوەزەلانن، پشت بەستوو کەسێکە تۆوەکەی بەزەوی دا بچێنێت ئنجا پشت بەخوا ببەستێت. کەواتە پێویستە هۆکارەکان ئەنجام بدەین ئنجا پشت بەخوای گەورە ببەستین و بزانین کە بەرهەم و دەرئەنجامی کارەکان بەدەست خوایەو بە تەنها هۆکارەکان هەموو شتێک نین.

---

[1] بوخاری (٥٧٢٩)، مسلم (٢٢١٩).

پاشکۆ

کاریگەری باوەڕهێنان بەقەزاو قەدەر

یەکەم: پشت بەستن بەخوای گەورە نەک بەهۆکارەکان، چونکە هۆکارەکان و دەرئەنجامەکان قەدەری خوان و هەموو شتێک بەقەدەری خوا دەگاتە ئەنجام.

دووەم: سوپاس کردنی خوای گەورە لە کاتی بەدەست هێنانی خواست و ئامانجەکان دا و خۆ بەدور گرتن لە بەخۆ نازین و لەخۆ بای بوون چونکە بەدەست هێنانیان بەهرەی خوایەو هەرخۆی هۆکاری چاکی بۆ دەستەبەر کردووە خوای گەورە دەفەرموێت: (وَلا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا * إِلاَّ أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا) الكهف/٢٣-٢٤ واتە: بە هیچ شتێک مەڵێ: من بەیانی ئەوە دەکەم هەتا نەڵێیت: ان شاء اللە وە ناوی خوا بەرەو بڵێ: ان شاء اللە، ئەگەر بیریشت چوو هەروا بڵێ: بەڵکو خوای گەورە ڕێنمایم بکات بۆ کارێکی لەوە چاکتر ..

سێ یەم: ئارامی و دڵنیا بوون لەو کاتە دا کە قەدەری خوای گەورە بەڕێ دێنێت، هەروەها دڵگران نەبوون و بێ هیوا نەبوون بە لەدەست دانی خۆشەویستێک یاخود دووچار بوون بەشتێکی ناخۆشەوە،خوای گەورە دەفەرموێت: (مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الأَرْضِ وَلا فِي أَنفُسِكُمْ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ * لِكَيْلا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ) الحديد/٢٢-٢٣ واتە: هەر ناخۆشی و مەینەتیەک لە زەوی دایان

لە نەفسی خۆتان دا توشتان دێت لە نوسراوێک دایە کە (لوح المحفوظ)ە پێش ئەوەی بەدی بهێنین ئەوەش بەلای خواوە ئاسانە بۆ ئەوەی دڵگران و بێ هیوا نەبن لەوەی لەدەستتان چووەو دڵخۆش و بای نەبن بەوەی پێی داون خوا هیچ خۆ بەزل زانێکی لەخۆ بای خۆش ناوێت ..

وَصَلَّى اللَّه عَلَى سَيِّدنَا مُحَمَّد
وَعَلَى آله وَصَحْبه وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا

تـەواو بوو والحمد لله

کاوان کوردی/ سلێمانی

١٩٩٨/٧/٣٠

سەرچاوەکان

١ - قورئانی پیرۆز

٢ -مختصر تفسير إبن كثير   محمد على صابونى

٣ -فى ظلال القرآن   سيد قطب

٤ -رياض الصا لحين   شرف الدين يحى النووى

٥ -اللؤلؤ والمرجان فيما إتفق عليه الشيخان   محمد فؤاد عبدالباقى

٦-مهذب شرح العقيدة الطحاوية   صالح بن عبدالرحمن

٧ -الإيمان(اركانه، حقيقته،نواقچه)   محمد نعيم ياسين

٨ -شرح ثلاثة الأصول   محمد بن صالح العثيمين

٩ -فتح المجيد شرح كتاب التوحيد   عبدالرحمن بن حسن ال شيخ

١٠ -معالم التوحيد   مروان ابراهيم القيسى

١١ -العقيدة الإسلامية   محمد بن جميل زينو

١٢ -حقيقة التوحيد   يوسف القرضاوى

١٣ -كتاب التوحيد   صالح بن فوزان الفوزان

١٤ -لاإله إلاالله (معناها- مكانتها- فضلها)   صالح بن فوزان الفوزان

١٥ -العقائد الإسلامية   سيد سابق

١٦ -منهج التربية الإسلامية   محمد قطب

١٧ -عالم الملائكة الأبرار   عمر سليمان الأشقر

١٨ -الإيمان والحياة   يوسف القرضاوى

١٩ -أشراط الساعة يوسف بن عبدالله الوابل

٢٠ -المصطلحات الأربعة في القرآن أبو الأعلى المودودى

٢١ -معجزات قرآنية سعيد نورسى

٢٢ -مع الطب في القرآن الكريم عبدالحميد دياب وأحمد قرقوز

٢٣ -رسلة انه الحق عبدالمجيد الزندانى

٢٤ -الإخلاص حسين العوايشه

ناوەڕۆك

لاپەرە	بابەت
8	پێشەکی نوسەر
10	چەمک و واتای باوەڕ
14	پایەکانی باوەڕ
18	پایەی یەکەم: باوەڕهێنان بە خوای گەورە
21	بەندی یەکەم: دەروازەکانی ناسینی خوا
29	بەندی دووەم: یەکتاپەرستیی
32	* یەکتاپەرستی پەروەردگارێتی
36	* یەکتاپەرستی پەرستراوێتی
39	* واتای پەرستن
45	مەرجەکانی لاالە الا اللە
50	هێنانەدی یەکتاپەرستی راستەقینە
59	یەکتاپەرستی ناوو سیفەتەکان
64	ناوە جوانەکانی خوای گەورە
82	بەندی سێیەم: هاوبەشدانان بۆ خوای گەورە
96	پایەی دووەم: باوەڕ هێنان بە فریشتەکان
97	باوەڕ بە فریشتەکان
115	پەیوەندی فریشتەکان بە مرۆڤەوە
127	پایەی سێیەم:بەندی یەکەم باوەڕهێنان بە کتێبە ئاسمانیەکان
135	سێ نموونە لە ئیعجازی قورئان :بەندی دووەم

ئەرکی سەرشانمان بەرامبەر قورئان	146
پایەی چوارەم: باوەڕ هێنان بە پێغەمبەرانی خوا	149
پایەی چوارەم: باوەڕ هێنان بە پێغەمبەرانی خوا	151
بەندی یەکەم: پێغەمبەرانی خوا بە گشتی	152
بەندی دووەم: باوەڕ هێنان بە محمد صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ	157
پاشکۆ: کاریگەری باوەڕبوون بە پێغەمبەران لەسەر ژیانی باوەڕدار	170
پایەی پێنجەم: باوەڕ هێنان بە رۆژی دوایی	171
بەندی یەکەم: باوەڕهێنان بەو کارەساتانەی کە لە پێش و سەرەتای ڕۆژی دوایین:	176
نیشانە بچووکەکان	178
نیشانە گەورەکان	182
باسی دووەم: تێک چوونی ژیان وبونەوەر	201
بەندی دووەم: باوەڕ هێنان بەو بەسەر هاتانەی لە دوای مردن ڕوو دەدەن	203
بەندی سێیەم: باوەڕ هێنان بە زیندوو بوونەوە	213
بەندی چوارەم: باوەڕ هێنان بە حەشرو کۆبوونەوە	220
بەندی پێنجەم: باوەڕ هێنان بە لێپرسینەوەو پاداشت	226
بەندی شەشەم :باوەڕ هێنان بە حەوز	231
بەندی حەوتەم: باوەڕ هێنان بە پردی (صِراط)	233

بەندی هەشتەم :باوەڕ هێنان بە بەهەشت و دۆزەخ	235
پاشكۆ: گرنگی باوەڕ هێنان بە ڕۆژی دوایی	258
پایەی شەشەم: باوەڕ هێنان بە قەزاو قەدەر	261
بەندی یەكەم: پێنج ڕێسای ریشەیی	264
پاشكۆ: كاریگەری باوەڕهێنان بەقەزاو قەدەر	276
سەرچاوەكان	278
ناوەڕۆك	280

زانكۆی ئازادی دیراساتی ئیسلامی زادی

(زادی ڕێمان)

ماڵپەر

zadyreman.com

پەڕەی فەیسبووك

fb.com/zadyreman

هەژماری تویتەر

twitter.com/zadyreman

هەژماری ئیستاگرام

instagram.com/zadyreman